

UNIVERZITA KARLOVA

Katolická teologická fakulta

Ústav dějin křesťanského umění

Petr Honč

Praha mezi Vídní a Římem

Solní smlouva a správa *cassa salis* v letech 1630–1782

Prague between Vienna and Rome

Salt treaty and the *cassa salis* administration in the years 1630–1782

Disertační práce

Školitel: doc. PhDr. Tomáš Petráček, Ph. D. et Th. D.

Praha 2017

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.

Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Poděkování

Poděkování předně patří mému školiteli doc. Tomáši Petráčkovi, jenž mě upozornil na toto velmi zajímavé a dosud nezpracované téma, věnoval mi svůj vzácný čas, poskytl četné rady a trpělivě čekal na plody mé práce. Děkuji také prof. Alessandru Catalanovi a dr. Nicolasu Richardovi za jejich ochotu podělit se se mnou o zkušenosti s bádáním v Římě. Můj vděk rovněž náleží prof. Jiřímu R. Treterovi, doc. Záběji Horákovi a Mgr. Adamu Csukásovi z Právnické fakulty Univerzity Karlovy za cenné konzultace v oblasti církevního práva. Dále děkuji zaměstnancům všech archivů, které jsem během svého bádání navštívil, za jejich vstřícnost.

Na závěr musím vzdát veliké díky své manželce Adéle a celé své rodině za podporu, bez níž by tato práce nemohla vzniknout.

Anotace

Tato disertační práce se zabývá pobělohorskými jednáními o církevních statcích, vznikem konkordátní smlouvy (často označované jako smlouva solní) a správou solní pokladny v letech 1630–1782. Vysvětluje hlavní mechanismy fungování *cassa salis*, všímá si výše výnosů ze solní daně a různých účelů, na něž byly tyto prostředky vynakládány. Tím hlavním mělo být založení čtyř nových biskupství v Čechách, což se během 17. století podařilo jen částečně. Snaha o rekonstrukci farní sítě vedla na konci 17. století k založení oddělené pokladny tzv. *cassa parochorum*. Během celého období měla papežská kurie obavy, aby pražští arcibiskupové nespravovali solní pokladnu nezávisle na ní. Nespokojenost se správou pokladny nakonec vedla k utuženému dohledu ze strany apoštolských nunciů a k vizitaci *cassa salis* v roce 1710. Zvláštní pozornost je věnována opakovanému porušování konkordátu ze strany státu během 18. století. Státní moc se snažila zbavit Svatý stolec práva na rozdělování prostředků ze solní pokladny. Tento proces byl ukončen jejím přivtělením k zemskému náboženskému fondu za vlády císaře Josefa II.

Klíčová slova: solní pokladna, katolická církev, ekonomická historie 17. a 18. století, rekatolizace, rekonstrukce farní sítě, právo, papežská kurie

Abstract

This thesis is concerned with the post-White Mountain negotiations on ecclesiastical property, establishment of the concordat agreement (often referred to as the Salt Treaty) and the *cassa salis* administration between 1630 and 1782. It explains the main mechanisms of the ecclesiastical salt treasury, comments on the yields from the salt tax and various points where these resources were spent. The main intent was establishment of four new bishoprics in Bohemia, which was only partly achieved in the 17th century. At the end of the 17th century, the effort to reconstruct the parish network led to establishment of a separate treasure, the so-called *cassa parochorum*. Throughout the period, the papal curia feared that the Prague archbishops might manage the salt treasury independently. In the end, dissatisfaction with its management led to stricter supervision by the apostolic nuncios and visitations to *cassa salis* in 1710. Particular attention is paid to the repeated violations of the concordat agreement during the 18th century, in which the authority of the Kingdom tried to deprive the Holy See of the right to distribute funds from the salt treasury. This process was concluded by its fusion with the Kingdom's religious fund during the reign of Emperor Josef II.

Keywords: salt treasury, Catholic Church, economic history of the 17th and 18th centuries, recatholicization, parish network reconstruction, law, Roman Curia

Rozsah práce (bez anotací a příloh):

472767 znaků

Obsah

	PRAEFATIO	-8-
1	ÚVOD	-10-
1.1	Prameny a literatura	-16-
	ARCHIVNÍ PRAMENY	-16-
	VYDANÉ PRAMENY	-22-
	LITERATURA	-25-
1.2	Hlavní aktéři	-37-
1.3	Habsburkové a sůl	-45-
2	HMOTNÉ ZABEZPEČENÍ KATOLICKÉ CÍRKVE V ČECHÁCH A VZNIK SOLNÍ POKLADNY	-49-
2.1	Církevní majetek v době předbělohorské a obnova pražského arcibiskupství	-49-
2.2	Restituční úsilí katolické církve po bitvě na Bílé hoře	-54-
2.3	Od restituce ke kompenzaci (1624–1626)	-62-
2.4	Vídeňská jednání (1626–1627)	-70-
2.5	Jednání o solní smlouvě (1627–1630)	-79-
2.6	Papežská ratifikace solní smlouvy (1630–1633)	-92-
2.7	Právněhistorické aspekty solní smlouvy	-97-
2.7.1	Význam, struktura a obsah solní smlouvy	-97-
2.7.2	Snaha o zpochybnění platnosti smlouvy	-101-
2.7.3	Porušování solní smlouvy	-103-
3	SPRÁVA SOLNÍ POKLADNY V LETECH 1630–1710	-106-
3.1	Správa solní pokladny za arcibiskupa Harracha (1623–1667)	-108-
	Exkurs I: „ <i>Caso disgratiato</i> “ aneb defraudace solní pokladny	-122-
3.2	Správa solní pokladny za arcibiskupa Sobka (1669–1675)	-130-
3.3	Správa solní pokladny za arcibiskupa Valdštejna (1675–1694)	-138-
	Exkurs II: „ <i>Processus Berkianus</i> “	-149-
3.4	Správa solní pokladny za arcibiskupa Breunera (1695–1710)	-155-
	Exkurs III: Žádosti královských měst Českého Brodu a Kouřimi	-164-
3.5	Vizitace solní pokladny	-167-
4	SPRÁVA SOLNÍ POKLADNY V LETECH 1711–1782	-172-

4. 1	Správa solní pokladny za arcibiskupa Khünburga (1713–1731)	-174-
4. 2	Správa solní pokladny za arcibiskupa Manderscheida (1733–1763)	-192-
4. 3	Správa solní pokladny za arcibiskupa Příchovského (1763–1782)	-209-
4. 4	Další osudy solní pokladny	-221-
5	ZÁVĚR	-225-
	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	-234-
	PRAMENY A LITERATURA	-236-
	Seznam příloh	-249-
	PŘÍLOHY	
	Příloha č. 1: <i>Příjmy a výdaje solní pokladny</i>	-I-
	Příloha č. 2: <i>Instrukce pro opata Santiniho (12. května 1710)</i>	-III-
	Příloha č. 3: <i>Relace opata Santiniho o stavu solní pokladny (1710)</i>	-VII-
	Příloha č. 4: <i>Obrazová příloha</i>	-XX-

PRAEFATIO

Vy jste sůl země. (Mat 5, 13)

Cenu soli si lidé uvědomují od nepaměti, o čemž svědčí již tři tisíce let staré záznamy o dani z obchodu se solí ve starověké Číně, i zmínky v hebrejském, arabském a řeckém písemnictví. Četné odkazy na sůl najdeme v Bibli jak ve Starém, tak i v Novém zákoně, ale i v lidové slovesnosti. Zatímco ve známé pohádce říká dcera otci, že ho miluje jako sůl, v Matoušově evangeliu Kristus přímo označuje své učedníky „*Vy jste sůl země*“, tedy vy jste nesmírně důležití. Mohla být zvolena výstižnější slova? Který z darů země se svým významem vyrovná soli?

Každopádně lze říci, že tato chemická sloučenina nesloužila vždy jen jako prostředek k ochucení potravin, ale mnohokrát se hrála v dějinách významnější roli. Již v dávnověku se užívala sůl jako konzervační prostředek, neboť se věřilo, že odhání nečisté síly, které potraviny ničí. Chrámové oběti byly před vložением na oltář osoleny, čímž byla zaručena jejich nezávadnost. Dodnes se v liturgii používá sůl k očištění vody. Je nezpochybnitelné, že toto „bílé zlato“ se stávalo často zdrojem moci a bohatství. Přinášelo užitek benátské republice, salcburským arcibiskupům i Habsburkům, stejně jako sloužilo rozmarům francouzských králů. Nenáviděná solná *gabelle* se jistě stala jednou z příčin francouzské revoluce. Rovněž mnohé války byly financovány ze stejných daní, jiné byly přímo vedeny kvůli kontrole nad solnými doly. S určitou nadsázkou lze tedy říci, že sůl tvoří dějiny. V neposlední řadě nelze pominout ani symbolický význam soli. Prastarý slovanský zvyk podávat hostům chléb se solí byl chápán jako znak vzácnosti, ale také jako znamení

očisty. Proto je zajímavé, že právě sůl a daň s ní spojená se staly prostředkem
nápravy majetkových křivd z dob minulých.

1 ÚVOD

Po porážce stavovského povstání a potrestání hlavních účastníků tohoto odboje proti panovníkovi začali představitelé státní moci postupně usilovat o likvidaci multikonfesního prostředí a prosazení jediného katolického vyznání, které mělo upevnit celistvost a jednotu habsburské monarchie. Stav katolické církve v Čechách ve všech jejích člancích ovšem nevzbuzoval přílišné naděje, že rekatolizace země bude snadnou záležitostí. Církevní aktivita byla limitována z mnoha důvodů.

K největším problémům kromě velkého deficitu duchovenstva patřila krajně neuspokojivá ekonomická situace. Církev tak neměla dost finančních prostředků ani k zajištění své běžné činnosti, ani k provedení reformy podle ustanovení tridentského sněmu. Tato reforma se týkala především zlepšení církevní správy, založení nových biskupství, zřízení biskupského semináře, pravidelného pořádání synody a vizitací. K tomu všemu bylo zapotřebí značných finančních prostředků, které v minulosti církev získávala hlavně díky svému velkému pozemkovému vlastnictví. Značná část někdejších církevních statků však zůstávala i nadále v rukou laiků.

Záhy se ukázalo, že pro světskou moc je neakceptovatelné, aby církev dostala zpět veškerý majetek, o který přišla již od dob vypuknutí husitských bouří. Zároveň si představitelé státu byli dobře vědomi toho, že bez vydatného přispění církve nebude rekatolizace efektivní. Bylo tedy třeba najít řešení, které na jedné straně nezpochybní vlastnické právo současných držitelů statků zapsaných do desk zemských, na druhé straně pak zaručí katolické církvi pravidelný příjem jako náhradu za kdysi sekularizované jmění. V tomto ohledu již existoval jistý precedens, kdy příjmy pražského

arcibiskupství, obnoveného v roce 1561, nebyly založeny na pozemkovém majetku, nýbrž na pravidelném ročním platu z české komory.

Do jednání o odškodnění katolické církve nebyla zapojena jen domácí hierarchie, ale prostřednictvím nuncia a v té době založené Kongregace pro šíření víry (*Congregatio de propaganda fide*, dále jen Propaganda) také Svatý stolec. Papež totiž byl podle platného kanonického práva nevyšším správcem veškerého církevního majetku, k jehož zcizení musel dát svůj souhlas. Po dlouhých jednáních na nejvyšší úrovni se nakonec dospělo ke kompromisu, jímž se stala tzv. solní smlouva, na jejímž základě vznikla solní pokladna (*cassa salis*). Je třeba zdůraznit, že solní smlouva se týkala pouze Čech, nikoli vedlejších zemí Koruny české včetně Moravského markrabství, které nebylo sekularizačním procesem v takové míře zasaženo.

Solní pokladna patří k jednomu z důležitých témat českých raně novověkých dějin, jemuž dosud nebyla v naší historiografii věnována adekvátní pozornost. *Cassa salis* většinou stála na okraji zájmu historiků a představovala pro ně jen vedlejší otázku, již se dotkli při zpracovávání jiného tématu. Některé nepřesné i vyloženě chybné teze historiků z poslední třetiny 19. století, které jsou dodnes v české historiografii tradovány, budou v této práci korigovány či vyvráceny.

Jedním z důvodů menší atraktivity tohoto tématu může být i skutečnost, že pramenná základna je na jednu stranu velmi rozsáhlá a rozprostřená v dlouhém časovém úseku, na druhou stranu však obtížněji přístupná a vyžadující po historikovi odpovídající filologickou výbavu, zejména dobrou znalost latiny a italštiny, i orientaci v kanonickém právu. Existuje přitom řada důvodů, proč si *cassa salis* zaslouží náš zájem. Prameny týkající se solní pokladny mohou pomoci k zodpovězení mnoha dílčích otázek souvisejících jednak s financováním církve, jednak obecně s rekatolizací Čech.

Jedním z nejdůležitějších finančních zdrojů rekatolizačních aktivit byla právě *cassa salis* a z ní později vytvořená samostatná pokladna, tzv. *cassa parochorum*, jejímž hlavním účelem mělo být zřizování nových farností.

Tento způsob financování katolické církve je v daném časovém období unikátní nejen v rámci zemí habsburské monarchie, ale i v celé katolické Evropě. Na příkladu solní pokladny lze rovněž velmi dobře ilustrovat proměňující se vztahy mezi státem a církví v dlouhém časovém horizontu doby pobělohorské, tedy od roku 1630 až do konce 18. století. Důležitý je rovněž zmiňovaný mezinárodní přesah *cassa salis*, poněvadž správa solní pokladny nebyla v rukou pouze českého kléru, ale významně se na ní podílel i Svatý stolec. Díky tomu můžeme velmi dobře sledovat vztahy na úrovni biskup – nuncius – papežská kurie, vzájemné poměry pražských arcibiskupů a jejich sufragánů a s postupem času stále evidentnější centralizační tendence v potridentské katolické církvi.

Prameny ke *cassa salis* mohou pomoci k zodpovězení mnoha dalších otázek úzce souvisejících s katolickou reformací či rekatolizací v pobělohorských Čechách, na něž se budu snažit v této práci upozornit. Poněvadž byla solní smlouva svým charakterem konkordátem, úzce se dotýká i právní historie našeho státu. *Cassa salis* a *cassa parochorum* mají vztah i k dějinám umění a literatury. V průběhu 18. století totiž začaly být finanční prostředky ze solní pokladny využívány na rekonstrukce zchátralých nebo přírodním živlem či válkou zasažených církevních budov. Dobrozdání o špatném stavu těchto budov podávali i nejvýznamnější architekti své doby. Farářská pokladna pak poskytovala podporu nedostatečně zajištěným farářům, misionářům a učitelům a financoval se z ní i nákup vhodných katolických knih, které měly nahradit zabavenou nekatolickou literaturu. Bohatství

pramenů k solní pokladně v neposlední řadě poskytuje i materiál k dějinám každodennosti a raně novověké kriminality.

Základním cílem této disertační práce je zmapovat vznik solní smlouvy a správu solní pokladny od jejího vzniku v roce 1630 až po její vyjmutí z církevní správy v roce 1782. To znamená představit hlavní principy fungování *cassa salis*, na jejíž správě měla podíl, jak vyplývá z názvu práce, nejen Praha, ale také Vídeň a Řím. Velký důraz je kladen na vztahy mezi těmito centry, které rozhodně nebyly vždy idylické. Všimát si budeme konfliktních momentů jak mezi jednotlivými představiteli katolické církve, tak i mezi státem a církví. Pozornost bude rovněž věnována žadatelům o podporu ze solní pokladny a půjčkám panovníkům, které se jen velmi těžko vymáhaly zpět. Dotkneme se i některých dalších výše uvedených oblastí, i když bylo nutné vzhledem k rozsahu sledovaného období dbát na to, aby byla zachována *aurea mediocritas*. Farářské pokladně a zakládání nových farností se kvůli komplexnosti problematiky budu věnovat v této práci jen v omezené míře, především v bezprostřední souvislosti se správou solní pokladny.

Disertační práce, strukturovaná převážně dle diachronního hlediska, je rozdělena do čtyř oddílů. V první kapitole kromě podání základního přehledu pramenů a zhodnocení dosavadní odborné literatury představují osoby a instituce, které měly na starost správu solní pokladny. Je zde také pojednáno o klíčovém významu soli pro habsburskou monarchii.

Ve druhé kapitole je nastíněn výchozí stav majetkových poměrů katolické církve a jsou zde také podrobně zmapována dlouhá a nesnadná jednání vedoucí k uzavření solní smlouvy. Samotný obsah konkordátní smlouvy je pak analyzován z právněhistorického hlediska. Tato kapitola, jako i všechny zbývající oddíly, je zakončena stručným shrnutím nejdůležitějších faktů.

Třetí kapitola je zaměřena přímo na správu pokladny mezi léty 1630–1710. Podkapitoly tohoto oddílu jsou členěny podle doby působení hlavních administrátorů solní pokladny, jimiž byli pražští arcibiskupové. Součástí této kapituly jsou i tři exkursy, z nichž první se věnuje defraudaci solní pokladny, druhý mnohaletému soudnímu sporu o statek Auřetitz zakoupený z peněz *cassa salis* a třetí pojednává o žádosti dvou královských měst o podporu. Rok 1710 pak představoval zásadní mezník v dějinách této instituce. Po smrti pražského arcibiskupa Breunera v témže roce využila Propaganda sedisvakance a přistoupila k důkladné personální vizitaci solní pokladny. Její závěry byly pro správu pokladny v dalším průběhu 18. století klíčové. Nedlouhá vláda císaře Josefa I. navíc představuje jakési přechodné období v poměru státu a církve.

Poslední kapitola disertační práce sleduje dějiny solní pokladny od nástupu Karla VI. na trůn až po její vynětí z církevní správy a přivtělení k náboženskému fondu v roce 1782. Toto období se vyznačovalo stále sílícími státními intervencemi do mnoha oblastí církevního života, které měly velký dopad na církevní majetek, a tedy i solní pokladnu. Podkapitoly jsou opět členěny podle působení jednotlivých arcibiskupů, i když důležitější roli při správě *cassa salis* měl v této době většinou jeden ze dvou spoluadministrátorů.

V poslední části úvodu je třeba uvést několik metodických poznámek. Poměrně často jsou v disertační práci citovány autentické pasáže z pramenů. Pokud nejsou přeloženy, jsou transkribovány dle běžně užívaných pravidel.¹ Poněkud komplikovanější je otázka psaní jmen osobností, v níž dosud historická věda nenalezla shodu. V zásadě jsem k této problematice přistoupil podobně jako Jiří M. Havlík a snažil se respektovat obecně užívané počestěné

¹ Jindřich ŠEBÁNEK, *Pomocné vědy historické I. Paleografie*, Praha 1958, s. 61–70.

varianty.² Hojně se vyskytující italská jména jsem ponechal v jejich původní podobě. Letopočty uváděné u některých osobností, zejména papežů, nunciů, biskupů a dalších prelátů značí délku vykonávání jejich církevního úřadu.

Vlastní text jsem nechtěl příliš zatěžovat uváděním množství čísel a údajů o příjmech a výdajích pokladny. Čtenář by měl mít na paměti, že tato práce je i přes zvolené téma z oblasti církevních, nikoli hospodářských dějin. Zájemce o přesnější statistiku příjmů solní pokladny v průběhu let může využít graf, který je součástí přílohy.

² Jiří M. HAVLÍK, *Jan Fridrich z Valdštejna. Arcibiskup a mecenáš doby baroka*, Praha 2016, s. 16–18. Na rozdíl od Havlíka jsem zvolil konzervativnější variantu i u jména Fridrich/Bedřich.

1.1 Prameny a literatura

ARCHIVNÍ PRAMENY

Pramenná základna k tématu solní pokladny je velmi široká již z toho důvodu, že *cassa salis* byla významným zdrojem financování katolické církve v Čechách po větší část 17. a 18. století. Proto jsem v počáteční fázi svého heuristického výzkumu poměrně dlouho váhal, jakým způsobem mám k zpracování přistoupit. Je pochopitelné, že vzhledem k tak dlouhému časovému úseku a stále narůstající úřední agendě bylo třeba učinit takový výběr, který na jedné straně nezahrnuje všechny relevantní prameny, na druhé straně však umožňuje uchopit toto téma v jeho celistvosti. Heuristika byla ovlivněna podílem jednotlivých institucí na správě solní pokladny (pražské arcibiskupství a metropolitní kapitula, Propaganda, vídeňská nunciatura). Přestože solní smlouva církvi garantovala, že výběr solní přírážky a její správa bude výhradně v jejích rukou, s postupem doby se státní moc snažila do administrace *cassa salis* stále více intervenovat. V častém kontaktu se světskými úřady byli církevní představitelé také kvůli císařským půjčkám. Z těchto důvodů jsem nemohl opomenout ani prameny světské provenience.

Velké množství archivních dokumentů jsem při přípravě této práce doslovně přepisoval a nespokojil jsem se pouze s registry. Domnívám se, že tato metoda i přes svoji časovou náročnost přináší badateli četné plody.³ Jazyková analýza je velmi důležitá a stále nikoliv zcela doceněná disciplína.⁴ V případě církevního *milieu* raného novověku nám samotné používání latiny či

³ Srov. Jaroslav ČECHURA, *Kriminalita a každodennost v raném novověku*, Praha 2008, s. 25–26.

⁴ K sociálním dějinám jazyka a vztahu mezi jazykem a společností v kontextu historiografie srov. Peter BURKE, *Jazyky a společnosti v raně novověké Evropě*, Praha 2011.

italštiny při komunikaci s papežskou kurií prozradí mnohé o sociálním pozadí a vzdělání pisatele. Proto jsem také považoval za vhodné většinu mnou přeložených citací z pramenů uvádět v poznámkách v originálním znění.

Archivio Storico de Propaganda Fide

Bedřich Jenšovský, někdejší ředitel zemského archivu v Praze, napsal v úvodu ke Kollmannově *Prodromu*, že je zbytečné líčit, jak veliký význam mají zde uložené archiválie pro obecné i české dějiny.⁵ Při svém heuristickém výzkumu v tomto archivu jsem zjistil, že toto konstatování platí i pro téma solní pokladny. Propaganda spravovala svůj archiv s mimořádnou akribií a pořizovala rovněž opisy všech písemností týkajících se její agendy.⁶ Díky tomu se nám zachovaly i některé cenné dokumenty, které byly považované za ztracené, jako například první relace *ad limina* královéhradeckého biskupa Sobka. Nachází se zde veškerá korespondence s nuncií a biskupy, akta generálních i partikulárních kongregací zabývajících se solní pokladnou a četné další písemnosti.

S lítostí jsem si uvědomil, že během svého měsíčního badatelského pobytu v Římě budu schopen zpracovat jen nepatrnou část ze zdejšího pramenného bohatství. Za poměrně rychlou orientaci ve zdejších fondech jsem byl vděčný monografii Alessandra Catalana o kardinálovi Harrachovi, ale i starším studiím Hynka Kollmanna. Výhodou pro mě bylo, že

⁵ Hynek KOLLMANN (ed.), *Acta Sacrae Congregationis de Propaganda fide res gestas bohemicas illustrantia. Prodromus*, Pragae 1939, s. I.

⁶ Na základě komparace soupisu korespondence vídeňského nuncia Viscontiho se státním sekretariátem jsem zjistil, že všechny nunciovy zprávy týkající se solní pokladny se nacházejí v opisech v archivu Propagandy. Srov. Irmtraut LINDECK-POZZA (ed.), *Der Schriftverkehr zwischen dem päpstlichen Staatssekretariat und dem Nuntius am Kaiserhof Antonio Eugenio Visconti, 1767–1774*, Wien – Köln – Graz 1970.

rozdělení fondů se od doby, kdy v archivu Kollmann bádá, nezměnilo. Přestože jsem stihl zpracovat jen menší část Harrachova archiepiskopátu, seznámení se zdejšími archiváliemi bylo velmi důležité pro mou další práci. Klíčové pro téma solní pokladny jsou zejména tyto fondy:

Acta Sacrae Congregationis (Acta S. C.)

Tento fond obsahuje protokoly generálních kongregací, které nás informují o tom, čím se Propaganda v dané době zabývala a jaká rozhodnutí přijala. V úvodu každého protokolu je poznamenáno, kteří kardinálové a preláti se schůze účastnili. Kromě kongregací generálních (všeobecných) je do tohoto fondu zařazena i část protokolů kongregací partikulárních (zvláštních), které se zabývaly jedním konkrétním tématem. V případě solní pokladny to byla *Congregatio particularis super rebus ecclesiaticae capsae salis regni Bohemiae*. Další zápisy z partikulárních kongregací se nacházejí v samostatném fondu *Congregazioni particolari*.

Scritture Originali riferite nelle Congregazioni Generali (SOCG)

Tento fond zahrnuje listy, které Propagandě adresovali nunciové, biskupové, misionáři i různí světské činitele. Právě tyto dopisy do značné míry určovaly agendu generálních i partikulárních kongregací a jsou velmi cenným zdrojem i pro téma solní pokladny. Lze díky nim dobře porovnat, jakým způsobem referovali o téže záležitosti různí protagonisté.

Lettere della S. C.

Tento fond obsahuje opisy listů zasílaných Propagandou mnoha různým adresátům.

Scritture riferite nei Congressi (SC)

Zde se nacházejí listy zaslané Propagandě ze všech částí světa. Řazeny jsou do pododdílů podle geografického hlediska. Informace ke *cassa salis* se nachází v oddílu *Germania e Missioni Settentrionali*.

Některé relevantní prameny lze nalézt i jinde, např. ve fondu *Decreti*, který obsahuje přepisy dekretů generálních a partikulárních kongregací, a ve fondu *Miscellanea*.

Národní archiv – 1. oddělení

Sbírka přepisů z italských a vatikánských archivů, Acta Sacrae Congregationis de Propaganda Fide

S podobnou pečlivostí jako Propaganda pracovali i čeští badatelé, kteří pod vedením Hynka Kollmanna pořídili na 14 000 přepisů akt této římské kongregace souvisejících s českými záležitostmi.⁷ Přepisy jsou řazeny nikoli podle místa svého původního uložení (které je však v záhlaví vždy uvedeno), ale čistě na základě chronologického principu. Opisováno bylo skutečně vše, včetně různých verzí konceptů a drobných poznámek sekretáře Propagandy či některého z úředníků kongregace.

Při přípravě disertační práce jsem tento pramenný zdroj zcela vyčerpal.⁸ Jen vzácně jsem objevil chyby vzniklé při opisování. Z metodologického hlediska by dnes bylo poněkud problematické zpracovávat pouze na základě těchto materiálů edici, nicméně využití tohoto zdroje pro historický výzkum je dle mého názoru zcela legitimní. V opačném případě by se devalvovala

⁷ František BENEŠ, *Sbírka opisů z vatikánských a italských archivů ve Státním ústředním archivu v Praze*, SAP 16, 2/1966, s. 519–537.

⁸ Při citaci těchto pramenů uvádím vždy v závorkách ve zkrácené podobě odkaz na původní uložení.

mnoholetá práce a úsilí českých historiků, kteří se tyto prameny snažili zpřístupnit dalším badatelům.

Archiv pražského arcibiskupství

V tomto fondu se porůznu nachází množství rozmanitých dokumentů ke *cassa salis*, ty však nejsou systematicky uspořádány jako prameny v archivu Propagandy. Důležité jsou pro nás zejména listy, které zasílali jednotliví úředníci (pokladníci, exaktoři) mající na starost chod solní pokladny pražským arcibiskupům. Tyto prameny patří k těm nemnohým, jež nejsou přítomny v archivu Propagandy. Kromě toho se zde nachází účty, kvitance, zprávy arcibiskupů a jejich korespondence s vídeňskými nuncií i sufragány. Součástí tohoto fondu je v neposlední řadě i korespondence týkající se půjček či poskytnutí daru císaři ze solní pokladny.

Stará manipulace

Zde se nacházejí opisy solní smlouvy, dohoda kardinála Harracha s řádrovými představiteli ohledně příjmů z *cassa salis*, ale také velmi zajímavý anonymní spis snažící se zpochybnit platnost solní smlouvy a právní dobrozdání vyvracející argumenty tohoto pisatele. Dále se zde nacházejí žádosti císařů o půjčky a jejich záruky, od roku 1744 pak i část účtů solní pokladny. V menší míře jsou prameny světské provenience ke *cassa salis* součástí i jiných fondů: *Česká dvorská kancelář*, *Stavovský zemský výbor*, *Česká komora*, *Staré české místodržitelství*, *České gubernium – Publicum*.

Archiv Pražského Hradu

Archiv Metropolitní kapituly u sv. Víta

Poněvadž na správu solní pokladny měl vliv jako spoluadministrátor i některý z kanovníků metropolitní kapituly, nalezne badatel i v jejím archivu různé písemnosti k solní pokladně, zejména účty a žádosti kapituly o finanční podporu, ať již přímo pro ni, či na opravu katedrály. Většina pramenů pochází z 18. století, kdy byl podíl kanovníků na správě pokladny větší. Při zdejším pramenném výzkumu jsem byl zcela odkázán na Podlahův *Catalogus codicum manu scriptorum*, díky němuž jsem našel adekvátní archiválie.⁹ Záležitosti solní pokladny se vyskytují v těchto kodexech: XXIV., XXVII., XLVII., LIII., LVIII., LXIX. Je možné, že tento archiv obsahuje i další důležité prameny pro naše téma, ale kvůli jeho špatné přístupnosti je to obtížně zjistitelné.

Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv (AVA)

Fond FA Harrach

Pro ustanovení a fungování solní pokladny byl nejvýznamnější dlouhý arciepiskopát kardinála Harracha, proto jsem provedl základní heuristický průzkum i v rodinném archivu Harrachů ve Vídni. Nejdůležitější zde nacházející se pramen k tomuto tématu je spis *Historia della Transazione del censo Ecclesiastico di Boemia*, který popisuje vznik a počátky solní pokladny a který je také cenným informačním zdrojem k případu její defraudace.¹⁰

⁹ Antonín PODLAHA, *Catalogus codicum manu scriptorum, qui in archivio capituli metropolitani Pragensis asservantur*, Pragae 1923.

¹⁰ Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA), Allgemeines Verwaltungsarchiv (AVA), FA Harrach, kart. 182, 1640, fol. 301–309.

Diözesanarchiv Eichstätt

Několik let po vzniku solní pokladny došlo k výše zmíněné defraudaci, již bude věnován samostatný exkurs. Protagonistou této kauzy byl Vilém Zumacker, důvěrník arcibiskupa Harracha, který měl několik let na starost správu *cassa salis*. Poněvadž do Prahy přišel z bavorského Eichstättu, lze zde k jeho osobě najít některé zajímavé informace.

VIDANÉ PRAMENY

Z edic jsou pro naše téma velmi důležité protokoly Propagandy k německým záležitostem (do nichž jsou zahrnuty i otázky české). Vydány dosud byly tři svazky zahrnující roky 1622–1667.¹¹ Velký význam má také korespondence vídeňských nunciů, která vychází v ediční řadě *Nuntiaturberichte aus Deutschland* vydávané Německým historickým institutem v Římě. Tyto zprávy jsou bohužel k dispozici jen pro velmi malou část námi sledovaného období. Dosud byly vydány zprávy nunciů Pallotty, Rocciho, Baglioniho a Filoardiho působících u vídeňského dvora v rozmezí let 1628–1635.¹² Relace

¹¹ Hermann TÜCHLE (ed.), *Acta SC de propaganda fide Germaniam spectantia. Die Protokolle der Propagandakongregation zu deutschen Angelegenheiten 1622–1649*, Paderborn 1962; Georg DENZLER (ed.), *Die Propagandakongregation in Rom und die Kirche in Deutschland im ersten Jahrzehnt nach dem Westfälischen Frieden. Mit Edition der Kongregationsprotokolle zu deutschen Angelegenheiten 1649–1657*, Paderborn 1969; Hermann TÜCHLE (ed.), *Die Protokolle der Propagandakongregation zu deutschen Angelegenheiten 1657–1667. Diasporasorge unter Alexander VII.*, Paderborn 1972.

¹² Hans KIEWNING (ed.), *Nuntiaturberichte aus Deutschland 1628–1635 nebst ergänzenden Aktenstücken. Nuntiatur des Pallotto 1628–1630, I–II*, Berlin 1895–1898. Tato edice se však vyznačuje mnoha závažnými nedostatky, jak upozornil již H. Kollmann; Rotraud BECKER (ed.), *Nuntiaturberichte aus Deutschland. 4. Band. Nuntiatoren de Giovanni Battista Pallotto und des Ciriaco Rocci (1630–1631)*, Tübingen 2009; TÝŽ, *Nuntiaturberichte aus Deutschland. 5. Band. Nuntiatur des Ciriaco Rocci. Ausserordentliche Nuntiatur des Girolamo Grimaldi (1631–1633)*, Berlin – Boston 2013; TÝŽ, *Nuntiatur des Ciriaco Rocci. Ausserordentliche Nuntiatur des Girolamo Grimaldi. Sendung des P. Alessandro D’Ales (1633–1634)*, Berlin – Boston 2016; TÝŽ, *Nuntiaturberichte aus Deutschland. 4. Abt. 17.*

vídeňské nunciatury pro období vlády Leopolda I. obsahuje pouze registry a nemá pro tuto práci větší význam.¹³

Hynek Kollmann strávil v archivu Propagandy mezi lety 1892–1903 celkově sedm dlouhých studijních období.¹⁴ Nejdůležitějším plodem badání v tomto archivu je edice *Acta Sacrae Congregationis de Propaganda fide res gestas bohemicas illustrantia*, která bohužel postoupila pouze do roku 1624.¹⁵ V jejím prodromu se nachází precizní popis, jakým způsobem z hlediska diplomatiky tato kongregace fungovala. Toto dílo dnes bohužel poněkud antikvuje fakt, že je psáno výhradně latinsky.¹⁶

Klíčová edice Caraffovy nunciatury, která se připravuje k vydání v rámci ediční řady Českého historického ústavu v Římě *Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592–1628*, není stále dostupná.¹⁷ I z tohoto důvodu si zachovává velkou důležitost zmíněná Kollmanova edice, v níž jsou zahrnuta alespoň první léta Caraffovy nunciatury. Užitečné informace týkající se politiky papežské kurie, kterou chtěla prosazovat právě prostřednictvím nunciů, lze čerpat z edice instrukcí papeže Řehoře XV.¹⁸

Jahrhunderts. Nebst ergänzenden Aktenstücken. 7. Band. Nuntiatoren des Malatesta Baglioni, des Ciriaco Rocci und des Mario Filonardi. Sendung des P. Alessandro D'Ales (1634–1635), Tübingen 2004.

¹³ Artur LEVINSON (ed.), *Nuntiaturrechnungen vom Kaiserhofe Leopolds I* (1657, Februar – 1669, Dezember), in *Archiv für österreichische Geschichte*, CVI, 2/1918.

¹⁴ Hynek KOLLMANN, *O badání českém v archivě kongregace de Propaganda fide*, *Zprávy zemského archivu království Českého*, 1, 1906, s. 43–61; TÝŽ, *O archivu Sv. Kongregace de propaganda fide*, *ČMKČ* 66, 1892, s. 423–442; Srov. též F. BENEŠ, *Sbírka opisů*, s. 524.

¹⁵ Hynek KOLLMANN (ed.), *Acta Sacrae Congregationis de Propaganda fide res gestas bohemicas illustrantia I/1 1622–1623*, Praha 1923; Další svazek z Kollmannovy pozůstalosti vydal Antonín HAAS (ed.), *Acta Sacrae Congregationis de Propaganda fide res gestas bohemicas illustrantia, I/2, 1623–1624*, Praha 1954.

¹⁶ Hynek KOLLMANN, *Acta Sacrae Congregationis de Propaganda fide res gestas bohemicas illustrantia. Prodromus*, Pragae 1939.

¹⁷ K této ediční řadě srov. Alena PAZDEROVÁ, *Edice nunciatur u císařského dvora v Praze a ve Vídni. In 130 let zemského archivu. Sborník příspěvků z konference konané u příležitosti 130. výročí založení zemského archivu a 100. výročí úmrtí jeho zakladatele a 1. ředitele prof. A. Gindelyho*, Praha 1993, s. 44–49.

¹⁸ Klaus JAITNER (ed.), *Die Hauptinstruktionen Gregors XV. für Nuntien und Gesandten an den europäischen Fürsthoften 1621–1623*, Tübingen 1997.

K osobě kardinála Harracha máme k dispozici edici jeho deníkových zápisů, kde se nachází mimo mnoha jiných údajů i poznámky ke *cassa salis*.¹⁹ Alessandro Catalano, jeden z editorů tohoto zajímavého pramene, označuje tento text jako „*specifický typ psaných novin*“, které Harrach zasílal svým blízkým a které byly psány z části v němčině a z části v italštině.²⁰

Stranou pozornosti českých historiků stále zůstávají relace *ad limina*, které biskupové museli zasílat Kongregaci koncilu. Jak nedávno upozornil Jiří M. Havlík, jedná se o prameny, které přinášejí mnoho zajímavých informací o různých aspektech katolické církve v Čechách.²¹ Pro námi sledované období byly doposud vydány pouze poslední relace kardinála Harracha a několik relací z let 1759–1773.²² Teprve nedávno ve své disertaci zpracoval a editoval relace českých biskupů *ad limina* z let 1632–1705 Nicolas Richard, francouzský historik zabývající se českými církevními dějinami.²³ V těchto zprávách mimo jiné nacházíme i souhrnné informace o stavu církevního majetku, a tedy i o solní pokladně. Právě tyto pasáže zajímaly také Propagandu, která si nechala pořizovat opisy, jež můžeme nalézt v jejích aktech.

Pro druhou polovinu 18. století, kdy dochází k postupné demontáži konfesijního státu, je pro nás velmi důležitá edice pramenů k josefinismu

¹⁹ Katrin KELLER – Alessandro CATALANO (edd.), *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667)*, Wien – Köln – Weimar 2010.

²⁰ Alessandro CATALANO, *Zápas o svědomí. Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667) a protireformace v Čechách*, Praha 2008, s. 56–57. Podrobněji k tomuto typu pramene srov. TÝŽ, *Die Tagebücher und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach*, in Josef PAUSER – Martin SCHEUTZ – Thomas WINKELBAUER (edd.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16. – 18. Jahrhundert)*. Ein exemplarisches Handbuch (MIÖG Ergänzungsband 44), Wien – München 2004, s. 781–789.

²¹ Jiří M. HAVLÍK, *Jan Fridrich z Valdštejna*, s. 127, pozn. 376.

²² Oldřich FLÉGL (ed.), *Relace kardinála Harracha o stavu pražské arcidiecéze do Říma. Příspěvek k církevním dějinám Čech XVII. stol. z archivu koncilu v Římě*. Věstník České akademie 23/1914, s. 185–197, 227–243; Antonín PODLAHA (ed.), *Relationes super statu Ecclesiae et Archidiecesis Pragensis ad S. Congregationem Concilii ab Archiepiscopis Pragensibus factae a. 1759–1781*, Praha 1908. Relace z 2. poloviny 18. století však žádné zprávy k solní pokladně nepřinášejí.

²³ Nicolas RICHARD,

vydaná Ferdinandem Maaßem.²⁴ Několik dopisů mezi císařovnou Marií Terezií, jejím kancléřem Kounicem a kardinálem Alessandrem Albanim, který jako kardinál-protektor hájil zájmy habsburské monarchie u Svatého stolce, se týká přímo solní pokladny a snahy vídeňského dvora vymanit její správu z rukou Svatého stolce. Vydán byl rovněž soupis korespondence mezi Státním sekretariátem a vídeňským nunciem Antoniem Eugeniem Viscontim (1767–1774).²⁵

Kromě zmíněných edic byly vydány i různé drobnější zprávy a relace, které budou citované na patřičném místě.

LITERATURA

Přestože by se mohlo na základě délky závěrečného seznamu literatury jevit, že k tématu solní pokladny už bylo vše napsáno, opak je pravdou. Většina z uvedených titulů se *cassa salis* týká pouze nepřímo. Odborná literatura dosud nebyla celkově shrnuta a kriticky zhodnocena.²⁶ I novější syntetizující práce odkazují pouze na základní literaturu, zatímco některé relevantní studie zůstávají stranou pozornosti. Považuji proto za užitečné podat historiografický přehled od barokní historiografie až do dnešní doby a

²⁴ Ferdinand MAAß, *Der Josephinismus: Quellen zu seiner Geschichte in Österreich 1760–1790. Amtliche Dokumente aus dem Wiener Haus-, Hof- und Staatsarchiv*. I. a II. sv., Wien 1951 a 1953.

²⁵ Na základě komparace soupisu korespondence vídeňského nuncia Viscontiho se státním sekretariátem jsem zjistil, že všechny nunciovy zprávy týkající se solní pokladny se nacházejí v opisech v archivu Propagandy. Proto nebylo třeba do heuristické fáze zahrnout prameny nacházející se ve Vatikánském tajném archivu.

Srov. Irmtraut LINDECK-POZZA, *Der Schriftverkehr zwischen dem päpstlichen Staatssekretariat und dem Nuntius am Kaiserhof Antonio Eugenio Visconti, 1767–1774*, Wien – Köln – Graz 1970.

²⁶ K tomu srov. Petr HONČ, *Solní smlouva a správa cassa salis v letech 1630–1710*, FHB 31, 2/2016, s. 170–172.

nastínit tak genezi současného stavu poznání. To nám mimo jiné pomůže objasnit jisté nepřesnosti, které od sebe historici vzájemně přebírali.

Nejstarší zprávu o solní smlouvě a solní pokladně v historické literatuře nalzáme u představitele první generace českých barokních historiků Tomáše Pešiny z Čechorodu. Solní smlouvou se Pešina zabývá poměrně důkladně ve svém latinském spisu *Phosphorus septicornis stella alias matutina* (1673),²⁷ sepsaném k oslavě svatovítského chrámu a jeho kapituly. Účel tohoto díla lze také interpretovat jako obhajobu práv metropolitní kapituly vůči arcibiskupovi. Pešina zde uvádí latinský text sumáře solní smlouvy, jehož exemplář měla patrně metropolitní kapitula k dispozici.²⁸

Jeho zájem o toto téma je pochopitelný, neboť byl kanovníkem a od roku 1670 i děkanem metropolitní kapituly a měl přístup k jejímu archivu. Navíc určitou dobu zastával i funkci spoluadministrátora solní pokladny, takže byl do tématu dobře zasvěcen. Pobělohorská jednání o majetkovém vyrovnání s katolickou církví se pražské metropolitní kapituly, která si činila nároky na navrácení řady statků, úzce dotýkalo. Pešina zmiňuje spory ohledně navrácení církevních statků kdysi náležících arcibiskupství a kapitule a konstatuje, že církevní majetek, jenž během dlouhého časového úseku změnil třeba i několikrát majitele, je těžko vymahatelný. Klade si otázku, kdo za tím stál, že kapitula nedostala z tohoto majetku nic zpátky. Odpovídá, že to není

²⁷ Tomáš PEŠINA z ČECHORODU, *Phosphorus septicornis stella alias matutina, hoc est: sanctae metropolitanae Divi Viti ecclesiae Pragensis majestas et gloria*, Praha 1673, s. 101–110. V nepříliš zdařilém pokusu o pokračování tohoto díla, jehož autorem je děkan metropolitní kapituly František Bartoň, jsem našel pouze jednu poznámku o *cassa salis* v souvislosti s navýšením počtu kanovníků r. 1746. Srov. Antonín PODLAHA (ed.), *Excerpta ex Francisci Barton scripto „Phosphorus auctus“*, Praeae 1915, s. 8.

²⁸ Sumář (*Summarium Contractus Salis*) jsem našel v aktech České dvorské kanceláře. NA Praha, ČDK, inv. č. 688, kart. 374.

možné říci a že budoucnost, jak doufá, v tom bude svobodnější a popíše to bezpečněji a odvážněji.²⁹

Z Pešinoва líčení je naprosto evidentní, že metropolitní kapitula se se solní smlouvou nesmířila ani 40 let po jejím uzavření. Podivuje se, že tehdejší církve neměla nikoho, kdo by hájil její práva, čímž zřejmě naráží i na arcibiskupa Harracha.³⁰ Tomu odpovídá i poslední Pešinoва zmínka týkající se solní pokladny. Roku 1640 bylo kapitule z *cassa salis* přiděleno 25 000 zl. Podle autora vděčili kanovníci za toto dobrodiní *bezprostředně* Apoštolskému stolci. Pešina vyjadřuje naději, že od něj v budoucnu obdrží i další prostředky, aby byl počet kanovníků opět důstojný.

Bohuslav Balbín zmínil *cassa salis* ve svém velkém encyklopedicky pojatém a nedokončeném díle *Miscellanea historica regni Bohemiae*. Jedná se o 6. knihu, vydanou v roce 1684 a věnovanou pražskému arcibiskupství.³¹ Uvedl zde 10 klíčových bodů solní smlouvy, kterou však na rozdíl od Pešiny nijak nekommentuje.

V osvícenské historiografii jsou *cassa salis* i *cassa parochorum* zahrnuty ve statistickém spisu *Materialien zur alten und neuen Statistik von Böhmen*,³² pocházejícím z pera josefinského právníka a školského reformátora J. A. Rieggera.³³ Jsou zde zrekapitulovány hlavní body solní smlouvy a vysvětlen rozdíl mezi solní a farářskou pokladnou.³⁴ Zmínky o solní pokladně jsem také

²⁹ T. PEŠINA z ČECHORODU, *Phosphorus septicornis*, s. 99–100.

³⁰ „... ut mirari satis nequam, qua ratione, qua causa, quo denique authore, vel cujus culpa id accidere potuerit, quod Ordo Ecclesiasticus non habuerit tunc hominem, qui partes ejus pro jure ac debito tuendas promovendasque suscepisset? O tempora!“ Tamtéž, s. 109.

³¹ Bohuslaus BALBINUS, *Miscellanea historica Regni Bohemiae Decadis I. Liber VI. archiepiscopalis*, Pragae 1684, s. 213.

³² Josef Anton RIEGGER, *Materialien zur alten und neuen Statistik von Böhmen*: IV. Heft, Leipzig – Prag 1787, s. 839–840.

³³ K jeho osobě v kontextu statistiky viz Pavel BĚLINA, *K počátkům statistiky v Českých zemích (Působení J. A. Rieggera v Čechách)*, ČsČH 25, 1977, s. 63–86.

³⁴ Tyto pokladny se v pozdější literatuře někdy mylně ztotožňují. Viz Johann B. HARING, *Grundzüge des katholischen Kirchenrechts*, Graz 1916, s. 754.

nalezl u Ignáce Cornovy v jeho do němčiny přeloženém a doplněném vydání Stránského spisu *Respublica Bojema*.³⁵ Cornova doplňuje 19. kapitolu zaměřenou na důchody českých králů o poznámku, v níž vysvětluje vznik *cassa salis* a *cassa parochorum*. Velmi užitečnou pomůckou nejen pro toto téma, ale i pro církevní dějiny 17. a 18. století obecně, je slovník zákonů týkající se náboženských záležitostí od J. P. Jaksche. Pod hesly *Salzkasse*³⁶ a *Pfarrkasse*³⁷ nalezneme zákonná opatření týkající se těchto pokladen.

Největší zájem o téma solní pokladny nastal v 80. a 90. letech 19. století, kdy vznikla řada prací, které se jí at' už přímo, nebo nepřímo týkaly. Historici zabývající se dějinami pobělohorských Čech nemohli ponechat stranou vyjednávání katolické církve se státem o náhradu za zcizené a odcizené statky. V souladu s východiskem pozitivismu, dominujícímu směru v historiografii, shromáždili a zpracovali velké množství pramenného materiálu. Do tohoto období bezesporu patří také rakouský historik Alfred Arneth, i když většina jeho stěžejních prací vznikla o něco dříve. Ve svých desetisvazkových dějinách vlády Marie Terezie věnoval určitý prostor i *cassa salis* v souvislosti se snahou státní moci vymanit její správu z rukou papežské kurie.³⁸

Prvním historikem, jenž zaměřil svou pozornost přímo na solní pokladnu, byl Antonín Gindely. Ve své tiskem vydané přednášce vyložil její počátky.³⁹ Popsal podrobně jednání o různých variantách odškodnění katolické církve, nereálnost restituce všech statků, které církev kdysi vlastnila,

³⁵ Ignaz CORNOVA (ed.), *Paul Stransky's Staat von Böhmen. Übersetzt, berichtigt und ergänzt von Ignaz Cornova*, 7. sv. Prag 1803, s. 568.

³⁶ Peter Karl JAKSCH, *Gesetzlexikon im geistlichen, Religions- und Toleranzsache...für das Königreich Böhmen von 1601 bis Ende 1800*, Fünfter Band von R–S, Prag 1828, s. 255–258.

³⁷ TÝŽ, *Gesetzlexikon im geistlichen*, Vierter Band von L–Q, Prag 1828, s. 410–413.

³⁸ Alfred ARNETH, *Geschichte Maria Theresia's*, Neunter Band, Wien 1879, s.79–83.

³⁹ Antonín GINDELY, *O vzniku tak zvané „Cassa Salis“*, Výroční zpráva Královské české společnosti nauk, č. III, 1883, s. 18–34.

a nespokojenost kapitul a klášterů se solní smlouvou. Vycházel zejména z korespondence mezi hlavními aktéry (arcibiskup, nunciové, císař a jeho komisaři), z Magniho obsáhlé relace o průběhu jednání na císařském dvoře a několika dobrozdání, z nichž nejdůležitější jsou dobrozdání královského místodržícího Lichtenštejna a císařova zповědníka Lamormainiho. Svůj příspěvek Gindely uzavřel tvrzením, že solní daň byla zrušena císařem Josefem II. a že nikdy nebyla použita ve prospěch starých českých klášterů. Dopustil se zde hned dvou nepřesností. Solní daň ve prospěch církve předně nebyla v rámci josefínských reforem zrušena, jak se v české historiografii traduje až do dnešní doby,⁴⁰ nýbrž byla připojena k náboženskému fondu, v rámci něhož fungovala v dalších letech jako jeho součást.⁴¹ Na druhý Gindelyho omyl, že české kláštery neměly ze solní daně žádný užitek, upozornil již Hynek Kollmann.⁴² Šestá kapitola Gindelyho posmrtně vydané monografie *Geschichte der Gegenreformation in Böhmen*,⁴³ na niž čeští historici často odkazují, je doslovným překladem jeho studie *O vzniku tak zvané „Cassa salis“*. Liší se pouze v poslední větě, v níž je uvedeno, že pokladna nikdy nesloužila k účelům, které zamýšlel kardinál Harrach.⁴⁴ Ani s tímto tvrzením však nelze souhlasit.

⁴⁰ Srov. např. Josef VÁLKA, *Česká společnost v 15. - 18. století II. Bělohorská doba. Společnost a kultura „manýrismu“*, Praha 1983, s. 91; Ivana ČORNEJOVÁ – Jiří KAŠE – Jiří MIKULEC – Vít VLNAS, *Velké dějiny Zemí Koruny české*, sv. VIII. 1618–1683, Praha – Litomyšl 2008, s. 182; Jiří MIKULEC a kol., *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*, Praha 2013, s. 82.

⁴¹ Téma náboženských zemských fondů (matic) dosud nebylo v české moderní historiografii ani právnické literatuře uspokojivě zpracováno. V 19. stol. se náboženským fondem podrobněji zabýval Joseph HELFERT, *Von dem Kirchenvermögen und dem Religionsfonde*, Prag 1834, s. 343–410; Srov. též Petr BRADÁČ, *Financování církvi v českých zemích ve 20. století*, *Revue církevního práva* 37, 2/2007, s. 89.

⁴² Hynek KOLLMANN, *O vlivu Propagandy na vznik tak řečené pokladny solní (cassa salis)*, ČMKČ 72, 1898, s. 157.

⁴³ Antonín GINDELY, *Geschichte der Gegenreformation in Böhmen*, Leipzig 1894, s. 307–326.

⁴⁴ „Bezüglich der Salzsteuer, die erst von Kaiser Joseph II. abgeschafft wurde, wolen wir nur so viel bemerken, dass sie nie zu de Zwecken verwendet wurde, die der Kardinal Harrach angedeutet hatte.“ Tamtéž, s. 326.

Solní pokladnu nemohl vynechat ve své monografii o arcibiskupovi Harrachovi církevní historik a kanovník pražské metropolitní kapituly František Krásl.⁴⁵ Zmíněná práce si stále uchovává svoji důležitost díky shromáždění a užití velkého množství materiálu z arcibiskupského archivu.⁴⁶ Všichni kanovníci pražské metropolitní kapituly věnující se církevní historii měli oproti jiným historikům tu výhodu, že byli důvěrně a interně seznámeni nejen s vlastní kapitulou, ale i s chodem celého arcibiskupství, poněvadž byli většinou členy biskupské konsistoře, poradního i výkonného orgánu arcibiskupa. Krásl věnuje *cassa salis* samostatnou podkapitulu, v níž rozebírá i hlavní body solní smlouvy, které převzal a přeložil z Pešinoва spisu *Phosporus septicornis*. Zabývá se zde opět především zřízením solní pokladny a protesty některých řádů. Prostředky z *cassa salis* zmiňuje i v souvislosti se založením litoměřického biskupství, k čemuž došlo ještě během Harrachova episkopátu.⁴⁷ Solní pokladnu Krásl srovnává s náboženským fondem zřízeným za Josefa II.⁴⁸ Tato komparace má své opodstatnění, poněvadž v obou případech se jednalo o fond určený k financování katolické církve.⁴⁹ Solní pokladna je proto některými autory označována jako předchůdce a jeden ze zdrojů náboženského fondu.⁵⁰

Dalším historikem tohoto období byl Antonín Rezek, jenž se dotkl daného tématu v rámci pojednání o restitučních snahách katolické církve. Zřízení solní pokladny se věnuje ve své monografii *Děje Čech a Moravy*

⁴⁵ František KRÁSL, *Arnošt hrabě Harrach, kardinál sv. církve římské a kníže arcibiskup pražský. Historicko-kritické vypsání náboženských poměrů v Čechách od roku 1623–1667*, Praha 1886, s. 499–513.

⁴⁶ Srov. Hanuš OPOČENSKÝ, *Protireformace v Čechách po bitvě na Bílé hoře*, Praha 1914, s. 9.

⁴⁷ F. KRÁSL, *Arnošt hrabě*, s. 201–202.

⁴⁸ Tamtéž, s. 509.

⁴⁹ P. BRADÁČ, *Financování církvi*, s. 88.

⁵⁰ J. B. HARING, *Grundzüge*, s. 753.

za Ferdinanda III. až do konce třicetileté války,⁵¹ jednotlivé zmínky o ní pak nalezneme i v souvislosti s arcibiskupským seminářem a cisterciáckou kolejí Bernardinum.⁵² Rezek pokračoval ve výkladu pobělohorské doby v dalších dvou dílech, vydaných pod souborným názvem *Dějiny Čech a Moravy nové doby*.⁵³ I zde nalezneme několik poznámek ke *cassa salis* týkajících se jednak dluhu královské komory, jednak zřízení nových biskupství.⁵⁴

Na Rezka v pokračování *Dějin Čech a Moravy nové doby* navázali, i když kvalitě jeho prací se nevyrovnali, Josef Svátek a Justin V. Prášek. Od těchto historiků pocházejí tvrzení, že Propaganda používala část financí z *cassa salis* pro své vlastní účely a že naléhavé potřeby kostelů a duchovenstva v Čechách zanedbávala.⁵⁵ Kongregace měla svého práva na rozdělování prostředků z pokladny využívat v 18. století hlavně k účelům mimočeským.⁵⁶ Uvedené teze, hluboce zakořeněné v české historiografii, budou v této práci vyvráceny. Na solní pokladnu odkazují zmiňovaní autoři zejména v kontextu shromažďování finančních prostředků na války proti Turkům⁵⁷ a na války o španělské dědictví.⁵⁸

Převážně na pramenech pocházejících z archivu Propagandy jsou založeny dvě studie Hynka Kollmanna. První z nich se věnuje jednání kardinála Harracha na císařském dvoře ve Vídni o zlepšení stavu katolické

⁵¹ Antonín REZEK, *Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III. až do konce třicetileté války (1637-1648)*, Praha 1890, s. 60–65.

⁵² Tamtéž, s. 89, s. 93, s. 114–115.

⁵³ Antonín REZEK, *Dějiny Čech a Moravy nové doby. Kniha první. Od míru Westfálského až do smrti císaře Ferdinanda III. (1648–1657)*, Praha 1892; TÝŽ, *Dějiny Čech a Moravy nové doby. Kniha Druhá. Vladaření císaře a krále Leopolda I. (Část první)*, Praha 1893.

⁵⁴ Antonín REZEK, *Od míru Westfálského*, s. 147 a s. 239–248 passim; TÝŽ, *Vladaření císaře a krále Leopolda I.*, s. 374.

⁵⁵ Josef SVÁTEK, *Dějiny Čech a Moravy nové doby. Kniha šestá. Panování císařovny Marie Teresie. Část II.*, Praha 1898, s. 145.

⁵⁶ Justin V. PRÁŠEK, *Panování císaře Josefa II. Část I.*, Praha 1903, s. 318.

⁵⁷ Josef SVÁTEK, *Dějiny Čech a Moravy nové doby. Kniha III. Vladaření císaře a krále Leopolda I. Díl II.*, Praha 1894, s. 314.

⁵⁸ Josef SVÁTEK, *Panování Josefa I. a Karla VI.*, Praha 1895, s. 257–258.

církve a o postupu katolické reformace.⁵⁹ Druhá studie, zaměřená přímo na solní pokladnu, sleduje úlohu Propagandy při jednání o náhradu za zcizené statky.⁶⁰ V obou zmiňovaných studiích však chybí přesné citace pramenů.

Posledním historikem tohoto období, jenž věnoval pozornost solní pokladně, byl Antonín Podlaha. Do spektra jeho velmi širokých zájmů patřily i dějiny pražské arcidiecéze. V našem kontextu jsou nejdůležitější Podlahovy práce týkající se konce 17. a první poloviny 18. století. Informace o fungování solní pokladny nalezneme zejména v monografii o pražském arcibiskupovi Janu Josefu Breunerovi.⁶¹ Jednotlivé zmínky o *cassa salis* jsou přítomny i v jeho drobnějších studiích.⁶² Podlaha hojně čerpal z pramenů uložených v kapitulním archivu.

Solní dani se věnovali i autoři německy psaných monografií o založení litoměřického a hradeckého biskupství. Právě solní pokladna měla být hlavním zdrojem financování tohoto podniku. Řadu poznatků a pramenů k našemu tématu uvádí ve své práci zejména Johann Schlenz, profesor církevního práva.⁶³ Cenné poznámky ke *cassa salis* nalezneme i v jeho knize o církevním patronátu v Čechách.⁶⁴ Hugo Brückner, autor monografie o založení hradeckého biskupství, se solní pokladně věnuje jen okrajově.⁶⁵

⁵⁹ Hynek KOLLMANN, *Jednání kardinála Harracha s dvorem císařským roku 1626–1627 v příčině náboženství*, ČČH 4, 1898, s. 389–409.

⁶⁰ Hynek KOLLMANN, *O vlivu Propagandy*, s. 139–157.

⁶¹ Antonín PODLAHA, *Dějiny arcidiecéze pražské od konce století XVII. do počátku století XIX. Díl I. Doba arcibiskupa Jana Josefa hraběte Breunera (1694–1710)*, Praha 1917, s. 479–484.

⁶² Antonín PODLAHA, *Arcidieceze pražská v době sedisvakance v letech 1733–1734*, ČKD 73 (48), 1907, s. 38–44, 124–130, 329–332, 393–399, 470–478, 611–625; TÝŽ, *Arcidieceze pražská v době arcibiskupa Jana Mořice Gustava hraběte z Manderscheidu (1734–1763)*, ČKD 74 (49), 1908, s. 65–71, 141–147, 216–221, 656–662; 77 (52), 1911, s. 519–527.

⁶³ Johann SCHLENZ, *Geschichte des Bistums und der Diözese Leitmeritz. I. Teil. Geschichte der Gründung des Bistums Leitmeritz*, Warnsdorf 1912, s. 29–33 a passim.

⁶⁴ Johann SCHLENZ, *Das Kirchenpatronat in Böhmen. Beiträge zu seiner Geschichte und Rechtsentwicklung*, Prag 1928, s. 296–298 a passim.

⁶⁵ Hugo BRÜCKNER, *Die Gründung des Bistums Königgrätz*, Königstein 1964, s. 20.

V kontextu hospodářských dějin, konkrétně prosazování solního monopolu za vlády habsburské dynastie v Čechách v 16. a v první polovině 17. století, zmiňuje solní pokladnu Miloslav Volf.⁶⁶ Volf upozornil na skutečnost, že na základě účtů solní pokladny by bylo možné zjistit, jaký podíl z dovozu všech solí do Čech představovala gmundenská sůl. Výpočet by ovšem odpovídal skutečnosti jen za podmínky, že by veškerá do Čech přivezená sůl byla proclena. Tak tomu však nebylo.⁶⁷ Zprávy o spotřebě soli by také mohly dobře sloužit k demografickým účelům.⁶⁸ Veškeré statistiky opět komplikuje hojně rozšířené podloudnictví.

Na práci Miloslava Volfa navázal v 60. letech 20. století František Gabriel. Ve své částečně ideologicky zabarvené práci o solním obchodu v Čechách věnuje i určitý prostor solní pokladně.⁶⁹ Jeho největším přínosem k tématu *cassa salis* je vypracování statistiky o příjmu státní pokladny z prodeje soli a cla a odvodech do církevní solní pokladny v letech 1630–1791.⁷⁰ Kromě Gabrielovy studie hospodářského charakteru nevznikla v letech 1948–1989 v české historiografii žádná práce, která by k našemu tématu přinesla něco nového.

Co se týče zahraniční historické produkce, je třeba upozornit zejména na publikaci *Die Propagandakongregation in Rom und die Kirche in Deutschland*,⁷¹ jejímž autorem je německý církevní historik Georg Denzler. Solní pokladně zde věnoval samostatný exkurs založený převážně na protokolech

⁶⁶ Miloslav VOLF, *Boj o solný monopol v Čechách v XVI. a na počátku XVII. století*, ČČH 39, 1933, s. 531–536.

⁶⁷ Tamtéž, s. 533–534.

⁶⁸ Srov. Eduard MAUR – Dagmar PÍŠOVÁ, *Sčítání konzumentů soli v Čechách roku 1702*, HD 18/1994, s. 7–67.

⁶⁹ František GABRIEL, *Obchod se solí v Čechách v době od 17. do počátku 19. století*, Praha 1967, s. 10.

⁷⁰ Tamtéž, s. 64–67.

⁷¹ Georg DENZLER (ed.), *Die Propagandakongregation in Rom und die Kirche in Deutschland im ersten Jahrhundert nach dem Westfälischen Frieden. Mit Edition der Kongregationsprotokolle zu deutschen Angelegenheiten 1649–1657*, Paderborn 1969.

Propagandy.⁷² Přínosné jsou zejména ty pasáže, v nichž Denzler objasňuje dlouhé váhání Svatého stolce s ratifikací solní smlouvy, které souviselo hlavně s tím, že papež nechtěl císaři přiznat nominační právo při jmenování nových biskupů ve čtyřech plánovaných biskupstvích. Tématu solní pokladny se dotkl také kanadský historik (narozený v rakouském Grazu) Franz Szabo ve své monografii *Kaunitz and Enlightened Absolutism*.⁷³ Poněvadž v případě *cassa salis* vycházel pouze z pramenů editovaných F. Maaßem, jsou některé jeho závěry, jak ještě uvidíme, nepřesné.

Po roce 1989 došlo v naší zemi k obnovení zájmu o studium církevních dějin a historici zaměřili svou pozornost rovněž na dobu baroka. Při interpretaci dané tematiky jsou přehodnocovány jednostranné závěry nejen marxistické historiografie, ale i starší literatury, zatížené duchem nacionalismu či konfesijní příslušností autorů. Vzniklo mnoho prací zkoumajících různé aspekty barokní doby. Přesto má naše historické bádání v této oblasti stále rezervy související i s nedostatečným využíváním pramenů uložených v zahraničních archivech.

Mezi první historiky, kteří opět čerpali z bohatství těchto archivů ke studiu dějin raně novověkých Čech, patří italský bohemista Alessandro Catalano. Jeho monografie o kardinálu Harrachovi přináší neotřelý pohled na rekatolizaci Čech a ukazuje v novém světle počínání a rozštěpenost katolického tábora.⁷⁴ Je zde třeba také vyzdvihnout Catalanovu studii, v níž se podrobně zabývá pozicí a strategiemi jednotlivých církevních představitelů,

⁷² Tamtéž, s. 145–152.

⁷³ Franz A. J. SZABO, *Kaunitz and Enlightened Absolutism, 1753–1780*, Cambridge 1994, s. 224–225.

⁷⁴ Alessandro CATALANO, *La Boemia e la riconquista delle coscienze. Ernst Adalbert von Harrach e la controriforma in Europa centrale (1620–1627)*, Roma 2005; V češtině vyšel o tři roky později překlad této monografie pod názvem Alessandro CATALANO, *Zápas o svědomí. Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667) a protireformace v Čechách*, Praha 2008.

kterí se významně angažovali v jednáních o náhradu za zcizené statky.⁷⁵ V jiném příspěvku italský historik zmiňuje solní pokladnu v souvislosti s dlouhodobou a neúspěšnou snahou zlepšit stav farní sítě v Čechách.⁷⁶

Další, kdo bohatě využil římské archivy, byl Jiří M. Havlík ve své nedávno vydané monografii o pražském arcibiskupovi Janu Fridrichovi z Valdštejna,⁷⁷ vycházející z jeho disertační práce, v níž se zaměřoval zejména na arcibiskupovy spory o daně, které duchovní museli platit na turecké války.⁷⁸ Solní pokladna je v Havlíkově monografii zmíněna na několika místech, zejména v souvislosti se snahou o obnovu farní sítě, s půjčkami císaři Leopoldovi na válku s Turky⁷⁹ a na vydržování pražského lazaretu.⁸⁰

Tomáš Parma je autorem velmi kvalitní monografie o kardinálu Ditrichštejnovi, v níž detailně představil vztahy v rámci papežské kurie a komunikační prostředky mezi tímto centrem a místní církví.⁸¹ Tomuto tématu se věnoval i v kolektivní monografii o papežství a českých zemích.⁸² V obou uvedených pracích se *cassa salis* dotkl jen velmi okrajově a dopustil se přitom několika nepřesností, na něž bude upozorněno.

Značně zavádějící informace o solní pokladně se můžeme dočíst v nejnovější regionálně orientované literatuře. Jana Croÿ, autorka výpravné monografie o královéhradeckých biskupech a jejich rezidencích, uvedla, že

⁷⁵ Alessandro CATALANO, *La politica della curia romana in Boemia: dalla strategia del nunzio Carlo Carafa a quella del capuccino Valeriano Magni*, in Richard BÖSEL – Grete KLINGENSTEIN – Alexander KOLLER (edd.), *Kaiserhof – Papsthof. 16. – 18. Jahrhundert*, Wien 2006, s. 105–121.

⁷⁶ Alessandro CATALANO, „*Das temporale wird schon so weith extendiret, daß der Spiritualität nichts als die arme Seel überbleibet.*“ *Kirche und Staat in Böhmen (1620–1640)*, in Petr MAŤA – Thomas WINKELBAUER (edd.), *Die Habsburgermonarchie 1620 bis 1740*, Stuttgart 2006, s. 317–343, zde s. 334–335.

⁷⁷ Jiří M. HAVLÍK, *Jan Fridrich z Valdštejna. Arcibiskup a mecenáš doby baroka*, Praha 2016.

⁷⁸ Jiří M. HAVLÍK, *Jan Bedřich z Valdštejna a jeho spory o daně na turecké války (1628–1694)*, Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Praha 2008.

⁷⁹ Jiří M. HAVLÍK, *Jan Fridrich z Valdštejna*, s. 123–136.

⁸⁰ Tamtéž, s. 143–144.

⁸¹ Tomáš PARMA, *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*, Brno 2011.

⁸² Tomáš ČERNUŠÁK a kol., *Papežství a české země v tisíciletých dějinách*, Praha 2017.

solní pokladna byla zřízena v arcibiskupském paláci v Praze, ale peníze se ukládaly u Propagandy v Římě.⁸³ Nepodařilo se mi dopátrat, na jakém základě autorka k těmto vzájemně si odporujícím tezím dospěla.

Jak je z uvedeného přehledu patrné, většina údajů, které o *cassa salis* doposud máme, pochází z literatury starší více než sto let. Tyto práce se však věnovaly téměř výhradně počátkům solní pokladny, zatímco její dějiny v 18. století stály stranou pozornosti. Pokud se v nich drobné zmínky k tomuto tématu objevily, byly zpravidla výrazně tendenční. V novější literatuře jsou často tyto informace nekriticky přejímány a někdy i rozšiřovány o historicky nepodložené interpretace.

⁸³ Jana CROŮ, *Královéhradečtí biskupové a jejich rezidence*, Hradec Králové 2014, s. 50–51.

1. 2 Hlavní aktéři

Pro lepší orientaci ve spleťtí síti vzájemných vztahů mezi jednotlivými církevními představiteli pokládám za potřebné blíže popsat a objasnit úlohu a roli hlavních aktérů, kteří se jednak zapojili do jednání o náhradu za zcizené statky katolické církve, jednak měli v budoucnu vliv na správu solní pokladny. Kompetence některých představitelů katolické hierarchie se v raném pobělohorském období začaly teprve prosazovat a katolická církev rozhodně nepředstavovala jednotlý útvar. Podobné konstatování pro 17. století alespoň částečně platí i pro světské úřady v habsburské monarchii.⁸⁴

Na vrcholu pomyslné pyramidy světské a duchovní moci stáli císař a papež. I jejich vzájemné vztahy mnohdy významně ovlivňovaly církevní a státní politiku, která mnohdy zasahovala i do osudů solní pokladny. Během pontifikátů prvních potridentských papežů se obnovila autorita papežství. Papežský centralismus se začal projevovat v oblasti církevní správy (nunciatury, návštěvy biskupů *ad limina*),⁸⁵ liturgie (jednotný breviář a misál) i církevního práva (*Corpus Iuris Canonici*).⁸⁶

Papež jako hlava katolické církve i církevního státu nemohl sám do všech záležitostí osobně zasahovat a musel se spoléhat na úřady a muže, kterým důvěřoval. Sixtus V. v bule *Immensa Aeterni Dei* z 22. ledna 1588 vytvořil či znovu ustanovil 15 stálých kongregací s přesně vymezenými kompetencemi. Šest z nich se zabývalo správou církevního státu, ostatní

⁸⁴ Srov. J. MIKULEC a kol., *Církev a společnost*, s. 76–77.

⁸⁵ T. PARMA, *František kardinál*, s. 292–295.

⁸⁶ K tomu srov. Heinrich LUTZ, *Reformation und Gegenreformation*, München 2002, s. 155; Petr HONČ, *Římský misál mezi tridentským a druhým vatikánským koncilem*, AUC Theologica, 1/2013, s. 153–159; Antonín HRDINA, *Kanonické právo*, Plzeň 2011, s. 38–40.

kongregace měly na starost záležitosti celé církve.⁸⁷ Kongregace tedy byly nástroje papeže, jež s ním nesly váhu jeho pontifikátu a prováděly jím svěřené úkoly na základě moci a autority od něj přijaté. Zároveň bula stanovovala, že závažnější problémy předají kongregace k rozhodnutí přímo papeži. Toto pravidlo se zachovávalo i v následujících stoletích.

Klíčové postavení v církevní hierarchii měl papežův nepot (synovec či jiný příbuzný, lat. *Secretarius Papae et superintendens status ecclesiasticae*, ital. *cardinale nipote*), kterého papež hned po svém zvolení jmenoval kardinálem a postavil ho do čela státního sekretariátu. Kardinál-nepot měl ve své pravomoci světské záležitosti papežského státu i zahraniční politiku Svatého stolce. Na něm byl závislý *secretarius domesticus in capite*, jemuž papež poskytoval denně audienci, při níž probírali církevně-politické záležitosti, o nichž je informovali nunciové.⁸⁸ Státní sekretariát upevnil své postavení zejména po vydání buly *Romanum decet Pontificem* papežem Inocencem XII. v roce 1692. Touto bulou se rušil úřad kardinála-nepota, jehož agendu převzal právě státní sekretář. Od té doby výrazně vzrostla jeho aktivita a státní sekretariát fungoval i jako prostředník mezi jednotlivými kongregacemi a nuncií.⁸⁹ Projevilo se to i ve výrazném nárůstu objemu korespondence s Propagandou.

Biskupové měli být pevněji připoutáni k hlavě církve prostřednictvím tzv. *visitatio liminum*, tedy jejich návštěvy Říma, při níž měli podat zprávu o stavu své diecéze. Kořeny této tradice sahají hluboko do středověku. Sixtus V. v roce 1585 stanovil v konstituci *Romanus Pontifex* jasná pravidla, jak často musí tuto návštěvu biskupové vykonat a jak má návštěva i zpráva o stavu

⁸⁷ Erwin ISERLOH – Josef GLAZIK – Hubert JEDIN, *Handbuch der Kirchengeschichte, sv. IV., Reformation. Katholische Reform und Gegenreformation*, Freiburg – Basel – Wien 1967, s. 528.

⁸⁸ Josef SEMMLER, *Das päpstliche Staatssekretariat in den Pontifikaten Paulus V. und Gregors XV. 1605–1623*, Rom – Freiburg – Wien 1969, s. 47.

⁸⁹ Srov. T. PARMA, *František kardinál*, s. 48–53.

diecéze (*relatio status dioecesis*) vypadat. V 17. století se stalo zvykem, že biskupy pocházející ze vzdálenější země při této povinnosti často zastupovali jejich agenti žijící v Římě.⁹⁰ Pražští arcibiskupové ve svých relacích kromě popisu stavu své diecéze zpravidla zmiňovali i solní pokladnu. Propaganda si právě z těchto pasáží nechala pro své účely pořizovat opisy.

Spojovacím článkem mezi státním sekretariátem a církví v jednotlivých zemích byli nunciové, tedy papežovi diplomatictí zástupci na dvorech evropských panovníků. V případě vídeňského dvora měl nuncius kromě své diplomatické funkce navíc aktivní podíl na různých liturgických slavnostech.⁹¹ O mimořádné důležitosti právě vídeňské nunciatury svědčí i fakt, že naprostá většina nunciů byla již v době svého úřadu jmenována kardinály. Později zpravidla získali tito bývalí vídeňští nunciové významné postavení v rámci papežské kurie, jeden z nich byl dokonce zvolen papežem.

Jedním z hlavních důvodů, proč se počet stálých nunciatur začal po tridentském koncilu zvyšovat, byla snaha zastavit postup protestantismu. Pro římskou kurii byl nuncius zpravidla spolehlivějším partnerem než místní biskup. Mezi biskupy a nuncií tak často panovala rivalita, neboť biskupové často chápali nunciovo jednání jako omezování své autority.⁹² Nunciové přijímali v týdenním intervalu od státního sekretariátu instrukce s úkoly a museli naopak podávat zprávy o místní situaci. Jen ve výjimečných případech se na nuncia přímo obrátila některá z kongregací římské kurie.

⁹⁰ Srov. Rudolf ZUBER, *Osudy moravské církve v 18. století*, I., Praha 1987, s. 33–37; Jiří M. HAVLÍK, *Jan Fridrich z Valdštejna*, s. 127–128; Relace pražské arcidiecéze z let 1632–1705 vydal ve své disertaci N. RICHARD,

⁹¹ Elisabeth GARMS-CORNIDES, *Liturgie und Diplomatie. Zum Zeremoniell des Nuntius am Wiener Kaiserhof im 17. und 18. Jahrhundert*, in Richard BÖSEL – Grete KLINGENSTEIN – Alexander KOLLER (edd.), *Kaiserhof – Papsthof. 16. – 18. Jahrhundert*, Wien 2006, s. 125–146.

⁹² Srov. A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 93.

Změna nastala až po založení Kongregace pro šíření víry. Ta se brzy stala hlavním nástrojem v rukou papežů, díky němuž mohli realizovat reformní program církve.⁹³ Od této doby měli nunciaturní úředníci dva hlavní korespondenční partnery. Množství dopisů, které si nunciatura s Propagandou vyměňovaly, nebylo samozřejmě tak velké jako v případě státního sekretariátu. Jejich obsah je však pro nás velmi důležitý. Témata korespondence vídeňské nunciatury s Propagandou kolem roku 1630 se týkala zejména náhrady za zcizený církevní majetek v Čechách, zřízení nových biskupství, ale i sporů ohledně univerzity v Praze.⁹⁴

Propagandu založil papež Řehoř XV. (1621–1623) na svátek Zjevení Páně 6. ledna 1622. Kongregaci tvořilo 13 kardinálů, dva preláti a sekretář. Pro její pevné zakotvení mezi dalšími kuriálními úřady byla důležitá skutečnost, že mezi její první členy patřily vlivné osobnosti papežské kurie. Zmínit je třeba alespoň kardinála Ludovica Ludovisiho, synovce Řehoře XV. a státního sekretáře, a kardinála Maffea Barberiniho, který později jako papež Urban VIII. (1623–1644) Propagandu štědře podporoval.⁹⁵

Jako první stál krátce v čele Propagandy Antonio Maria Sauli, nejstarší z kardinálů kongregace. Významnější je desetileté působení kardinála

⁹³ K jejímu založení, činnosti a kompetencím viz Josef METZLER, *Foundation of the Congregation „de Propaganda Fide“*, in Josef METZLER (ed.), *Sacrae Congregationis de Propaganda Fide memoria rerum 1622–1972*, vol. I., 1622–1700, Rom – Freiburg – Wien 1971, s. 79–110; Amandus REUTER, *De iuribus et officiis Sacrae Congregationis „de Propaganda Fide“*, in Josef METZLER (ed.), *Sacrae Congregationis*, I., s. 112–145; Giovanni PIZZORUSSA, „*Per servizio della Sacra Congregazione de Propaganda Fide: i nunzi apostolici e le missioni tra centralità romana e chiesa universale (1622–1660)*“, Cheiron. Materiali e strumenti di aggiornamento storiografico 30, 1998, s. 201–227; Pavel BALCÁREK, *Kongregace pro šíření víry v době třicetileté války (její působnost, organizace, chod kanceláře a archiv)*, in: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*, C 50, 2003, s. 131–141; Hynek KOLLMANN, *O archivu Sv. Kongregace*, s. 423–442; Hanns BUCHLI, *6000 Jahre Werbung. Geschichte der Wirtschaftswerbung und der Propaganda*, II. Die Neuere Zeit, Berlin 1962, s. 155–168.

⁹⁴ Srov. Rotraud BECKER: *Die Wiener Nuntiatur im Dienst der Propaganda-Kongregation. Italianische Franziskaner als Missionare in Ungarn um 1630*, in: *Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken*, Bd. 88, Rom 2008, s. 369–371.

⁹⁵ Andreas KRAUS, *Das päpstliche Staatssekretariat Unter Urban VIII. (1623–1644). Mit einer Einführung von Hubert Jedin*, Rom – Freiburg – Wien 1964, s. 46–57.

Ludovica Ludovisiho (1622–1632), jež papež jmenoval 12. listopadu 1622 prefektem kongregace. Po něm se stal novým prefektem na několik desetiletí kardinál Antonio Barberini (1632–1671), který patřil k významným mecenášům a sběratelům umění. O vlivu kardinálů-prefektů Propagandy vypovídá i fakt, že byli Římány nazýváni „červený papež“ (*papa rosso*).

Důležité postavení si vydobyl i první sekretář Propagandy Francesco Ingoli, jenž v této pozici setrval dlouhých 27 let a zasvětil rozvoji kongregace celý svůj život.⁹⁶ Měl na starosti praktický chod Propagandy a zároveň byl i jejím archivářem. Díky tomu měl vynikající přehled o veškerém dění po celém světě. Kompetence prefekta a sekretáře kongregace se určitým způsobem překrývaly, což je patrné i z nejistoty žadatelů, na koho se mají obrátit.⁹⁷

Agenda Propagandy byla určena dvěma klíčovými událostmi 16. století, jimiž se staly velké geografické objevy a s nimi spojená expanze a protestantská reformace. Kongregace se tedy zaměřovala jednak na obracení nevěřících, jednak na navrácení odpadlíků do lůna katolické církve. Proto dostala do své pravomoci všechny misionáře, ať již mířili daleko za oceán, nebo do některé ze zemí, kde panovník byl sice katolického vyznání, ale alespoň část obyvatelstva jeho víru nesdílela (typickým příkladem bylo České království). Lze pozorovat, že zpočátku bylo pro Propagandu aktuálnější téma katolické reformace v protestantských zemích.⁹⁸ Po skončení třicetileté války, kdy byla Evropa definitivně rozdělena na katolickou a protestantskou část, se prioritou kongregace naopak postupně stávaly mimoevropské misijní oblasti.

⁹⁶ K jeho ne zcela jednoznačně hodnocené osobnosti srov. Josef METZLER, *Francesco Ingoli, der erste Sekretär der Kongregation (1578–1649)*, in Josef METZLER (ed.), *Sacrae Congregationis*, I, s. 197–243.

⁹⁷ Seznam prefektů a sekretářů kongregace ve své studii podal Peter GUILDAY, *The Sacred Congregation de Propaganda Fide (1622–1922)*, *The Catholic Historical Review* 6, 4/1921, s. 483–485.

⁹⁸ H.TÜCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 2.

Dle zakládací buly *Inscrutabili* se kardinálové měli scházet na plenárním zasedání (tzv. generální kongregaci) třikrát měsíčně, z toho jednou za přítomnosti papeže, „protože to bude k velkému užitku kongregace, když papež porozumí náboženskému stavu celého světa.“⁹⁹ Tato ideální frekvence zasedání i účasti papeže však později nebyla často dodržována.¹⁰⁰ Příležitostně se zasedání Propagandy účastnili i duchovní, kteří nebyli členy kongregace. Při svých pobytech v Římě v letech 1637–1644 se tak jednání zúčastnil i kardinál Harrach.¹⁰¹

Co se týče běžného chodu kongregace, sekretář přehlédl došlé písemnosti, opatřil je regestem a následně předal kardinálovi, který měl na starost příslušnou oblast světa (podle počtu kardinálů byl svět rozdělen na 13 provincií). O některých problémech rozhodovala partikulární komise, vážnější otázky byly předány k rozhodnutí papeži. Záležitosti solní pokladny se postupem doby stále častěji projednávaly na partikulárních kongregacích, poněvadž vyžadovaly od účastníků dobrou obeznámenost s tématem. Z těchto jednání byly pořizovány protokoly, do kterých se zaznamenávaly všechny projednávané věci.¹⁰² Až do května 1657 byly protokoly vedeny v latině, později v italštině, pouze zápis rozhodnutí kongregace zůstával i nadále v latině. K této změně patrně došlo na příkaz nového sekretáře Maria Albericchiho.¹⁰³

Sekretář Francesco Ingoli adresoval 15. ledna 1622 všem nunciům cirkulář, v němž je informoval o založení kongregace. Nunciové měli za úkol zprostředkovat tuto zprávu panovníkům a vysvětlit jim, jaký je hlavní účel této

⁹⁹ J. METZLER, *Foundation of the Congregation*, s. 92.

¹⁰⁰ Srov. H. TÜCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 5.

¹⁰¹ P. BALCÁREK, *Kongregace pro šíření víry*, s. 133.

¹⁰² H. KOLLMANN (ed.), *Prodromus*, s. LII–LIII.

¹⁰³ Srov. H. TÜCHLE (ed.), *Die Protokolle 1657–1667*, s. 15–16.

nové instituce. Cílem není zasahovat do světské jurisdikce, ale úsilí o konverzi nevěřících. Informování měli být rovněž biskupové a řeholní představení, kteří měli s kongregací spolupracovat a pomáhat jí svými radami. Nunciové byli také vyzváni, aby sestavili podrobnou zprávu o náboženské situaci na svém území. Již v tomto dopise byly vytyčeny základy misijního programu, jenž se mohl plně rozvinout až později. Kongregace nechtěla používat násilné metody a preferovala umírněné prostředky, jako jsou kázání, výuka, modlitba, půst a almužna. Členové kongregace však později dospěli k názoru, že tento princip není v rozporu s prováděním určitého nátlaku prostřednictvím světských vlád. Další zásadou měla být snaha nezaplétat se do světské politiky. Biskupové měli misie štědře podporovat.¹⁰⁴

Načrtli jsme ideální obraz komunikace mezi místní církví a papežským stolcem od 20. let 17. století. Realita však byla o poznání složitější a diferencovanější. Do celého procesu často vstupovali další aktéři hájící vlastní zájmy nezávisle na biskupské autoritě a s využitím vlastních vlivných kontaktů v Římě. Jednalo se zejména o různé představené řeholních řádů vyňatých z biskupské pravomoci. Na druhé straně měli biskupové a kapituly v Římě své agenty, kteří vyřizovali jejich záležitosti.¹⁰⁵ V některých případech byli vysíláni i zvláštní vyslanci.

Samostatnou kapitolu představuje komunikace mezi papežskou kurií a vídeňským císařským dvorem, která rovněž probíhala na více úrovních. Hlavním diplomatickým zástupcem papeže byl zmiňovaný nuncius, panovníka zase zastupoval v Římě sídlící vyslanec.¹⁰⁶ Pokud se vztahy mezi oběma stranami vyhrotily, mohlo dojít i k jejich odvolání. Císařovy zájmy u papežské

¹⁰⁴ J. METZLER, *Foundation of the Congregation*, s. 103–105.

¹⁰⁵ T. PARMA, *František kardinál*, s. 199–210.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 273–274.

kurie mimo to hájil kardinál-protektor Germanie.¹⁰⁷ Ten se někdy dostával do poněkud schizofrenní situace. Jako vysoký církevní hodnostář měl mít primárně na zřeteli zájmy církve, s nimiž mnohé požadavky vídeňského dvora zdaleka ne vždy konvenovaly. To platí i o záležitostech solní pokladny, zejména od druhé poloviny 18. století.

Poslední poznámka směřuje k jezuitům, kolem nichž dodnes kolují černé legendy. Panovníci řady zemí měli na svém dvoře již od středověku okruh teologických poradců z řad duchovních, kteří neváhali hájit jejich práva proti papežským nárokům. Skutečnost, že se v raném novověku do této pozice dostávali příslušníci Tovaryšstva Ježíšova, souvisí s efektivitou a dynamikou, s níž se tento nový řád, často na úkor řádů jiných, prosazoval v potridentské církvi.¹⁰⁸ Byl to však jen dočasný jev, neboť jezuité od počátku měli kvůli svému vlivu v církvi i mimo ni řadu nepřátel, což se jim později stalo osudným.¹⁰⁹ Pokud srovnáme stanoviska duchovních rádců císaře Ferdinanda I. v otázce restituce církevních statků v Čechách s názory jezuitů působících na dvoře Ferdinanda II., zjistíme nápadné shody.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 185–188.

¹⁰⁸ K postavení zpovědníků na královských dvorech srov. Georges MINOIS, *Le confesseur du roi: Les directeurs de conscience sous la monarchie française*, Paris 1988.

¹⁰⁹ K politickému myšlení jezuitů a jejich vlivu na panovníky srov. Harro HÖPFL, *Jesuit political thought. The Society of Jesus and the State, c. 1540–1630*, New York 2004.

1.3 Habsburkové a sůl

Těžba soli a obchod s ní představoval pro Habsburky jeden z nejdůležitějších zdrojů příjmů, který stál často ve středu jejich zájmů. Cílem habsburské politiky bylo postupně dosáhnout monopolizace solního obchodu na jimi ovládaném území.¹¹⁰ O někdejší významu solního úřadu svědčí dodnes ve Vídni používané rčení: „*Beschweren Sie sich beim Salzamt.*“¹¹¹ Do Čech, které neměly žádné vlastní zdroje soli, se musela sůl dovážet, což bylo pro Habsburky velmi výnosné.

Proto císař Ferdinand I. v roce 1548 zahájil projekt, jehož cílem bylo zajistit rychlou a lacinou dopravu císařské soli ze Solné komory do Čech. Bezpodmínečnou podmínkou úspěchu tohoto projektu bylo splavnění Vltavy, což však naráželo jak na odpor českých stavů, tak i místních vrchností. Odpor byl překonán, až když se císař zaručil, že se na projektu bude sám finančně podílet.¹¹² Dne 28. září 1550 tak mohla z Českých Budějovic do Prahy vyplout první nákladní loď přepravující 125 beček soli.¹¹³

Ústřední úřad habsburských solných podniků sídlil v hornorakouském Gmundenu. Měl na starosti práce spojené s dobýváním soli i její odbyt a přijímal peníze za dodanou sůl. Císařský pražský solný úřad, který vznikl v roce 1563, posílal do Gmundenu zálohy za sůl. Výroční zprávy o solném

¹¹⁰ K tomu srov. Zdeněk ŠIMEČEK, *Salz aus dem Alpenraum in konkurrenz mit dem Salz aus dem Norden in den böhmischen Ländern*, in: *Das Salz in der Rechts- und Handelsgeschichte. Internationaler Salzgeschichtekongress 26. September bis 1. Oktober 1990, Hall in Tirol, Innsbruck 1991*, s. 135–145.

¹¹¹ Julia ZANGERL, *Die Bedeutung des Salzamts Wien für die landesfürstlichen Finanzen in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts*, in: Friedrich EDELMAYER – Maximilian LANZINNER – Peter RAUSCHER, *Finanzen und Herrschaft: materielle Grundlagen fürstlicher Politik in den habsburgischen Ländern und im Heiligen Römischen Reich im 16. Jahrhundert*, München 2003, s. 216–219.

¹¹² Martina MAŘÍKOVÁ, *Die umstrittene Kompetenz der geschworenen Müller in Prag. Böhmisches Wasserbauexperten vom Mittelalter bis in die Neuzeit*, in: Birte FÖRSTER – Martin BAUCH (edd.), *Wasserinfrastrukturen und Macht von der Antike bis zur Gegenwart*, Berlin – München – Boston 2015, s. 177–178.

¹¹³ Zdeněk JINDRA – Ivan JAKUBEC a kol., *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*, Praha 2015, s. 331.

obchodu vydávala česká komora. Sůl se do Čech dovážela z Gmundenu přes Linec do Českých Budějovic a odtud po Vltavě do Prahy. Podél celé cesty z Gmundenu do Prahy byly založeny solné sklady v Mauthausenu, Linci, Freistadtu (Cáhlov), na území Čech pak v Českých Budějovicích, Týně nad Vltavou a v Praze. Úkolem pražského solního úředníka bylo přijímat sůl dopravovanou po řece z Budějovic a Týna.¹¹⁴

Po porážce českého stavovského povstání se císařský solný obchod nacházel ve velkém úpadku a trvalo několik let, než došlo k nápravě. Vídeňský dvůr nejprve v letech 1625–1626 přemýšlel o zavedení monopolu gmundenské soli, ale po zvážení všech okolností od tohoto plánu prozatím upustil.¹¹⁵ Císař za tímto účelem poslal do Prahy v roce 1627 svého radu Jana de Witte.¹¹⁶ V té době už probíhala jednání mezi církví a císařem o náhradu za zcizený církevní majetek. Touto náhradou se měl stát právě podíl církve na zisku ze soli dovezené do Čech. Dříve než tato jednání dospěla ke konci, pronajal císař solní obchod dvěma Italům Francesku Chiesovi a Antoniovì Binagovi. Nájemní smlouva byla uzavřena 17. prosince 1628. Z mandátu, který byl v Čechách vyhlášen 25. května 1629, se dozvídáme bližší informace. Císař v úvodní části projevuje soucit s chudým obyvatelstvem poškozovaným stálým „nadsazováním“ ceny soli. Oznamuje, že z tohoto důvodu bude svoji vlastní sůl dodávat do Čech za pevné ceny.

V Českých Budějovicích tato cena za velkou prostici soli činila 4 zl. 20 kr., v Týně nad Vltavou 4 zl. 45 kr. a v Praze 5 zl. 15 kr. Jak upozornil Miloslav Volf, tyto nově stanovené ceny už byly takovým způsobem nadsazeny, že to „neodpovídalo ani vzrůstu drahoty, ani zdražení pracovní síly a

¹¹⁴ M. VOLF, *Boj o solný monopol*, s. 305–310.

¹¹⁵ F. GABRIEL, *Obchod se solí*, s. 8; M. VOLF, *Boj o solný monopol*, s. 528.

dopravy.“¹¹⁷ Ferdinand II. přitom nezakázal dovoz jiných solí a nevyhradil si ani provozování maloobchodu, jemuž se nadále mohla věnovat města s privilegiem na solní obchod. V další části mandátu je uvedeno, že dovozní clo se zvyšuje o 15 kr. Celkové clo tedy do budoucna mělo být celý jeden zlatý.

Důvod onoho zvýšení cla je uváděn jen velmi obecně: „*oněch 15 krejcarů ke takovým věcem obrátiti a vynaložiti jsme poručili, kteréž všem vůbec v Čechách ke obzvláštnímu prospěchu a zisku, o němž přednější obyvatelé z věrných stavů našich již dobrou vědomost mají, prospívati a sloužiti budou.*“¹¹⁸ Na financování katolické církve se tak mělo podílet veškeré obyvatelstvo Čech včetně židů.¹¹⁹ Císař se pravděpodobně k této obecné formulaci uchýlil z jisté opatrnosti, i přes postupující rekatolizaci totiž nelze předpokládat, že by většina obyvatelstva chápala toto zvýšení cla pozitivně. V mandátu je rovněž určena i sankce pro toho, kdo by se snažil vyhnout placení cla. V takovém případě dotyčným hrozilo propadnutí celého nákladu s vozem i koňmi ve prospěch státní pokladny.

Roční spotřeba solí v Čechách po třicetileté válce byla 100 000–110 000 prostic. Gmundenská sůl z tohoto množství činila 50–55 %. Zbytek tvořila cizí sůl, pouze z 5 % proclená. Celých 40 % tedy představovala sůl pašovaná. V roce 1668 se snížilo clo z bavorské solí na polovinu, v důsledku čehož se zvýšilo legálně dovezené množství této solí o 10–15 000 prostic ročně. Roku 1702 bylo v souvislosti s prosazováním solního monopolu provedeno první úřední sčítání obyvatelstva v Čechách.¹²⁰ Na základě takto

¹¹⁷ M. VOLF, *Boj o solný monopol*, s. 529.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 529–530.

¹¹⁹ Této solní přírážce se bránilo pouze frýdlantské vévodství.

¹²⁰ K tomu srov. E. MAUR – D. PÍŠOVÁ, *Sčítání konzumentů soli v Čechách roku 1702*, HD 18, Praha 1994, s. 7–17.

získaných údajů nařídila státní správa povinný odběr přesného množství císařské soli.¹²¹ Na deset lidí starších deseti let připadalo 1 a 1/2 dvoucentnýřového soudku ročně. Roku 1704 využila Vídeň porážky Bavorska k zavedení státního monopolu na dovoz soli. Zákaz dovozu cizí soli souvisel s výrazným nárůstem produkce císařských solivarů a byl ve shodě s merkantilistickým požadavkem, aby neodcházely do ciziny peníze za zboží, které je v dostatečném množství dostupné doma.¹²²

Dvoucentnýřové soudky nahradily od roku 1706 dřívější prostice. Vedle nich byly do Čech od druhého desetiletí 18. století dodávány i soudky centnýřové, které se od roku 1728 začaly používat i jako měrná jednotka.¹²³ Objem centnýřového soudku přibližně odpovídal jedné polovině prostice, proto se od této doby církvi vyplácelo 7 a 1/2 krejcarů za jeden dovezený soudek soli.¹²⁴

¹²¹ K otázce celkového počtu obyvatelstva Čech srov. Eduard MAUR, *Merkantilistický populacionismus a kritika feudalismu*, ČsČH 22, 6/1974, 862–864.

¹²² F. GABRIEL, *Obchod se solí*, s. 12–15, 29–31.

¹²³ Soudek centnýřový – hrubá váha byla 116–123 vídeňských liber, z čehož tára představovala 16–17 vídeňských liber. Čistá váha soli byla v 18. století 99–106 vídeňských liber. Jedna vídeňská libra 0,56 kg.

¹²⁴ F. GABRIEL, *Obchod se solí*, s. 30.

2 HMOTNÉ ZABEZPEČENÍ KATOLICKÉ CÍRKVE V ČECHÁCH A VZNIK SOLNÍ POKLADNY

2.1 Církevní majetek v době předbělohorské a obnova pražského arcibiskupství

V pobělohorské době bylo v církevních kruzích často nahlíženo jako na nedostižný ideál na vládu císaře a krále Karla IV. Tuto dobu lze skutečně právem označit jako vrchol církevního vývoje ve středověku. Za vlády Karla IV. prakticky nedocházelo z panovnickovy vůle k zástavám církevního majetku. Fungovala hustá farní síť a samovolné zásahy světských vrchností do jmenování farářů téměř ustaly. Důležitým momentem byl vznik pražské církevní provincie, poté co bylo v roce 1344 pražské biskupství povýšeno na arcibiskupství, jemuž bylo podřízeno nově zřízené litomyšlské biskupství. Do Čech byla také uvedena řada nových řádů a bylo založeno mnoho nových klášterů.¹²⁵

Církevní majetek zahrnoval v předhusitské době asi třetinu veškeré půdy v Čechách a katolická církev tak byla jejím největším vlastníkem.¹²⁶ Husitské bouře tento poměr pozemkového vlastnictví radikálně změnily a zcela rozložily stávající církevní organizaci. Litomyšlské biskupství zcela zaniklo a pražský arcibiskupský stolec zůstal 140 let neobsazen. Obrovské zábory církevního zboží vedly k posílení šlechty a královských měst, která na českém sněmu zaujala místo duchovního stavu. Tento proces přesunu

¹²⁵ Tomáš Petráček používá termínu „přepálená“ christianizace. Tomáš PETRÁČEK, *Sekularizace a katolicismus v českých zemích. Specifické rysy české cesty od lidové církve k nejateističtější zemi světa*, Ostrava 2013, s. 27.

¹²⁶ Ke genezi církevního majetku a problematice jeho vlastnictví srov. mou přehledovou studii napsanou pro Českou biskupskou konferenci. Petr HONČ, *Církevní majetek v českých zemích*, Praha 2014, dostupná on-line: <https://www.cirkev.cz/Media/CirkevOld/019545.pdf> (vyhledáno 27. 3. 2017).

církevního majetku do světských rukou je označován jako sekularizace. Ta se mohla realizovat různými formami a podílela se na ní nejen husitská a katolická šlechta, ale i města.¹²⁷ Majetkový základ většiny výnosných obročí se během husitské revoluce rozplynul. Představitelé metropolitní kapituly, kteří vykonávali při stále trvající sedisvakanci správu pražské diecéze, se museli spokojit s týdenními platy z královské komory.¹²⁸

Pro 16. století máme k dispozici jen velmi hrubé odhady týkající se majetkové základny katolické církve v Čechách. Přesto lze sledovat vzestupnou tendenci. Jestliže na začátku století se majetkový podíl církve odhaduje na necelé jedno procento, o sto let později se již blíží k 5 %.¹²⁹ „*Od počátku sekularizačního procesu bylo poměrně důsledně dbáno (jednak v písemných pořizování držitelů církevních statků, jednak královskou komorou) na to, aby se jednalo stále o církevní majetek (zboží zápisná) proti statkům svobodným (tj. dědičným). Teprve počínaje polovinou 16. století, na sklonku vlády Ferdinanda I., byly zápisné statky prodávány a jako svobodné zapisovány do desk zemských. Alodifikace zápisných statků vyvrcholila za Rudolfa II.*“¹³⁰ Mezi takto prodané církevní statky patřily mimo jiné panství Rokycany, Týn nad Vltavou, Pelhřimov, Roudnice nad Labem či sázavský klášter. Jejich dědičný prodej představoval největší komplikaci při jednáních o obnově církevního majetku v jeho původním rozsahu.

¹²⁷ K tomu srov. Jaroslav ČECHURA, *Rozsah a dynamika sekularizace církevních statků v západních Čechách na počátku husitské revoluce (v letech 1419-1420)*, in: Veronika BOHÁČOVÁ – Veronika KUCROVÁ (edd.), *Sedláci si dělají, co chtějí. Sborník vybraných prací profesora Jaroslava Čechury*, Praha 2012, s. 78.

¹²⁸ František ŠMAHEL, *Husitské Čechy. Struktury, procesy, ideje*, Praha 2001, s. 354.

¹²⁹ Antonín MÍKA, *Majetkové rozvrstvení české šlechty v předbělohorském období*, Sborník historický 15, 1967, s. 47–48. Míka odhaduje majetkový poměr církve k roku 1529 na 0,6 %, k roku 1557 na 2,4 %, k roku 1603 na 4, 8 %.

¹³⁰ J. ČECHURA, *Rozsah a dynamika sekularizace*, s. 78–79.

Dědičné statky totiž mohly být vykoupeny pouze se souhlasem jejich majitelů.¹³¹

Poprvé se otázka celkové restituce bývalých církevních statků vážněji řešila v souvislosti se snahou císaře Ferdinanda I. o obnovení pražského arcibiskupství. První pokus ze 40. let 16. století nebyl kvůli mnoha nepříznivým okolnostem úspěšný, k dalšímu se Ferdinand dostal až počátkem 60. let. Nejkomplikovanější otázka se týkala někdejší majetkové základny arcibiskupství, a tím církevního majetku v Čechách vůbec.

V tajné radě se patrně zrodila myšlenka, aby arcibiskup místo restituce církevních statků dostával pravidelný roční důchod. Spor se vedl o to, jak vysoká má být ona částka a odkud bude odvedena. V listě ze 3. května 1560 nařídil císař svému synu Ferdinandu Tyrolskému, místodržiteli v českých zemích, aby nechal zjistit skutečný stav zcizeného církevního majetku v Čechách a zvážil možnosti jeho náhrady.¹³² Arcibévoda zaslal již 26. května do Vídně dvě dobrozdání, z nichž je pro nás zajímavé zejména to první, sepsané na základě šetření české komory. Toto dobrozdání sice schvalovalo císařovu snahu vyřešit problém církevního majetku, ale nepovažovalo ji v tehdejší době za uskutečnitelnou. V záležitosti alienace církevního jmění se má podle dobrozdání argumentovat tím, že církevního majetku bylo užito na obranu proti Turkům a proti všem odpůrcům katolického náboženství. Přiložen byl také soupis církevních statků, které zastavil nebo prodal samotný císař Ferdinand.¹³³

Argument tureckého či jiného nebezpečí (nutné potřeby, lat. *necessitates*), kvůli němuž je třeba sáhnout i na církevní jmění, byl hojně využíván až

¹³¹ Eduard MAUR, *Hospodářské a sociální souvislosti barokní kultury v Čechách*, in: Baroko v Itálii – baroko v Čechách. Setkávání osobností, idejí a uměleckých forem, Praha 2003, s. 134–135.

¹³² F. KAVKA – A. SKÝBOVÁ, *Husitský epilog*, s. 40.

¹³³ Tamtéž, s. 42.

do vlády Karla VI. Co se týče postavení duchovních, císař nehodlal po jmenování arcibiskupa obnovit duchovní stav na sněmu, protože „*čím méně se biskup nebo prelát věnuje světským záležitostem, tím více se dá očekávat, že bude svědomitým pastýřem svého stáda.*“¹³⁴

Císař Ferdinand nakonec stanovil na obnovu pražského arcibiskupství 14 000 tolarů ročního důchodu z české komory. Samotný arcibiskup měl z této částky obdržet 6 000 tolarů, zbytek peněz byl určen na obnovu a potřeby metropolitního chrámu. Prostředky měly být odváděny z tzv. posudného, tedy nápojové daně. Žádost papeži byla odeslána 12. července 1560. Papež potvrdil jako nového pražského arcibiskupa Antonína Brusa z Mohelnice a Ferdinandovi a jeho nástupcům udělil právo prezentace k pražskému arcibiskupskému stolci. Skutečnost, že papežská kurie nakonec souhlasila s podmínkami obnovy arcibiskupství, představovala z její strany opravdu velký ústupek, zvláště když vezmeme v potaz, v jaké době celé jednání probíhalo. Západní křesťanství bylo definitivně rozděleno a sekularizace církevního majetku v protestantských částech Evropy byla běžným jevem.¹³⁵ Úspěch Ferdinanda jistě také souvisí s osobností papeže Pia IV., jenž již jako kardinál upřednostňoval dialog před konfrontací.

Antonín Brus z Mohelnice (1561–1582) měl často potíže s vymáháním jemu určeného platu z české komory, v níž permanentně vládl finanční nedostatek.¹³⁶ Tento způsob ekonomického zajištění arcibiskupství proto Brus pokládal za velmi nespolehlivý.¹³⁷ Fakticky tak bylo financování chodu celého

¹³⁴ Tamtéž, s. 41, pozn. 82.

¹³⁵ A. SKÝBOVÁ, *Obnova pražského arcibiskupství*, s. 123–124.

¹³⁶ F. KAVKA – A. SKÝBOVÁ, *Husitský epilog*, s. 172–174

¹³⁷ Obnovovací zlatá bula Ferdinanda I. vydaná 26. 9. 1562 umožňovala arcibiskupovi získání nemovitých statků. „*Si tamen aliqua bona immobilia ad Archiepiscopatum spectantia illegitimo modo quovis quaesito colore alienata essent sine consensu Nostro, praedecessorum Nostrorum, ac ipsius cleri, volumus, ut Archiepiscopus et successores eis legitimi potestatem omnimodam habeant hujusmodi bono immobilia, proprio tamen illorum aere, et peculio, reluendi vel iuris, aequitatis et constitutionum Regni*

arcibiskupství odkázáno zejména na majetek řádu křižovníků s červenou hvězdou, jehož byl Antonín Brus velmistrem. I Brusovi nástupci na arcibiskupském stolci byli zároveň velmistři tohoto řádu, a to až do roku 1694.

Patrně již v 60. letech 16. století se mezi komorními úředníky uvažovalo o možnosti nahradit arcibiskupův roční důchod přidělením nějakého statku. Nejlepší variantou by bylo využití zboží některého ze špatně fungujících klášterů. K realizaci této myšlenky však došlo až na konci 70. let 16. století, kdy padla volba na statky oseckého a světeckého kláštera. Jak ukázal ve své studii Jan Zdichynec, rozhodujícím faktorem pro zrušení konkrétního kláštera nebyl jeho celkový stav, jako spíše okolnosti a strategické cíle.¹³⁸ Papež Řehoř XIII. (1572–1585), jenž nebyl pravděpodobně o situaci správně informován, posvětil transakci vydáním breve z 13. června 1580.¹³⁹

Bezprostředně po vypuknutí českého stavovského povstání bylo ve Vídni rozhodnuto, že odbojným stavům budou konfiskovány statky na uhrazení válečných výdajů. Tyto statky měly podle císařského dekretu ze srpna 1619 připadnout císaři. Stejně tak i stavové přistoupili ke konfiskacím majetků osob nesouhlasících s povstáním. Konfiskace byly vyhlášeny na sněmu Českého království v březnu roku 1619 a dotkly se v první řadě statků sedmi nejvyšších zemských a císařských úředníků, jakož i statků pražského arcibiskupa a několika velkých klášterů.¹⁴⁰

remedio recuperandi, et in commodum Archiepiscopi, et Ecclesiae Pragensis convertendi.“ Text vydal František STEJSKAL (ed.), „Zlatá bulla“ Ferdinanda I. O arcibiskupství Pražském z roku 1562, Sborník historického kroužku 23, Praha 1922, s. 61.

¹³⁸ Jan ZDICHYNEC, „*Cur Cistercio ademptum Ossecum?*“ *Předání oseckého kláštera pražskému arcibiskupství*, FHB 22, 2006, s. 29–65. Touto tematikou se také dlouhodoběji zabývá Oldřich CHLÁDEK, *Kláštery v ohrožení. Spory o rušení českých a moravských klášterů starých řádů v předbělohorském období*, disertační práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha 2016.

¹³⁹ J. ZDICHYNEC, *Cur Cistercio*, s. 55.

¹⁴⁰ Tomáš KNOZ, *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh, střeoevropské souvislosti, obecné aspekty*, Brno 2006, s. 387; Eduard MAUR, *Vznik a územní proměny majetkového komplexu českých*

2. 2 Restituční úsilí katolické církve po bitvě na Bílé hoře

Arcibiskup Jan Lohelius (1612–1622) žádal poprvé císaře o navrácení statků zcizených katolické církvi několik měsíců po stavovských konfiskacích v září 1619 a svou žádost zopakoval v červenci 1620, když se dozvěděl o spojení císaře s Janem Jiřím Saským a Maxmiliánem Bavorským. Bezprostředně po vítězství katolických vojsk v bitvě na Bílé hoře se na císaře obrátil také Svatý stolec a vyzval jej, aby využil tohoto pozoruhodného vítězství a zlepšil stav náboženství ve svých zemích.¹⁴¹ Církev totiž neměla dost prostředků ani ke své běžné činnosti, ani k provedení reformy podle ustanovení tridentského sněmu, což bylo hlavním úkolem biskupů.¹⁴² Lohelius proto v opětovné žádosti císaři uvedl množství statků, které kdysi náležely pražskému arcibiskupství. Chtěl raději využívat prostředky z původního arcibiskupského zboží než ze statků oseckého kláštera, které hodlal cisterciákům vrátit.¹⁴³

Císař Ferdinand II. zareagoval na tyto žádosti až v červnu následujícího roku a postoupil Loheliovi bývalé arcibiskupské panství Týn nad Vltavou. Tím však arcibiskupovy nároky rozhodně neuspokojil. Lohelius vyzval všechny české opaty, aby i oni požádali císaře o restituci všech statků, o něž přišli od počátku husitských nepokojů. Seznam obsahoval 1500 vesnic, zámků a měst.¹⁴⁴ Když arcibiskup viděl, že jeho snažení se májí účinkem, poslal k vídeňskému dvoru jako své zástupce strahovského opata Kašpara z Questenberka a generálního vikáře Jana Arnošta Platejse z Platenštejna. Ti

panovníků ve středních Čechách v 16. a 17. století, Středočeský sborník historický, sv. 11, 1976, s. 58–59; Tomáš V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618*, I., Praha 1882, s. XXIII–XXIV.

¹⁴¹ A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 69.

¹⁴² Robert J. V. EVANS, *Vznik habsburské monarchie 1550-1700*, Praha 2003, s. 158.

¹⁴³ A. GINDELY, *O vzniku tak zvané „Cassa Salis“*, s. XVIII.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. XIX.

se měli domáhat restituce církevních statků prostřednictvím vídeňského nuncia Carla Caraffy (1621–1628).¹⁴⁵

Nuncius nahlížel na celou záležitost realističtěji, a proto věděl, že restituce všech statků v minulosti náležejících katolické církvi nebude možná. Svůj postoj také začátkem ledna 1622 oznámil arcibiskupovi Lohelioví. Císař si nechal ukázat dokumenty svědčící o nárocích duchovenstva, ale nakonec rozhodl, aby se pouze arcibiskupovi vrátilo několik statků. Místodržitel Karel z Lichtenštejna však vykonání tohoto rozkazu oddaloval. Vláda mezitím nařídila prodej zkonfiskovaných statků bez ohledu na to, zda v minulosti patřily katolické církvi. Karel z Lichtenštejna, Albrecht z Valdštejna, Jan Oldřich z Eggenberga a další spekulanti skupovali tyto statky za zlomek jejich skutečné ceny a císař tak za ně obdržel mnohem méně. Platnost dlouhé mince a finanční spekulace ukončila až mincovní kalada, vyhlášená 11. prosince 1623.¹⁴⁶

Lohelius si stěžoval a žádal prostřednictvím nuncia, aby se s prodejem statků počkalo, dokud nebudou vyřešeny požadavky duchovenstva. Aristokracie se však tomu bránila a vyslala do Vídně k nunciovi své zástupce. Ti tvrdili, že čeští králové mohou nakládat s klášterními statky podle své vůle, neboť k tomu mají od papeže zvláštní privilegium. Nuncius se na toto privilegium zeptal Lohelia, jenž odpověděl, že ačkoli žádné takové privilegium

¹⁴⁵ K působení Carla Caraffy na vídeňském dvoře srov. Anton PIEPER, *Die Relationen des Nuntius Carafa über die Zeit seiner Wiener Nuntiatur (1621-1628)*, Historisches Jahrbuch, II. Band, 1881, 388–415; Pavel BALCÁREK, *Z korespondence Carla Caraffy, nuncia na císařském dvoře v letech 1621-1628*, in: Ivan HLAVÁČEK – Jan HRDINA et al. (red.), *Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. Dr. Zdeňky Hledíkové*, Praha 1998, s. 22–46; TÝŽ, *Nuncius Caraffa a císařský dvůr ve Vídni v roce 1621*, in: Sborník k 70. narozeninám prof. PhDr. Dušana Uhlíře, CSc., *Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis*, 7/2007, Opava 2007, s. 103–115; Guido BRAUN, *Kaiserhof, Kaiser und Reich in der „relazione“ des Nuntius Carlo Carafa (1628)*, in: Richard BÖSEL – Grete KLINGENSTEIN – Alexander KOLLER (edd.), *Kaiserhof-Papstthof (16. – 18. Jahrhundert)*, Wien 2006, 77–104; A. CATALANO, *La politica della curia romana*, s. 105–121.

¹⁴⁶ Tomáš KNOZ, *Finanční aspekty pobělohorských konfiskací*, ČČH 100, 4/2002, s. 805.

neexistuje, král skutečně nakládá s klášterními statky tímto způsobem.¹⁴⁷ Také papežský sekretář kardinál Ludovico Ludovisi poslal nunciovi dopis, ve kterém jasně prohlašuje, že Svatý stolec nikdy neschválil ani neschválí právo světské moci na církevní majetek.¹⁴⁸

Založení Propagandy v roce 1622 zaznamenali nejenom čeští duchovní, ale i svěští představitelé státu. V dopise datovaném ke dni 25. dubna 1622 popřáli nové kongregaci hodně úspěchu také Vilém Slavata a Jaroslav Bořita z Martinic, kteří byli císařem již dříve pověřeni, aby navrhli vhodné prostředky pro náboženskou reformu Českého království. Své dobrozdání předložili císaři na podzim roku 1621 a prostřednictvím císařova zpovědníka a jezuity Viléma Lamormainiho informovali o svých návrzích také kardinála Ludovisiho a kardinála Scipiona Cobelluzziho.¹⁴⁹ Nyní na svou dřívější relaci upozornili také Propagandu. Jejich dopis doručil kongregaci do Říma osobně P. Lamormaini a připojil ho ke své vlastní zprávě.¹⁵⁰

Lamormainova relace má tři části. V první části jezuita popisuje stav země Koruny české a zdůrazňuje přitom velmi špatné hmotné zajištění katolické církve. V druhé části Lamormaini uvádí Slavatovy a Martinicovy návrhy ohledně katolické reformy. Jedná se v nich o založení dvou nových biskupství, zřízení dvou seminářů a navrácení důstojnosti duchovnímu stavu. Dále má císař duchovenstvu povolit získávat nemovitý majetek koupěmi i zbožnými odkazy a mají být odvolány všechny zákony, které škodí katolickému náboženství. V poslední části byla připojena Slavatova a

¹⁴⁷ A. GINDELY, *O vzniku tak zvané „Cassa Salis“*, s. XX.

¹⁴⁸ Hynek KOLLMANN (ed.), *Acta Sacrae Congregationis 1622–1623*, s. 44–46.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 17–36; Scipione Cobelluzzi (1564–1626) byl knihovníkem a archivářem Svatého stolce, nazývaný podle svého titulárního kostela v Římě Santa Susanna.

¹⁵⁰ Zprávu publikoval Hartman GRISAR, *Vatikanische Berichte über die Protestantisierung und die Katholische Restauration und die katholische Restauration in Böhmen zur Zeit Ferdinand II*, *Zeitschrift für katholische Theologie*, vol. 10, č. 4, 1886, s. 722–737.

Martinicova žádost, aby papež zaslal císaři pochvalný list a sám ročně přispíval na vydržování českých kleriků sumou 5000 scudů.¹⁵¹

Propaganda zabývající se dopisem na generální kongregaci konané 8. července 1622 rozhodla, aby záležitost byla předána vídeňskému nunciovi.¹⁵² V listě z 16. července poděkovala Slavatovi a Martinicovi za jejich horlivost a zaslala jim opis psaní adresovaného Caraffovi, v němž vyzdvihuje úsilí obou pánů a zároveň nuncia vybízí, aby také sám předložil vhodné návrhy pro náboženskou reformu.¹⁵³ Caraffa tak činí v říjnu 1622 v dlouhé italsky psané relaci o stavu náboženství a způsobech, jak jej reformovat.¹⁵⁴ Zpráva začíná popisem Českého království a historickým exkurzem mapujícím situaci do doby, kdy začal působit jako nuncius na vídeňském dvoře.¹⁵⁵ Objasňuje, jak došlo k tak velkému úpadku katolického náboženství a popisuje kroky, které již byly učiněny k jeho obnově, ale i překážky bránící náboženské reformě. Za hlavní překážku Caraffa považuje nedostatečný počet duchovních, což dává do souvislosti s celkovým úpadkem tohoto stavu. Řešení vidí v tom, že císař navrátí duchovenstvu jeho dřívější moc, a urození mladíci, zvláště ti, kteří nejsou prvorození, budou mít motivaci „*seguitare la vita ecclesiastica*.“¹⁵⁶ Dokud nebude počet světských kněží dostatečný, mají je v jejich službě zastoupit jezuité a kapucíni. Nuncius si také trpce stěžuje na nestoudnost pražských politiků, jejichž chování výrazně zpomaluje náboženskou reformu.

¹⁵¹ Srov. H. KOLLMANN, *Jednání kardinála Harracha*, s. 389–391.

¹⁵² H. TŮCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 26; H. KOLLMANN (ed.), *Acta Sacrae Congregationis 1622–1623*, s. 48–49.

¹⁵³ H. KOLLMANN (ed.), *Acta Sacrae Congregationis 1622–1623*, s. 50–51.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 93–155.

¹⁵⁵ Historický výklad, jak upozornil H. Kollmann, vychází jednak ze starší relace (1589), jejímž autorem byl Antonio Pozzo, jednak ze zprávy o stavu pražské arcidiecéze (1588), jejímž autorem byl pravděpodobně Martin Medek, srov. H. KOLLMANN (ed.), *Acta Sacrae Congregationis 1622–1623*, s. 156.

¹⁵⁶ Hynek Kollmann upozorňuje na zcela jiný názor arcibiskupa Lohelia na urozené osoby ve službách církve, který vyjádřil v dopise Kašparu Questenberkovi. Tamtéž, s. 149, pozn. 139.

V době, kdy se Propaganda zabývala touto relací nuncia Caraffy, umírá 2. listopadu 1622 pražský arcibiskup Lohelius. Za jeho nástupce byl vybrán mladý aristokrat Arnošt Vojtěch z Harrachu.¹⁵⁷ Císař Ferdinand II. po dlouhém otálení nakonec souhlasil s ustanovením komise, která se měla zabývat majetkovými nároky českého duchovenstva. Z dochované instrukce pro komisi, datované 17. březnem 1623, se dozvídáme, jak měli komisaři postupovat a co měli mít na zřeteli.¹⁵⁸ Komise má pečlivě posoudit každou jednotlivou žádost o navrácení majetku, duchovní však před předložením žádosti mají vzít v úvahu toto:

- 1. statky byly odcizeny před velmi dlouhou dobou a jejich vlastníci je získali zákonně a nevěděli, že byly kdysi církevní;*
- 2. poté, co roku 1541 desky zemské shořely, nařídil císař Ferdinand I., aby všechny staré smlouvy byly zaneseny do nových knih. Zakázal však, aby do nich byly zanášeny statky královské, církevní nebo cizí. Po uplynutí stanovené lhůty nesmí nikdo zpochybňovat vlastnictví zapsaných statků;*
- 3. císař je tížen nesmírnými dluhy a náklady, které vynaložil na válku, v níž také bránil duchovenstvo.*

Hlavním cílem celé instrukce tedy bylo, aby počet žádostí o restituci církevních statků byl významně zredukován. Karel z Lichtenštejna, jenž se snažil bránit všem restitučním snahám katolické církve, měl obavy z nově jmenovaného pražského arcibiskupa a jeho vlivu u císařského dvora. Proto dříve, než se tento mladý arcibiskup ujal svého úřadu, zaslal gubernátor

¹⁵⁷ Ke kariéram strategickým jeho otce Karla z Harrachu, který měl hlavní podíl na tom, že jeho syn získal pražské arcibiskupství srov. A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 34–49.

¹⁵⁸ H. KOLLMANN (ed.), *Acta Sacrae Congregationis 1622–1623*, s. 272–278.

25. dubna 1623 císaři do Vídně list s dvěma dobrozdáními, v nichž byly shrnuty důvody, proč se nemůže uskutečnit restituce církevních statků. První dobrozdání, vyhotovené českou komorou, sice uznávalo oprávněnost církevních restitucí, ale odmítalo je z důvodu malého výnosu zkonfiskovaných statků. Tyto prostředky je navíc nutno použít na zaplacení vojska. Výše tohoto výnosu byla záměrně značně snížena a zdaleka neodpovídala skutečnosti. Komora dále radila císaři, aby o tomto malém výnosu informoval papeže a k tomu dodal, že církvi již byl vrácen majetek, který měla v držení bezprostředně před vypuknutím povstání. Ani tato zpráva nebyla ovšem pravdivá. Podle české komory císař také nahradil církvi příjmy, o které během povstání přišla, a kromě toho jí měl poskytnout nadace ve výši 1 500 000 tolarů.¹⁵⁹

Druhé dobrozdání, sepsané zvláštní komisí, kterou sestavil samotný Lichtenštejn, odmítalo restituci s odůvodněním, že by se popřela právní relevantnost, kdyby bylo zpochybněno vlastnictví statků zapsaných v zemských deskách. Pokud je majetek zkonfiskován kvůli velezradě, má právo se ho ujmout pouze císař. Součástí tohoto dobrozdání je i konstatování, že katolická církev ničím k vítězství nepřispěla. Proto je zcela spravedlivé, že císař rozdává statky těm, kteří mají na vítězství své zásluhy. Duchovenstvo je nevděčné, lakotné a nespokojené s tím, co již dostalo. Závěrem navrhuje komise jeden ústupek, pokud se církev vzdá nároků na celkovou restituci. V tomto případě by se všechny duchovenské statky mohly stát výhradním majetkem duchovenstva, jak tomu bylo u statků patřících kapitule. Lichtenštejn tedy císaři radil, aby požadavky duchovenstva zamítl. Opakuje se zde vlastně situace z roku 1560, kdy se jednalo o obnovení pražského

¹⁵⁹ Tato suma byla značně nadsazená. H. KOLLMANN, *Jednání kardinála Harracha*, s. 392.

arcibiskupství a v souvislosti s tím i o restituci církevních statků. Také tehdy, jak jsme již zmínili, vznikla dobrozdání obsahující velmi podobné argumenty zdůvodňující nemožnost celkové restituce.

Císař chtěl částečně uspokojit alespoň arcibiskupa. Zvýšil mu tedy roční důchod z české komory z původních 6 000 na 24 000 tolarů. Dále nařídil, aby arcibiskupovi byly poskytnuty příjmy z panství Týn nad Vltavou.¹⁶⁰ Měly se pro něj najít i další statky, které by vynášely stanovenou částku. Postoupeny tak byly bývalé arcibiskupské statky Červená Řečice a Nový Rychnov, zkonfiskované Janu Kavkovi z Říčan.¹⁶¹ Ve dvacátých letech 17. století pak arcibiskup získal ještě Rožmitál pod Třemšínem, zkonfiskovaný za rebelii Griespekům z Griespachu, ale ani to nemohlo zdaleka vyřešit špatnou finanční situaci církve.¹⁶² Jen málokterý z dalších prelátů získal něco nazpět.¹⁶³ Metropolitní kapitula nedostala vráceno dosud nic, proto se obrátila se svou žádostí na císaře, který po skončení sněmu v Řezně přijel v dubnu 1623 do Prahy. Její žádost podpořil také arcibiskup Harrach, neboť císař dlouho neodpovídal. Česká komora mu radila, aby kapitule poskytl jistou náhradu za podmínky, že se zřekne ostatních nároků, což musí potvrdit i papež.¹⁶⁴

Výsledky restitučních snah katolické církve byly doposud velmi skrovné, zejména kvůli odporu českých politických představitelů. Stále více se ukazovalo, že bude třeba najít ještě jiný způsob financování aktivit pražského arcibiskupství, nezakládající se výhradně na pozemkovém vlastnictví.

¹⁶⁰ Srov. Tomáš V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618*, II., Praha 1883, s. 1241–1243.

¹⁶¹ Srov. Tomáš V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací*, I., s. 484–485.

¹⁶² Podrobněji k navráceným arcibiskupským statkům viz KRÁSL, *Arnošt hrabě Harrach*, s. 483–499. V této době daroval císař statek rovněž strahovskému klášteru a vyšehradské kapitule. Jezuitům byl vykázan roční důchod 20 000 tolarů. Přehled všech duchovenstvu darovaných statků v letech 1621–1630 podal Tomáš V. BÍLEK, *Reformace katolická neboli obnovení náboženství katolického v Království českém po bitvě bělohorské*, Praha 1892, s. 33–36; srov. též A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 85 a Milan M. BUBEN, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, Praha 2000, s. 99.

¹⁶³ Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv (AVA), FA Harrach, kart. 182, 1640, fol. 301–309, zde fol. 301, *Historia della Transazione del censo Ecclesiastico di Boemia*.

¹⁶⁴ A. GINDELY, *O vzniku tak zvané „Cassa Salis“*, s. XXIV.

V následujících letech se již od vyjednávání o celkové restituci upustilo a začalo se hovořit o kompenzaci. Všechna tato jednání však byla ovlivněna probíhající válkou.

2.3 Od restituce ke kompenzaci (1624–1626)

Rekatolizace nepostupovala podle představ císaře a arcibiskupa. Harrach si v této souvislosti často stěžoval na špatnou spolupráci s českými politiky. Zlomovým bodem se stal rok 1624, kdy začala být realizována řada opatření, o nichž se do té doby pouze jednalo.¹⁶⁵ Několik patentů vydaných na jaře 1624 výrazně zasáhlo zejména nekatolické obyvatelstvo v královských městech, poněvadž všechna vyznání kromě nekatolického byla postavena mimo zákon. Kongregace tento pokrok v rekatolizační činnosti přijala s radostí a nařídila nunciovi Caraffovi v dopise ze 13. července, aby jejím jménem i jménem papeže vyjádřil císaři díky.¹⁶⁶ Ve stejné době také zahájila svou činnost první reformační komise skládající se z duchovních i světských osob. Jejím hlavním úkolem bylo zjistit, v jakém stavu se nachází církevní správa.¹⁶⁷ Z instrukcí určených pro komisaře se mimo jiné dovídáme, že pro správu hospodářských záležitostí kostela v místech, kde nebyla fara obsazena, měl být vybrán vhodný laik. Harrach si také přál, aby byl v každém kraji pořízen soupis všech církevních movitých i nemovitých statků, což se však nepodařilo.

Arcibiskup také vypracoval reformní program obsahující 17 článků k urychlení náboženské proměny země. Hodlal jej předložit na plánovaném zemském sněmu, ten se však uskutečnil až v roce 1627.¹⁶⁸ Podle tohoto

¹⁶⁵ Shrnutí rekatolizačních opatření podává Jiří MIKULEC, *31. 7. 1627. Rekatolizace šlechty v Čechách. Čí je země, toho je i náboženství*, Praha 2005, s. 24–72. Srov. TÝŽ, *Metody a techniky pobělohorské rekatolizace*, in Martin ELBEL (ed.), *Limity a možnosti historického poznání*, Olomouc 2008, s. 115–153.

¹⁶⁶ H. TŮCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 58; H. KOLLMANN (ed.), *Acta I/2*, s. 97. Papež nechal také vyhotovit a zaslat děkovné breve.

¹⁶⁷ Eliška ČÁŇOVÁ, *Vývoj správy pražské arcidiecéze v době násilné rekatolizace Čech (1620–1671)*, SAP 35, 1985, s. 518–519.

¹⁶⁸ Srov. A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 90–91; H. KOLLMANN, *Jednání kardinála Harracha*, s. 395–396.

programu má být povolena jediné katolická konfese, mají se zrušit všechny zákony omezující církevní právo, a naopak se mají přidat zákony podporující katolické náboženství. Duchovní stav má být znovu zařazen mezi zemské stavy. Podstatná část programu se týkala církevního majetku:

„Poněvadž ve starých dobách byl duchovní stav v tomto království velmi bohatý a nyní je uvržen do nejvyšší nouze a velice mnoho laiků má v držení církevní statky a práva, Jeho Královská a Císařská Milost a také stavy království at' požádají papeže (ale nikoli na návrh arcibiskupa), aby se duchovní vzdali práva na domáhání se církevních statků, pokud ovšem král a stavy přijmou to, co následuje:

necht' je pražský katedrální kostel dostatečně nadán, aby mohl důstojně uživit dostačující počet prelátů a kanovníků;

necht' arcibiskup dostává z nemovitých statků takové roční příjmy, které se sluší na tak vysokého hodnostáře;

necht' jsou v tomto království zřízena další čtyři biskupství, která by od arcibiskupa převzala část starostí;

každé biskupství at' založí seminář, odkud bude moci biskup bez nesnází získávat dostatek duchovních pro správu diecéze.“¹⁶⁹

Arcibiskup zde tedy poprvé *verbis expressis* píše o možnosti, že by se duchovní za určitých podmínek vzdali nároků na restituci. Své návrhy Harrach rovněž zaslal Propagandě, aby se zeptal na její názor. Členové Propagandy jednali o arcibiskupových návrzích na generální kongregaci dne 24. srpna 1624. Obsah článků považovali za natolik závažný, že si netroufali o něčem rozhodovat bez přítomnosti papeže. Proto jejich projednávání přeložili

¹⁶⁹ H. KOLLMANN (ed.), *Acta I/2*, s. 157–161.

na další zasedání, kterého se měl Urban VIII. osobně účastnit, a pověřili kardinála Melliniho,¹⁷⁰ aby o Harrachově reformním programu referoval.¹⁷¹

Další zasedání se konalo 6. září a Propaganda na něm Harrachovy návrhy z větší části schválila. Pouze články týkající se církevního majetku a obsazování biskupství byly předány třem kardinálům Mellinimu, Bandinimu a Cobelluzzimu k důkladnějšímu prozkoumání.¹⁷² Kromě toho nařídili otcové Propagandy poslat breve předním českým pánům a vyzvat je, aby na budoucím sněmu návrhy přednesené pražským arcibiskupem podporovali.¹⁷³

Kardinálové pověření prostudováním záležitostí ohledně církevního majetku referovali o svých závěrech na generální kongregaci konané 4. října 1624 za účasti papeže.¹⁷⁴ Harrachovy návrhy schválili, ale doporučili připojit k nim dodatek, aby z církevního majetku nacházejícího se nyní v rukou nekatolíků, byly rovněž dotovány farní kostely. Ty totiž považovali za velmi důležité při šíření katolické víry. Nuncius má být instruován, aby zjistil informace o množství, kvalitě a výnosech oněch statků a o jejich držitelích. Shromážděné údaje má pak zaslat do Říma.¹⁷⁵ Papež všechna rozhodnutí kongregace schválil. Caraffa odpověděl na instrukci listem z 2. listopadu, v němž psal, že kdysi patřily církvi v Čechách dvě třetiny království. Zároveň ale vyjádřil pochybnosti o tom, že bude možné získat Propagandou

¹⁷⁰ Giovanni Garsia Mellini (1562–1629) byl jedním ze zakládajících členů Propagandy. K jeho osobě viz [http://www.treccani.it/enciclopedia/giovanni-garsia-mellini_\(Dizionario-Biografico\)](http://www.treccani.it/enciclopedia/giovanni-garsia-mellini_(Dizionario-Biografico)) (vyhledáno 2. 6. 2016).

¹⁷¹ H. TŮCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 65.

¹⁷² Tamtéž, s. 67.

¹⁷³ Tamtéž, s. 68–69.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 70–71.

¹⁷⁵ Tajná instrukce z 5. října 1624. Nuncius se má postarat také o to, aby nekatolíci, kteří musí opustit království a mají v držení někdejší církevní majetek, jej neprodávali, ale aby byl vrácen kostelům. Srov. H. KOLLMANN (ed.), *Acta I/2*, s. 282–283.

vyžadované informace.¹⁷⁶ Přesto kongregace na svém zasedání dne 17. prosince trvala na svém rozhodnutí a nuncius měl sestavit komisi složenou z duchovních i laiků k prozkoumání majetkových poměrů církve.

Nuncius Carlo Caraffa se snažil prosazovat kompromisní politiku a spolupráci se světským ramenem, nechtěl se proto pouštět do vážnějších střetů. Ty naopak často jako prostředník urovnával. Tak tomu bylo například na konci listopadu 1624 při Harrachově sporu s jezuitou ohledně univerzity.¹⁷⁷ V roce 1625 však došlo ke změně této církevní politiky a Propaganda začala stále více brát v potaz názory hlavního Harrachova poradce kapucína Valeriana Magniho.¹⁷⁸ Ten se konfliktům rozhodně nevyhýbal. Tato změna souvisí zejména s pobytem kapucína v Římě, kde měl možnost posílit tamní kontakty a seznámit kardinály se svými plány na reformu v Čechách. Ta mimo jiné předpokládala posílení biskupské autority a omezení kompetencí vídeňského nuncia.¹⁷⁹ Caraffa si sice mohl připsat řadu úspěchů při rekatolizaci zemí v rámci habsburské monarchie, ale v otázce týkající se hmotného zabezpečení katolické církve v Čechách se mu kvůli vytrvalému odporu politiků nedařilo činit velké pokroky. A právě tato záležitost byla pro římskou Propagandu klíčová. Svědčí o tom i jeden z dopisů, který napsal kardinál Ludovisi pražskému arcibiskupovi, v němž ho vyzývá k neprodlenému vykonání příkazů ohledně církevního majetku, „*poněvadž*

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 304–308.

¹⁷⁷ A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 105–108.

¹⁷⁸ Valerian Magni byl oficiálně jmenován spolupracovníkem arcibiskupa Harracha v červenci 1625. K jeho osobě a působení viz Stanislav SOUSEDÍK, *Valerián Magni. Kapitola z kulturních dějin Čech 17. století*, Praha 1983; Domenico CACCAMO, *Šíření víry, česká církev a dobově podmíněná tolerance Valeriana Magniho*, in: Vilém HEROLD – Jaroslav PÁNEK (edd.), *Baroko v Itálii – baroko v Čechách. Setkávání osobností, idejí a uměleckých forem*, Praha 2003, s. 159–186.

¹⁷⁹ A. CATALANO, *La politica della curia romana*, s. 109.

*získání církevních statků je pro šíření katolické víry v Čechách nejdůležitější, neboť díky nim lze vydržovat pracovníky, a bez nich je každá další snaha nedostatečná.*¹⁸⁰

Nuncius mohl na jaře 1625 kongregaci potěšit alespoň zprávou o tom, že císař učinil z duchovenstva opět zemský stav a odvolal všechna ustanovení porušující církevní svobodu a imunitu. Císař o těchto záležitostech rozhodl sám bez svolání sněmu. Kardinálové Propagandy nařídili vyhotovit císaři breve, v němž bude vyzdvižena je zbožnost a horlivost *ad coelum usque* (až do nebe). Podobné breve mělo být také zasláno rakouskému kancléři Johannu Baptistovi z Werdenberka, jenž měl na císařově rozhodnutí velké zásluhy.¹⁸¹

Restituční komise, jejímiž členy císař jmenoval arcibiskupa Harracha a Jaroslava Bořitu z Martinic, neuspěla a nunciovy obavy se tak naplnily. Příčinou bylo kromě vytrvalého odporu většiny českého panstva, jehož zájmů se vyšetřování komise úzce dotýkalo, vypuknutí morové epidemie.¹⁸² Nuncius o tomto neúspěchu informoval Propagandu v listě, ve kterém si stěžoval na Martinice, ale také na nezkušenost pražského arcibiskupa.¹⁸³ Oba se prý dopouštějí v tak důležité záležitosti trestuhodné nedbalosti. Na svém říjnovém zasedání před papežem nařídila kongregace napsat oběma dopis, v němž je vyzývala k větší aktivitě.¹⁸⁴ Přesto na osudu tohoto neúspěšného podniku již nic nezměnila.

¹⁸⁰ „... essendo questo negotio delli beni ecclesiastici il più importante per la propagatione della Fede Catolica in Boemia, poiche con quelli si possono mantenere gli Operarii, e senza quelli, ogn'altra diligenza e insufficiente.“ Ludovisi Harrachovi, 5. července 1625, APF, Lettere, 4, fol. 101.

¹⁸¹ H. TÜCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 91–92.

¹⁸² Harrach v dopise prefektovi Propagandy kardinálu Ludovisimu píše, že se komise kvůli nákaze nemohla dříve sejít, protože se každý držel ve svém domě, na trochu bezpečnějším místě. Ale nyní je „*ripurgata un poco l'area*“ („vzduch trochu vyčištěný“), takže komise bude moci začít pracovat, APF, SOCG 56, fol. 109.

¹⁸³ A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 115.

¹⁸⁴ H. TÜCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 106.

Valerian Magni zaslal v listopadu 1625 sekretáři kongregace Ingolimu dlouhý dopis. Informoval v něm o hlavních příčinách tohoto nezdaru. Byly to podle něj zájmy představitelů světské moci i samotného císaře, poněvadž „*téměř všechny dotyčné statky byly prodány českými králi.*“¹⁸⁵ Kapucín jako lepší řešení situace navrhoval to, o čem už v roce 1624 psal arcibiskup Harrach ve svém reformním programu: Duchovenstvo má získat tolik statků, kolik zajistí fungování metropolitního chrámu a založení dalších čtyř biskupství. Páni pak nemají zneužívat svá patronátní práva. V takovém případě má papež odstoupit od svého práva na navrácení všech statků. Propaganda jednala o Magniho zprávě 10. ledna 1626 za přítomnosti papeže. Rozhodla se napsat nunciovi, aby se pokusil sjednat *čestnou dohodu*. Ta by církvi měla zaručit restituci tolika statků, kolik je potřeba pro dotování metropolitního kostela, založení čtyř arcibiskupství, semináře a nadání far.¹⁸⁶ Magniho další návrh, aby církve získávala potřebné prostředky pomocí ročních sbírek a dávek, kongregace zamítla. Měl vymyslet nějaký rychlejší způsob získání peněz, protože „*současný stav Čech, co se týče náboženství, nevyžaduje dlouhodobou léčbu, ale téměř okamžitou.*“¹⁸⁷ Caraffa se stále zasazoval za ustanovení majetkové komise, ale musel uznat, že by její činnost trvala velmi dlouho, a proto již nezavrhoval ani vyrovnání, které by dojednal s pražským arcibiskupem Harrachem.

Dne 19. ledna 1626 se dostalo velkého vyznamenání pražskému arcibiskupu Harrachovi, když jej papež Urban VIII. v jeho 28 letech povýšil do kardinálské hodnosti. O slábnoucí pozici vídeňského nuncia Carla Caraffy

¹⁸⁵ „... quasi tutti quei beni furono venduti dalli Re di Boemia.“ APF, SOCG 56, fol. 89–90.

¹⁸⁶ H. TÚCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 116.

¹⁸⁷ „... lo stato presente di Boemia quanto alla Religione non ricerchi rimedio longo, ma quasi presentaneo.“ Ludovisi Caraffovi, 17. ledna 1626, APF, Lettere, 5, fol. 13. Srov. H. KOLLMANN, *Jednání kardinála Harracha*, s. 398; A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 121.

u papežské kurie naopak vypovídá, že se tohoto povýšení nedočkal, ačkoli o něj velmi usiloval.¹⁸⁸

Valerian Magni v březnu 1626 přišel s novým návrhem počítajícím s několikaletou daní, díky níž by se shromáždily dostatečné prostředky ke koupi nemovitostí. Císař by mohl na určitý čas postoupit církvi nějakou dávku (např. z vína, soli nebo piva).¹⁸⁹ V červnu Harrach vyslal za Caraffou do Vídně Jana Arnošta Platejse a Kašpara z Questenberka. Došlo mezi nimi k dohodě, že pražský arcibiskup má sám od duchovních získat doklady o právních nárocích na zcizené statky.¹⁹⁰

O komisi jednala Propaganda ještě začátkem června 1626, kdy se zabývala instrukcemi vydanými císařem pro komisaře. Podle kongregace přály instrukce příliš laikům na úkor duchovních. Počet laiků v komisi výrazně převyšuje počet duchovních, a dokonce jsou mezi laickými komisaři i samotní držitelé někdejších církevních statků.¹⁹¹ Nuncius se měl postarat o to, aby se tyto nedostatky odstranily. Kardinálové kongregace stále věřili, že se podaří s držiteli těchto statků dohodnout nějaký druh kompenzace, a proto se rozhodli čekat na výsledky šetření komise. Zároveň pověřili Valeriana Magniho, aby pořídil autentickou kopii diplomu Ferdinanda I., v němž císař vyjadřuje ochotu k restituci církevního majetku.¹⁹² Caraffa však kardinálům v červenci napsal, že výměna laických komisařů za vhodnější je téměř nemožná, „*protože všichni jsou v Čechách zainteresováni.*“¹⁹³ Propaganda tak ztratila poslední zbytky naděje, že by se komise mohla dopracovat k nějakým

¹⁸⁸ K okolnostem Harrachova jmenování kardinálem nejpodrobněji A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 116–119.

¹⁸⁹ A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 122.

¹⁹⁰ H. KOLLMANN, *Jednání kardinála Harracha*, s. 399.

¹⁹¹ Komisi tvořilo 7 laiků a 2 duchovní.

¹⁹² H. TÜCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 128–129, 141.

¹⁹³ „... *perche tutti in Bohemia sono interessati.*“, APF, SOCG, 66, fol. 141.

závěrům, když během více než jednoho roku komisaři nic nezmohli. Na kongregaci konané 13. srpna se kardinálové přiklonili k tomu, o čem se pražský arcibiskup dohodl s nunciem již dříve. Harrach měl vyzvat duchovní, aby předložili doklady svědčící o jejich vlastnickém právu a sám měl celou záležitost projednat přímo na císařském dvoře ve Vídni.¹⁹⁴

¹⁹⁴ H. TÜCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 139.

2. 4 Vídeňská jednání (1626–1627)

Pro jednání ve Vídni byla zvolena velmi vhodná doba, poněvadž katolická strana byla značně povzbuzena vítězstvími svých vojsk nad protestantskými nepřáteli. Před svým odjezdem pobýval Harrach s Magnim několik dní na svém panství v Červené Řečici. Zde vytvořili základní program, který chtěli předložit u císařského dvora a který zahrnoval celkovou reformu. Dozvídáme se o něm z Magniho dopisu kardinálu prefektovi Kongregace pro šíření víry Ludovisimu z 5. září 1626.¹⁹⁵

Se založením čtyř nových biskupství se nemá dlouho otálet, „*nebot' tento panovník je zbožný a horlivý.*“ Kompenzace za zcizený církevní majetek by měla proběhnout současně se založením nových biskupství. Církev by tak měla ročně od komory získat 12 000 tolarů až do doby, než budou mít biskupové dostatečný příjem ze svého majetku. Dále Magni psal o problému s patronátními právy, neboť šlechtici je zneužívají, a také o potřebě zřízení semináře. Závěrečná část dopisu je věnována porovnání dvou možných způsobů provádění reformace, radikálního (násilného) a mírnějšího. Harrach s Magnim preferovali mírnější postup.¹⁹⁶ Magni rovněž vyjádřil obavu, že tento program může narazit na odpor některých řádových kněží, čímž měl pochopitelně na mysli jezuity. Kardinálové Propagandy na generální kongregaci konané 9. listopadu za účasti papeže rozhodli, že prozatím na zaslané návrhy nebudou odpovídat a vyčkají na zprávu o průběhu jednání s císařem. Stejně by jejich příkazy nemohly ke kardinálovi dorazit včas.¹⁹⁷

¹⁹⁵ Alessandro CATALANO (ed.), *Valeriano Magni: Dopis kardinálu Ludovisimu (Počátky katolické protireformace a Magniho program)*, *Souvislosti* 13/3–4, 2002, s. 15–21.

¹⁹⁶ K otázce Magniho „tolerance“ viz D. CACCAMO, *Šíření víry*, s. 179–185.

¹⁹⁷ H. TÜCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 143.

Kardinál Harrach při své cestě do Vídně navštívil v Mikulově kardinála Františka Ditrichštejna, který byl v čele císařské tajné rady a měl u císaře velkou váhu. Významně se také podílel na přípravě Obnoveného zřízení zemského.¹⁹⁸ Pražský arcibiskup k němu přijel 19. října a podařilo se mu jej získat pro své plány. Dohodli se rovněž, že Harrach požádá císaře o sestavení komise, jež by měla posoudit jeho návrhy a v jejímž čele by stál kardinál Ditrichštejn.¹⁹⁹

Do Vídně Harrach s Magnim dorazili 20. října. O průběhu několikaměsíčních jednání jsme velmi podrobně informováni z Magniho podrobné relace.²⁰⁰ Cíle, kterých chtěl pražský arcibiskup dosáhnout, byly zformulovány do 5 bodů:

1. *upravit zemský řád království v souladu s církevní imunitou;*
2. *vykořenit herezi, nebo vyhnat heretiky z království;*
3. *navrátit nebo nahradit duchovenstvu zcizený majetek;*
4. *zříditi čtyři biskupství;*
5. *ihned založit seminář podléhající arcibiskupovi, který by dostačoval pro doplnění velkého nedostatku farářů.*²⁰¹

Komise, na níž se Harrach s Ditrichštejnem domluvili, byla skutečně sestavena. Předsedal jí Ditrichštejn a jejími dalšími členy byli tajní radové Vilém Slavata a Johann Babtista Verda z Werdenberka a dva členové říšské

¹⁹⁸ Srov. Pavel BALCÁREK, *Kardinál František Ditrichštejn (1570–1636). Gubernátor Moravy*, České Budějovice 2007, s. 144–147.

¹⁹⁹ H. KOLLMANN, *Jednání kardinála Harracha*, s. 400.

²⁰⁰ *Relatione del negotiato nella corte cesarea intorno gl'affari della religione cattolica et stato ecclesiastico del regno di Boemia dall'Illustrissimo e Reverendissimo signor cardinale d'Harrach arcivescovo di Praga*, APF, SOCG, 214, fol. 193–242. Roli Magniho při jednáních se věnoval D. CACCAMO, *Šíření víry*, s. 162–170.

²⁰¹ *Relatione del negotiato*, fol. 164–165, srov. též D. CACCAMO, *Šíření víry*, s. 163.

dvorské rady Peter Heinrich von Stralendorf a Otta z Nostic.²⁰² Harrach předložil komisi podrobný spis, v němž ji seznámil se svými požadavky týkajícími se celkové reformy království. Podstatná část spisu byla věnována majetkovým záležitostem českého kléru.²⁰³

Pražský arcibiskup si je vědom, že držitelé většiny bývalých církevních statků se mohou odvolávat ke královské komoře, která je projednáváním těchto záležitostí velice zaneprázdněna. Proto navrhuje jako řešení raději náhradu (*compensatione*) než plnou restituci. Duchovní však mají mít nadále možnost domáhat se těch statků, jejichž držitelé nemají právo odvolávat se na komoru. Náhrada by měla být pevně stanovena již nyní, k jejímu provedení je však možno přikročit až později v příznivějším čase. Prozatím je třeba českému duchovenstvu zajistit alespoň jeho nejnaléhavější potřeby. Finanční prostředky nutné pro kompenzaci by se podle Harracha mohly čerpat ze solního regálu. Kardinál navrhoval, aby z každé prostice soli dovezené do Čech (mělo se jich dovážet asi 400 000 ročně)²⁰⁴ připadla určitá část získaných peněz duchovenstvu, a to po dobu mnoha let, dokud se neuspokojí potřeby duchovních.²⁰⁵

Harrach preferoval tento způsob náhrady, neboť se domníval, že tato nepatrná suma nebude zatěžovat ani obyvatelstvo království, ani samotného císaře, jenž má velká vydání kvůli válkám na obranu katolické náboženství. Pro vlastní účely arcibiskup z této kompenzace nic nevyžadoval. Měl být však

²⁰² A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 125.

²⁰³ APF, SOCG, 214, fol. 222–226. Srov. též H. KOLLMANN, *Jednání kardinála Harracha*, s. 400–403.

²⁰⁴ Jak se dospělo k tomuto odhadu, vysvětluje Hynek KOLLMANN, *K úbytku obyvatelstva v království Českém za války třicetileté*, ČČH 16, 1910, s. 52–56.

²⁰⁵ APF, SOCG, 214, fol. 223: „*Mensurarum salis invehuntur et dividuntur per totum Bohemie regnum singulis annis m/400 circiter pro singula mensura illi qui huic telonio prosunt pendunt Cesari certam pecuniam puta mediam sexagenam quoniam vero hoc negotium meliori ordine quam hactenus instituitur, avidit quod tametsi et Cesari et negotiatoribus emolumento sit, minori pretio sal venale habeatur in toto regno; videtur itaque consultum ut statui ecclesiastico Regni Bohemie adscribatur pro una mensura salis taxanda summa pecunie, idque ad multos annos donec satis fiat pro fatis ecclesiasticorum necessitatibus.*“

zajištěn i kostelní majetek, na jehož správě se měli podílet duchovní. Držitelé patronátního práva měli mít povinnost navrátit kostelům odňaté pozemky a desátky a nepřisvojovat si vůči farářům jiné právo než podací. V takovémto případě byl Harrach ochoten pokusit se získat od papeže dispens pro císaře Ferdinanda a majitele bývalých církevních statků, aby je mohli mít s klidným svědomím nadále v držení.

S Harrachovými návrhy byl seznámen císař a jednalo se o nich na zasedání komise 8. listopadu 1626. Většinu návrhů komise schválila s tím, aby „*veškerá tíha reformy spočívala na bedrech kardinála.*“²⁰⁶ Co se týče náhrady ze solní daně, mělo být po dobu trvání války církvi vypláceno z každé prostice soli dovezené do Čech 10 krejcarů, což by ročně představovalo částku 66 000 zlatých. Po skončení války by se příjem z jedné prostice měl zvýšit a měl by být vyplácen ve prospěch duchovenstva alespoň 20 let. Komise též v protokolu vyjádřila kardinálu Harrachovi pochvalu, že vymyslel tak dobrý způsob náhrady za církevní majetek.

Situace se však dramaticky změnila v neprospěch Harracha a jeho požadavků v okamžiku, kdy do jednání zasáhli jezuité Vilém Lamormaini²⁰⁷ a Heinrich Philippi, které císař požádal o dobrozdání.²⁰⁸ Lamormaini text dobrozdání četl 8. prosince za přítomnosti Harracha a Magniho. Zásadním způsobem zpochybnil biskupskou autoritu při provádění reformy v Čechách, a naopak vyzdvihl autoritu královskou. Král ani urození páni království nejsou podle jeho názoru svědomím vázáni navrátit statky zcizené heretiky.²⁰⁹ Jezuita

²⁰⁶ Cit. d. A. CATALANA, *Zápas o svědomí*, s. 125.

²⁰⁷ Roli Lamormainiho při vídeňských jednáních precizně popsal Robert BIRELEY, *Religion and Politics in the Age of Counterreformation. Emperor Ferdinand II, William Lamormaini S. J., and the Formation of Imperial Policy*, Chapel Hill 1981, s. 36–41.

²⁰⁸ Podrobně k dobrozdání Alois KROES, *Geschichte der böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu, II.*, s. 198–205, Wien 1938.

²⁰⁹ Obsah dobrozdání shrnuje J. MIKULEC, *31. 7. 1627. Rekatolizace šlechty*, s. 66–68. Srov. též D. CACCAMO, *Šíření víry*, s. 163–164.

přítom poukázal na nemožnost přesného prozkoumání nároků duchovenstva, na fundace císaře ve prospěch náboženství a na jeho velké výdaje kvůli válkám vedeným na obranu víry.

Vidíme zde velmi podobnou argumentaci, jakou užívali již teologičtí poradci císaře Ferdinanda I. v otázce církevního majetku při jednáních o obnově pražského arcibiskupství,²¹⁰ na níž byla rovněž založena dobrozdání zaslaná do Vídně v roce 1623 Karlem z Lichtenštejna. Podle Lamormainiho „*biskupové nejsou pro reformu nezbytní*“ a „*pro církevní správu jsou mnohem podstatnější faráři.*“²¹¹ Jednalo se zde tedy o jasnou snahu oddělit zřizování nových biskupství od katolické reformy jako celku. Lamormaini rovněž zpochybnil financování reformy ze solních příjmů: „*Ještě jednou zdanit k životu takovou nezbytnou surovinu, jakou je sůl, by mohlo vyvolat zdání tyranie. Reforma a zřízení semináře by se staly nenáviděnými, a ještě více ona biskupství, neboť podnět k tomuto novému zatížení nemůže zůstat utajen.*“²¹²

Císařskému zpovědníkovi však tolik nevadil samotný princip financování církve založený na solní dani, jako tvrzení, že císař je k restituci svědomím zavázán.²¹³ Proto nakonec připustil, že císař může povolit použití peněz ze solní daně ve prospěch chudých duchovních v Čechách, avšak nedává souhlas k tomu, „aby se tyto peníze hromadily a investovaly rok od roku do nemovitostí nebo platů.“²¹⁴ Podle Lamormainiho by se takto získané prostředky měly použít na seminář vedený jezuitou a na reformační komisi. Alessandro Catalano situaci popisuje jako ztrátu soudržnosti uvnitř

²¹⁰ Srov. F. KAVKA – A. SKÝBOVÁ, *Husitský epilog*, s. 44, pozn. 93.

²¹¹ Cit. d. A. CATALANA, *Zápas o svědomí*, s. 126.

²¹² Cit. d. Johanna SCHLENZE, *Geschichte des Bistums und der Diözese Leitmeritz. I. Teil: Geschichte der Gründung des Bistums Leitmeritz*, Warnsdorf 1912, s. 28; G. DENZLER (ed.), *Die Propagandakongregation*, s. 146.

²¹³ Srov. R. BIRELEY, *Religion and Politics*, s. 39–41.

²¹⁴ A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 126.

katolického tábora. Přestože základy Harrachova reformního programu byly zachovány, „mezi reformní strategií státně-jezuitskou a arcibiskupsko-kapucínskou nyní zela propast“.²¹⁵ V otázce církevního majetku tedy stál na straně Lamormainiho sám císař i většina jeho poradců a obecně jezuité, kdežto na straně Magniho byli kníže Eggenberg, nuncius Caraffa, kardinálové Ditrichštejn a Harrach a kapucíni. Eggenberg se jako jeden z prvních začal obávat rostoucího vlivu císařova zpovědníka.²¹⁶

Kardinál Harrach nařídil Magnimu sepsat historicko-teologický traktát, který měl dokazovat, že císař je k restituci nebo kompenzaci morálně zavázán.²¹⁷ Kapucín spis vyhotovil 18. prosince 1626. Popisuje v něm alienaci církevního majetku, k níž docházelo od husitských válek až po Ferdinanda I. Odkazuje na kanonické předpisy a rozlišuje podle nich vlastníky *bonae fidei* a *malae fidei*.

Nepříznivou situaci nejspíše zachránil až opětovný příjezd kardinála Ditrichštejna 26. prosince. Ten se hned zapojil do jednání s Eggenberkem a kremstmünsterským opatem Wolfradtem a společně vytvořili nové dobrozdání, v němž se snažili zachovat klíčové návrhy kardinála Harracha a zároveň zohlednit Lamormainovy názory. Také nuncius Caraffa intervenoval ve prospěch pražského arcibiskupa.²¹⁸ Ten 13. ledna 1627 odevzdal nový spis, v němž zdůrazňoval svou arcibiskupskou autoritu při provádění reformace. O den později vzniklo dobrozdání vysokých státních úředníků vycházející do značné míry z návrhů Lamormainiho a Philippiho. Měla být sestavena

²¹⁵ A. CATALANO, *La politica della curia romana*, s. 113.

²¹⁶ R. BIRELEY, *Religion and Politics*, s. 40–41.

²¹⁷ *Relatione dell negotiato*, fol. 230–236, zde fol. 230: „*Illustrissima et Reverendissima Celsitudo iam pridem suo, aliorumque iudicio expenderit utrum propter alienationem bonorum ac iurium ecclesiasticorum in Bohemiae Regno nonnulli ex debito iustitiae teneantur ad restitutionem vel compensationem, tamen cum necessarium duxerit hanc questionem scripto exaratam aliis considerandam exhibere, mihique theologorum minimi id muneris demandarit.*“

²¹⁸ A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 127; H. KOLLMANN, *Jednání kardinála Harracha*, s. 406.

reformační komise podobající se těm, které v minulosti fungovaly ve Štýrsku.²¹⁹

O všech těchto návrzích jednala tajná rada, která však otázku kompenzace za církevní statky přenechala dvorské komoře. Ta navrhla povolit pouze 5 krejcarů z prostice soli, takže roční důchod by činil asi 30 000 zlatých. Tyto peníze měly být vypláceny po dobu 30 let, nejdříve jen za účelem reformace, později i na jiné náboženské účely. Harrach s výší tohoto příjmu nebyl spokojen a žádal císaře o jeho navýšení. Z dvorské komory však obdržel opis císařského mandátu, v němž se nařizovalo nejvyššímu solnímu výběřčímu v Čechách, aby ode dne, kdy zahájí svou činnost reformační komise, vyplácel 5 krejcarů z každé prostice soli. Co se týče založení nových biskupství, nebylo dosaženo žádných konkrétních rozhodnutí. Harrach se musel spokojit jen s neurčitým slibem, že jich několik bude založeno.²²⁰ Naopak s články Obnoveného zřízení zemského, jehož definitivní podoba musela být dokončena již ke konci roku 1626, byl kardinál spokojen.²²¹

Když kardinál Harrach 26. února 1627 odjížděl z Vídně, dosavadní výsledky jednání rozhodně neodpovídaly představám, s nimiž před čtyřmi měsíci do hlavního města monarchie přijížděl.²²² Před svým odjezdem napsal Harrach dopis prefektovi Propagandy kardinálu Ludovisimu, v němž ho žádal, aby zpráva o vídeňských jednáních byla v kongregaci předložena citlivě.²²³

Po Harrachově odjezdu pokračovali v jednáních kardinál Ditrichštejn a Valerian Magni, jenž také napsal zprávu o situaci sekretáři Kongregace

²¹⁹ J. MIKULEC, *31. 7. 1627. Rekatolizace šlechty*, s. 70.

²²⁰ H. KOLLMANN, *Jednání kardinála Harracha*, s. 406–407.

²²¹ P. BALCÁREK, *Kardinál František Ditrichštejn*, s. 144.

²²² Hynek Kollman se podivuje nad tím, že všichni hlavní církevní vyjednávači (Harrach, Ditrichštejn, Caraffa, Magni) byli s výsledky jednání spokojeni, jak lze vyčíst hlavně z listů zasílaných do Říma. Při jejich podrobnějším zkoumání je však patrné, že se pisatelé snažili akcentovat pozitivní stránky dohod, a naopak spíše marginalizovat neúspěchy. Rozhodně si nechtěli vysloužit od papežské kurie pokárání za své počínání.

²²³ A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 127.

pro šíření víry Ingolimu.²²⁴ Celkově jeho hodnocení dosažených úspěchů vyznívá kladně. V dopise mimo jiné píše o slíbeném ročním příjmu ze solní daně, který označuje jako „*nejbezpečnější ze všech příjmů království*.“²²⁵ Ferdinand II. však nepovažoval tento poskytnutý příjem jako kompenzaci za zcizené církevní statky, ale jako dar ze své štědrosti. Vyhrazoval si přitom právo, že penězi bude disponovat sám s přihlédnutím na mínění arcibiskupa. Podle názorů mnoha teologů, kteří mu soukromě sdělili svůj názor, nebyl císař k restituci ani kompenzaci zavázán ze třech důvodů:

1. *církevní statky byly proskribovány;*
2. *císař již daroval církvi mnoho prostředků;*
3. *vše, co císař konfiskoval, bylo použito na válečné účely.*²²⁶

Proto není divu, pokračuje Magni, že se císař ve své odpovědi kardinálu Harrachovi „*nezmínil ani ústně ani písemně o restituci či kompenzaci*.“²²⁷ Ditrichštejn ve stejný den s radostí referoval do Říma, že císař, ačkoli se necítí zavázán k restituci, poskytl na první dva roky 15 000 tolarů a vydal dekret, aby česká komora ihned vyplatila 8000.²²⁸

Harrach i Magni v dopisech Propagandě oceňovali vídeňského nuncia Caraffu, že jim byl neúnavně nápomocen svou radou i činy. Nuncius si naopak stěžoval kongregaci na postoj jezuitů, a že na jeho návrhy nebyl brán zřetel.²²⁹ Ujednání ohledně příjmu ze solní daně hodnotil v dopise z 28. dubna

²²⁴ Magni Ingolimu, 2. 3. 1627, APF, SOCG, 214, fol. 186–189.

²²⁵ „*il più sicuro di qualsivoglia rendita del Regno*.“

²²⁶ Magni Barberinimu, 2. 3. 1627, APF, SOCG 214, fol. 180–181, srov. A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 128.

²²⁷ „*... non si fece veruna mentione ne in voce ne in scritto di restitutione, o compensatione*.“

²²⁸ Stejnou informaci uvádí i Magni. APF, SOCG 214, fol. 187.

²²⁹ A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 128.

1627 pozitivně a upozorňoval, že bude možno získat nějaké statky od těch držitelů, kteří se nemohou odvolat k české komoře. Čeští stavové by případně mohli jako náhradu za ně povolit na prvním sněmu 20 000 tolarů ročně.²³⁰

²³⁰ H. KOLLMANN, *Jednání kardinála Harracha*, s. 407.

2. 5 Jednání o solní smlouvě (1627–1630)

Propaganda nepřijala zprávy o proběhlých vídeňských jednáních s velkým nadšením. Zabývala se jimi na generální kongregaci 21. května 1627 před papežem. Hynek Kollman upozornil, že sekretář kongregace Francesco Ingoli pořídil dvě obsáhlé verze kompendia z Magniho relace, z nichž v jedné je zcela vypuštěna role císařského zpovědníka při těchto jednáních, zejména jeho názor, že císař není zavázán k náhradě za zcizené statky.²³¹ Se situací členy kongregace seznámil kardinál Melchior Klesl jako znalec tamních poměrů.²³²

Propaganda rozhodla, že při reformaci se mají použít oba prostředky, „*placidum scilicet et violentum*.“ K otázce příjmů postoupených císařem pro následující léta vyjádřila Propaganda obavy z možných komplikací kvůli podmínkám, které císař připojil. Papež Urban VIII. nařídil vyhledat breve určené pro kardinála Pola²³³ týkající se dohody ohledně církevního majetku v Anglii, aby obě záležitosti mohly být porovnány. Otázka církevního majetku v Čechách měla být znovu zvážena třemi nejstaršími kardinály na partikulární kongregaci.²³⁴ Následující den po svém zasedání zaslala Propaganda dopis Harrachovi, v němž se psalo, že souhrn Magniho relace si přečetl i Svatý otec, jenž velice pochválil arcibiskupovu horlivost, rozvážnost a odvalu, s níž čelil opozici císařských ministrů.²³⁵ Obsahově velmi podobný dopis byl zaslán i

²³¹ H. KOLLMANN, *Jednání kardinála Harracha*, s. 407.

²³² Kardinál Melchior Klesl (1552–1630) se od svého propuštění z domácího vězení na Andělském hradě v roce 1623 až do roku 1627 zdržoval v Římě. K jeho názorovým stanoviskům a politické orientaci srov. Heinz ANGER, *Politik, Religion und Reich bei Kardinal Melchior Khlesl*, Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Germanistische Abteilung 110, 1993, s. 249–330.

²³³ Kardinál Reginald Pole působil v Anglii jako papežský legát (1553–1557) v době krátkodobého obnovení jednoty anglické církve s Římem za vlády Marie I. Tudorovny.

²³⁴ H. TÜCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 153–154. Srov. H. KOLLMANN, *Jednání kardinála Harracha*, s. 407–409.

²³⁵ Propaganda Harrachovi, 22. 5. 1627, APF, Lettere, 6, fol. 63.

Valerianu Magnimu, v němž ho informovali, že se na kongregaci jednalo o jeho relaci a zprávě „*ohledně činnosti císařského zpovědníka.*“²³⁶ Kardinálové rovněž vyzdvihli jeho statečnost.²³⁷ Můžeme tedy předpokládat, že kardinálové i samotný papež byli s jednáním jezuity Lamormainiho seznámeni. V oficiálním záznamu ze zasedání však jeho jméno není zmíněno.

V následujících měsících si Propaganda vyměnila s Harrachem i Magnim několik dopisů týkajících se celkové reformy, zvláště pak nové reformační komise, kterou císař jmenoval 5. února 1627.²³⁸ Zdůrazňována byla zejména potřeba založení čtyř nových biskupství, jež byla spojována s kompenzací, obnova duchovního stavu a stabilizace katolického náboženství.²³⁹ V září 1627 byl pražský arcibiskup vyzván, aby kongregaci zaslal alespoň přibližný počet a kvalitu statků, o něž byla katolická církev připravena. Harrach nařídil reformačním komisařům, aby se snažili zjistit počet statků, o které církev přišla od vlády Ferdinanda I.²⁴⁰

Dříve než se mohlo dospět k nějakým výsledkům, konala se partikulární kongregace Propagandy (13. listopadu 1627), které se účastnili kardinálové Bandini, Mellini, Ludovisi, Magalotti a Barberini. Toto zasedání se stalo východiskem pro další jednání vedoucí ke vzniku solní smlouvy.²⁴¹ Na programu byla kompenzace za církevní statky a úprava zákonů poškozujících církevní svobodu. Počet kardinálů svědčí o tom, jakou váhu Propaganda této záležitosti přikládala. Náhrada nabízená císařem pro založení čtyř biskupství a pro reformační činnost se kardinálům zdála neadekvátní, navíc byla omezena jen na 30 let. Proto rozhodli, aby byl na tyto obtíže

²³⁶ „... circa l' attioni del Confessore di Sua Maestà Cesarea.“

²³⁷ Propaganda Magnimu, 22. 5. 1627, APF, Lettere, 6, fol. 63.

²³⁸ E. ČÁNOVÁ, *Vývoj správy pražské arcidiecéze*, s. 529.

²³⁹ APF, Lettere, 6, fol. 89, 106, 112, 136–137.

²⁴⁰ H. KOLLMANN, *O vlivu Propagandy*, s. 142–143.

²⁴¹ Srov. H. KOLLMANN, *Jednání kardinála Harracha*, s. 408.

upozorněn nuncius. Ten se měl o celé záležitosti poradit s kardinálem Harrachem a Valerianem Magnim a společně měli najít způsob, jakým by mohli jednat s císařem, aby duchovní stav v Čechách nebyl v tak veliké bídě a chudobě. Postup reformace i upevnění katolického náboženství totiž závisí na dohodě s císařem.²⁴² Nuncius Carrafa dával Propagandě za pravdu, poněvadž nabízené prostředky nedostačovaly na založení ani jednoho biskupství. V dopisech z ledna 1628 si stěžoval na nedostatečnou spolupráci s kardinálem Harrachem i Magnim, kteří podle něj nemají dostatek zkušeností.²⁴³

V té době přišel Magni s dalším nápadem, jak by se mohla dotovat nová biskupství. Navrhoval, aby patroni platili ročně 25 nebo 30 zlatých z každé fary.²⁴⁴ Kapucín se na tomto způsobu financování dohodl s knížetem Eggenberkem. Tento způsob financování doporučoval Propagandě i nuncius Carrafa. Měl být závazný pro všechny patrony včetně císaře. Daň měla být vybírána tak dlouho, dokud její výnos nebude stačit na zakoupení nemovitých statků pro biskupství a seminář.²⁴⁵ Propaganda o tomto návrhu jednala na generální kongregaci 4. února 1628 před papežem. Daň schválila s podmínkou, že se bude jednat o *census realis*,²⁴⁶ nikoli *census personalis*.²⁴⁷ Císařem nabízenou kompenzací kongregace stále nechtěla připustit, pokud nebudou dodrženy všechny podmínky, o nichž se jednalo. Navíc se má

²⁴² H. TÜCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 172.

²⁴³ A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 139.

²⁴⁴ H. TÜCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 176; Srov. G. DENZLER, *Die Propagandakongregation 1649–1657*, s. 146.

²⁴⁵ H. KOLLMANN, *O vlivu Propagandy*, s. 143.

²⁴⁶ „*Ille, qui constituitur super re frugifera alterius sive mobili. Sive immobili, v. g. super agro, domo, grege, etc.*“ Petrus DENS, *Theologia moralis et dogmatica, sv. III., Tractatus de jure et justitia et de contractibus*, Dublinii 1832, s. 379.

²⁴⁷ „*Est ille, qui constituitur immediate super persona, quae seipsam obligat ad solvendam alteri pensionem annuam: unde illa debet habere sive bona sive lucra, ex quibus solvat annuam pensionem: et inde obligatio census, tanquam debitum reale censuarii transit ad haeredem ejusdem.*“ Tamtéž.

k dohodě přidat rozvazovací klauzule (*clausula resolutive*) pro případ, že by císař nebo jeho následovníci neplnili část podmínek nebo dohodu jako celek.²⁴⁸

Dopisem z 11. března informoval Magni Propagandu o úspěších při obracení měst na katolickou víru a o pokračujících jednáních o kompenzaci. Uvedl, že postupuje dle pokynů kongregace, které obdržel prostřednictvím nuncia. Co se týče návrhu na zdanění far, podotkl, že by se jednalo o *census realis* a částku 30 zl. na každou faru. Kardinálové na svém zasedání dne 8. dubna vyzdvihli jeho pečlivost a v dopise jej vyzvali, ať se stejnou pečlivostí ve své činnosti pokračuje, aby mohla být založena čtyři biskupství a aby fary byly zajištěny dostatečnými příjmy.²⁴⁹

Ferdinandův delší pobyt v Praze na jaře 1628 poskytl pražskému arcibiskupovi a jeho poradci další příležitost pokusit se přesvědčit císaře, že má povinnost zcizený majetek nahradit a že by měla být církvi z každé bečky soli odváděna vyšší částka. Zároveň císař nemá mít právo rozhodovat o tom, jakým způsobem bude s těmito prostředky nakládáno.²⁵⁰ Harrach a Magni byli ve svém úsilí úspěšní, neboť císař byl tentokrát ochoten poskytnout církvi 15 krejcarů z každé do Čech dovezené bečky soli, a to natrvalo. Nuncius o tomto úspěchu v červnu informoval Propagandu. Také sám Magni znovu napsal do Říma dopis, v němž upřesnil, že solní daň ve prospěch církve by ročně činila 70 000 zl., v době míru pak 150 000 zl. Zároveň Propagandě oznámil svůj úmysl odcestovat co nejdříve do Říma, aby celá záležitost týkající se kompenzace mohla být uzavřena.²⁵¹

Kapucín se skutečně do Věčného města v říjnu 1628 vypravil a účastnil se tam mimo jiné zasedání Propagandy o německých a českých záležitostech.

²⁴⁸ H. TÜCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 180.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 185–186.

²⁵⁰ H. KOLLMANN, *O vlivu Propagandy*, s. 143.

²⁵¹ H. TÜCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 196.

Vyjádril se také znovu ke sporu o univerzitu, k čemuž neměl od císaře žádné pověření.²⁵² Doporučovací listy (*litterae credentiales*) císaře a pražského arcibiskupa, předané Magnim kardinálům kongregace, se týkaly pouze majtkové kompenzace.²⁵³ Propaganda císaři za zaslání písemnosti poděkovala a vyzdvihla kapucínovy cnosti.²⁵⁴

Magni podrobně představil Propagandě celou záležitost na generální kongregaci konané 29. listopadu 1628.²⁵⁵ Kardinálové pečlivě prozkoumali všechny písemnosti, které jim kapucín jménem císaře předložil. Dospěli k závěru, že císařem nabídnutou kompenzací je možno schválit. Je příznačné, že kardinálové nechtěli, aby se dohoda nazývala „náhrada“ (*compensatio*), ale preferovali termín „smlouva“ (*transactio*). Zatímco císařovi poradci se tomuto termínu bránili z důvodu, že panovník není morálně zavázán poskytnout nějakou kompenzaci, Propaganda císařem nabízené prostředky nepovažovala za skutečnou náhradu v minulosti zcizeného majetku.

Kardinálové apelovali na to, aby bylo před uzavřením smlouvy vyřešeno zajištění far, které nejsou dostatečně dotovány. Fary musí být opatřeny buď nemovitými statky, nebo desátky. Kardinál Harrach má získat souhlas obojího kléru se smlouvou. Doklad o tom pak musí zaslat do Říma. Smlouva musí být potvrzena na sněmu všemi stavy a musí obsahovat rozvazovací dohodu (*pactum resolutivum*) pro případ, že by císař nebo jeho následovníci jednali proti smlouvě. Postoupení církevních statků ve prospěch císaře a jeho následovníků může být platné pouze za podmínky, že císař i jeho následovníci budou katolíci, neboť papež nemůže postoupit církevní majetek heretikovi. Na závěr kardinálové rozhodli, že je třeba vyčkat na příjezd

²⁵² A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 145–146.

²⁵³ H. TÜCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 203.

²⁵⁴ Propaganda císaři, 28. října 1628, APA, Lettere latine (1622–1629), fol. 191.

²⁵⁵ H. TÜCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 208–209.

„avernského biskupa,“ který je o celé záležitosti velmi dobře informován. Tímto biskupem neměli na mysli nikoho jiného než Carla Caraffu (titulárního biskupa v italském městě Averse), jenž byl z vídeňské nunciatury odvolán a 28. října se vydal na zpáteční cestu do Říma, kam dorazil se zastávkou v Benátkách 9. prosince.

Caraffovo odvolání se připravovalo delší dobu a souviselo s více okolnostmi.²⁵⁶ Již v dubnu téhož roku byl do Vídně vyslán mimořádný nuncius Giovanni Battista Pallotto (1628–1630) s pověřením, aby vyřešil problém s nástupnictvím v Mantově, který zaměstnával špičky tehdejší evropské politiky.²⁵⁷ Pallotto postupně přebíral další úkoly a bylo zřejmé, že brzy Caraffu zcela nahradí. V neprospěch avernského biskupa hovořila také stále nedokončená jednání o majetkové náhradě a jeho vztah s Tovaryšstvem Ježíšovým. Pro Caraffu znamenal odchod z vídeňské nunciatury i konec jeho kariéry. Jezuitský generál Muzio Vitelleschi (1615–1645) věděl o chystané výměně na vídeňské nunciatuře již v dubnu, proto doporučoval císařskému zповědníkovi, aby s Pallottou dobře spolupracoval.²⁵⁸ Nový nuncius byl jmenován do úřadu 18. září 1628²⁵⁹ a ihned se zapojil do vyjednávání o náhradě za církevní statky.

Na generální kongregaci 12. ledna 1629 byl se závěry kardinálů i s dobrozdáním Magniho a Caraffy seznámen papež. K předchozím bodům bylo přidáno, že smlouva s císařem má být uzavřena i v případě odporu českého duchovenstva. To vypovídá o tom, že Propaganda už měla jisté zprávy o nesouhlasu části českého kléru s připravovanou smlouvou. Dále

²⁵⁶ Caraffův odvolací dopis uveřejnil A. PIEPER, *Die Relationen*, s. 408–409.

²⁵⁷ Srov. G. BRAUN, *Kaiserhof, Kaiser und Reich*, s. 79; A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 145.

²⁵⁸ Rotraud BECKER, *Nuntiaturberichte aus Deutschland. 4. Band. Nuntiatoren de Giovanni Battista Pallotto und des Ciriaco Rocci (1630–1631)*, Tübingen 2009, s. XXXI.

²⁵⁹ Hans KIEWNING (ed.), *Nuntiaturberichte aus Deutschland 1628–1635 nebst ergänzenden Aktenstücken. Nuntiatur des Pallotto 1628–1630, Erster Band 1628*, Berlin 1895, s. 233–234.

kardinálové chtěli zjistit, jaké množství soli dopravili do Čech pánové, kteří mají na její dovoz privilegium. Daň se měla vybírat z veškeré soli dovezené do Čech. Rovněž se rozhodlo o vyhotovení instrukce pro Magniho, pražského arcibiskupa a vídeňského nuncia, která měla zůstat v utajení.²⁶⁰

O smlouvě se jednalo i na partikulární kongregaci dne 24. ledna 1629.²⁶¹ Byla zde představena kardinály schválená generální instrukce pro Harracha a Pallottu. Členové partikulární kongregace vyjádřili určité obavy o bezpečnost příjmu ze soli: následovníci současného císaře nemusí být tak zbožní a může být zpochybněno, zda solní příjem, který je součástí královského regálu, může být panovníkovi zcizen. Oloupit duchovní o nemovitý majetek (*certa corpora*) by bylo pro panovníky obtížnější. Magni Propagandu ujistil, že příjem ze soli je naopak jistější, „*nebot' nebude podléhat ani rozmarům počasí ani zákonům království.*“ Až bude tato smlouva zanesena do desk zemských, nemůže být králi změněna, poněvadž nikdo v Čechách nepamatuje, že by k tomu v minulosti kdy došlo. Kapucínovi se podařilo těmito argumenty kardinály uklidnit. Pověřili tedy vypracováním konceptu smlouvy svého notáře Domenica Fonthiu,²⁶² protože ve Vídni by se velmi obtížně hledali notáři, kteří by dokázali opatřit dokument nezbytnými klauzulemi. Tento názor potvrdil také Valerian Magni, podle nějž v celé německé říši nejsou notáři schopní vypracovat takovou smlouvu. Co se týče rozdělení příjmu ze soli mezi duchovní, kardinálové usoudili, že bude lépe, když se provede v papežské kurii, poněvadž řeholníci raději přijmou názor kongregace.

²⁶⁰ H. KOLLMANN, *O vlivu Propagandy*, s. 145–146. V Tüchleho edici zpráva o projednávání těchto záležitostí na generální kongregaci 12. 1. 1629 chybí. Srov. H. TÜCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 212–215.

²⁶¹ H. TÜCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 215–216.

²⁶² Domenico Fonthia byl notář Apoštolské komory a od roku 1624 také notář Propagandy.

Na generální kongregaci před papežem konané 17. února se jednalo o dopise jistého kněze Bamana. Snažil se v něm Propagandu přesvědčit, aby nepřijala kompenzaci nabídnutou císařem prostřednictvím Valeriana Magniho.²⁶³ Kardinálové rozhodli, že se již učiněná rozhodnutí nemají rušit. Heretici v jiných oblastech německé říše mají z transakce tohoto druhu poznat, že katolická církev usiluje o ně, a ne o jejich majetek. Tak budou moci být snadněji získáni pro katolickou víru. Na další generální kongregaci 6. března byl Domenico Fonthia vyzván k urychlenému předložení konceptu smlouvy, aby jej kardinálové mohli doplnit.

V květnu 1629 Valerian Magni opustil Řím a vydal se na cestu do Vídně. Zastávku udělal v Linci, kde se nacházely solní sklady. Od solních úředníků se tam dozvěděl, že vybírají podle císařova rozkazu z každé bečky soli posílané do Čech 15 krejcarů a že shromáždili již velkou sumu peněz. Do Vídně kapucín dorazil 23. května²⁶⁴ a zaslal zprávu Propagandě, která ji projednala 22. června za přítomnosti papeže.²⁶⁵ V aktuálním roce měl výnos kvůli staré soli v Čechách dosáhnout pouze částky 50 000 zl. Následující den se konala partikulární kongregace, která se zabývala vyhotoveným konceptem smlouvy, jehož znění se mělo sjednotit podle instrukce dané kardinálu Harrachovi a vídeňskému nunciu Pallottovi. Téhož dne Magni poslal z Vídně kongregaci dopis, v němž žádal o zaslání všech potřebných písemností, aby se mohlo pokračovat v jednáních. V té době byl již ve Vídni přítomen také kardinál Harrach.²⁶⁶

²⁶³ H. TÜCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 226; Srov. G. DENZLER, *Die Propagandakongregation 1649–1657*, s. 147.

²⁶⁴ H. KOLLMANN, *O vlivu Propagandy*, s. 146.

²⁶⁵ H. TÜCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 246.

²⁶⁶ H. KOLLMANN, *O vlivu Propagandy*, s. 146.

Breve *Inter gravissimas*, jímž papež oficiálně jmenoval kardinála Harracha a nuncia Pallottu zplnomocněnci Apoštolského stolce při jednáních o solní smlouvě, bylo vydáno 7. července 1629.²⁶⁷ Magni mezitím zaslal Propagandě list, ve kterém ji informoval, že byl císařem velmi laskavě přijat a že doufá v úspěch jednání. Kapucín nepřestával panovníkovi opakovat, jak moc mu jsou papež a kardinálové nakloněni.²⁶⁸ Breve, koncept smlouvy a další instrukce dorazily do Vídně dne 1. srpna. Kardinál Harrach a nuncius Pallotto směli uzavřít smlouvu v případě, že císař přijme koncept. Pokud by vyžadoval nějaké změny, musí papežovi zplnomocněnci vyčkat na další pokyny Propagandy. Nejdůležitějším bodem bylo, aby byla ze solní daně zřízena čtyři nová biskupství s kapitulami a semináři. Dále se měly navýšit příjmy metropolitní kapituly a nadace koleje konventuálů sv. Bonaventury v Praze. Zbytek prostředků se měl rozdělit mezi řády, které přišly o nejvíce statků. Kapituly měly mít právo volit biskupy, pouze první volba měla být vyhrazena císaři.²⁶⁹

Harrach a Pallotto poskytli opis konceptu smlouvy k posouzení nejvyššímu kancléři Vilému Slavatovi, který o něm 24. srpna s císařem jednal. Harrachovi poté sdělil, že panovník chtěl „*kromě několika slov, která nemění smysl a podstatu smlouvy*“, opravit pouze dva body, jež se týkaly závazku lepšího dotování far a úpravy patronátního práva podle nařízení tridentského koncilu.²⁷⁰ Tyto články se totiž týkaly zájmů téměř všech pánů v Čechách. Jak upozornil Alessandro Catalano, projevil se zde jasný rozpor mezi Harrachovou snahou „o prosazení takového pojetí církevní jurisdikce, které

²⁶⁷ G. DENZLER, *Die Propagandakongregation*, s. 148.

²⁶⁸ H. TÚCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 249.

²⁶⁹ H. KOLLMANN, *O vlivu Propagandy*, s. 147.

²⁷⁰ Pallotto Barberinimu, 25. 8. 1629, APF, SOCG, 214, fol. 151. Otázka beneficí a patronátních práv se projednávala na 21. zasedání tridentského koncilu; srov. zejména 7. hlavu dekretu o reformě, viz Ignác A. HRDINA (ed.), *Dokumenty tridentského koncilu*, Praha 2015, s. 159–160.

by respektovalo dekrety tridentského koncilu, na straně jedné, a opozicí českých politiků, kteří za žádnou cenu nechtěli zpochybnit tradice království a vlastní finanční příjmy, na straně druhé.²⁷¹

Kardinál Harrach a Valerian Magni se obávali neúspěchu jednání. Byli proto ochotni odstranit ze smlouvy ony dva sporné body, pokud císař zajistí dotování far a dodržování patronátního práva nějakým jiným zákonným opatřením. Nuncius Pallotto trval na dodržení původní instrukce z Říma. Propaganda zařadila projednávání jejich zpráv do programu generální kongregace konané 2. října před papežem.²⁷² Kardinálové se rozhodli napsat nunciovi, aby se společně s kardinálem Harrachem pokusili změnit císařův názor. Pokud se to nepodaří, mají uzavřít smlouvu o ostatních člancích.²⁷³

Ferdinand skutečně trval na svém odporu, o čemž Magni Propagandu informoval.²⁷⁴ V dopise kardinálům sdělil, že snadno může od císaře získat královský reskript, který by zajistil dotování nedostatečně zajištěných farností a nápravu zneužívání patronátních práv. Propaganda se obávala, že by průtahy mohly způsobit ještě větší komplikace. Proto 6. listopadu rozhodla, že královský reskript může být akceptován, pokud bude koncipován takovým způsobem, aby církevní svoboda a jurisdikce podle závěrů římské synody za papeže Symmachu zůstala neporušena a nedotčena (*salva et intacta*).²⁷⁵

Pallotto zaslal Propagandě koncept reskriptu, o němž se jednalo 30. listopadu za přítomnosti papeže.²⁷⁶ Kongregace shledala reskript nedostatečným, jelikož neobsahoval přesné nařízení královským úředníkům,

²⁷¹ A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 161.

²⁷² H. TŮCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 256.

²⁷³ Propaganda Pallottovi, 12. 10. 1629, Lettere, 8, fol. 151; Srov. A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 161.

²⁷⁴ H. TŮCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 259–260.

²⁷⁵ Synoda z roku 501 zamítla spolurozhodující právo laiků v otázce církevního majetku; srov. Charles Joseph HEFELE, *A History of the Councils of the Church from the original documents*, IV., Edinburgh 1895, s. 58–75.

²⁷⁶ TŮCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 263.

aby poskytli kardinálu Harrachovi, jeho nástupcům na arcibiskupském stolci a jiným v budoucnu ustanoveným biskupům pomoc světského ramene proti těm, kteří nechtějí zajistit nedostatečně dotované farnosti a kteří nechtějí zachovávat patronátní práva. Nuncius a od 19. listopadu nově jmenovaný kardinál Pallotto se má postarat o to, aby do znění reskriptu byl tento příkaz přidán. Český král je podle mínění kardinálů „*zavázán ex officio poskytnout veškerou možnou pomoc*“.²⁷⁷ Magnimu se mezitím podařilo získat od císaře slib, že poskytne pražskému arcibiskupství mimo výnos ze solní daně ještě roční příjem 6 000 zl.²⁷⁸

Před uzavřením smlouvy se museli Harrach a Magni vrátit do Prahy, neboť 10. prosince začal český sněm. Pražský arcibiskup zde však se svými požadavky neuspěl.²⁷⁹ Rovněž u duchovního stavu, který byl informován o chystané smlouvě, narazil Harrach na tvrdý odpor. Nejrazantněji si počínali strahovský opat Kašpar z Questenberka a zbraslavský opat Jíří Vrat, jimž pražský arcibiskup obsah smlouvy sdělil.²⁸⁰ Zároveň je vyzval, aby se pokusili získat zpět statky, které jim byly zcizeny od smrti císaře Rudolfa II. Opati ve svém dopise svalovali veškerou vinu na Valeriana Magniho, jenž jim měl sdělit, že řády ze solní daně nedostanou nic. Veškerý příjem měl být podle něj použit na zřízení nových biskupství, kolegiátních kostelů, alumnátů a na jiné církevní potřeby. Hlavním argumentem jejich protestu bylo, že papež je

²⁷⁷ Propaganda Pallottovi, 8. 12. 1629, Lettere, 8, fol. 179–180.

²⁷⁸ H. TŮCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 265.

²⁷⁹ Srov. A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 163, Katrin KELLER – Alessandro CATALANO, *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667)*, II., Wien – Köln – Weimar 2010, s. 7–8.

²⁸⁰ Tito opati jsou podepsáni pod dlouhým a velice emotivním dopisem adresovaným kardinálu Harrachovi (*Proteste de Premostratensi e Cistercensi di Boemia circ'il negotio della transatione de beni ecclesiastici*). APF, Lettere, 71, fol. 272–276, zde fol. 273: „*Quid dicit subsequens aetas haec examinans? Ut silentio praetereamus reliqua; sceleris nos arguent, si tacuerimus; Bardos et ab asinis delapsos, canes mutos pronunciant.*“ Harrach jejich dopis obdržel 11. ledna 1630, ale úmyslně jeho přečtení odložil, aby jej přečetli společně s nunciem Pallotou. K. KELLER – A. CATALANO (edd.), *Die Diarien*, II., s. 9. K protestům proti solní smlouvě srov. A. GINDELY, *O vzniku tak zvané „Cassa Salis“*, s. XXXII–XXXIV a F. KRÁSL, *Arnošt hrabě Harrach*, s. 511–512.

špatně informován a že se domnívá, že se smlouvou souhlasí všichni duchovní.²⁸¹ K premonstrátům a cisterciákům se s protesty brzy připojily metropolitní a litoměřická kapitula.²⁸² Hned začátkem nového roku se Magni a po něm i Harrach vrátili do Vídně, aby dokončili jednání, jak je k tomu vybízel nuncius Pallotto. Magni v dopise Propagandu informoval o nesouhlasu některých českých duchovních se smlouvou mezi Apoštolským stolcem a císařem a zaslal do Říma i text jejich protestů. Přiznal, že nad jejich zasláním váhal, protože byl ve velkých rozpacích z toho, co o něm opati psali.²⁸³ Kapucín uvedl proti protestům dle mínění Propagandy tak závažné argumenty, že nemá nic bránit v uzavření smlouvy.²⁸⁴ Téhož názoru byli i papežovi a císařovi vyjednávači, kteří se 1. února sešli k projednávání záležitosti v Harrachově domě.²⁸⁵ Protesty byly projednávány i v tajné radě a byl o nich informován i císař, který přesto s uzavřením smlouvy nakonec souhlasil.²⁸⁶

Dne 16. února 1630 Ferdinand II. oficiálně jmenoval svými zplnomocněnci Maxmiliána z Trauttmansdorfu, Viléma Slavatu a Otu z Nostic. Ve zplnomocňujícím listě císař přiznával, že heretici uloupili mnoho církevních statků, které císařovi předchůdci na českém trůně nebyli s to přes veškerou snahu vykoupit.²⁸⁷ Téhož dne Slavata nunciovi sdělil, že doufá

²⁸¹ „*Hoc ergo est caput malae informationis, hoc fundamentum apellationis nostrae a Pontifice male informato ad eundem melius informandum.*“ APF, SOCG 71, fol. 280.

²⁸² Srov. A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 164.

²⁸³ Magni Propagandě, 9. 2. 1630, APF, SOCG 71, fol. 271.

²⁸⁴ H. TÜCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 275 a 278.

²⁸⁵ K. KELLER – A. CATALANO (edd.), *Die Diarien*, II., s. 11.

²⁸⁶ Magni Propagandě, 16. 2. 1630, APF, SOCG, 71, fol. 268.

²⁸⁷ „... *veluti superiore proximo eoque quod illud antecessit saeculo in haereditario nostro Bohemiae Regno accidit, in quo cum partim aliunde illati partim in eis ipsius gremio nati atlique perniciosi quidam in fide errores inolevissent, ea cum illis rerum free omnium confusio, ecclesiarum vero quam maxime et rerum ad eas pertinentium direptio, alienatio et distractio consecuta est, cui plures antecessorum nostrorum Romanorum Imperatorum eorundemque Bohemiae Regum, tam etsi pro sua in Deum pietate remederi voluisse, ad modum sit credibile, non potuisse tamen, ex sit verisimile, quia quod voluisse credimus, non perfecisse videmus iniquitate nimirum hominum temporumque nec non bellorum*

v uzavření smlouvy příští týden.²⁸⁸ Dříve než se tak stalo, musel Valerian Magni na příkaz nuncia z Vídně odcestovat, aby se zapojil do urovnání sporu o mantovské dědictví.²⁸⁹ Jako svého zástupce ve Vídni zanechal řádového spolubratra Basilia z Aire.²⁹⁰

necessitatibuss impeditos, imo forte similibus interdum alienationis actibus, quae perperam ab aliis factae, approbare coactos.“ Angelo MERCATI (ed.), *Raccolta di concordati su materie ecclesiastiche tra la Santa Sede e le autorità civili*, Roma 1919, s. 273; Srov. G. DENZLER, *Die Propagandakongregation*, s. 148.

²⁸⁸ Pallotto Barberinimu, 16. 2. 1630, R. BECKER (ed.), *Nuntiatuiberichte (1630–1631)*, s. 81.

²⁸⁹ Magni Propagandě, 2. 3. 1630, APF, SOCG 71, fol. 267.

²⁹⁰ Magni Ingolimu, 1. 3. 1630, APF, SOCG 71, fol. 262.

2. 6 Papežská ratifikace solní smlouvy (1630–1633)

Císařovi a papežovi zplnomocněnci po několika poradách podepsali smlouvu 8. března 1630 za přítomnosti notáře.²⁹¹ Ferdinand II. ji ratifikoval 22. března 1630 a vyjádřil přání, aby to samé brzy učinil i papež. K tomu však vedla ještě poměrně dlouhá cesta. Pallotto zaslal do Říma Propagandě autentickou kopii smlouvy, kterou podle svých slov během závěrečných jednání ve třech bodech vylepšil ve prospěch Svatého stolce.²⁹²

Místo postoupení solního příjmu „*ve prospěch českého kléru a pro papeže a jeho vyslance*“ bylo ve finální verzi smlouvy uvedeno „*ve prospěch papeže a Apoštolského stolce k užítku českého kléru.*“ Tak se nebude moci nikdy zpochybnit, že vlastnictví se převedlo přímo na Apoštolský stolec a že o distribuci těchto příjmů bude rozhodovat samotný papež. Zároveň se tak mělo zabránit zpochybnění platnosti smlouvy, pokud by ji české duchovenstvo nadále odmítalo. Druhý bod se týkal výběru solní daně prostřednictvím církví jmenovaných úředníků. Alespoň hlavní z nich měl být jmenován Apoštolským stolcem a účty měly být kontrolovány buď jím samotným, nebo prostřednictvím nunciatury. Měla tak být zachována autorita a závislost, které jsou podle nuncia „*základem respektu a poslušnosti.*“ Poslední bod přiznával církvi právo kontroly (*ius inquirendi et providendi*). To mělo zajistit, aby se výběr solní přírážky nijak neobcházel. Nuncius tento bod považoval za velmi

²⁹¹ *Historia della Transazione del censo Ecclesiastico di Boemia*, fol. 302; Pallotto Barberinimu, 9. 3. 1630, R. BECKER (ed.), *Nuntiatuiberichte (1630–1631)*, s. 108–109; Pallotto Ingolimu, 9. 3. 1630, tamtéž s. 114–115, srov. též citaci téhož listu u A. CATALANA, *Zápas o svědomí*, s. 164: „*Pokud se nemýlím, máme sukno, z kterého se nastříhají pěkné šaty, a pole, na kterém bude možno pracovat ve službě Bohu a vytvořit skvělý tvar církevní vlády.*“

²⁹² Pallotto Barberinimu, 16. 3. 1630, BECKER (ed.), *Nuntiatuiberichte (1630–1631)*, s. 117–118, Pallotto Ludovisimu, 17. 3. 1630, tamtéž, s. 126–127.

důležitý vzhledem k jurisdikci, která v těchto zemích podle něj dobře nefungovala.

Palloto rovněž do Říma zaslal kopii císařského potvrzení smlouvy.²⁹³ V dopise sekretáři kongregace Ingolimu napsal o ujištění Slavaty, že text bude takto doslovně vydán. Propaganda jednala o zprávách vídeňského nuncia o uzavření solní smlouvy s císařem na generální kongregaci 25. dubna 1630.²⁹⁴ Kongregace záležitostí pověřila preláty Paulucciho a Maraldiho. Nuncius Pallotto opakovaně vyzýval Propagandu, aby urychlila podpis smlouvy papežem, ale přes veškerou snahu se v úřadu vídeňského nuncia papežské ratifikace smlouvy nedočkal.²⁹⁵ Již v dubnu 1630 byl císař informován o jmenování nového nuncia Ciriaca Rocciho (1630–1634), jehož příjezd do Vídně se kvůli nepříznivým okolnostem pozdržel. Pallotto se se svým nástupcem ve Vídni setkal až ve dnech 4. – 6. srpna 1630.²⁹⁶ Informoval ho o nejdůležitějších úkolech, které na něj čekají, protože vlastní instrukci, kterou nunciové při nástupu do úřadu zpravidla dostávali, Rocci neobdržel.²⁹⁷

Ačkoli jedním z hlavních úkolů nového nuncia bylo i zajištění chodu solní pokladny a papežská ratifikace solní smlouvy, nebyl v této otázce zdaleka tak aktivní jako jeho předchůdce. Jeho vztah ke kardinálu Harrachovi byl již od počátku zatížen sporem o obsazení křižovnické prelatury ve Vratislavi.²⁹⁸ Nedůvěra Harracha vůči novému nunciovi se projevovala i tak, že Harrach všechny jemu adresované dopisy posílal rovněž do Říma.²⁹⁹ Je zde zřetelně

²⁹³ Pallotto Ingolimu, 13. 4. 1630, R. BECKER (ed.), *Nuntiaturberichte (1630–1631)*, s. 149–150. Text císařské ratifikace publikoval G. DENZLER, *Die Propagandakongregation*, s. 373–375.

²⁹⁴ H. TÜCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 281.

²⁹⁵ Srov. Pallotovy dopisy Propagandě z 27. 4., 18. 5. a 25. 5. 1627, R. BECKER (ed.), *Nuntiaturberichte (1630–1631)*, s. 164, 176–177, 179–180.

²⁹⁶ R. BECKER (ed.), *Nuntiaturberichte (1630–1631)*, s. XXXIV.

²⁹⁷ R. BECKER (ed.), *Nuntiaturberichte (1630–1631)*, s. LV.

²⁹⁸ Rotraud BECKER, *Nuntiatur des Ciriaco Rocci. Ausserordentliche Nuntiatur des Girolamo Grimaldi. Sendung des P. Alessandro D'Ales (1633–1634)*, Berlin – Boston 2016, s. LVII–LVIII.

²⁹⁹ A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 170.

vidět Harrachova neochota podřídít se tomuto mezičlánku mezi papežskou kurií a jednotlivými biskupy. Vzhledem ke svému postavení, hodnosti kardinála a papežského legáta (*legatus natus*) se jen velmi těžko smířoval s tímto podřízením. Napětí mezi nuncií a pražskými arcibiskupy přetrvávalo po celé 17. století, jak lze vyčíst z mnoha zpráv zasílaných do Říma. Papežská kurie v tomto střetu, který lze označit jako snahu o „disciplinaci potridentských biskupů“ nakonec zvítězila, ale v průběhu 18. století do vztahu biskupů se Svatým stolicem stále více zasahoval stát, který usiloval o to, aby biskupové byli závislí primárně na něm.

Hlavní překážkou pro papežskou ratifikaci smlouvy byl spor o právo na jmenování nových biskupů ke čtyřem plánovaným biskupstvím. Císař jmenoval pro plzeňské biskupství Filipa Fridricha Breunera, pro českobudějovické Jana Platejse, pro litoměřické Ctibora Kotvu a pro královehradecké biskupství Kašpara Karase.³⁰⁰ Propaganda také řešila otázku, zda smlouvu musí potvrdit císařův syn, jenž byl již před uzavřením smlouvy českým králem.³⁰¹

Další zdržení způsobilo zdlouhavé porovnávání císařského instrumentu s původním konceptem pro nuncia Pallottu, kterým se zabývala partikulární kongregace 25. října 1630 a generální kongregace 22. listopadu 1630.³⁰² Měla být rovněž nejprve zajištěna dotace chudých far a respektování patronátních práv podle tridentského koncilu. Ve svých protestech proti solní smlouvě pokračovaly řeholní řády, na jejichž představitele podal žalobu u vídeňského nunciova tribunálu Valerian Magni. Propaganda se snažila tyto spory urovnat

³⁰⁰ Pallotto Berberinimu, 9. 3. 1630, R. BECKER (ed.), *Nuntiatuiberichte (1630–1631)*, s. 108–109.

³⁰¹ Generální kongregace 28. března 1631, H. TÜCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 304–305; Srov. G. DENZLER, *Die Propagandakongregation*, s. 150; H. KOLLMANN, *O vlivu Propagandy*, s. 152.

³⁰² H. TÜCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 303–306.

a nařídila Roccimu, aby se těmito stížnostmi a udáními nezabýval. Měl s pomocí kardinála Harracha a císaře dosáhnout souhlasu řádů se smlouvou.³⁰³

Přes tyto obtíže se kardinál Harrach se svými kapucínskými poradci stále snažil během následujícího roku získat papežskou ratifikaci solní smlouvy. Byl na něj také vyvíjen nátlak ze strany císaře a jeho ministrů. Solní úředníci mu nechtěli vydat církvi náležitý podíl, dokud smlouva nebude potvrzena papežem. Na zemském sněmu byl pražský arcibiskup vyzván, aby ve shodě s duchovním stavem ustanovil své zástupce, kteří by solní daň spravovali. Hynek Kollmann správně poukázal na to, že tato výzva mířila proti závislosti správy solní pokladny na Římu. O českých záležitostech neměla rozhodovat papežská kurie.³⁰⁴

Harrach tomuto tlaku odolával. V dubnu 1632 se vydal s Magnim na cestu do Říma, aby kromě řešení jiných otázek urychlil potvrzení smlouvy papežem. Na generální kongregaci Propagandy 14. června 1632 Magni osobně představil všechny Harrachovy záležitosti týkající se konverze venkovského obyvatelstva, zřízení biskupství, sporů o univerzitu, způsobu vybírání solní daně a arcibiskupské synody.³⁰⁵ Kardinálové rozhodli, že solní smlouva se nemůže potvrdit, dokud kardinál Harrach nenapíše, že obdržel všechny církvi náležející peníze ze solní daně. Musí se také zajistit dotace chudých far a respektování patronátních práv podle tridentského koncilu.³⁰⁶ Zdálo se tedy, že jednání opět uvíznou na mrtvém bodě, neboť se nedalo počítat s tím, že by uvedené podmínky mohly být v blízké budoucnosti splněny.

³⁰³ H. TŮCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 311; Srov. A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 168–169.

³⁰⁴ H. KOLLMANN, *O vlivu Propagandy*, s. 154.

³⁰⁵ H. TŮCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 343–345.

³⁰⁶ Problém dotace chudých far se přes veškerou snahu nepodařilo vyřešit během celého 17. století. Srov. A. CATALANO, *Das temporale*, s. 319 a 325. Až založení oddělené farářské pokladny postupně poskytlo některým farářům doplnění jejich malého příjmu.

Ke změně postoje přiměly papežskou kurií zřejmě až výhrůžky, které jménem císaře sdělil kapucínovi Basiliovi nejvyšší hofmistr Jaroslav Bořita z Martinic. Panovník podle něj zvažoval vydání nařízení, které by zakazovalo českému kléru další výběr solní daně, pokud k papežské ratifikaci nedojde do následujících Velikonoc roku 1633.³⁰⁷ Na generální kongregaci 24. července 1632 tak konečně přítomní kardinálové souhlasili s ratifikací smlouvy.³⁰⁸ Papež Urban VIII., jenž se zasedání osobně účastnil, nařídil, aby Sekretariát apoštolských brevií vyhotovil potvrzovací listinu ve třech autentických exemplářích. Jeden z nich měl obdržet kardinál Harrach, druhý byl určen pro Propagandu a třetí měl být uložen v archivu na Andělském hradě. Kardinál Harrach neměl císaři a jeho ministrům vydávat potvrzení dříve, než budou splněny sliby ohledně dotace far a patronátních práv. V případě, že by si císař a ministři opětovně stěžovali na nevydání apoštolské ratifikace, má kardinál císaři potvrzení vydat ihned. Ratifikační breve *Sancta Mater Ecclesia* bylo vydáno až 5. března 1633, tedy o dalších sedm měsíců později.³⁰⁹ Dlouhá a úmorná jednání o majetkovém vyrovnání tím byla definitivně uzavřena.

Propaganda intenzivně zasahovala do jednání o církevním majetku v Čechách od svého založení až po ratifikaci solní smlouvy, což trvalo téměř přesně 10 let. Jak důležitá pro ni byla tato otázka je zřejmé i z toho, že většiny zasedání, na nichž se církevní majetek projednával, se osobně účastnil i papež Urban VIII. Kongregace se totiž neodvažovala přijímat závažnější rozhodnutí bez jeho vědomí, což bylo ve shodě se zněním buly *Immensa Aeterni Dei* z roku 1588.

³⁰⁷ *Circa Confirmationem seu Ratificationem Apostolicam*, NA Praha, APA, inv. č. 4007, sign. D 136/2, kart. 2630.

³⁰⁸ H.TŮCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 346.

³⁰⁹ Papežskou ratifikaci smlouvy publikoval G. DENZLER, *Die Propagandakongregation*, s. 375–376.

2. 7 Právněhistorické aspekty solní smlouvy

2. 7. 1 Význam, struktura a obsah solní smlouvy

Solní smlouva úzce související s právní historií našeho státu byla v nedávné době zmiňována zejména v různých statích a právněhistorických syntézách v souvislosti s majetkovým vyrovnáním s církvemi.³¹⁰ Dosud se však nikdo nezaměřil na detailnější analýzu obsahu této konkordátní smlouvy, která od svého vzniku zůstala v platnosti více než 150 let.³¹¹

Solní smlouva (latinsky většinou obecně označovaná *Tractatus salis*, německy výrazem *Salzvertrag*) je ve vlastním textu definována slovy *transactio et conventio*.³¹² Tak se označují mezinárodní smlouvy, které v případě, kdy jednou ze smluvních stran je Svatý stolec, označujeme jako konkordáty. Konkordátní smlouva je definována jako „*mezinárodní smlouva uzavřená mezi Svatým stolicem a jednotlivým státem, regulující vzájemné vztahy, postavení a působení katolické církve v daném státě*“.³¹³ Solní smlouva byla uzavřena slavnostní formou, tj. podpisem zplnomocněných zástupců. Význam a důležitost této smlouvy akcentuje

³¹⁰ Např. www.mkcr.cz/doc/cms_library/vlastnicke-pravo-cirkvi-1317.doc (vyhledáno 1. 2. 2017).

³¹¹ Analýzu obsahu solní smlouvy, jež je součástí této kapitoly, jsem publikoval v *Revue církevního práva*. Viz P. HONČ, *Právněhistorické aspekty*, s. 63–70.

³¹² Text solní smlouvy byl naposledy vydán v poloúřední sbírce obsahující smlouvy papežů se světskými vládami, kterou sestavil a poznámkovým aparátem opatřil A. MERCATI (ed.), *Raccolta di concordati*, s. 266–281; Text byl převzat ze starší sbírky diplomatického materiálu, kterou vydal Jean DUMONT (ed.), *Corps universel diplomatique du droit des gens, contenant un recueil des traités d'alliance, de paix, de toutes les conventions et autres contrats, qui ont été faits en Europe, depuis le règne de l'empereur Charlemagne jusques à présent; avec les capitulations imperiales et royales et en général de tous les titres qui peuvent servir à fonder, établir, ou justifier les droits et les intérêts des princes et États de l'Europe* V. Pars II. Amstrodam 1728, s. 600–604; Poprvé text smlouvy zpřístupnil Johann Christian LÜNIG (ed.), *Das Teutsche Reichs-Archiv, Bd. 6. Des teutschen Reichs-Archivs Partis Specialis Continuatio I.*, Leipzig 1711, s. 211–219; Text smlouvy je rovněž součástí právní sbírky, kterou vydal Paul Joseph RIEGGER (ed.), *Corpus juris ecclesiastici Bohemici et Austriaci... Oder Sammlung der im Königreich Böhme, und Erzherzogthum Oesterreich in Kirchensachen ergangenen allerhöchsten landesfürstlichen Gesätzen und Verordnungen in zween Theilen*, II., Wien 1770, s. 149–169.

³¹³ Damián NĚMEC, *Konkordátní smlouvy Svatého stolce s postkomunistickými zeměmi (1990–2008)*, Bratislava, 2010, s. 15.

skutečnost, že patří v dosavadních dějinách mezi pouhé čtyři vzájemné smlouvy uzavřené mezi Apoštolským stolcem a českým státem.³¹⁴

První taková smlouva vzešla z přímého jednání mezi papežským legátem *a latere* a Přemyslem Otakarem I. v Schatzberku v roce 1221. Po 400 letech od této události následuje solní smlouva, v roce 1855 pak konkordát vídeňské vlády s papežskou kurií. Ve 20. století byla uzavřena jenom jedna smlouva tohoto charakteru, která je označována jako *modus vivendi* (1928).³¹⁵ Za více než čtvrt století od sametové revoluce se žádné české vládě nepodařilo se Svatým stolcem novou mezinárodní smlouvu uzavřít a Česká republika je tak jediným státem s katolickou tradicí bez uzavřené smlouvy.

Solní smlouva je řazena mezi tzv. historické konkordáty, tedy ty, které byly uzavřeny v době před prvním konkordátem nového typu mezi papežem Piem VII. a císařem Napoleonem v roce 1801.³¹⁶ *Tractatus salis* patří mezi dílčí (speciální) smlouvy, které regulují pouze jednu vybranou oblast společného zájmu, v tomto případě oblast majetkovou.³¹⁷

Zaměříme se nyní na strukturu a obsah finální verze solní smlouvy.³¹⁸ Bezprostředně za intitulaci jsou zařazeny zplnomocňující listy jak papežských, tak císařských zástupců. Panovník ve svém zplnomocňujícím listu přiznával, že nekatolíci v minulosti uchvátili mnoho církevních statků, které jeho předchůdci na českém trůně nebyli schopni přes veškerou snahu vykoupit.³¹⁹

³¹⁴ Srov. Josef PEJŠKA, *Církevní právo I. Ústavní právo církevní*, Semily 1932, s. 108–110.

³¹⁵ Tamtéž, s. 108–110.

³¹⁶ Stanislav PŘIBYL, *Úvodní kánony kodexu kanonického práva z roku 1983*, *Revue církevního práva* 44, 3/2009, s. 186.

³¹⁷ D. NĚMEC, *Konkordátní smlouvy*, s. 21.

³¹⁸ Sumář smlouvy do češtiny přeložil František Krásl na základě spisu Tomáše Pešiny z Čechorodu *Phosporus septicornis*, viz F. KRÁSL, *Arnošt hrabě Harrach*, s. 505–508.

³¹⁹ „... *veluti superiore proximo eoque quod illud antecessit saeculo in haereditario nostro Bohemiae Regno accidit, in quo cum partim aliunde illati partim in eis ipsius gremio nati atlique perniciosi quidam in fide errores inolevisent, ea cum illis rerum free omnium confusio, ecclesiarum vero quam maxime et rerum ad eas pertinentium direptio, alienatio et distractio consecuta est, cui plures antecessorum nostrorum Romanorum Imperatorum eorundemque Bohemiae Regum, tam etsi pro sua in Deum pietate*

Následuje hlavní část textu, v níž jsou nejprve uvedeny důvody a účel smlouvy (*proemium*). Po znovuzískání Českého království a po obnovení katolického náboženství vzneslo duchovenstvo mnoho požadavků a vedlo mnoho sporů proti českým králům, královské komoře, pánům, městům, obcím a všem ostatním, kteří měli v držení někdejší církevní statky. Stará vlastnická práva se však u soudu velmi těžko dokazovala (vlastnictví se mnohdy změnilo několikrát), a proto hrozilo nebezpečí, že soudní spory budou velmi dlouhé, komplikované a nákladné a že způsobí velké škody katolickému náboženství. Po mnoha jednáních a konzultacích se tak dospělo k vzájemné dohodě („*mutua conventio*“) pro potvrzení katolické víry i pro veřejné blaho, mír a pokoj mezi duchovními a světskými pány, jejichž svědomí se tak mělo upokojit.

Po tomto obecném zdůvodnění následuje vlastní jádro smlouvy (*dispozice*). Císař Ferdinand II. jako český král jménem svým a svých dědiců a následovníků v Českém království od 1. března 1630 na věčné časy „*opravdu a skutečně postupuje a přiděluje* („*realiter et cum effectu tradat, atque assignet*“) *Svatému otci Urbanu VIII. a Apoštolskému stolci k užítku katolické církve a všeho kléru v Českém království věčný roční příjem 15 krejcarů z každé prostice soli, která se v obecné řeči nazývá Grosz-Kufen (velká bečka), která se do zmíněného království odkudkoli doveze, nebo se v něm vydoluje, uvaří či jinak připraví, pokud by se někdy v království našel solný pramen nebo důl.*“ Naproti tomu postoupili zplnomocnění zástupci papeže Urbana VIII. ve prospěch císaře Ferdinanda a jeho dědiců a nástupců v Českém království všechny zcizené statky, a to za podmínek rozvedených v následující části.

remederi voluisse, ad modum sit credible, non potuisse tamen, ex sit verisimile, quia quod voluisse credimus, non perfecisse videmus iniquitate nimirum hominum temporumque nec non bellorum necessitatibus impeditos, imo forte similibus interdum alienationis actibus, quae perperam ab aliis factae, approbare coactos.“ A. MERCATI, (ed.), *Raccolta*, s. 273.

Jednalo se o statky jakékoli velikosti a ceny, jež v minulosti patřily diecéznímu i řeholnímu duchovenstvu, s výjimkou Řádu maltézských rytířů, jenž měl mezinárodněprávní subjektivitu. Současní držitelé mohli statky vlastnit plným právem, pokud je získali jakoukoli záminkou či z jakékoli příčiny („*quocunque praetextu vel causa*“) před vládou císaře Rudolfa II. Práva na statky zcizené po vládě císaře Rudolfa II. náležela duchovním, pokud jejich držitelé neměli právo na evikci (tj. povinnost prodávajícího zastat se kupujícího u soudu) vůči královské komoře či českým králům („*dummodo eorum Possessores, actionem non habeant de evictione contra cameram Regiam seu Bohemiae Reges*“).

Církevním institucím také zůstalo právo na všechny v jakékoli době zastavené statky, které mohly složením zástavní sumy vyplatit. Solní příjem nesměl císař, jeho následovníci, ani zemské stavy pod jakoukoliv záminkou či z jakékoli příčiny změnit nebo zrušit (*zabezpečovací klauzule*). Pouze v případě souhlasu Svatého stolce a českého duchovenstva mohl být solní příjem nahrazen tolika nemovitými statky, které by poskytly rovnocenný zdroj příjmů. Solní příjem měl být považován za čistě církevní („*mere Ecclesiasticus*“) a měl se těšit týmž výsadám, výhodám, svobodám a privilegiím, kterými je obdařen i ostatní církevní majetek.³²⁰ Solní smlouva se měla vložit do desk zemských, čímž se garantovala právní závaznost tohoto dokumentu.

Smlouva byla podepsána 8. března 1630 v Harrachově paláci ve Vídni. Kromě císařských a papežských zplnomocněnců byli přítomni i dva svědci Josephus Curtius a Ottavius Ridolfucius. Smlouvu rovněž potvrdili a svou pečeti opatřili notáři, za papežskou stranu kancléř vídeňského nuncia Julius

³²⁰ „*Ut praefatus redditus Salis in favorem Ecclesiasticorum, ut praefatur, assignatus intelligatur esse, et sit mere Ecclesiasticus, et iis Privilegiis, Exemptionibus, Immunitatibus, Libertatibus et Praerogativis potiatur et gaudet, quibus de Jure vel consuetudine, vel alias quomodolibet Bona mere Ecclesiastica potiuntur et gaudent.*“ A. MERCATI, *Raccolta*, s. 279.

Picca, za císařskou Ascanius de Strasoldo. K vlastnímu textu smlouvy je připojena i císařská ratifikace ze dne 22. března 1630, v níž se panovník zavazuje, že smlouva bude platit na věčné časy: „[...] *změním této listiny schvalujeme, ratifikujeme a potvrzujeme rozhodující a chtějíce, aby dotyčná smlouva měla pevnou a neporušenou platnost na věčné časy úplně pro všechny lidi.*“³²¹ Nejvyšší reskript z 1. července 1630 rekapituloval jádro smlouvy a nařizoval, že je třeba postupovat přesně podle znění smlouvy.³²²

2. 7. 2 Snaha o zpochybnění platnosti smlouvy

Anonymní nedatovaný latinský spisek, dochovaný mezi akty starého českého místodržitelství, svědčí o tom, že i delší dobu po uzavření smlouvy existovaly snahy zpochybnit její platnost.³²³ Obsah a forma spisu napovídá, že je církevní provenience a že jeho autor měl právnické vzdělání. Účel jeho vyhotovení je patrný již z nadpisu: „*Quaeritur utrum Bona Ecclesiastica post Rudolphum Imperatorem ante et in rebellione tempore Ferdinandi 2ndi alienata possint non obstante Contractu Salis repeti et vindicari?*“ („*Zkoumá se, zda církevní statky zcizené*

³²¹ [...] *praesentium tenore approbamus, ratificamus et confirmamus, decernentes atque volentes, ut dicta Transactio in perpetuum apud omnes omnino homines firmum ac inviolatum robur habeat et obtineat.*“

³²² „*Nachdem zwischen Ihro päpstlichen Heiligkeit Urban den Achten und Srov. Majestät deputirten gevollmächtigten Komissarien wegen derjenigen liegenden und fahrenden geistlichen Güter, auch aller Recht und Gerechtigkeiten, so bei vorigen Zeiten den Geistlichen im Königreiche Böheim entzohen, und verwendet worden, eine stete und feste Transaction oder Vergleich den 8. März jüngsthin dergestalt geschlossen, und getroffen worden; das Sc. Majestät Ihro päpstlichen Heiligkeit oder Dero gevollmächtigten Gewalthabern gegen Zession und Uibergebung aller und jeder Akzionen und Ansprüche, so Ihro päpstliche Heiligkeit und obbesagte Geistliche zu solchen Gütern, Recht und Gerechtigkeiten, und derentwegen zu Ihro Majestät oder der k. böhmischen Kammer haben möchten, ein Gewisses von den k. Salzgefällen in Königreiche Böheim, als nemlich von einer jedwedem grosse Kuffe Salz, so in diesem Königreiche gegraben, oder gesotten, auch in und aus demselben geführt, verkauft, und gehandelt werden möchte, 15 Kreuzer gerechnet, vom ersten Tage obgenannten Monat März anzureiten, zu ewigen Zeiten übergeben und resigniret haben; also soll auch dieser allerhöchsten Resoluzion unfehlbar nachgelebet, und darwider im Geringsten nicht gehandelt werden.*“ P. K. JAKSCH, *Gesetzlexicon im geistlichen*, 5. sv., s. 258–259; Český překlad tohoto reskriptu publikoval Antonín Ignác HRDINA, *Texty ke studiu konfesního práva*, II., Praha, 2007, s. 288–289.

³²³ Dokument se nachází v NA Praha, Stará manipulace, inv. č. 1098, sign. G 72/8, kart. 835. Na základě několika uvedených údajů se domnívám, že spis vznikl někdy po roce 1650.

po vládě císaře Rudolfa před a během povstání za časů Ferdinanda II. mohou být právně vymáhány navzdory solní smlouvě?).

Autor se snažil pomocí různých právnických argumentů dokázat, že v otázce zřeknutí se práva na zcizené statky má solní smlouva závaznost pouze pro 15. a 16. století. Tvrdil, že ve smlouvách je třeba zohlednit i úmysl kontrahentů, který byl podle jeho mínění špatně interpretován, a upřednostnit jej před vlastním významem slov. Podle pisatele měl císař Ferdinand II. takovou povahu, že by nikdy neuznal během své vlády alienaci církevního majetku.

Autor nicméně využíval i toho, že na několika místech smlouvy je časové vymezení skutečně nejasné a zdánlivě si odporující. Odvolával se také na příslušné články Obnoveného zřízení zemského pro Království české (zejména A 25 a A 26),³²⁴ týkající se zákazu zcizování duchovních statků, i na kanonické právo hrozící exkomunikací každému, kdo se dopustí alienace.³²⁵ Papež byl podle platného kanonického práva nevyšším správcem veškerého církevního majetku, jímž mohl podle potřeby disponovat. K platnosti zcizení církevního jmění pak bylo potřeba jeho souhlasu.

Anonymní pisatel citoval i z knihy *De evictionibus* (první vydání vyšlo v roce 1636 v Ingolstadtu), jejímž autorem byl ve své době známý historik a právník Nicolaus Burgundus. Podle Burgunda vycházejícího z principů římského práva je koupě statku, jenž nesmí být zcizen, od počátku

³²⁴ Srov. Zdeněk VESELÝ, (ed.), *Dějiny Českého státu v dokumentech*, Praha, 2003, s. 166–167.

³²⁵ Alienace církevního nemovitého majetku byla již od vydání buly Pavla II. *Ambitosae* v roce 1486 neplatná bez dostatečných důvodů, mezi něž patřila *necessitas* (nutná potřeba církve), *utilitas* (prospěch), *pietas* (zbožná díla a skutky lásky) a *incommoditas* (nevýhoda stávajícího vlastnění). I za splnění těchto podmínek musely s alienací souhlasit kapitula, biskup a Apoštolský stolec. Srov. Georg FISCHER, *Finanzierung der kirchlichen Sendung. Das kanonische Recht und die Kirchenfinanzierungssysteme in der Bundesrepublik Deutschland und den USA*, Paderborn 2005, s. 148, pozn. 1.

neplatná.³²⁶ Anonymní autor tedy dospěl k závěru, že i když solní smlouva přiznává vlastníkům církevních statků zcizených během vlády Ferdinanda II. právo na evikci, nemohou ho tito ze své podstaty mít.

Místodržící nebrali tento anonymní spisek na lehkou váhu a nechali zhotovit obsáhlý právní rozbor vyvracející jednotlivé autorovy argumenty.³²⁷ Spis byl označen za „*nebezpečný a zřehoubný pro obecný pokoj*.“³²⁸ Nebezpečí spočívalo zejména v tom, že zeslabením závaznosti solní smlouvy by mohly být znovu vyvolány ostré spory mezi duchovními a světskými pány. Pokud by se názor anonymního autora připustil, způsobilo by to obrovské škody české komoře. V neposlední řadě by se znovu zatížilo svědomí pánů vlastnicích někdejší církevní statky. Hlavní argument neznámého pisatele, že alienace církevních statků odporuje zemskému i kanonickému právu, byl vyvrácen odkazem na pasáž solní smlouvy, v níž Urban VIII. derogoval všechny právní předpisy, které alienaci zapovídaly.

2. 7. 3 Porušování solní smlouvy

Největší problém, co se týče hmotného zajištění katolické církve po Bílé hoře, představovala rozvrácená farní síť.³²⁹ Články o dotování far a respektování nařízení tridentského koncilu týkajících se patronátních práv nebyly do solní smlouvy zahrnuty a císař Ferdinand II. ani jeho následovníci nikdy nevydali slibovaný reskript. Přes každoroční sněmovní usnesení

³²⁶ „... unde si quis contra legis interdictum res emerit, quarum non est alienatio [...] nullus eo nomine datur regressus nomine evictionis.“ Nicolaus BURGUNDUS, *De evictionibus Liber Practicus et Theoreticus*, Ingolstadii 1636, s. 40.

³²⁷ NA Praha, Stará manipulace, inv. č. 1098, sign. G 72/8, kart. 835.

³²⁸ „... periculosum et publicae tranquillitati pernitosum“, tamtéž.

³²⁹ Eduard MAUR, *Problémy farní organizace pobělohorských Čech*, in: HLEDÍKOVÁ, Zdeňka (ed.), *Traditio et cultus. Miscellanea historica Bohemica Miloslao Vlk archiepiscopo Pragensi ab eius collegis amicisque ad annum sexagesimum dedicata*, Praha 1993, s. 163–176.

o nutnosti zlepšit stav a počet farností se situace dlouho neměnila. Držitelé bývalých církevních statků nebyli povinni obnovovat vlastním nákladem fary a kostely a bylo velmi obtížné je přimět k respektování patronátních práv a ke zřeknutí se zádušního jmění.³³⁰ Místodržící se patronů zpravidla zastávali, neboť podle jejich názoru v důsledku solní smlouvy všechny církevní nároky tohoto druhu pominuly.³³¹

V 17. století státní moc v zásadě nezpochybňovala právo papežské kurie na rozdělování prostředků z *cassa salis*, i když se snažila ovlivnit její rozhodování. Od samého počátku 18. století však docházelo k nerespektování solní smlouvy. Přes hrubé porušování tohoto konkordátu ze strany státu papežská kurie nikdy neuvažovala o tom, že by ho vypověděla. Snažila se prostřednictvím státního sekretariátu a nunciů přimět druhou stranu k jeho plnění. Takovýto postup se stal obvyklým i v dalším průběhu dějin.³³²

³³⁰ A. REZEK, *Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III.*, s. 64–65.

³³¹ Johann SCHLENZ, *Das Kirchenpatronat in Böhmen. Beiträge zu seiner Geschichte und Rechtsentwicklung*, Prag, 1928, s. 296–297.

³³² Damián NĚMEC, *Konkordátní smlouvy*, s. 31.

SHRNUTÍ

Solní smlouva (*contractus salis*), která katolické církvi zaručovala podíl na solní dani, byla výsledkem dlouholetých pobělohorských jednání o církevních statcích mezi představiteli světské a duchovní moci. Tato jednání je možno rozdělit do několika etap. Nejprve církve usilovala o restituci všech bývalých statků, o něž přišla od vypuknutí husitských nepokojů. Poté, co se ukázalo, že tato snaha je pro politickou moc nepřijatelná, protože ohrožovala stabilitu práva a zájmy téměř všech českých pánů, začalo se jednat o formě náhrady. Klíčová fáze těchto jednání proběhla na přelomu let 1626 a 1627 ve Vídni. Zde se dospělo k názoru, že nejvhodnějším prostředkem kompenzace bude podíl církve na solní dani, i když řada představitelů českého kléru s tímto záměrem nesouhlasila.

Termín „kompenzace“ byl problematický jak pro císařovy rádce, tak pro papežskou kurii, jejíž stanovisko prezentoval vídeňský nuncius. Císař dlouho neuznával, že je ke kompenzaci morálně zavázán, Kongregace pro šíření víry pak nepovažovala nabízené finanční prostředky za skutečnou náhradu za zcizené statky. Proto byla nakonec dohoda nazvána solní smlouvou, která měla platnost konkordátu. Císař Ferdinand II. smlouvu ratifikoval 22. března 1630, papež Urban VIII. až o tři roky později 5. března 1633. Hlavním důvodem pro oddalování papežské ratifikace byl spor o právo na jmenování nových biskupů. Celý proces nakonec urychlila až hrozba, že církve přestane dostávat svůj podíl na solní dani.

Solní smlouva, která od počátku vyvolávala kontroverze mezi duchovními i světskými pány, byla ještě mnoho let po jejím uzavření v některých bodech zpochybňována. Přes její časté porušování státní mocí neuvažovala papežská kurie o jejím vypovězení.

3 SPRÁVA SOLNÍ POKLADNY V LETECH 1630–1710

Jedním z prostředků habsburských panovníků k zajištění společné identity jejich značně nehomogenní říše bylo prosazování jednotného náboženského vyznání. Po bitvě na Bílé hoře se tato idea katolického konfesního státu začala prosazovat i v Čechách. Jak již bylo v mnoha historických pracích přesvědčivě ukázáno, v procesu rekatolizace převzal stát záhy rozhodující úlohu. Církev samozřejmě se státem úzce spolupracovala, ale její snaha o autonomii vyvolávala řadu třecích ploch. Papežství se sice snažilo v tomto zápase český klér podporovat, ale nemělo k tomu dostatek prostředků. Finanční nesoběstačnost české církve naopak prohlubovala závislost na státní moci.

Vestfálský mír z roku 1648 měl za následek další posílení panovnické autority, a naopak definitivní konec vůdčí politické role papežství. Následné období, tradičně označované jako doba absolutismu,³³³ přineslo ještě větší nadvládu státu nad církví v mnoha oblastech.³³⁴ Veškeré pokusy ze strany některých prelátů vzdorovat tomuto tlaku byly odsouzeny k nezdaru. I samotná katolická církev se centralizovala a papežská kurie, ztrácející svůj politický vliv, se o to více snažila prostřednictvím svých nunciů uplatňovat svou autoritu nad místními církvemi. Kvůli tomu docházelo k poměrně častým konfliktům mezi biskupy a apoštolskými nuncií.

Jednou z mála sfér, v níž se mohli papežové i nadále aktivně projevovat, byly války proti Turkům. Kromě zásadní role při sjednávání různých protitureckých koalic papežství významným způsobem finančně

³³³ K pojmu a jeho kritice srov. Jiří HRBEK, *Evropa a absolutismus v 17. a 18. století (1648–1789)*, Praha 2012, s. 9–14.

³³⁴ K postojům jednotlivých habsburských panovníků ke konfesní politice státu viz Rudolf ZUBER, *Osudy moravské církve v 18. století*, II., s. 384–400.

podporovalo habsburské panovníky. Tato politika se zásadně dotkla i správy solní pokladny, na niž měly velké dopady i války o španělské dědictví, které znovu vyhrotily vztahy mezi císařským dvorem a papežskou kurií. Ke kulminaci napětí pak došlo v roce 1705, kdy císař Josef I. nařídil svému reprezentantu u papežského dvora hraběti Lamberkovi opustit svůj úřad a stejné nařízení dal i vídeňskému nunciovi Gianantoniu Daviovi. V letech 1706–1709 tak byla vídeňská nunciatura na nejvyšší úrovni neobsazena a nejnütnější agendu měl na starost Marcantonio Santini jako internuncius.

3.1 Správa solní pokladny za arcibiskupa Harracha (1623–1667)

Během doby svého dlouhého působení na pražském arcibiskupském stolci se arcibiskup Arnošt Vojtěch z Harrachu musel vyrovnávat s řadou potíží souvisejících s probíhající třicetiletou válkou, rekatolizací a katolickou reformou české církve a reorganizací její správy. Mnohokrát se dostal do konfliktu nejen se světskou mocí a některými vrchnostmi, ale i s jinými, zejména řeholními příslušníky kléru. Po celou dobu svého archiepiskopátu se potýkal s nedostatkem diecézního duchovenstva, což byl jeden z hlavních důvodů pomalu postupující rekatolizace.

Cassa salis oficiálně začala fungovat 1. března 1630, ale trvalo ještě několik let, než se zajistil její stabilní provoz. Zásahu na vybudování správy solní pokladny měl zejména sám kardinál Harrach a jeho kapucínští poradci Valeriano Magni a Basilius z Aires. Vlastníkem solního výnosu byl sám papež, jako nejvyšší správce církevního majetku, který mohl jako jediný rozhodovat o tom, na co se finanční prostředky využijí. Papež svěřil dohled nad solní pokladnou Kongregaci pro šíření víry, do jejíž kompetence spadaly nejenom misijní území, ale také všechny oblasti, kde katolická víra nepředstavovala jedinou konfesi. Valerián Magni požádal v srpnu 1631 Propagandu, aby papež vybral a zplnomocnil osoby pro správu peněz, které ze solní daně náležely církvi. Kardinálové navrhovali pověřit touto službou pražského arcibiskupa Harracha a jednoho z kanovníků metropolitní kapituly. Papež jejich návrh schválil, ale požadoval, aby se na správě podíleli dva kanovníci. Ti měli být jmenováni se souhlasem kapituly a jejich funkce měla trvat dva roky s možností prodloužení.³³⁵

³³⁵ H. TŮCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 331–332 a 346.

Arcibiskup byl povinen každoročně posílat kongregaci ke schválení vyúčtování o příjmech a výdajích z *cassa salis*. Tento požadavek se však ukázal z důvodu válečných událostí i různých jiných obtíží jako těžko realizovatelný, proto Harrach posílal vyúčtování zpravidla za několik let najednou. Propaganda účty prověřila pomocí vlastních účetních, případně požádala o pomoc i jinou kompetentní osobu v rámci papežské kurie. Kontrolou se kardinálové podrobně zabývali na partikulární kongregaci o světských záležitostech a se závěry šetření pak byli seznámeni všichni členové Propagandy při generální kongregaci. Následně byl o výsledku této kontroly informován – a upozorněn na případné nedostatky – arcibiskup. Zároveň mu byla zaslána kvitance, aby měl doklad, že splnil své závazky vůči Apoštolskému stolci. Kongregace mu také průběžně zasílala instrukce, jak si má v budoucnu při správě svěřených financí počítat. Pokud se jednalo o investování vyšší částky, musel arcibiskup získat předběžné povolení.

Jak jsme viděli v předchozí kapitole, solní smlouva zaručovala církvi, že se garantovaný roční podíl na solní dani dostane do rukou jí jmenovaných úředníků. Poskytovala jí také právo kontroly, aby se tato solní přírážka nijak neobcházela. Protože Harrach sám nikoho do pozice výběřčího nejmenoval, obrátil se císař na Binaga a Chiesu, aby se s arcibiskupem domluvili na vhodné osobě. Na jednáních, která probíhala v říjnu 1631, navrhl Harrach několik možných kandidátů, ale nakonec uvítal, že císař svolil, aby tuto přírážku spravoval přímo některý z císařských úředníků. Volba padla na gegenhändlera královského solného úřadu Justa von Wahl, jenž byl na Harrachovu žádost roku 1633 v této funkci znovu potvrzen.³³⁶ Výběřčí měl za úkol vyzvednout

³³⁶ Wahlova kvitance z roku 1642, v níž potvrzuje své jmenování do funkce hlavního výběřčího a mzdu, kterou za jednotlivé roky obdržel, je uložena v NA Praha, APA, inv. č. 3341, sign. C 107, kart. 2031; Srov. M. VOLF, *Boj o solný monopol*, s. 532–533.

peníze, dovézt je do Prahy a předat společně s přesným rozpisem výnosů ze všech jednotlivých skladišť soli církevnímu pokladníkovi.

Vybírání této solní přírážky se neobešlo bez častých kontroverzí, o nichž jsme informováni i z Harrachovy první relace *ad limina* z roku 1632. Skutečnost, že trvalo 9 let, než vyhotovil svou první relaci, odůvodňoval arcibiskup přetěžkými starostmi při obracení Čech na katolickou víru. Teprve poté, co se Praha vydala Sasům, získal čas, aby této povinnosti učinil zadost. K výběru solní dávky ve zprávě podotkl, že vinou těch, kteří mají tuto daň na starost, dochází k určitým obtížím. Vyjádřil však naději, že po skončení války se tyto záležitosti urovnají.³³⁷ Spory, jež se týkaly zejména nedostatečného výnosu solní daně, vyvrcholily roku 1633 rozhodnutím arcibiskupa exkomunikovat Chiesu.³³⁸ Harrach a jeho kapucínští poradci byli přesvědčeni, že církev nedostává jí náležející podíl a že velká část financí je zadržována na celnících. Proto usilovali o provedení vizitace.³³⁹

Když pražský arcibiskup zjistil, že výnos ze solní daně je za první rok několikanásobně nižší, než očekával, obrátil se na císaře s prosbou o další pomoc: „*Nezveličuji současnou chudobu duchovenstva a jeho dřívější bohatství, protože jediný ze stovek klášterů měl v jednotlivých letech větší příjem, než ve který je možno doufat z celé této náhrady, třebaže ona je nejjasnějším důkazem mimořádné zbožnosti Vaší Milosti.*“ Harrach tedy žádal „*aliquid amplius ad constitutam compensationem*“, aby se mohl zlepšit stav katolické církve.³⁴⁰ Podobné žádosti adresovali císaři také kapucínští poradci a vídeňský nuncius Rocci, panovník jim však nevyhověl.³⁴¹

³³⁷ *Relatio ad limina* (3. 6. 1632), Nicolas RICHARD (ed.),

³³⁸ A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 198.

³³⁹ H. TŮCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 356; srov. Basilius Propagandě, 28. 3. 1633, NA Praha, Sbíрка přepisů, SCPF, kart. 131.

³⁴⁰ „*Non exaggero praesentem paupertatem, et praeteritam Ecclesiasticam copiam, cum unicum ex centenis Regularium Coenobiis plus hactenus reddiderit in annos singulos, quam sperare liceat ex tota hac compensatione, tametsi ea (respective ad conditionem temporum) sit evidentissimum argumentum*

Během třicetileté války přesahoval roční odvod do církevní solní pokladny jen zřídka 20 000 zl.³⁴² Nejhorší situace pak panovala v letech 1647–1667, kdy výnos ze soli nedosahoval ani 15 000 zl. ročně. V této době si stavové téměř na každém sněmu stěžovali na příliš vysokou cenu soli, která podle nich způsobuje nárůst pašeráctví. V dalších letech se množství prodané soli začalo pozvolna zvyšovat a s tím rostl i výnos ze solní daně. Od 80. let 17. století bylo do *cassa salis* ročně odváděno více než 20 000 zl.

Na výnosu ze solní daně měly svůj podíl i některé řeholní řády, které se nemohly se solní smlouvou dlouho smířit. Podle původní instrukce Propagandy ze začátku ledna 1629, měla výši jejich podílu stanovit sama Propaganda, poněvadž se předpokládalo, že řeholníci názor kongregace snadněji přijmou.³⁴³ Po odmítnutí protestů řádových představitelů Harrach navrhoval, aby řeholníci dostávali pětinu nebo šestinu z celkového výnosu. V případě, že by roční výnos přesáhl 100 000 zl., měli řeholníci obdržet nejvýše 20 000 zl. Zbytek celkové sumy se má rozdělit na pět stejných dílů, z nichž čtyři budou určeny pro čtyři nová biskupství a pátý díl pro metropolitní kapitolu.³⁴⁴ Nakonec však řeholníci byli nuceni přijmout ještě mnohem menší náhradu. Harrach se s nimi dohodl na částce 8000 zl. ročně, z níž benediktini, premonstráti a cisterciáci měli obdržet dohromady 7000 zl.,³⁴⁵ řeholní kanovníci sv. Augustina na Karlově pak 1000 zl. Harrach Propagandu informoval, že kdyby se byli řeholníci nejprve spokojili s menší

eximiae pietatis Vestrae Majestatis.“ Harrach Ferdinandu II., 4. 1. 1631, APF, SOCG, 215, fol. 279–280, zde fol. 279.

³⁴¹ A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 170; H. KOLLMANN, *O vlivu Propagandy*, s. 153.

³⁴² Přehled prodaných prostic soli v letech 1629–1791 a podíl katolické církve na solní dani uvádí F. GABRIEL, *Obchod se solí*, s. 64–67. Gabriel pravděpodobně vycházel pouze ze statistik světské správy. Podle církevního účetnictví bylo množství peněz, které se skutečně dostalo do solní pokladny, nižší.

³⁴³ H. TÜCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 215–216.

³⁴⁴ *Partitioni dell'annuo censo*, APF, SOCG, 71, fol. 116.

³⁴⁵ V prvních dvou letech byla částka kvůli nedostatečnému výnosu snížena na 6000 zl.

částí, mohli mít v budoucnu mnohem více. Chtěli se však dohodnout tímto způsobem, s nímž arcibiskup nakonec rád souhlasil.³⁴⁶ Propaganda tuto zatím jen ústní dohodu schválila 28. března 1631.³⁴⁷ K písemné dohodě mezi Harrachem a řádovými představenými benediktinů, premonstrátů a cisterciáků došlo až roku 1646, s řeholními kanovníky byla podobná dohoda uzavřena roku 1652.³⁴⁸

Opat kláštera augustiniánů kanovníků na Karlově Isidor de Cruce se musel zároveň zavázat, že opraví zbořený kostel a obnoví v něm bohoslužby. Teprve poté mu byla vyplacena několik let zadržovaná podpora z *cassa salis*. Mohl z ní postupně opravit nejen klášter s kostelem, jenž byl během třicetileté války několikrát zpustošen, ale i vykoupit některé statky.³⁴⁹ Premonstráti a cisterciáci většinou používali takto získané prostředky na podporu svých alumnů v Norberinu a Bernardinu.³⁵⁰ Benediktini svůj podíl rozdělili *per turnum* mezi jednotlivé kláštery v Čechách.³⁵¹ Každý rok se tak dostalo podpory dvěma jejich klášterům.

Peníze přebírali vizitátoři benediktinů, premonstrátů a cisterciáků (zpravidla tedy břevnovský, strahovský a osecký opat) a opat augustiniánů kanovníků na Karlově. Svůj podíl na příslušný rok dostávali vždy předem a při převzetí museli podle instrukce od Propagandy vydat arcibiskupovi

³⁴⁶ Harrach Propagandě, 4. 1. 1631, APF, SOCG, 72, fol. 254.

³⁴⁷ H. TŮCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 315.

³⁴⁸ *Conventio eminentissimi cardinalis ab Harrach cum regularibus ordinibus ratione poecuniae salis*, NA Praha, Stará manipulace, inv. č. 1098, sign. G 72/8, kart. 835.

³⁴⁹ Jan Erazim WOCEL, *Kostel bývalého opatství řeholních kanovníků sv. Augustina na Karlově v Praze, Památky archeologické*, VII, sv. 4., Praha 1868, s. 274.

³⁵⁰ Generální kongregace před papežem, 20. 9. 1638, H. TŮCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 452; Vratislav BUŠEK – Jaroslav HENDRYCH – Karel LAŠTOVKA – Václav MÜLLER (edd.), *Československé církevní zákony*, díl I., Praha 1931, s. 453; K řádovým učilištím srov. Hedvika KUCHAROVÁ, *Premonstrátská kolej Norbertinum v Praze: Alternativy univerzitního vzdělání v 17. a 18. století*, Praha 2011 a TÁŽ, *Cisterciácká kolej Bernardinum v Praze v 17. a 18. století*, in: 900 let cisterciáckého řádu: sborník z konference konané 28. – 29. 9. 1998 v Břevnovském klášteře v Praze, Praha 2000, s. 193–213.

³⁵¹ Jeroným RŮŽIČKA, *Chronicon breve Břevnoviense et Braunense*, Praga 1844, s. 44.

potvrzení. Jednu kvitanci uložil arcibiskup do svého archivu, druhou zaslal Propagandě do Říma. Forma této kvitance se postupně ustálila.

Vlastní správu kapitálu solní pokladny vykonávali vybraní konsistorní úředníci (registrátoři), kteří za tuto práci dostávali roční odměnu, o jejíž výši rozhodovala Propaganda. Částka to nebyla nijak vysoká. V roce 1667 žádal dlouholetý arcibiskupský pokladník Tomáš Javornický o zvýšení této provize a o plat za roky 1644–1648, kdy nedostal žádnou mzdu. Propaganda rozhodla, že mu má být za tu dobu vyplaceno 100 zl. Co se týče jeho žádosti o zvýšení mzdy, odpověděli kardinálové, „*at' zůstane spokojen s obvyklou odměnou.*“³⁵² Po celé 17. století působili v administraci solní pokladny příslušníci rodiny Javornických. Někdy mohla pomoci k získání pozice u správy solní pokladny i nešťastná náhoda, jak tomu bylo v roce 1680, kdy Tomáš Javornický žádal o místo u solní pokladny pro svého syna Františka: „*Mimo to Vašemu nejjasnějšímu a nejtihodnějšímu panstvu oznamuji, že náš pan Koch³⁵³ byl 23. dne tohoto měsíce [července] kolem šesté hodiny odpoledne ve Štiríně u rybníka zcela náhodou střelen do zad jedním jezuitským magistrem, a tak i usmrcen. Dej mu Bůh pokoj věčný! A poněvadž je nyní jeho úřad, který zastával u solní pokladny, volný, snažně prosím Jeho Vjvyšost, aby s přihlédnutím ke mé desetileté službě u pražského arcibiskupství, a zejména u solní pokladny, ráčila jej laskavě přidělit mému staršímu synu Františkovi, jemuž při obtížích stále otcovsky budu nápomocen.*“³⁵⁴

³⁵² „... solita provisione contentus maneat.“ APF, SOCG, 327, fol. 335.

³⁵³ Joannes Georgius Koch je v pramenech označován jako „*exactor cleri*“ (výběrčí duchovenstva).

³⁵⁴ Tomáš Javornický Joannu Franciscovi Liepurovi, 24. 7. 1680, NA Praha, APA, inv. č. 4187, sign. D174/1, kart. 2877: „*Praeterea notifico Per Illustri ac Reverendissimae Dominationi Vestrae, nostrum Dominum Koch 23. huius circa sextam post meridiem ab uno Magistro Jesuita casu fortuito Stirzini apud piscinam globo per dorsum traiectum, et sic occisum esse, Deus det ipsi requiem aeternam; Et cum officium eius quod in negotio Salis habebat pro nunc vacans existat ideo supplico Suae Celsitudini, ut eius modi vacantiam, intuitu servitorum meorum per 10 annos consecutivos Archiepiscopatu Pragensi maxime Cassae Salis praestitorum, seniori filio meo Francisco, cui ego in difficultatibus occurrentibus semper paterne assistam, clementissime conferre dignetur.*“

Výdaje z *cassa salis* můžeme rozdělit na pravidelné a mimořádné. Mezi pravidelné se řadí příspěvek pro řeholníky, plat pro úředníky solní pokladny a obecně provozní výdaje, jako byla například doprava solních peněz do Prahy. To bylo zvláště během třicetileté války, kdy kvůli invazím nepřátelských vojsk nebyly cesty bezpečné, často velmi komplikované. Mimořádnými výdaji, které vždy musela schválit Propaganda, rozumíme jednorázové příspěvky některým církevním institucím. Tak například rozhodla partikulární kongregace v roce 1636 o poskytnutí příspěvku 20 000 zl. na arcibiskupský seminář v Praze.³⁵⁵

Pražská metropolitní kapitula prostřednictvím svého děkana několikrát žádala, aby měla stálý podíl na solní dani. Uváděla, že kvůli solní smlouvě přišla o statky v hodnotě 40 000 zl. a že její současné příjmy nezajišťují kanovníkům důstojné živobytí.³⁵⁶ Propaganda přenechala rozhodnutí o této záležitosti papeži, ten ji však zamítl.³⁵⁷ Nakonec v roce 1640 získala kapitula z *cassa salis* jednorázovou podporu 25 000 zl.,³⁵⁸ za což podle Tomáše Pešiny vděčila „*bezprostředně Apoštolskému stolci*“.³⁵⁹ Toto konstatování je vůči pražskému arcibiskupovi nespravedlivé, poněvadž právě jeho přimluva byla pro přidělení podpory rozhodující.³⁶⁰

V roce 1634 žádal Harrach kongregaci, aby zpětně schválila jeho příspěvek ve výši 500 zl. pro benediktinky z kláštera sv. Jiří na Pražském Hradě, které se během válečných let dostaly do velké nouze. Zároveň pro ně chtěl vymoci i další pravidelnou podporu z *cassa salis*. Propaganda obě jeho

³⁵⁵ Partikulární kongregace 5. 10. 1636, H. TŮCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 410–412; Srov. A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 178–181; F. KRÁSL, *Arnošt hrabě Harrach*, s. 160–165.

³⁵⁶ Generální kongregace, 22. 9. 1637, H. TŮCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 434.

³⁵⁷ Generální kongregace před papežem, 14. 11. 1637, tamtéž, s. 435.

³⁵⁸ APF, SOCG, 217, fol. 279.

³⁵⁹ PEŠINA z ČECHORODU, *Phosphorus septicornis*, s. 109.

³⁶⁰ Partikulární kongregace, 29. 3. 1639, H. TŮCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 461.

žádosti zamítla.³⁶¹ Benediktinky se na Propagandu obrátily samy se stejnou prosbou v roce 1648, ale opět neuspěly.³⁶² Největším argumentem pro kongregaci bylo, že v případě vyhovění jejich suplice by se objevilo mnoho dalších žadatelů o podporu. Kardinálové dále uvedli, že když se rozhodovalo o podílu řeholníků na solní dani, řeholnice si nepodaly žádost. Pokud podaly, byla zamítnuta. Případ se definitivně uzavřel až v roce 1653, kdy Propaganda benediktinkám alespoň odpustila jejich dluh vůči solní pokladně.³⁶³ Také ostatní žadatele o podporu Propaganda většinou odmítala. Opakovaně, také neúspěšně, žádala o příspěvek z *cassa salis* kapitula Všech svatých a vyšehradská kapitula.³⁶⁴

Pro ilustraci se podívejme na strukturu příjmů a výdajů solní pokladny v letech 1630–1645.³⁶⁵ Celkový příjem za 15 let činil 320 541 zl., do této částky jsou ovšem započítány i výnosy censů z půjček císaři i dalším osobám.³⁶⁶ Jednalo se zejména o půjčku císaři Ferdinandu III. z roku 1642 (50 000 zl.) a půjčku arcivévodovi Leopoldu Vilémovi z roku 1644 (40 000 zl.). Řeholníkům se za toto období dohromady odvedlo 111 950 zl.³⁶⁷ Na platy úředníků solní pokladny a výběřčích solní dávky bylo vydáno 6000 zl., samotné náklady na dopravu peněz do Prahy byly 1180 zl. Arcibiskupskému semináři byla poskytnuta subvence v celkové výši 38 600 zl.,³⁶⁸ metropolitní kapitule 25 000 zl. Kardinál Harrach na své vlastní výdaje z *cassa salis* použil 2241 zl. Mimo to se v účtech nachází i kolonka ztráty (*perdite*), které

³⁶¹ Generální kongregace, 18. 3. 1647, H. TŮCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 659.

³⁶² Generální kongregace, 25. 5. 1648, tamtéž, s. 680.

³⁶³ Generální kongregace, 14. 1. 1653, G. DENZLER (ed.), *Die Propagandakongregation*, s. 309.

³⁶⁴ Generální kongregace před papežem, 14. 11. 1637, H. TŮCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 436.

³⁶⁵ Účty se nachází v NA Praha, APA, inv. č. 4007, sign. D 136/2, kart. 2630.

³⁶⁶ Srov. graf příjmů a tabulku mimořádných výdajů v letech 1630–1645 v příloze č. 1.

³⁶⁷ Benediktini, cisterciáci a premonstráti dostávali svůj podíl (2333 zl. 20 kr.) od roku 1631, řeholní kanovníci sv. Augustina začali svou dávku (1000 zl.) dostávat až později a nejprve ve snížené míře. Souviselo to se stavem jejich kláštera a kostela.

³⁶⁸ První částka z roku 1631 činila 18 600 zl., druhá z roku 1636 činila 20 000 zl. K podpoře semináře ze solní pokladny srov. akta uložená v NA Praha, APA, inv. č. 3341, sign. C 107, kart. 2031.

dosahovaly 9069 zl. a jsou započítány do výdajů.³⁶⁹ Ty představovaly celkem 289 388 zl., takže zůstatek v solní pokladně k účetní uzávěrce roku 1645 činil 31 153 zl. Tyto finanční prostředky byly určeny na založení nových biskupství, což byla hlavní priorita Propagandy.

Založení nových biskupství se však kvůli četným komplikacím neustále odkládalo.³⁷⁰ V první fázi byl rozhodující zejména odpor kardinála Ditrichštejna. Novými biskupy se totiž měli stát dignitáři olomoucké kapituly, kteří by si podrželi své dosavadní prebendy, což by Ditrichštejnovu diecézi významně poškodilo.³⁷¹ Dalším palčivým problémem byly neshody mezi císařským dvorem a papežskou kurií v otázce nominačního práva k novým biskupstvím. Světská strana nárokovala toto právo pro císaře z toho důvodu, že založení biskupství se bude financovat z peněz, které císař štědře poskytl církvi ze svých důchodů, tedy ze solní daně.³⁷² Přestože tato argumentace byla právně irelevantní, poněvadž solní smlouva jasně garantovala, že peníze z této daně náleží Apoštolskému stolci, byla to císařská strana, která v tomto sporu zvítězila.

Teprve počátkem roku 1647 došlo ke koupi panství Stvolínky za 53 000 zl. To vytvořilo hmotný základ pro litoměřické biskupství založené v roce 1655.³⁷³ Prvním litoměřickým biskupem se stal Maxmilián Rudolf Schleinitz (1655–1675). Pražský arcibiskup, povzbuzen tímto úspěchem, zakoupil se souhlasem Propagandy od své příbuzné Anny Eusebie z Harrachu

³⁶⁹ Podstatná část těchto ztrát byla způsobena defraudací solní pokladny v roce 1637, viz Exkurs I.

³⁷⁰ A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 311–315.

³⁷¹ K této otázce viz Tomáš PARMA, *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kúrii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*, Brno 2011, s. 337–343.

³⁷² *Relatio ad limina* (1645), N. RICHARD (ed.),

³⁷³ Johann SCHLENZ, *Geschichte des Bistums und der Diözese Leitmeritz. I. Teil: Geschichte der Gründung des Bistums Leitmeritz*, Warnsdorf 1912, s. 102–109.

z prostředků solní pokladny panství Chrast za 80 000 zl.³⁷⁴ Po akvizici tohoto panství, určeného pro hradecké biskupství, zůstalo v solní pokladně v hotovosti 16 004 zl. Roční výnosy z Chrasti se ukládaly do solní pokladny až do doby založení nového biskupství v roce 1664,³⁷⁵ kdy se panství stalo součástí biskupské menzy.³⁷⁶ Prvním hradeckým biskupem se stal benediktinský opat Matouš Ferdinand Sobek z Bílenberka (1664–1668). Litoměřičtí, ale zejména královéhradečtí biskupové často žádali o finanční podporu z *cassa salis* z různých důvodů, jako byla například oprava biskupské rezidence, stavba kanovnických domů nebo založení semináře.

Samostatnou kapitolu představovaly půjčky „*propter necessitates publicas*.“ Nejčastěji si panovníci půjčovali peníze z důvodů válek, kvůli nimž byli téměř permanentně ve finanční tísní. Císař Ferdinand III., když mu chyběly prostředky na vojenské potřeby, vyslal v lednu 1639 delegace do Říma a do Španělska s žádostí o pomoc. Vyslanec do Říma měl za úkol získat od papeže souhlas, aby v této krizové situaci povolil zdanění duchovenstva a půjčky z církevního jmění.³⁷⁷ Této žádosti, která se dotýkala i solní pokladny, bylo vyhověno.

Půjčky tohoto druhu prakticky nebylo možné odříct a jejich splácení se často táhlo mnoho let i desetiletí. To byl jeden z hlavních důvodů, proč Propaganda naléhala na arcibiskupy, aby peníze nenechávali ležet v pokladně, ale aby je investovali do výnosných statků. Panovníci se při žádosti o půjčku

³⁷⁴ Celková suma se všemi vedlejšími náklady (intabulace etc.) nakonec činila 88 781 zl. Viz účty uložené v NA Praha, APA, inv. č. 3341, sign. C 107, kart. 2031; Srov. H. BRÜCKNER, *Die Gründung*, s. 33–36.

³⁷⁵ K širším souvislostem srov. Jakub ZOUHAR, *Papež Alexandr VII. (1655–1667 a biskupství v Hradci Králové*, *Theatrum historiae* 7, Pardubice 2010, s. 97–126.

³⁷⁶ Za rok 1657 výnos činil 1800 zl., za rok 1658 pouze 1000 zl.

³⁷⁷ A. REZEK, *Děje Čech a Moravy (1637–1648)*, s. 190.

většinou dobrovolně zavázali k placení šestiprocentního úroku, který byl v zemi obvyklý,³⁷⁸ čímž způsobovali papežské kurii morální dilema.³⁷⁹

Pro lepší ilustraci se podívejme, jak se vyvíjela situace ohledně půjčky 50 000 zl. z roku 1642. Harrach ji poskytl ze solní pokladny císaři Ferdinandu III., který v té době sháněl peníze na všech stranách. Panovník mu za to písemně poděkoval.³⁸⁰ Ještě téhož roku dostal Harrach vráceno 13 328 zl. 41 kr., takže se dluh snížil na 36 671 zl. 19 kr. Z této částky se za první rok zaplatilo na úrocích 1824 zl., další roky až do císařovy smrti 2200 zl. ročně. V následujících letech pokračoval v platbě úroků císař Leopold I., a to až do roku 1672, kdy celková výše zaplacených úroků činila 67 274 zl.³⁸¹ Propaganda několikrát arcibiskupa žádala, aby tyto peníze byly použity na umoření dluhu a nepovažovaly se za úroky, přičemž přebytek se měl navrátit zpět císaři.³⁸² Harrach se s tímto názorem kongregace neztotožňoval, nicméně jej panovníkovi tlumočil.³⁸³

Leopold vyjádřil potěšení nad dobrou vůlí papežské kurie, ale nechtěl „*aby český klerus utrpěl škodu.*“ Toto rozhodnutí jinak nerozhodného panovníka je poněkud překvapivé, zvláště když vezmeme v potaz permanentní nouzi státní pokladny a pozdější vyhrocené vztahy s duchovenstvem právě kvůli

³⁷⁸ Na českém sněmu roku 1543 byl dovolený úrok stanoven na 6 %, což potvrdilo i Obnovené zřízení zemské. Katolická církev však půjčky na úrok opakovaně zakazovala.

³⁷⁹ K pohledu katolické církve na úroky srov. Antonín VŘEŠŤÁL, *Lichva a úrok ve světle mravouky katolické*, Praha 1899, s. 33–40; Obecně k úrokům viz Valentin URFUS, *Právo, úvěr a lichva v minulosti: uvolnění úvěrových vztahů na přechodu od feudalismu ke kapitalismu a právní věda recipovaného římského práva*, Brno 1975; Z novějších zejména italských prací viz Paolo VISMARA, *Oltre l'usura. La chiesa moderna e il prestito a interesse*, Milano 2004; Diego QUAGLIONI – Giacomo TODESCHINI – Gian Maria VARANINI (edd.), *Credito e usura fra teologia, diritto e amministrazione: linguaggi a confronto (sec. XII-XVI)*, Roma 2005.

³⁸⁰ Mark HENGERER, *Kaiser Ferdinand III. (1608–1657). Eine Biographie*, Wien – Köln – Weimar 2012, s. 214–215.

³⁸¹ NA Praha, Sbirka přepisů z italských a vatikánských archivů (Sbirka přepisů), Acta Sacrae congregationis de propaganda fide (SCPF), inv. č. 715, kart. 145.

³⁸² H. TÜCHLE (ed.), *Die Protokolle 1657–1667*, s. 84, 90.

³⁸³ Srov. A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 352–353.

finančním záležitostem. Mezi císařem Leopoldem a arcibiskupem Harrachem však k vážnějším konfliktům v této otázce nedocházelo.

V červnu 1662 nechal papež Alexandr VII. (1655–1667) vybranými kanonisty a teology prověřit platnost půjčky.³⁸⁴ Jejich závěr se shodoval s pravidlem římského práva „*volenti non fit iniuria*.“ Propaganda na základě jejich doporučení dospěla k šalamounskému řešení, že peníze mohou být přijaty na způsob ušlého zisku. Ve výjimečných případech kongregace schválila půjčku i jiným urozeným osobám. Například v roce 1658 poskytla katolickému konvertitovi Ernstu von Hessen-Rheinfels-Rotenburg půjčku 5000 římských scudů na šestiprocentní úrok, k němuž se aristokrat dobrovolně zavázal.

Kardinál Harrach ovšem neuváděl v oficiálních účtech zasílaných do Říma všechny finanční transakce s prostředky z *cassa salis*. Jednalo se většinou o krátkodobé půjčky zejména některému z jeho příbuzných. Dochovala se nám tak například obligace Oty Fridricha z Harrachu z 13. listopadu 1635, v níž se arcibiskupův bratr zavazuje, že vrátí vypůjčených 10 000 zl. se šestiprocentním úrokem do svátku sv. Jiří následujícího roku.³⁸⁵ Stejnou částku pak kardinál 23. dubna 1637 zapůjčil i své sestře Isabelle Kateřině, vdově po Albrechtovi z Valdštejna.³⁸⁶ Kongregace se o takovýchto neschválených transakcích pražských arcibiskupů dozvěděla až na základě upozornění vídeňským nunciem Tanarou v roce 1695.

Přes drobné výhrady byla Propaganda s Harrachovou správou solní pokladny spokojena tak jako v budoucnu už s žádným z jeho nástupců na pražském arcibiskupském stolci. Pro arcibiskupa ale vykonávání této

³⁸⁴ H. TÜCHLE (ed.), *Die Protokolle 1657–1667*, s. 102–104.

³⁸⁵ NA Praha, APA, sign. C 107, inv. č. 3341, kart. 2031.

³⁸⁶ Srov. F. KRÁSL, *Arnošt hrabě Harrach*, s. 510, pozn. 1.

funkce představovalo značnou zátěž („*valde onerosa cura*“) a velkou zodpovědnost. Proto několikrát žádal o zproštění této povinnosti (poprvé již v roce 1637). Kardinálové jeho žádost vždy zamítli a snažili se ho povzbudit k další práci.³⁸⁷ Za švédského vpádu do Prahy v roce 1648, kdy sám kardinál Harrach upadl do zajetí, se podařilo solní pokladnu zachránit. Podle F. Krásla umístil jeden služebník před pokladnu dřevěnou bednu naplněnou cínem. Švédové cín našli a vzali, ale *cassa salis* si nevšimli.³⁸⁸

Zatímco zpočátku byly vztahy mezi Propagandou a Harrachem velmi dobré a kongregace vyzdvihovala arcibiskupovu horlivost, s jakou jí o všem informuje, v pozdějších letech Harrachův vztah k římské kurii ochladl, což se projevilo i významným snížením korespondenční frekvence. O změně poměrů svědčí i jeden Harrachův dopis z roku 1650 adresovaný jeho římskému agentovi Barsottimu, v němž píše, že „*pokud nás nechají ztratit trpělivost, stáhnu se zcela jak z dohledu nad účty, tak z celé solní pokladny a císařský dvůr si už bude moci razit cestu sám.*“³⁸⁹

V roce 1661 arcibiskup Propagandu žádal, aby se dočasně snížila částka vyplácená řeholníkům z *cassa salis*. Příjmy ze solní daně totiž nepřesahovaly 14 000 zl. ročně. Zároveň Harrach navrhoval, aby nemusel v budoucnu do Říma zasílat jejich kvitance. Kardinálové obě jeho žádosti zamítli. Pouze Harrachovi a jeho nástupcům povolili, aby si pořizovali duplikát stvrzenek pro případ, že by byly během cesty do Říma zničeny.³⁹⁰ Přes uvedené neshody a jistou zatrpklost posílal Harrach účty a zprávy o stavu solní pokladny do Říma dál, naposledy pak na začátku srpna 1667, tedy necelé tři měsíce

³⁸⁷ Tamtéž, s. 439, 673–674.

³⁸⁸ F. KRÁSL, *Arnošt hrabě Harrach*, s. 510. Krásl však neodkazuje na pramenný zdroj, jenž se mi nepodařil dohledat.

³⁸⁹ Cit. d. A. CATALANA, *Zápas o svědomí*, s. 296.

³⁹⁰ Generální kongregace, 7. 3. 1661, H. TÜCHLE (ed.), *Die Protokolle 1657–1667*, s. 70.

před svou smrtí.³⁹¹ Při této příležitosti zaslal účty za léta 1660–1665 a požádal o navýšení počtu úředníků solní pokladny, což Propaganda opět zamítla.³⁹²

Během Harrachova dlouhého archiepiskopátu se na císařském dvoře vystřídalo devět apoštolských nunciů. Ti dostávali při svém nástupu do úřadu instrukci, v níž byli kromě jiného informováni o solní pokladně podléhající římské kongregaci.³⁹³ Harrach však všechny záležitosti týkající se *cassa salis* většinou projednával přímo s Propagandou a nechtěl připustit svou závislost na vídeňském nunciovi. Již po Harrachově smrti, na počátku roku 1668, kongregace dodatečně schválila náklady 150 zl., které pražský klér vynaložil na zádušní mše a vzdání poslední pocty zesnulému papeži Alexandru VII. Do budoucna však podle kardinálů neměly náklady tohoto druhu přesáhnout 70 zl.³⁹⁴

³⁹¹ Harrach Propagandě, 1. 8. 1667, NA Praha, Sbirka přepisů, SCPF, inv. č. 713, kart. 143 (SOCG, 327, fol. 323).

³⁹² Generální kongregace, 12. 9. 1667, tamtéž (Acta S. C., fol. 215nn).

³⁹³ Srov. např. instrukci pro nuncia Malatestu Baglioniho (1634–1639) z 2. července 1634, Rotraud BECKER (ed.), *Nuntiaturberichte aus Deutschland. 4. Abt. 17. Jahrhunderts. Nebst ergänzenden Aktenstücken. 7. Band. Nuntiatoren des Malatesta Baglioni, des Ciriaco Rocci und des Mario Filonardi. Sendung des P. Alessandro D'Ales (1634–1635)*, Tübingen 2004, s. 5.

³⁹⁴ Generální kongregace, 23. 1. 1668, NA Praha, Sbirka přepisů, SCPF, inv. č. 713, kart. 143 (Acta SC, fol. 17nn).

Exkurs I: „*Caso disgratiato*“ aneb defraudace solní pokladny

K Harrachově neochotě spravovat solní pokladnu přispěla i jedna nešťastná událost (*caso disgratiato*) z roku 1637, kdy Vilém Zumacker, Harrachův kancléř, jenž se těšil velké důvěře arcibiskupa a v době jeho nepřítomnosti měl na starost solní pokladnu, defraudoval nejméně 7000 zl.³⁹⁵ Tento případ měl tragické vyústění. Poté co byla zpronevěra odhalena, kancléř 6. března 1637 skočil z okna Arcibiskupského paláce a zabil se.³⁹⁶

O tragickém konci Viléma Zumackera jsme zpraveni ze čtyř zdrojů: z *Historia della Transattione*, z dopisů kardinála Harracha a Basilia z Aire adresovaných sekretáři Propagandy Francesku Ingolimu³⁹⁷ a z arcibiskupova vlastního deníku. Nejpodrobnější vyličení události je obsaženo ve spisku *Historia della Transattione*, který je dochován ve dvou exemplářích. Jeden se nachází v archivu pražské metropolitní kapituly,³⁹⁸ druhý v harrachovském rodinném archivu ve Vídni.³⁹⁹ Pouze v tomto vídeňském exempláři je *apertis verbis* zaznamenáno, že hlavním aktérem tragického případu byl Vilém Zumacker. Z kodexu uchovávaného v archivu metropolitní kapituly totiž kdosi záměrně vytrhl stránku obsahující úvodní část popisu celé události, na níž bylo Zumackerovo jméno uvedeno. V dopisech do Říma arcibiskup a jeho kapucínský poradce pouze psali, že se jednalo o arcibiskupova vicegerenta, ale Zumackera přímo nejmenovali. Patrně i z toho důvodu, že to

³⁹⁵ Vilém Zumacker byl také nazýván Vilém Acker. Viz F. KRÁSL, *Arnošt hrabě Harrach*, s. 448.

³⁹⁶ K celému případu, k předchozím Zumackerovým osudům a k jeho nástupu do služeb pražského arcibiskupa viz Petr HONČ – Adéla HONČOVÁ, „*Caso disgratiato*“ aneb *nečekáný pád Viléma Zumackera*, in: Tomáš PETRÁČEK – Oldřich CHLÁDEK – Veronika STACHUROVÁ et alii (edd.), *Sborník k 65. narozeninám prof. Jaroslava Čechury* (v tisku).

³⁹⁷ Harrach Ingolimu, 18. 4. 1637, NA Praha, Sbírká přepisů, SCPF, inv. č. 703, kart. 133 (*Lettere di Germania*, 79, fol. 142–145) a Basilius Ingolimu, 18. 4. 1637, tamtéž (*Cause dell'anno 1637*).

³⁹⁸ Archiv Pražského hradu, Archiv Metropolitní kapituly u sv. Víta, codex XLVII, fol. 101.

³⁹⁹ Österreichisches Staatsarchiv, Familienarchiv Harrach, kart. 182, 1640, *Historia della Transattione del censo*, fol. 301–309.

byli právě oni, kteří doporučovali o čtyři léta dříve kardinálům Propagandy vyznamenání Zumackera jako statečného obránce víry během saského vpádu.

Svou plnou důvěru Zumackerovi dával kardinál Harrach najevo i tím, že mu v době své časté nepřítomnosti svěřoval do péče svůj nábytek a své finance.⁴⁰⁰ „*Pokaždé, když kardinál opouštěl Prahu, s důvěrou mu svěřoval veškerou svou hotovost a nikdy nebyl ošizen nebo okraden o jediný peníz.*“⁴⁰¹ Mimo to dával pražský arcibiskup Zumackerovi na starost správu solní pokladny, jež se nacházela přímo v Arcibiskupském paláci. Tím se však dostával na tenký led, poněvadž prostředky ze solní pokladny nebyly vlastnictvím pražského arcibiskupství, ale přímo Apoštolského stolce.

Ke *cassa salis* byly celkem tři klíče, z nichž dva měli v držení kanovníci pověřeni její správou, a jeden klíč měl sám pražský arcibiskup. Výběr peněz byl tedy možný jen s vědomím všech tří hodnostářů. Kardinál Harrach kvůli své časté nepřítomnosti předal svůj klíč Vilému Zumackerovi. V létě roku 1634 se sasko-švédské oddíly pohybovaly na území Čech a vládl všeobecný strach před opětovným vpádem vojsk do hlavního města. Proto se přistoupilo i k bezpečnostním opatřením týkajícím se solní pokladny. Byly z ní vyzvednuty všechny peníze, z nichž část byla převezena do Vídně a část ukryta v Arcibiskupském paláci. Všechny tři klíče od dočasně prázdné pokladnice byly odevzdány do prozatímní úschovy Zumackerovi. Právě tehdy se mu naskytlá příležitost k uskutečnění plánu, jenž se mu zrodil v mysli pravděpodobně již dříve.

Tajně si nechal vyrobiť duplikáty od všech klíčů umožňujících přístup do solní pokladny. Po konsolidaci vojenské situace, poté co byla švédsko-

⁴⁰⁰ F. KRÁSL, *Arnošt hrabě Harrach*, 444–445.

⁴⁰¹ „... ogni volta che era absente da Praga, gli confidava francamente tutto il suo contante, ne mai senetrovo ingannato, o defraudato d'un quattrino.“ *Historia della Transazione*, fol. 306r.

saská vojska drtivě poražena v září 1634 v bitvě u Nördlingenu, se do pokladny znovu začaly ukládat peníze a klíče od ní se vrátily povoláním osobám. Nikdo z nich však netušil, že již nejsou jediní, kteří jimi disponují.

Jelikož se Zumacker po většinu času zdržoval na arcibiskupském kancléřství, kde se nalézala i pokladna, nevzbuzoval sebemenší podezření a k penězům měl přístup, kdykoli ho napadlo. Aby na první dojem nebylo patrné, že peníze ubývají, uchýlil se kancléř k chytré lsti a naplnil prázdný měšec pískem a slámou.⁴⁰² Pro obelstění osob majících přístup do pokladny navíc nasypal navrch měšce několik mincí, aby vzbudil zdání, že je stále plný peněz, a zapečetil ho. „*Neexistoval žádný náznak toho, že se děje něco špatného nebo že došlo ke krádeži, protože si nikdo nevšiml, že by kancléř utrácel více než obvykle nebo že by se stýkal s osobami, za něž by mohl utrácet velké částky.*“⁴⁰³ Naopak, pod vlivem jakési blížie nespecifikované nemoci spíše chřádl a jeho zdravotní stav se zhoršoval. Lidé, kteří se s ním běžně setkávali, se spíše domnívali, že na sobě šetří a nevynakládá dostatečné prostředky na své uzdravení.

O kancléřově věrnosti by nadále nebyly nejmenší pochybnosti, kdyby se byl kardinál Harrach nerozhodl vypracovat vyúčtování za rok 1635, které byl povinen zaslat Propagandě do Říma. Stalo se tak dne 6. března roku 1637, v pátek po první neděli postní. Když se kancléři nedařilo podat arcibiskupovi uspokojivé vysvětlení ohledně příjmů a výdajů z *cassa salis*, rozhodl po poledni Harrachův komorník Giovanni Battista Barsotti, aby se šli všichni společně do pokladny podívat a na místě spočítat, kolik peněz je zde uloženo. Jelikož kardinál měl již nazítří odjet do Vídně, bylo rozhodnuto, aby se revize zahájila ihned.

⁴⁰² Basilius Ingolimu, 18. 4. 1637.

⁴⁰³ „*Non appariva però inditio alcuno di mal assimo o rubbamento, perche non si vedeva che facesse spesa maggiore del solito, ne tenesse prattica di persone in chi puotesse andare battata gran soma.*“ *Historia della Transattione*, 306v.

Ačkoli muselo být Zumackerovi jasné, že jeho podvod bude za okamžik prozrazen, zachoval zdánlivě klid. Pouze přítomným oznámil, že si musí zajít do svého pokoje pro klíč, ať jdou zatím napřed. Těžko říci, co se kancléři odehrávalo v mysli, když stoupal po točitém schodišti vzhůru. Možná zoufalství nad činem, který ho nyní uvrhne do veřejné hanby, možná úleva, že vše je prozrazeno a blíží se konec této falešné hry. Jisté však je, že nešel do svého pokoje, jak všem řekl, ale vystoupal až do nejvyššího patra Arcibiskupského paláce, k nízkému oknu tzv. nových schodů vedoucích na dvůr.⁴⁰⁴ Zde si svlékl kožich, plášť a kněžský biret, na okenní rám položil svůj klíč a měsíc s několika zlatými a vrhl se střemhlav dolů na dlažbu. „*Züstal na místě mrtev, protože výška byla skoro tři patra a on byl kromě toho zcela vysílen.*“⁴⁰⁵ Stalo se tak právě v okamžiku, kdy nahoru vystoupal sloužící, kterého arcibiskup poslal za dlouho se nevracejícím kancléřem. Ten také podal svědectví o tomto činu.

Při následné kontrole solní pokladny se zjistilo, že v ní chybí 7112 zl., což byla vyšší částka, než za rok dohromady obdrželi benediktini, premonstráti a cisterciáci.⁴⁰⁶ Ve snaze nalézt odcizené peníze nařídil poté arcibiskup prohledat kancléřův pokoj. „*Nechal jsem hned udělat inventář všeho, ale našli jsme sotva 600 zlatých a nějakou drobnou zástavu.*“⁴⁰⁷ Nalezly se rovněž duplikáty klíčů od pokladny. Při následném šetření Zumackerovy zpronevěry vyplynuly na povrch další nepravosti, jichž se měl zesnulý kancléř dopouštět v záležitostech trestání a jmenování kněží. Zumacker kvůli své nemoci také téměř nikdy nesloužil mše, jak si Harrach poznamenal do svého deníku.⁴⁰⁸

⁴⁰⁴ Katrin KELLER – Alessandro CATALANO, *Die Diarien un Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667)*, 2. sv., *Diarium 1629–1646*, Wien 2010, s. 147.

⁴⁰⁵ *Historia della Transazione*, fol. 306v.

⁴⁰⁶ Harrach Ingolimu, 18. 4. 1637.

⁴⁰⁷ K. KELLER – A. CATALANO, *Die Diarien*, s. 147.

⁴⁰⁸ Tamtéž, 148.

Podle pisatele *Historia della transatione* byla mírná povaha kardinála Harracha všeobecně známa a „*kdyby se mu svěřil, maje děkanát a úřad a prostředky, z nichž mohl následně navrátit, co vzal, vše se mohlo udržet v tajnosti a urovnat, aniž by byl veřejně zotuzen.*“⁴⁰⁹ Právě Zumackerovi, jako doktoru teologie a církevního práva, musel být velmi dobře znám postoj, jaký k sebevraždě zaujímala tehdejší společnost pod vlivem učení katolické církve.⁴¹⁰ Musel si uvědomit, že si tímto činem uzavírá cestu ke spáse své duše a volí si věčné zatracení. Zemřel totiž, jak poznamenal Basilius, „*sine crux et sine lux*“, tj. nekřesťanským způsobem.⁴¹¹

Po této nešťastné události se hledal způsob, jak vzniklou škodu nahradit. Majetek zesnulého kancléře nalezený v Praze k tomu zdaleka nedostačoval. Arcibiskup tedy přikázal svému oficiálu Schleinitzovi inventarizovat Zumackerovo jmění na děkanství v Pardubicích.⁴¹² V úvahu připadalo zabavení peněz, které Zumacker jako pardubický děkan půjčoval na úvěr svým farníkům. Nicméně doba byla zlá, země byla neustále sužována cizími nebo císařskými soldateskami a lidem nestačily peníze ani na vlastní živobytí. Proto Harrach rozhodl, že tyto půjčky nebude vymáhat. Nařídil také šetření podezřelých osob, u nichž kancléř mohl odcizenou hotovost ukrývat. Dva nebo tři podezřelé nechal dokonce zatknout. Ti vypověděli, že na příkaz kancléře vynášeli peníze ven z Arcibiskupského paláce a v jistém domě je

⁴⁰⁹ „... a cui se avesse confessata la sua infedeltà, havendo un Decanato et Ufficio, con i frutti de' quali poteva successivamente restituire il maltolto, si saria il tutto tenuto sotto silenzio, e rimediato senza infamia sua.“ *Historia della Transatione*, fol. 306v.

⁴¹⁰ Zejména svatý Augustin ovlivnil svým negativním přístupem k sebevraždě křesťanské smýšlení na mnoho stovek let, když ve svém spise *De civitate Dei* (1, 20) vztahuje přikázání „nezabiješ“ rovněž na sebevraždu. Podle usnesení církevního koncilu v Braze z roku 563 byly sebevrahům odepřeny pohřební obřady.

⁴¹¹ Toto úsloví vycházející ze středověké úpadkové latiny mnichů nerespektuje klasickou ablativní předložkovou vazbu. Někdy je ještě doplněno o slova „*sine Deus*“. Přeložit jej můžeme: „*bez kříže, bez světla, bez Boha*“. Většinou se používalo pro označení někoho, jemuž byl z nějakého důvodu upřen církevní pohřeb.

⁴¹² K. KELLER – A. CATALANO, *Die Diarien*, s. 147.

předávali cizímu muži. Obyvatelé dotyčného domu se však na nic takového nepamatovali a vše popřeli.⁴¹³

V této souvislosti musíme též zmínit zajímavou, avšak velice nejasnou poznámku v kardinálově deníku ke dni 9. dubna 1637: „*Na radnici na Malé Straně byli předvedeni otec a bratr Vilémovy dámy, aby se zjistilo, kde jsou jeho peníze a aby si nemohli stěžovat, že proti zvyku země budou zadrženi v mém domě.*“⁴¹⁴ Bohužel arcibiskup nezmínil ani jméno oné dámy ani její vztah k zemřelému kancléři. Označení „dáma“ kardinál Harrach ve svém deníku zpravidla používal pro ženy urozeného původu. Nelze nevidět jistou paralelu v případě kardinála Ditrichštejna a jeho vztahu k mladé vdově, jejíž jméno nám zůstává rovněž skryto.⁴¹⁵

Když se tedy ani přes usilovné pátrání nepodařilo peníze nalézt, nabídl kardinál Harrach římské kongregaci, že odcizenou částku uhradí ze svých vlastních prostředků. Basilius Aire napsal sekretáři Propagandy do Říma, že mu je kardinála líto, „*protože k tomu nedošlo vinou jeho nedbalosti, dost na tom, že chce nahradit škodu.*“⁴¹⁶

Zároveň se ale Harrach zapřísahal, že se solní pokladnou již nechce mít v budoucnu nic společného. Dále se dotazoval, komu by bylo nejlépe v budoucnosti svěřit do opatrování klíče od pokladny, jejíž zámek nechal mezitím z opatrnosti vyměnit. „*Protože se často stává, že v mé nepřítomnosti je třeba uložit peníze do pokladny, což by nebylo možné, jestliže by jeden z nezbytných klíčů nebyl v Praze.*“⁴¹⁷ Sám arcibiskup v dalším dopise navrhoval, aby se jeden klíč svěřil někomu z kanovníků metropolitní kapituly, druhý strahovskému opatu

⁴¹³ Basilius Ingolimu, 18. 4. 1637.

⁴¹⁴ K. KELLER – A. CATALANO, *Die Diarien*, s. 152.

⁴¹⁵ P. BALCÁREK, *Kardinál František Ditrichštejn*, s. 120–125.

⁴¹⁶ Basilius Ingolimu, 18. 4. 1637.

⁴¹⁷ Harrach Ingolimu, 18. 4. 1637.

Kašparu Questenberkovi a třetí nějakému kapucínovi.⁴¹⁸ Někdo z kapucínů by podle jeho názoru v budoucnu mohl místo něj *cassa salis* spravovat. Kardinálové jeho žádost o uvolnění ze správy solní pokladny zamítli a pouze mu povolili, aby navrhl dva duchovní, nikoli však z kapucínskému řádu,⁴¹⁹ kteří by mu v jeho službě pomáhali.⁴²⁰ Nakonec mu alespoň velkoryse odpustili úhradu deficitní sumy, poněvadž se ukázalo, že to stejně přesahuje jeho aktuální finanční možnosti.

Později byla pokladna přemístěna na jiné místo, „*kam se nemohlo chodit jinak než veřejně.*“⁴²¹ Muselo se přitom projít sakristií a konzistoří a po každé návštěvě se nechaly dveře zapečetit. Za Harrachových následovníků se však už tato bezpečnostní opatření nedodržovala, na což si stěžoval Propagandě vídeňský nuncius Mario Alberizzi.⁴²² Solní pokladna byla nakonec umístěna do malé místnosti v poschodí Arcibiskupského paláce, kde se společně s ní nacházely pokladny pro kanonické dávky *cathedraticum* a *seminaristicum*, které tak byly všechny pod správou jednoho pokladníka.⁴²³

Poslední, kdo „*caso disgratiato*“ zmínil, byl bývalý vídeňský internuncius Marcantonio Santini, jenž v roce 1710 na příkaz Propagandy vykonal důkladnou vizitaci solní pokladny.⁴²⁴ Zumackerovo jméno ve své závěrečné relaci neuvedl, psal pouze o jistém pokladníkovi, který zneužil velkou sumu

⁴¹⁸ Harrachův dopis se projednával na generální kongregaci Propagandy 12. 12. 1637.

⁴¹⁹ Tato podmínka jistě souvisí s horšícím se postavením Valeriána Magniho v důsledku jeho střetu s jezuitou. K tomu srov. A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 231–246. Hermann Tüchle ve své edici protokolů Propagandy opomněl latinskou zápornku, takže smysl výpovědi je opačný. Srov. H. TÜCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 439.

⁴²⁰ Generální kongregace Propagandy, 12. 12. 1637, APA, Acta SC, 1636–1637, fol. 419.

⁴²¹ „... *dove non si poteva andare che pubblicamente.*“ Alberizzi Propagandě, 28. 8. 1672, NA Praha, Sbirka přepisů, SCPF, kart. 145, inv. č. 715 (SC, 1622–1680, n. 1, fol. 543).

⁴²² Tamtéž.

⁴²³ *Relazione sopra lo stato della cassa del sale di Bohemia* (1710), NA Praha, Sbirka přepisů, SCPF, inv. č. 720, kart. 150 (Congregazioni particolari, 35, fol. 46nn).

⁴²⁴ P. HONČ, *Solní smlouva*, s. 193–194.

peněz a vrhl se z jednoho okna. Je nanejvýš pravděpodobné, že v době jeho vizitace již list obsahující kancléřovo jméno v dotyčném kodexu chyběl.

Do Eichstättu, v němž Zumacker svou církevní kariéru zahajoval jako kanovník tamní kapituly, se zpráva o konci jeho života dostala později a s velkými nepřesnostmi.⁴²⁵ V jednom kopiáři se dočítáme, že měl zemřít okolo roku 1640 v Praze, když byl „někým shozen na ulici z oken paláce kardinála Dietrichštejna, v jehož službách nějaký čas působil“ (sic!). V Bavorsku byla nepochybně známa česká tradice násilného vyhazování z oken, ale můžeme si být jisti, že v tomto případě se o defenestraci nejednalo.

⁴²⁵ „Friederici Staphillo successit Guielmus Zumacker J:U: Doctor in officialatus munere quam praebenda utriusque postmodum exauctoratus hinc migravit et anno circiter 1640mo Praegae ex fenestris palatii Eminentissimi Cardinalis Dietrichstein in cui officiis aliquandiu fuerat in publicas vias absque sacerdotalibus vestibibus a nonnemine deiectus ex animis jacuit.“ Diözesanarchiv Eichstätt, sign. B 119/1.

3. 2 Správa solní pokladny za arcibiskupa Sobka (1669–1675)

S nástupem nového papeže Klementa IX. (1667–1669) došlo k personální výměně na vídeňské nunciatuře a novým nunciem byl jmenován Antonio Pignatelli (1668–1671), budoucí papež Inocenc XII. (1691–1700).⁴²⁶ I na něj se Propaganda záhy obrátila s informací o *cassa salis*.⁴²⁷ Roční příjem solní pokladny se v této době pohyboval okolo 15 000 zlatých. Kongregace nuncia pověřila, aby zjistil, kdo a na základě jakého oprávnění pokladnu po smrti arcibiskupa Harracha spravuje. Panovala totiž obava, aby v době bez hlavního administrátora neztratila Propaganda toto vlastnictví Apoštolského stolce z dohledu.

Nuncius měl proto navrhnout vhodnou osobu, které by správa pokladny mohla být v budoucnu svěřena. Pignatelli odpověděl, že po Harrachově smrti nenastala ve správě *cassa salis* žádná změna a že úředníci solní pokladny pokračují ve své práci.⁴²⁸ Vrchní dozor nad pokladnou měl děkan metropolitní kapituly Šebastián Zbraslavský.⁴²⁹ Ten sám Propagandu ubezpečil, že od smrti arcibiskupa má na starost solní pokladnu prozatímne kapitula. Peníze určené solní pokladně podle Zbraslavského zadržoval císařský výběrčí, který je nechtěl vydat, dokud nebude potvrzen Harrachův nástupce.

Císař Leopold jmenoval novým pražským arcibiskupem Jana Viléma Milštejnského z Kolovrat, ten ale zemřel ještě dříve, než se stačil vypravit

⁴²⁶ K jeho osobě viz [http://www.treccani.it/enciclopedia/innocenzo-xii_\(Enciclopedia-dei-Papi\)](http://www.treccani.it/enciclopedia/innocenzo-xii_(Enciclopedia-dei-Papi)) (vyhledáno 12. 9. 2017); Artur LEVINSON (ed.), *Nuntiatuiberichte vom Kaiserhofe Leopolds I* (1657, Februar – 1669, Dezember), in: Archiv für österreichische Geschichte, CVI, 2/1918, s. 498; D. SQUICCIARINI, *Die apostolischen Nuntien*, s. 176–178.

⁴²⁷ Propaganda Pignatellimu, 24. 11. 1668, tamtéž (Lettere, 92, Germania, 49).

⁴²⁸ Pignatelli Propagandě, 29. 12. 1668, tamtéž (SOCG, Germania e missioni settentrionali, 1622–1680, n. 1).

⁴²⁹ K jeho osobě viz F. KRÁSL, *Arnošt hrabě Harrach*, s. 452 a Antonín PODLAHA, *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum S. metropolitanae ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praestantia tempora*, Praegae 1912, s. 169.

do Prahy. Jeho nástupcem byl jmenován hradecký biskup Matouš Ferdinand Sobek z Bílenberka (1669–1675), jenž byl příslušníkem benediktinského řádu.⁴³⁰ Ten potvrdil, že našel solní pokladnu v dobrém stavu a že se v ní v hotovosti v různých mincích nachází 59 892 zl. a 23 a $\frac{3}{4}$ kr.⁴³¹ V latinsky psaném dopise slíbil,⁴³² že bude solní pokladnu dobře spravovat a že bude Propagandě podávat zprávy.⁴³³ Kongregace jednala o novém administrátorovi na svém zasedání 15. září 1669 za přítomnosti papeže, jenž nařídil, aby novým správcem byl opět arcibiskup a s ním jeden kanovník kapituly.⁴³⁴

Jako spoluadministrátora si Sobek vybral svého blízkého spolupracovníka Tomáše Pešinu z Čechorodu. V říjnu pak zaslal do Říma účty za období 1666–1667.⁴³⁵ Na Propagandu se také obrátil církevní výběrčí solních peněz Zachariáš Plauen, který vykonával tento úřad posledních 17 let Harrachova arciepiskopátu.⁴³⁶ Kardinálové mu ale odpověděli, že výběr ekonomických úředníků se jich netýká.⁴³⁷ Sobek Plauena nakonec ze svých služeb propustil, aby se „*nenavyšovaly výdaje*.“⁴³⁸ Uzavřel totiž s císařskými výběrčími ústní dohodu, že za příplatek budou vybírat i církevní dávkou.

V roce 1670 informoval arcibiskup Propagandu, že peníze uložené v solní pokladně již dosahují výše 100 000 zl. Žádal ji o svolení, aby mohl tuto

⁴³⁰ K jeho osobě viz Milan M. BUBEN, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, Praha 2000, s. 319–323.

⁴³¹ Potvrzení ze dne 29. 5. 1669, NA Praha, Sbirka prepisů, SCPF, inv. č. 713, kart. 143 (Congregazioni particolari, Miscellanea, I.).

⁴³² Na rozdíl od arcibiskupa Harracha neovládal Sobek italštinu, která již byla před latinou v komunikaci s Propagandou preferována. K tomu srov. Alessandro CATALANO, *Mnoho je veršotepců, málo básníků... Italština a italská literatura ve střední Evropě během 17. a 18. století*, in Ladislav DANIEL – Jiří PELIKÁN – Piotr SALWA – Olga ŠPILAROVÁ (edd.), *Italská renesance a baroko ve střední Evropě/Renesans i barok włoski w Europie Środkowej, Olomouc 2005*, s. 149–166.

⁴³³ Sobek Propagandě, 18. 6. 1669, NA Praha, Sbirka prepisů, SCPF, inv. č. 713, kart. 143 (SO CG, 420, fol. 234).

⁴³⁴ Generální kongregace 15. 9. 1669, tamtéž (Udienze di Nostro Signore, 1, fol. 77).

⁴³⁵ Tamtéž (SO CG, 423).

⁴³⁶ Plauen Propagandě (s. d.), tamtéž (SO CG, 419, fol. 434).

⁴³⁷ Generální kongregace, 30. 7. 1669, tamtéž (Acta S. C., fol. 259).

⁴³⁸ Regest Sobkova dopisu ke generální kongregaci 4. 8. 1670, NA Praha, Sbirka prepisů, SCPF, inv. č. 714, kart. 144 (SO CG, 423).

sumu investovat do koupě nějakých statků. Propaganda nechtěla nechat toto rozhodnutí jen na arcibiskupovi, proto mu nařídila, aby o tom informoval i vídeňského nuncia a vyslechl jeho mínění. Zároveň římsí kardinálové uznávali, že pokud budou peníze ležet ladem, může to pokladně způsobit velkou ztrátu.⁴³⁹ Na generální kongregaci 4. srpna 1670 schválila Propaganda koupi statků s podmínkou, že musí být výnosné a nepřilíš vzdálené od plánovaných biskupství. Na řadu mělo přijít biskupství v západních Čechách.

Arcibiskup poslal do Říma děkovný dopis, v němž upozorňoval, že v Čechách je velice málo vhodných statků na prodej.⁴⁴⁰ Pokud se již nějaká příležitost naskytne, objeví se hned mnoho kupců, takže je třeba, aby mu Propaganda schválila koupi předem. Ubezpečoval ji, že je dobrý hospodář a má zkušenosti v ekonomických záležitostech, ačkoli se nechce vychloubat. V závěru listu Sobek upozornil na špatnou kvalitu mincí a vyjádřil obavy z nové kalády, která by způsobila solní pokladně značné ztráty. Proto by bylo výhodnější zakoupit nějaký statek co nejrychleji. Propaganda s arcibiskupovými návrhy souhlasila, pokud to schválí rovněž vídeňský nuncius Pignatelli.⁴⁴¹

Již za dva týdny v dalším dopise Sobek kardinálům oznámil, že Plzeň, která byla vždy katolická, odmítla kvůli nějakému soukromému zájmu přijmout biskupství.⁴⁴² Nepomohlo ani jeho „*otcovské napomenutí*“, protože město získalo na svou stranu císaře. Arcibiskup tedy navrhoval pro nové sídlo biskupství město Klatovy, které je podle něj dostatečně veliké a sídlí v něm

⁴³⁹ Propaganda Pignatellimu, 4. 8. 1670, NA Praha, Sběrka přepisů, SCPF, inv. č. 714, kart. 144 (SOCG, 424).

⁴⁴⁰ Sobek Propagandě, 13. 9. 1670, tamtéž (SOCG, 424).

⁴⁴¹ Generální kongregace, 10. 11. 1671, tamtéž (Acta SC, fol. 341).

⁴⁴² Sobek Propagandě, 26. 9. 1670, tamtéž (SOCG, 438, fol. 321).

dominikáni i jezuité. Ohledně koupě panství napsal, že v plzeňském kraji se může za 100 000 zl. sotva najít jedno vhodné panství na prodej. Navrhoval, aby se za stejnou cenu nakoupilo několik menších statků, které dohromady vytvoří jedno pěkné panství. „*Ostatně podle popisu věrných přátel se bude moci žít asi 3000 ovcí, 120 krav, zaseto bude moci být na zimu 600 a více měřic, na léto stejně tak, šenkováno může být 300 sudů piva, výnos z každého sudu je 4 zl., rybníky jsou také vhodné, proto panství ponese více než 6 %.*“⁴⁴³ Celou záležitost však zkomplikovalo nunciovo odvolání související s další změnou na Petrově stolci, a tak se arcibiskup Sobek ke koupi statku Janovice, který měl být určen pro třetí biskupství, dostal až na podzim roku 1674.

Novým vídeňským nunciem byl jmenován Mario Alberizzi (1671–1675),⁴⁴⁴ jenž byl se solní pokladnou velmi dobře obeznámen, poněvadž v letech 1657–1664 působil jako sekretář Propagandy. Ten jako první zpochybnil tezi o potřebě zakládání nových biskupství. V dopise Propagandě v listopadu 1671 napsal, že měl vždy pochyby o tom, zda je pro Čechy užitečné zřízení čtyř biskupství. Poněvadž ale v době, kdy byl sekretářem kongregace, již bylo o dvou nových biskupstvích rozhodnuto, neodvažoval se záležitost kritizovat. Nyní však bylo nutno zvážit, zda peníze z *cassa salis* nelze použít jinak. Dobře spravovaný příjem 15 000 zl. ročně by mohl napomoci k „*total conversione della Germania.*“⁴⁴⁵ V dalším dopise Alberizzi napsal, že podle slov jednoho ministra souviselo založení dvou nových biskupství s „*marnivostí kardinála Harracha, který chtěl mít sufragány.*“ Navíc město

⁴⁴³ „*Alioquin iuxta fidelium amicorum descriptionem poterunt ali ovium circiter tria millia, vaccae centum viginti, seminari poterunt pro hyeme sexcenti et aplius modii, pro aestate totidem, cerevisiae epocillari poterunt trecenta vasa, fructus cuiusvis vasis computatur pro 4 fl. seu duobus coronatis, piscinae quoque commodae ita quod feret dominium sic coadunatum plusquam 6 pro cento.*“

⁴⁴⁴ K jeho osobě viz [http://www.treccani.it/enciclopedia/mario-alberizzi_\(Dizionario-Biografico\)](http://www.treccani.it/enciclopedia/mario-alberizzi_(Dizionario-Biografico)) (vyhledáno 12. 9. 2017); Artur LEVINSON (ed.), *Nuntiatuiberichte vom Kaiserhofe Leopolds I*, II. Teil (1670, Mai – 1679, August), in *Archiv für österreichische Geschichte*, CVI, 2/1918, s. 497–498; D. SQUICCIARINI, *Die apostolischen Nuntien*, s. 179–181.

⁴⁴⁵ Alberizzi Propagandě, 8. 11. 1671, tamtéž (SOCG, 434).

určené pro třetí biskupství tuto poctu odmítlo.⁴⁴⁶ Tím jiným účelem, na nějž se měly solní peníze vynaložit, bylo zakládání nových farností. Podle nuncia obyvatelstvo v Čechách, zejména v horských oblastech, trpí kvůli nedostatečné pastýřské péči a je ohrožováno ze sousedních kacířských zemí.

Tento názor sdílelo mnoho duchovních a také nejvyšší kancléř Jan Hartvík z Nostic se přimlouval, aby peníze byly použity na tento účel.⁴⁴⁷ Snahy o změnu koncepce v rekatolizaci, podle níž se má před novými biskupstvími upřednostnit budování farní sítě, tedy začaly ještě před nástupem Valdštejna na pražský arcibiskupský stolec.⁴⁴⁸ Nunciova argumentace byla velmi podobná té, jakou známe z Lamormainova dobrozdání ze závěru roku 1626, v němž tento jezuita rovněž preferoval zakládání farností. S tímto pohledem se od počátku ztotožňovala také řada představitelů světské moci, mezi něž patřil i Jaroslav Bořita z Martinic.⁴⁴⁹ Propaganda však tuto zásadní změnu v užití solních peněz odmítala a prioritou pro ni nadále zůstávala nová biskupství.⁴⁵⁰ Přesto všechny další projekty na založení nových biskupství v 17. století ztroskotaly.⁴⁵¹

⁴⁴⁶ Alberizzi Propagandě, 27. 12. 1671, tamtéž.

⁴⁴⁷ Alberizzi Propagandě, 28. 4. 1675, NA Praha, Sbirka přepisů, SCPF, inv. č. 715, kart. 145 (SOCG, 454).

⁴⁴⁸ Srov. Nicolas RICHARD, *Proč v Čechách v 17. století založit novou diecézi? Pastorační strategie u zrodu biskupství v Hradci Králové*, in Petr POLEHLA (ed.), *350 let královéhradecké diecéze*, Červený Kostelec 2015, s. 34; J. M. HAVLÍK, *Jan Fridrich*, s. 123–136. Generální kongregace Propagandy konaná dne 13. 4. 1676 zamítla, aby se prostředky ze solní pokladny používaly na jiný účel, než je zakládání biskupství. NA Praha, Sbirka přepisů, SCPF, inv. č. 715, kart. 745. Jiří M. Havlík ve své monografii uvedl, že toto rozhodnutí se týkalo iniciativy pražského arcibiskupa Valdštejna. Ve skutečnosti Propaganda reagovala na návrh nuncia Alberizziho. Srov. J. M. HAVLÍK, *Jan Fridrich*, s. 124–126.

⁴⁴⁹ A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 171–172; V otázce biskupství a biskupské moci vznikla mezi českými pány a jezuity určitá aliance; TÝŽ, *La politica*, s. 115.

⁴⁵⁰ Kardinálové Propagandy na různé žádosti o podporu ze solní pokladny stále opakovali rozhodnutí kongregace z 1. října 1630, že „*ante omnia esse erigendos episcopatus*“ („*že především je třeba zřídit biskupství*“). H. TŮCHLE (ed.), *Acta SC 1622–1649*, s. 300.

⁴⁵¹ Zdeňka KOKOŠKOVÁ, *Pokusy o zřízení biskupství v západních Čechách v rámci rekatolizačních snah v 17. století*, in: *Z archivních depozitářů. Pavle Burdové k 70. narozeninám*, Praha 1998, s. 50–54; Jiří M. HAVLÍK, *Jan Fridrich*, s. 95–97.

Nuncius Alberizzi ve svých zprávách nehodnotil arcibiskupa Sobka v nejpříznivějším světle.⁴⁵² „*On je řeholník, a abych řekl pravdu, třebaže je člověk dobrých úmyslů, nevím, jak by se mohl hodit k takovému chrámu. Mohli se spokojit s jeho ponecháním v Hradci Králové, který byl pro něj vhodnější.*“⁴⁵³ Alberizzi si také Propagandě stěžoval, že se Sobek, podobně jako jeho předchůdce, snaží vyhýbat závislosti na něm. Proto mu podle nuncia musí dát patřičné příkazy sama římská kongregace, aby neprojevoval vzdorovitost pod záminkou, že je *legatus natus*. V jiném dopise nuncius Propagandu informoval, že zakázal arcibiskupovi disponovat penězi z *cassa salis* bez účasti kapituly.⁴⁵⁴ Zároveň navrhoval, aby klíče od pokladny byly opět svěřeny různým osobám, jak tomu bylo za arcibiskupa Harracha.

Je pozoruhodné, že o prostředky ze solní pokladny někdy žádaly i církevní instituce nacházející se mimo území Čech, jako například budyšínská kapitula v Horní Lužici či významný chrám maltézských rytířů *Corpus Domini* ve Vratislavi. Císařský dvůr i papežští nunciové většinou tyto žádosti podporovali, i když *de facto* odporovaly znění solní smlouvy. Jednalo se zde však o velmi důležitou otázku zachování katolických enkláv ve většinově nekatolickém prostředí.

Budyšínská kapitula se stala po sekularizaci míšeňského biskupství ústřední katolickou institucí v zemi a často se střetávala v kompetenčních sporech s tamtéž se nacházejícím evangelickým *Oberamtem*.⁴⁵⁵ Situaci lužických katolíků bedlivě sledovala římská Propaganda. Prostřednictvím vídeňského

⁴⁵² Alberizzi Propagandě, 31. 7. 1672, NA Praha, Sbíрка přepisů, SCPF, inv. č. 715, kart. 145 (SO CG, 435).

⁴⁵³ „*Egli è monaco et a dir il vero benche huomo di buona intentione non so però quanto fosse adatto ad una chiesa tale, e potevano contentarsi di lasciarlo in Chinigratz che era fato più a suo dosso.*“ Tamtéž.

⁴⁵⁴ Alberizzi Propagandě, 28. 8. 1672, tamtéž (SC, 1, fol. 543).

⁴⁵⁵ K tomu viz Lenka BOBKOVÁ – Luděk BŘEZINA – Jan ZDICHYNEC, *Horní a Dolní Lužice*, Praha 2008, s. 123–124 a 181–183; Jan ZDICHYNEC, *Budyšínská administrativa a její vztahy k Čechám*, in: *Korunní země v dějinách českého státu, IV, Náboženský život a církevní poměry v zemích Koruny české*, s. 145–162.

nuncia vybízeli kardinálové císaře Leopolda, aby bránil tamní katolickou minoritu a její právo zachovávat svůj ritus.⁴⁵⁶ Jako nejlepší řešení ovšem viděli, aby císař získal obě Lužice zpět. Také arcibiskup Sobek se u císaře a jeho ministrů i u Propagandy v této záležitosti osobně angažoval. Snažil se získat pro zadluženou budyšínskou kapitolu finanční podporu. Navrhoval částku 6000 zl., která by se vzala z *cassa salis*.⁴⁵⁷ Propaganda nakonec usoudila, že může poskytnout tuto mimořádnou milost, s níž souhlasil i papež Klement X.⁴⁵⁸

Pokud jde o vratislavský chrám *Corpus Domini*, jehož „se zmocnili k hanbě katolického náboženství heretici“, přimlouval se za jeho vykoupení především nuncius Alberizzi a také arcibiskup Sobek tento plán schvaloval.⁴⁵⁹ Zástavní suma činila 40 000 zl., neboť součástí byla i komenda maltézskeho řádu. Přesto Propaganda souhlasila s vyplacením této částky ze solní pokladny a vyzdvihla nunciovu horlivost.⁴⁶⁰ Celá záležitost se však protahovala kvůli složitým vlastnickým vztahům, do nichž měl právo zasahovat kromě maltézskech rytířů i císař. Když s ním v této věci Alberizzi v březnu 1675 vyjednával, dostaly se do Vídně zprávy o vstupu švédského vojska na území říše, blízko hranic se Slezskem. Za této situace se nepovažovalo za rozumné investovat peníze do země ohrožované nepřítelem, a celý projekt byl proto odložen.

Na konci dubna 1675 informoval nuncius Alberizzi Propagandu o velmi špatném zdravotním stavu arcibiskupa Sobka. Vyjádřil též

⁴⁵⁶ Generální kongregace, 2. 4. 1669, NA Praha, Sbirka prepisu, SCPF, inv. č. 713, kart. 143 (Acta SC, fol. 126–127).

⁴⁵⁷ Alberizzi Propagandě, 8. 11. 1671, tamtéž, inv. č. 714, kart. 144 (SO CG, 434).

⁴⁵⁸ Audience u papeže, 2. 12. 1671, tamtéž (Udienze di N. S., vol. 1, fol. 132–133). Jelikož se jednalo o peníze, které císař platil jako úrok z půjčky ze solní pokladny, nastaly v budoucnu kvůli postoji papežské kurie k úrokům určité komplikace a řešila se otázka, komu vlastně tyto peníze patří.

⁴⁵⁹ Alberizzi Altierimu (prefekt Propagandy), 26. 11. 1673, tamtéž, inv. č. 715, kart. 145 (SO CG, 446).

⁴⁶⁰ Generální kongregace, 26. 2. 1674, tamtéž (Acta SC, fol. 62).

přesvědčení, že dlouhá prodleva v zaslání účtů nemá souvislost s tím, že by Sobek chtěl pokladnu vymanit ze závislosti na Propagandě. Důvodem byla spíše „*obvyklá pomalost národa*.“⁴⁶¹ Přesto podle nuncia hrozilo nebezpečí, že by tyto prodlevy mohly vést k absolutní nezávislosti. Jako řešení proto navrhl, aby se účty nejprve zasílaly nunciovi, „*jehož oko je blíže a nelze se mu snadno vyhnout*.“⁴⁶² S tímto návrhem Propaganda souhlasila.⁴⁶³

Arcibiskup Sobek zemřel 29. dubna 1675, jen o den později, než byl datován nunciův list. Přestože sám sebe považoval za velmi dobrého ekonomu, zanechal pražskému arcibiskupství, i kvůli své štedrosti, velké dluhy.⁴⁶⁴ V květnu 1675 byl nuncius Alberizzi jmenován kardinálem a bylo rozhodnuto o jeho návratu do Říma.

⁴⁶¹ „... *la solita lentezza della natione*.“

⁴⁶² „... *il cui occhio come più immediato, e più prossimo, non così facilmente può sfuggirsi*.“ Alberizzi Propagandě, 28. 4. 1675, Sbirka přepisů, SCPF, inv. č. 715, kart. 145 (SO CG, 454).

⁴⁶³ Generální kongregace, 25. 6. 1675, tamtéž (Acta SC, fol. 156nn).

⁴⁶⁴ Milan M. BUBEN, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, s. 322.

3.3 Správa solní pokladny za arcibiskupa Valdštejna (1675–1694)

Po Sobkově smrti navrhla metropolitní kapitula za jeho nástupce dosavadního královéhradeckého biskupa Jana Bedřicha z Valdštejna (1675–1694). Ten se stal posledním pražským arcibiskupem, jenž byl zároveň velmistrem řádu křižovníků s červenou hvězdou.⁴⁶⁵ Jeho archiepiskopát byl významně poznamenán tureckým nebezpečím a spory se světskou mocí o postavení duchovenstva na zemském sněmu a o daně a církevní imunity.⁴⁶⁶

Valdštejn poprvé zaslal do Říma zprávu o solní pokladně v listopadu 1675. Uvedl v ní, že se v pokladně nachází asi 100 000 zl. a že stavy vyvíjejí silný nátlak, aby se zmenšila hodnota peněz, což by pokladnu poškodilo. Navrhl dva způsoby, jak se lze této ztrátě vyhnout. Buď se peníze mohou uložit na úrok, nebo je třeba koupit nějaký statek.⁴⁶⁷ V roce 1676 se v Římě konalo nové konkláve trvající déle než dva měsíce. Žádné zasedání Propagandy se proto v této době nekonalo. Papežem byl zvolen Benedetto Odescalchi, jenž přijal jméno Inocenc XI. (1676–1689) a jemuž se brzy podařilo sanovat rozvrácené papežské finance. Z přebytků rozpočtu tak mohl podporovat císaře Leopolda v boji s Turky, celkově mu na tento účel poskytl asi 1 500 000 zlatých. Neméně důležitá byla i jeho diplomatická aktivita.⁴⁶⁸

⁴⁶⁵ K jeho osobě viz Jiří M. HAVLÍK, *Jan Fridrich z Valdštejna. Arcibiskup a mecenáš doby baroka*, Praha 2016; Petra VOKÁČOVÁ, *Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí v době baroka*, Praha 2014, s. 233–287.

⁴⁶⁶ K tomu viz Jiří M. HAVLÍK, *Spor českého duchovenstva o imunity církve. K politickým aktivitám pražského arcibiskupa Jana Bedřicha z Valdštejna*, ČCH 107, 4/2009, s. 769–796; Valentin URFUS, *K finanční pravomoci českého sněmu v druhé polovině 17. století*, Právněhistorické studie 15, 1971, s. 107–112.

⁴⁶⁷ Valdštejn Propagandě, 7. 11. 1676, tamtéž (SO CG, 462).

⁴⁶⁸ Josef GELMI, *Papežové. Od svatého Petra po Jana Pavla II.*, Praha 1994, s. 205.

Propaganda se českými záležitostmi opět zabývala až na začátku roku 1677.⁴⁶⁹ Sekretář kongregace Urbano Cerri (1675–1679) upozornil, že v době kardinála Harracha byly účty solní pokladny zasílány pravidelně, ale po jeho smrti se od toho upustilo. Ačkoliv se nunciové snažili o nápravu, poslední účty přišly za rok 1669.

Z roku 1677 také pochází velmi zajímavá a pro církevní historii a statistiku důležitá pětisetstránková relace o stavu katolického náboženství na celém světě, jejímž autorem byl výše zmíněný sekretář Propagandy.⁴⁷⁰ Ke stavu náboženství v Čechách Cerri poznamenal, že zde kongregace může uplatňovat větší autoritu, poněvadž po znovuzískání země císařem Ferdinandem II. byla Svatým stolcem založena z příjmů solní pokladny dvě biskupství.⁴⁷¹ Ze stejného zdroje se mají v budoucnu založit další dvě diecéze.

Na nutnost zřízení nových biskupství byl upozorňován i Valdštejn,⁴⁷² jenž po opakovaném naléhání nuncia a kongregace zaslal účty solní pokladny do roku 1674. Jinak ale tuto povinnost spíše zanedbával. Přesto se prosadil nový způsob zasílání účtů navržený někdejším vídeňským nunciem Alberizzim. Nově pražský arcibiskup adresoval účty solní pokladny vídeňské nunciatuře, kde byla provedena předběžná kontrola. Po jejím skončení nuncius zaslal účty se svými poznámkami do Říma.

Nový královéhradecký biskup Jan František Kryštof z Talmberka (1676–1698) opakovaně žádal Propagandu, aby mu ze solní pokladny poskytla 3000 římských scudů na přestavbu jeho rezidence.⁴⁷³ Hradečtí biskupové

⁴⁶⁹ Generální kongregace, 29. 1. 1677, NA Praha, SCPF, Sběrka přepisů, inv. č. 716, kart. 146 (Acta SC, fol. 6nn).

⁴⁷⁰ *Stato della religione cattolica in tutto il mondo nell' anno 1677*, viz Antonio MARSAND, *I manoscritti italiani della Regia biblioteca parigiana*, II., Parigi 1838, s. 446.

⁴⁷¹ NA Praha, SCPF, Sběrka přepisů, SCPF, inv. č. 716, kart. 146 (Miscell. varie, 13, fol. 50–51).

⁴⁷² Propaganda Valdštejnovi, 6. 9., 1677, tamtéž (Registro di lettere 1677, 66, fol. 70).

⁴⁷³ Tomáš Petráček v jedné své studii o relacích *ad limina* píše, že údaje k biskupské rezidenci máme dochovány až ve zprávě druhého hradeckého biskupa. Viz Tomáš PETRÁČEK, *Rezidence hradeckých*

z důvodu nevyhovujícího stavu domů zakoupených pro tento účel sídlili doposud na záměčku v Chrasti nedaleko Chrudimi. Chrast se však nacházela mimo hranice hradecké diecéze, proto již první hradecký biskup Matouš Ferdinand Sobek zažádal Propagandu o výměnu tohoto panství za jiné, k čemuž však nedošlo.⁴⁷⁴ Kongregace v Římě byla ochotna přidělit podporu na vybudování biskupské rezidence, avšak s podmínkou, že se bude finančně spolupodílet i sám biskup, jak se na tom domluvila s Talmberkovým předchůdcem Bedřichem z Valdštejna.⁴⁷⁵ Může nás jistě překvapit, že supliky o podporu z *cassa salis* leckdy připomínaly moderní žádosti o poskytnutí dotace, kde je často kromě důkladného zdůvodnění nezbytnou podmínkou právě spolufinancování. Mělo tak být zajištěno, že příjemce podpory bude s finančními prostředky nakládat hospodárněji.

Vídeňský nuncius Francesco Buonvisi (1675–1689)⁴⁷⁶ tuto záležitost s Talmberkem projednával. Ten ale namítal, že není tak bohatý jako jeho předchůdce, takže nemůže použít vlastní prostředky.⁴⁷⁷ Z tohoto důvodu Propaganda se souhlasem papeže Inocence XI. subvenci nakonec zamítla.⁴⁷⁸ Hradeckému biskupovi navíc pohrozila kanonickými tresty, pokud nebude

biskupů v relacích ad limina, in: Petr POLEHLA – Jan HOJDA (red.), *Biskupská rezidence v Hradci Králové. 300 let od vybudování*, Hradec Králové 2010, s. 65–66. V opisech Propagandy však máme dochovanou i první relaci biskupa Sobka z roku 1667. Píše v ní mimo jiné, že dům zakoupený pro biskupskou rezidenci dosud není vhodný pro důstojné bydlení. *Humillima relacio de statu neo-episcopatus Reginohradecensis*, NA Praha, Sběrka přepisů, SCPF, inv. č. 713, kart. 143 (Germania-Bohemia, 327, fol. 315–318, zde 316).

⁴⁷⁴ Generální kongregace, 19. 11. 1668, tamtéž (Acta S. C., fol. 248).

⁴⁷⁵ Architekti odhadovali náklady na přestavbu tzv. Gallasovských domů na biskupskou rezidenci na 10 000 zlatých. Valdštejn žádal Propagandu o 5000 zl., zbylých 5000 zl. chtěl uhradit z výnosu svého velkostatku. K tomu srov. Jana CROŮ, *Královéhradečtí biskupové a jejich rezidence*, Hradec Králové 2014, s. 80.

⁴⁷⁶ K jeho osobě viz Anna Maria TRIVELLINI, *Il cardinale Francesco Buonvisi, nunzio a Vienna (1675–1689)*, Firenze 1958; Donato SQUICCIARINI, *Die apostolischen Nuntien*, s. 182–188.

⁴⁷⁷ Buonvisi Propagandě, 20. 6. 1677, NA Praha, Sběrka přepisů, SCPF, inv. č. 716, kart. 146 (SOCG, 465)

⁴⁷⁸ Propaganda Buonvisimu, 6. 9. 1677, tamtéž (Registro di lettere, 66, fol. 70).

sídlit u svého chrámu jako první biskup Sobek.⁴⁷⁹ Problém biskupské rezidence se kvůli nedostatku financí i sporům s městem nevyřešil během celého Talmberkova episkopátu. Špatná finanční situace hradeckého biskupství souvisela zejména s mimořádnými daněmi na válku s Turky a s nákladným soudním sporem s hrabětem Berkou.⁴⁸⁰

Arcibiskupové nesli na svých bedrech i nevyřešené záležitosti a dluhy svých předchůdců na stolci sv. Vojtěcha. Již jsme uvedli, že pro papežskou kurií bylo morálně velmi problematické přijímat úroky z půjček. Proto Propaganda rozhodla v září 1672 o vrácení těchto peněz císaři a papež Klement X. její závěry schválil.⁴⁸¹ Na další generální kongregaci přijali kardinálové usnesení, že v budoucnu se už nemají žádné úroky přijímat.⁴⁸²

Císař Leopold sice peníze zpět nepřijal, ale ustanovil, jakým způsobem má být s částkou, která činila 30 600 zl., naloženo. Podle Leopoldova přání se mělo poslat 20 000 zl. saskému kurfiřtovi a 6000 zl. budyšínské kapitule. Jak dosvědčil pokladník *cassa salis* Tomáš Javornický, Valdštejnův předchůdce arcibiskup Sobek tento příkaz splnil. Zbylých 4600 zl. mělo být dáno na census. V červnu 1676 císař v mandátu pro arcibiskupa Valdštejna toto své přání zopakoval.⁴⁸³ Valdštejn však nevěděl, kde se dotyčné peníze nacházejí. Z toho důvodu se setkal s dědici arcibiskupa Sobka, což byli řeholníci břevnovsko-broumovského opatství, aby se jich na to vyptal.⁴⁸⁴ Arcibiskup jim

⁴⁷⁹ Propaganda Talberkovi, 6. 9. 1677, tamtéž (fol. 70b). Také Matouš Ferdinand Sobek v Hradci Králové pobýval pouze příležitostně a byl ubytován na různých místech. Viz J. CROŮ, *Královéhradečtí biskupové*, s. 63 a 71.

⁴⁸⁰ K tomu viz Exkurs II: „*Processus Berkianus*“.

⁴⁸¹ Generální kongregace, 5. 9. 1672, NA Praha, Sběrka přepisů, SCPF, inv. č. 715, kart. 145 (Acta SC, fol. 226nn).

⁴⁸² Generální kongregace, 14. 9. 1672, tamtéž (Udienze di N. S., 1). Toto rozhodnutí se však nerespektovalo, poněvadž mnohdy úroky představovaly jediný příjem solní pokladny.

⁴⁸³ Císařský mandát z 5. 6. 1676, tamtéž, (Congregazioni particolari, 36, fol. 396).

⁴⁸⁴ *Protocollum congressus coram archiepiscopo Joanne Friderico de Waldstein cum haeredibus def. Mathei archiepiscopi, et ministro cassae ecclesiasticae die 27 Augusti anni 1678 ratione 30 600 flor. habitii*. NA Praha, Sběrka přepisů, inv. č. 716, kart. 146 (Congregazioni particolari, 36, fol. 396b).

sdělil, že musí peníze najít, jinak je budou muset vyplatit sami i s úroky. Dědici odpověděli, že po nich budou pátrat, ale ať jsou jim prozatím úroky odpuštěny. To arcibiskup odmítl s poukazem na to, že se nejedná o jeho, ale o císařovy peníze.

Na konci ledna 1679 se císař Leopold znovu obrátil na Valdštejna s příkazem, aby tyto peníze předal opatu Otovi z Banz, císařskému rezidentu v Drážďanech, jenž se ocitl v těžké tísní.⁴⁸⁵ Arcibiskup odpověděl na začátku března 1679, že příkaz nemohl vykonat.⁴⁸⁶ Peníze se totiž podle něj nacházely u dědiců arcibiskupa Sobka, kterým hodlá napsat, aby je předali zmíněnému opatovi, pokud císař nerozhodne jinak. Na císaře se však obrátil i opat broumovského kláštera Tomáš Sartorius.⁴⁸⁷ Stěžoval si, že po něm arcibiskup vymáhá ony peníze, aniž by mu byla ukázána jakákoli obligace. Už tak jsou dost zatíženi dluhy. V červnu Valdštejn Leopoldovi napsal, že Sartorius mu dosud nic nevrátil a že opat Oto z Banz na něj stále naléhá, aby mu vyplatil císařem přislíbené peníze.⁴⁸⁸ O měsíc později již arcibiskup naléhání podlehl a přikázal požadovanou sumu vybrat z pokladny.⁴⁸⁹ Zároveň zavázal Sobkovy dědice, aby co nejdříve dluh splatili. O další měsíc později opat Oto z Banz dosvědčil, že peníze přijal.⁴⁹⁰ Záležitost tím ale ukončena nebyla a spor o 5000 zl. se znovu rozhořel během Khünbergova archiepiskopátu.

V září roku 1679 přesídlil císař Leopold se svým dvorem kvůli epidemii dýmějového moru z Vídně do Prahy.⁴⁹¹ Hlavní město Čech zasáhla tato

⁴⁸⁵ Leopold I. Valdštejnovi, 29. 1. 1679, tamtéž (fol. 398b).

⁴⁸⁶ Valdštejn Leopoldu I., 1. 3. 1679, tamtéž (fol. 399).

⁴⁸⁷ Sartorius Leopoldu I., 15. 4. 1679, tamtéž (fol. 443).

⁴⁸⁸ Valdštejn Leopoldu I., 28. 6. 1679, (tamtéž, fol. 399b). Opis toho listu se rovněž nachází v NA Praha, APA, inv. č. 4182, sign. D 173/3, kart. 2872.

⁴⁸⁹ *Assecuratio Joannis Friderici archiepiscopi super 5000 floren*, 23. 7. 1679, NA Praha, Sbirka přepisů, SCPF, inv. č. 716, kart. 146 (fol. 400b).

⁴⁹⁰ *Recognitatio domini abbatis Banzensis super acceptis ex cassa salis 5000 floren*, 22. 8. 1679, tamtéž (fol. 400).

⁴⁹¹ Viz Jiří MIKULEC, *Leopold I., Život a vláda barokního Habsburka*, Praha 1997, s. 119–125.

nákaza plnou silou v následujícím roce.⁴⁹² Za hradbami pražských měst se zakládaly lazarety, kde o nemocné často pečovali členové řeholních společenství.⁴⁹³ Na zakládání a vydržování těchto morových lazaretů bylo potřeba dostatek finančních prostředků. Proto se panovník v dubnu 1680 obrátil na arcibiskupa Valdštejna s žádostí o půjčku 9 000 zl. ze solní pokladny. Valdštejn se sice zprvu zdráhal, ale když se mu Leopold zaručil, že zajistí dodatečný souhlas papežské kurie s užitím těchto peněz, nakonec souhlasil. Arcibiskup přikázal vyplatit požadovanou sumu morovému komisaři baronu Čabelickému.⁴⁹⁴

Výběr peněz z *cassa salis* se však poněkud zkomplikoval, neboť přístup k ní nebyl bezpečný. Jak napsal pokladník Tomáš Javornický, „*bude se muset vyčkat týden nebo dva, než bude místnost dobře vyčištěna a vykouřena.*“⁴⁹⁵ Vykuřování patřilo mezi hojně užívané prostředky k zamezení dalšího šíření nákazy. V září 1680 zaslal císař z Lince, kam se přesunul opět z obavy před morem, list kardinálu protektorovi Germánie Carlu Piovi.⁴⁹⁶ Žádal ho v něm, aby se přimluvil u papeže a získal jeho souhlas s užitím solních peněz, jak to slíbil arcibiskupovi. Morová epidemie však neustupovala, město, jak napsal Valdštejn, bylo zbaveno dobrodinců a v lazaretu se nacházelo asi sto nemocných.⁴⁹⁷ Proto císař požádal arcibiskupa o poskytnutí dalších 6000 zl. a zaručoval se, že tyto prostředky navrátí, pokud je papež nedaruje. Jeho očekávání, že Propaganda užití peněz zpětně posvětit, se však nenaplnilo.⁴⁹⁸

⁴⁹² Srov. Ivana ČORNEJOVÁ – Jiří KAŠE – Jiří MIKULEC – Vít VLNAS, *Velké dějiny Zemí Koruny české*, VIII., s. 186–188.

⁴⁹³ Srov. Petr SVOBODNÝ – Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Pražské špitály a nemocnice*, Praha 1999, s. 41.

⁴⁹⁴ Valdštejn Buonvisimu, 22. 1. 1681, NA Praha, Sběrka přepisů, inv. č. 716, kart. 146.

⁴⁹⁵ Tomáš Javornický Janu Františku Liepurovi, 14. 7. 1680, NA Praha, APA, inv. č. 4187, sign. D174/1, kart. 2877.

⁴⁹⁶ Leopold Carlu Piovi, 14. 9. 1680, NA Praha, Sběrka přepisů, SCPF, inv. č. 716, kart. 146.

⁴⁹⁷ Valdštejn Buonvisimu, 22. 1. 1681, tamtéž.

⁴⁹⁸ Korespondence ohledně lazaretu a příspěvku na vydržování nemocných je uložena v NA Praha, APA, inv. č. 4187, sign. D174/1, kart. 2877. Srov. J. M. HAVLÍK, *Jan Fridrich*, s. 139–144.

Panovník peníze nevrátil, takže po mnoho desetiletí byla v účtech Propagandy částka 15 000 zl. evidována jako nesplacený dluh.

Výsledky vizitace pražské arcidiecéze provedené v letech 1676–1677 Valdštejna utvrdily v názoru, že je potřeba mnohem více se zaměřit na zakládání nových farností.⁴⁹⁹ Hlavním problémem již v této době nebyl nedostatek kvalitních duchovních, ale jejich nedostatečné hmotné zajištění.⁵⁰⁰ Ve své první relaci *ad limina* z konce roku 1680 pražský arcibiskup objasnil, proč preferuje zakládání farností před novými biskupstvími.⁵⁰¹ Zlepšit stav farností by bylo podle něj mnohem snadnější. Obyvatelé měst, v nichž se nová biskupství plánovala, totiž tvrdili, že biskupové by jim přinesli více zátěže než prospěchu. Valdštejn dále poznamenal, že jeden biskup vyžaduje více důchodů než 50 farářů. Upozornil rovněž na skutečnost, že královéhradecké biskupství se dosud nachází ve velmi špatném stavu, jenž by se měl vylepšit dříve, než se bude pomýšlet na nová biskupství. Každopádně není z politických důvodů naděje, že by se to v dohledné době podařilo. Biskupové mohou zasedat na zemském sněmu, a proto si český král nárokuje nominační právo. Apoštolský stolec se však tohoto práva nevzdá, pokud panovník na založení biskupství nepřispěje z vlastních prostředků, jako tomu bylo v případě hradeckého biskupství. Tomu arcibiskup nevěřil, poněvadž byla známa finanční tíseň císaře Leopolda. Peníze v solní pokladně naopak ležely ladem a nepřinášely žádný užitek.

Dlouhodobě odmítavý postoj Propagandy k podpoře zakládání farností na úkor nových biskupství však změnila až žádost samotného císaře Leopolda z 2. září 1681 adresovaná přímo papeži, v níž podpořil záměr arcibiskupa

⁴⁹⁹ K této vizitaci srov. J. M. HAVLÍK, *Jan Fridrich*, s. 125–126.

⁵⁰⁰ Srov. E. MAUR, *Problémy farní organizace*, s. 171.

⁵⁰¹ *Relatio ad limina* (30. 12. 1630), N. RICHARD (ed.),

Valdštejna.⁵⁰² Hlavním císařovým argumentem pro použití solních peněz k zakládání nových farností bylo, že lid se kvůli nedostatku kněží nemůže účastnit bohoslužeb a mnozí umírají bez duchovního zaopatření.⁵⁰³ Kardinálové v Římě o této císařově žádosti opakovaně jednali a nakonec rozhodli, že se z prostředků *cassa salis* může zřídit takový počet farností, jaký uspokojí duchovní potřeby obyvatelstva. Závazek o založení dalších biskupství přitom měl zůstat zachován.⁵⁰⁴ Papež Inocenc XI. toto rozhodnutí schválil 10. dubna 1682. Uskutečnění tohoto plánu však zhatilo turecké nebezpečí a ohrožení samotné Vídně, kvůli čemuž si Leopold vypůjčil všechny prostředky ze solní pokladny.

Jak napsal kardinál státní sekretář Alderano Cybo (1676–1689) v lednu 1683, papeži byly dobře známy těžkosti, se kterými se císař v Uhrách potýkal.⁵⁰⁵ Proto kromě finanční subvence, kterou již udělil, byl Svatý otec ochoten dát k dispozici i peníze z *cassa salis*, které byly určeny na zakládání farností. Ručit za tuto půjčku měla královská komora. V dubnu 1683 sám papež Inocenc XI. adresoval list vídeňskému nunciu Buonvisimu.⁵⁰⁶ Povolil v něm nejenom vybrat všechny peníze ze solní pokladny, ale také zcizit a prodat statek Janovice zakoupený ze stejného zdroje. Leopold měl tyto prostředky vrátit do dvou let od skončení války. Částky 150 000 zl. ze solní pokladny a 48 000 zl. z prodeje statku Janovice, zapůjčené císaři, byly dány

⁵⁰² J. M. HAVLÍK, *Jan Fridrich*, s. 123–136.

⁵⁰³ Generální kongregace, 30. 6. 1681, NA Praha, Sbirka přepisů, SCPF, inv. č. 716, kart. 146 (Acta S. C., fol. 181nn).

⁵⁰⁴ Generální kongregace 2. 9. 1681, tamtéž (Acta SC, fol. 256nn).

⁵⁰⁵ List z 16. 1. 1683 (adresát neznámý), NA Praha, Stará manipulace, inv. č. 1098, sign. G 72/8, kart. 835.

⁵⁰⁶ Inocenc XI. Buonvisimu, 14. 4. 1683, NA Praha, Sbirka přepisů, SCPF, inv. č. 716, kart. 146 (Congregazioni particolari, 35, fol. 82–83).

na pětiprocentní úrok.⁵⁰⁷ Z první sumy se císař zavázal platit 7500 zl. ročně, z druhé 2400 zl.⁵⁰⁸

I když císař zapůjčené peníze nevracel, neboť turecká válka se protahovala, roční úroky byly královskou komorou vypláceny přesně. Zatímco půjčky ze solní pokladny schválené samotným papežem nevyvolávaly žádné kontroverze mezi duchovní a světskou mocí, opak platí o mimořádných daních na tureckou válku. Zde se Valdštejn tvrdě střetl v otázce církevních imunit a situace dospěla až k exekuci arcibiskupských statků a k hrozbám exkomunikace císařských úředníků.⁵⁰⁹ V roce 1687 se sice nakrátko oživil plán na rekonstrukci farní sítě, ale kvůli pokračování turecké války a vysokým nákladům, které s sebou nesla, nebyl realizován.

Dne 21. června 1689 vypukl na Starém Městě Pražském velký požár, který pohltil několik set domů.⁵¹⁰ Výrazně byla zasažena i budova arcibiskupského semináře na Králově dvoře.⁵¹¹ Arcibiskup Valdštejn již dříve zamýšlel zvýšit kapacitu alumnátu, proto se rozhodl využít této pohromy k přestavbě celého komplexu.⁵¹² Původně byl seminář zařízen pro 30 alumnů, po přestavbě se jeho kapacita měla zdvojnásobit. Na pozemku arcibiskupského semináře se nacházel hostinec pro chudé (*deversorium, hospitium publicum*), jenž rovněž shořel. Arcibiskup i staroměstští konšelé si museli

⁵⁰⁷ Císař Leopold se nakonec zavázal, že dluh i s úroky splatí do jednoho roku od konce války s Turky. Připomněl i svůj starší dluh 15 000 zl., který se rovněž zavázal vrátit. Srov. listy Leopolda I. ze 17. 4. 1683 a 1. 6. 1783. NA Praha, Sběrka prepisů, SCPF, inv. č. 716, kart. 146 (Congregazioni particolari, 35, fol. 127–130 a fol. 111).

⁵⁰⁸ První obligace pochází ze 17. 4. 1683, druhá z 1. 7. 1683. Uloženy jsou v NA Praha, Stará manipulace, inv. č. 1098, sign. G 72/8.

⁵⁰⁹ K tomu viz Jiří M. HAVLÍK, *Spor českého duchovenstva*, s. 769–796; TÝŽ, *Jan Fridrich*, 156–185.

⁵¹⁰ K tomu viz Jana KOPEČKOVÁ, „*Francouzský*“ *požár Prahy v roce 1689 a jeho pozadí*, in: Josef HRDLÍČKA – Pavel KRÁL (red.), *Celostátní studentská vědecká konference Historie 2000, České Budějovice 2001*, s. 97–123.

⁵¹¹ Srov. heslo *Alumnáty v Čechách. 1. pražský alumnát* (autor hesla Alois Soldát) in: Antonín PODLAHA – Josef TUMPACH (edd.), *Český slovník bohovědný*, I., Praha 1912, s. 332–335.

⁵¹² Jiří M. Havlík ve své monografii o arcibiskupovi Valdštejnovi plány na přestavbu arcibiskupského semináře nezmiňuje.

oddychnout. Semináři sice *deversorium* vynášelo 500 zl. ročně, ale scházela se v něm „*veškerá chátra*“, která zneužívala imunitu tohoto místa. To vyvolávalo konflikty s představiteli města. Představitelům alumnátu se jistě zase nelíbilo, že studenti „*mohou vidět z oken společného dormitáře všechny nevázané a hanebné činy, ke kterým v hostincích tohoto druhu dochází.*“⁵¹³

Valdštejn namísto hostince hodlal postavit hospic pro nemohoucí kněze z celého království. Na nákladnou přestavbu komplexu, která stála více než 20 000 zl., se mu však nedostávalo financí. Proto použil 8800 zl. z kapitálu 28 800 zl., který náležel solní pokladně a nahromadil se z ročního úroku 2400 zl. vypláčeného královskou komorou.⁵¹⁴ Problematické bylo, že tak učinil bez souhlasu a vědomí Svatého stolce.

Zbylých 20 000 zl. z téhož kapitálu se arcibiskup rozhodl vložit do založení tří kaplanství v Klatovech. Tamní fundace souvisela se zázračnou událostí, k níž došlo 8. července 1685, kdy z obrazu Matky Boží stékala krev. Do Klatov začaly proudit zástupy poutníků a sám arcibiskup Valdštejn uznal tuto událost za zázračnou. Aby se zajistila duchovní péče pro poutníky, bylo třeba zvýšit počet místních kněží.

V posledním období Valdštejnova arciepiscopeátu se znovu vyhrtily vztahy mezi duchovenstvem, světskými stavy, českými místodržícími i samotným císařem kvůli další mimořádné dani. Tento konflikt se za Valdštejnova života již nevyřešil. Krátce před arcibiskupovou smrtí žádali

⁵¹³ „... *ex fenestris communis Dormitorii possent videre et aspicere omnes liberiores, vel infames actus, qui in hujusmodi publicis diversoriis contigere solent.*“ NA Praha, Sběrka přepisů, SCPF, inv. č. 718, kart. 148 (SC, Germania e missioni settentrionali, 4, fol. 63).

⁵¹⁴ Jednalo se o úrok za půjčku 48 000 zl. z prodeje statku Janovice. Do konce roku 1694 census vynesl 28 800 zl.

solní úředníci o zvýšení odměny za svou práci, poněvadž se jim podařilo výrazně zvýšit příjem *cassa salis*. Valdštejn však již tuto žádost nestihl vyřídit.⁵¹⁵

Již po Valdštejnově smrti si vídeňský nuncius Sebastiano Antonio Tanara (1692–1696)⁵¹⁶ v relaci o solní pokladně stěžoval, že arcibiskup neposlal účty za dobu 10 let. Jako důvod arcibiskup uváděl, že měl příkaz od papeže Inocence XI. tyto informace během války s Turky tajit.⁵¹⁷

⁵¹⁵ Odoardo Cibo (sekretář Propagandy) Valdštejnovi, 24. 4. 1694, NA Praha, Sběrka přepisů, SCPF, inv. č. 718, kart. 148 (Lettere, 83, Registro di lettere di monsignore segretario).

⁵¹⁶ K jeho osobě viz D. SQUICCIARINI, *Die apostolischen Nuntien in Wien*, s. 189–190.

⁵¹⁷ Tanara Propagandě, 31. 12. 1695, tamtéž (Congregazioni particolari, 31, fol. 244nn).

Exkurs II: „*Processus Berkianus*“

Krátce poté, co Valdštejn opustil hradecké biskupství a usedl na pražský arcibiskupský stolec, vypukl tzv. „*processus Berkianus*“. Jednalo se o soudní spor o vlastnictví statku Auřetitz (dnes Úřetice u Chrudimi), který náležel k menzálnímu panství královéhradeckého biskupství Chrasti. K celému případu se nám mezi akty Propagandy zachovalo množství písemností. Kongregace totiž byla informována nejenom přímo biskupy a nunciem, ale nechala si rovněž zasílat kopie jejich listů adresovaných dalším aktérům sporu. V tomto exkursu se však spíše zaměříme na sledování vztahů mezi biskupem, nunciem a panovníkem než na detailní mapování průběhu soudní pře, která se táhla 30 let.

Panství Chrast, jak už jsme zmínili, zakoupil v roce 1655 kardinál Harrach od své příbuzné Anny Eusebie.⁵¹⁸ Po dvacet let královéhradečtí biskupové Chrast nerušeně spravovali, než dne 21. května 1675 podal František Antonín Berka z Dubé oficiální protest proti platnosti kupní smlouvy.⁵¹⁹ Jeho argumentem bylo, že zmíněný statek byl součástí rodinného fideikomisu, takže nemohl být nikdy zcizen. Nový královéhradecký biskup Jan František Kryštof z Talmberka (1676–1698), když se soud začal vyvíjet v jeho neprospěch, požádal o pomoc vídeňského nuncia Buonvisiho a pražského arcibiskupa Valdštejna.

Když to nepřineslo žádný úspěch, obrátil se přímo na císaře Leopolda, aby pozastavil konečné rozhodnutí soudu. Stěžoval si na zaujatost a nekompetentnost světských soudů. Podle listu zasláného Talmberkem Propagandě sice císař dočasně rozhodnutí soudu pozastavil, ale zanedlouho

⁵¹⁸ K historii tohoto panství viz H. Brückner, *Die Gründung*, s. 31–33.

⁵¹⁹ Tamtéž, s. 216–217.

vydal dekret, jenž pokračování procesu obnovil.⁵²⁰ Královéhradecký biskup proto žádal kardinály v Římě o pomoc, „*aby jeho menza neutrpěla újmu.*“ Domníval se, že takovou církevní kauzu by neměl posuzovat světský tribunál a nekompetentní soudci. Propaganda k tomu měla zaujmout stanovisko a zařídít vydání papežského breve, které by proti postupu světských soudů protestovalo. Talmberk také zažádal o přiznání finanční podpory ze solní pokladny na soudní výdaje. Kardinálové rozhodli, aby biskupovi asistoval vídeňský nuncius Buonvisi, jenž je měl také sám o celé kauze informovat.⁵²¹

V agendě Propagandy i vídeňského nuncia však dostala přednost císařova žádost o finanční podporu na zakládání nových farností, takže kardinálové se k případu vrátili až na začátku roku 1682. V dopise zaslaném Propagandě Buonvisi ostře kritizoval dosavadní postup hradeckého biskupa.⁵²² Vyčítal mu, že se chce zbavit odpovědnosti za svůj menzální statek a že po něm vyžaduje, aby ve jménu kongregace ustanovil prokurátora, který by biskupa zastupoval před laickým tribunálem v Praze. Talmberk znovu žádal, aby byly z *cassa salis* placeny všechny soudní výdaje a aby mu z tohoto zdroje bylo poskytnuto 30 000 zl. na zakoupení jiného statku, pokud by spor prohrál. Nuncius poznamenal, že bude obtížné či spíše nemožné dostat kauzu před církevní soud, třebaže se jedná o statky, které se staly církevními. Zvláště když tu jde o fideikomis. Je třeba poznamenat, že pře o duchovenské statky vyňal z církevní soudní pravomoci již Ferdinand II. v roce 1624 a jeho nástupce Ferdinand III. rozšířil kompetence světských soudů i na spory

⁵²⁰ Talmberk Propagandě (dopis projednáván na generální kongregaci 30. 4. 1680), NA Praha, Sbirka přepisů, SCPF, inv. č. 716, kart. 146 (SO CG, 478).

⁵²¹ Generální kongregace, 30. 4. 1680, tamtéž (Acta S. C., fol. 120).

⁵²² Buonvisi Propagandě, 6. 9. 1682, tamtéž.

o desátky a kolatury. Také Leopold I. v této politice přisvojování si práv na vnější církevní záležitosti (*iura circa sacra*) pokračoval.⁵²³

Hradecký biskup Talmberk měl zasílat autentické kopie všech soudních rozhodnutí Propagandě do Říma. Úřad desk zemských mu je však odmítl vyhotovit s poukazem na to, že soudní proces se římské kongregace netýká.⁵²⁴ Proto se Talmberk obrátil znovu na císaře, aby to úřadu nařídil sám. V německy psaném listě s mnoha latinskými vsuvkami biskup tvrdil, že musí učinit vše, co si přeje jeho duchovní vrchnost, „*protože jsem člověk sub potestate, jemuž když se řekne: běž! jde, udělej! udělá, a který nemůže ani se neodvázat o ničem rozhodnout bez vědomí posvátné kongregace.*“⁵²⁵ V Římě kardinálové jistě četli tato slova s potěšením, vždyť to stálo mnoho úsilí podřídit biskupy prostřednictvím nunciů jejich pravomoci. Na vídeňském dvoře v této době snad podobná vyjádření ještě nevyvolávala přímo rozhořčení, to se však během několika desetiletí dramaticky změnilo. V každém případě již tehdy bylo krajně nežádoucí, aby mohla papežské kurie do průběhu soudů jakýmkoli způsobem zasahovat.

Vídeňskému nunciovi Talmberk napsal, že nemůže nadále nést tak velké břemeno.⁵²⁶ O něco později informoval svého prokurátora v Římě, že politici tohoto království nejsou nakloněni tomu, aby bylo v soudním procesu

⁵²³ Srov. Jaroslav KADLEC, *Přehled českých církevních dějin*, sv. 2, s. 135–137.

⁵²⁴ Zpráva Henrica Pipia z úřadu desk zemských, 10. 11. 1682, NA Praha, Sběrka prepisů, SCPF, inv. č. 716, kart. 146 (SC, Germania e missioni settentrionali 1681–1699, 2, fol. 70).

⁵²⁵ „*Wann dann, allergnädigster Kaiser, König und Herr, Herr, ich sothane documenta aus Befehl meiner geistlicher Obrigkeit begehret und dass ich nemblichen nochmalen die iura sacrae Congregationis reserviret ich derentwegen, cum sim homo sub potestate constitutus, cui quando dicitur: „Vade“ et vadit, „Fac“ et facit et qui nihil sacrae Congregationi praeiudicare potest nec audet [...].*“ Talmberk císaři Leopoldu I., 14. 11. 1682, NA Praha, Sběrka prepisů, SCPF, inv. č. 716, kart. 146 (SC, Germania e missioni settentrionali 1681–1699, 2, fol. 60). Jelikož němčina nepatřila v rámci papežské kurie k oblíbeným jazykům, nachází se v aktech Propagandy i překlad tohoto listu do italštiny.

⁵²⁶ „... *mea enim tenuitas impar foret, tanto oneri ulterius ferendo.*“ Talmberk Buonvisimu, 14. 11. 1682, tamtéž.

vyslechnuto mínění Propagandy.⁵²⁷ Poznamenal také, že v Praze nemohl najít nikoho, kdo by byl ochoten a schopen přeložit do latiny písemnosti plné právnických termínů.

Nuncius Buonvisi nesl nelibě snahu hradeckého biskupa přenést odpovědnost za menzální statek na papežskou kurii. Neschvaloval, aby byl Talmberk finančně podpořen, i z toho důvodu, že by to byl špatný příklad pro ostatní. Podle jeho názoru nebyl hradecký biskup tak chudý, aby si nemohl hradit soudní výlohy z vlastních prostředků.⁵²⁸ V dalším listu zaslaném Propagandě zopakoval, že je velmi těžké dostat tento případ před církevní tribunály.⁵²⁹ Světští soudci argumentovali, že duchovní stav, jenž byl připuštěn mezi ostatní stavy království, podléhá všem zákonům a soudům země, zvláště ve věcných žalobách, jako je spor hraběte Berky.⁵³⁰ Bylo by podle nich možno uvést řadu příkladů již od dob kardinála Harracha, kdy pře tohoto druhu byly vedeny před laickým soudem, aniž by proti tomu někdo protestoval. Jako východisko z této nedobré situace proto Buonvisi navrhoval, aby císař deputoval komisaře, kteří by zprostředkovali mimosoudní „*přátelskou dohodu*“.

Hradecký biskup měl panovníka požádat, aby zohlednil autoritu papeže i císaře, pod jejichž záštitou došlo ke koupi panství určeného pro nové biskupství. Pokud by soudní spor pokračoval, přineslo by to značné náklady pro obě strany. V případě, že by biskupství v této kauze prohrálo, muselo by zahájit nové řízení proti dědicům prodejce tohoto panství. V závěru svého listu Buonvisi podotkl, že od první chvíle, kdy se dozvěděl o této soudní při, preferoval, aby se biskup soudil s dědici Anny Eusebie z Harrachu, nikoli

⁵²⁷ Talmberk G. Casavecchioni, 6. 2. 1683, tamtéž.

⁵²⁸ Buonvisi Propagandě, 11. 4. 1683, tamtéž (fol. 80).

⁵²⁹ Buonvisi Propagandě, 2. 5. 1683, tamtéž (SC, Germania e missionisettentrionali, fol. 81).

⁵³⁰ K postavení duchovenského stavu viz Valentin URFUS, *Jan Tomáš Vojtěch Berghauer (1684–1760) děkan královské kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla na Vyšehradě*, Kostelní Vydří 1997, s. 73–75.

s hrabětem Berkou. Hradecký biskup však podle něj nechce dbát na jeho rady, pokud se neshodují s tím, jak hodlá sám postupovat.

Situaci ještě více zkomplikovalo úmrtí nejvyššího českého kancléře Jana Hartvíka z Nostic v březnu 1683. Jeho nástupcem se stal dosavadní zástupce František Oldřich Kinský, který byl podle Talmberka Berkovým přítelem. Kinský se navíc brzy projevil jako velký odpůrce církevních imunit a privilegií.⁵³¹ Sám císař Leopold měl v této době mnohem vážnější starosti, než aby se mohl v celém případě jakkoli angažovat. Turecké vojsko už dorazilo do Bělehradu a dva měsíce poté zahájilo obléhání Vídně. Porážka tohoto odvěkého nepřitele křesťanstva byla velkolepě slavena i ve Věčném městě.

Propaganda se k projednávání českých záležitostí dostala až téměř po roce. Na generální kongregaci konané 20. června 1684 nezaujali kardinálové k soudnímu procesu žádné stanovisko a vyžádali si další informace od nuncia Buonvisiho.⁵³² Ten se ještě stále zdržoval v Linci, kam se uchýlil spolu s císařským dvorem. Buonvisi ve své odpovědi znovu zdůraznil, že není možné dostat tuto kauzu ze světských rukou.⁵³³ To by se mohlo podařit pouze tam, kde se zachovávají posvátné kánony a kde půda vlastněná duchovními je považována za záležitost čistě církevní. Není proto myslitelné, aby se podařilo dostat Berku do Vídně před nunciaturu, nebo přímo do Říma. Císař navíc zamítl nunciův návrh na vytvoření speciální komise.

Zanedlouho poté byla Propaganda královéhradeckým biskupem informována, že soudci rozhodli v jeho neprospěch, navzdory protestům, že soud nemůže bez vyslyšení Propagandy pokračovat. Kardinálové se obrátili na nuncia, aby se u císaře přimluvil za revizi pře a pomohl Talmberkovi

⁵³¹ K tomu srov. J. M. HAVLÍK, *Jan Fridrich*, s. 169–185.

⁵³² Generální kongregace, 20. 6. 1684, NA Praha, Sbirka přepisů, SCPF, inv. č. 716, kart. 146 (Acta SC, fol. 99–100)

⁵³³ Buonvisi Propagandě, 18. 7. 1684, tamtéž (SC, Germania e missioni settentrionali, fol. 100–101).

s apelací.⁵³⁴ „*Processus Berkianus*“ skutečně pokračoval a velmi zatěžoval královéhradeckou biskupskou menzu. Kromě soudních výloh bylo třeba také platit polovinu výnosů ze sporného statku hraběti Berkovi. Definitivně byl případ po množství právních dobrozdání z obou stran uzavřen až výnosem císaře Josefa I. z 6. února 1708. Kupní smlouva byla podle něj, co se týče statku Auřetitz, neplatná.⁵³⁵ Hradecký biskup Talmberk se definitivní prohry v dlouholetém sporu nedožil.

⁵³⁴ Propaganda Buonvisimu, 19. 9. 1684, tamtéž (Lettere della S. C., fol. 41–42).

⁵³⁵ H. Brückner, *Die Gründung*, s. 217.

3. 4 Správa solní pokladny za arcibiskupa Breunera (1695–1710)

Dne 17. prosince 1694 jmenoval císař Leopold I. novým pražským arcibiskupem Jana Josefa Breunera (1695–1710).⁵³⁶ Panovník vyslovil naději, že se nový pastýř zaslouží o rozkvět a upevnění katolického náboženství a že spolu s duchovenstvem bude připraven sloužit císaři a vlasti.⁵³⁷ V tomto císařově vyjádření jasně rezonují dozvuky sporů s arcibiskupem Valdštejnem.

Nový metropolita zdědil po svém předchůdci několik problémů týkajících se účetnictví solní pokladny. Jak už jsme zmínili, Valdštejn nedovoleně použil peníze z *cassa salis* na opravu a přestavbu arcibiskupského semináře po velkém požáru v roce 1689 a na fundaci tří kaplanství v Klatovech. Další obtíž se týkala sumy 2000 zl., z níž se hradily výdaje plaského opata Ondřeje Troyera a metropolitního kanovníka Daniela Josefa Mayera z Mayernu na cestu a pobyt ve Vídni. Tito duchovní byli pověřeni, aby po Valdštejnově smrti urovnali vyhrocené vztahy s císařem Leopoldem.⁵³⁸

O tomto neoprávněném nakládání s prostředky solní pokladny informoval Propagandu vídeňský nuncius Tanara, jenž už byl v té době jmenován kardinálem a připravoval se na návrat do Říma.⁵³⁹ Nuncius se nicméně přimlouval za odpuštění dluhů vzhledem k dobrým úmyslům zesnulého arcibiskupa a kvůli jeho zbožné památce. Na nového arcibiskupa naléhal, aby požádal papeže o dodatečné schválení těchto transakcí. Tak měl být zachován povinný respekt a poslušnost vůči autoritě. Breuner nuncia

⁵³⁶ K jeho osobě viz A. PODLAHA, *Dějiny arcidiecése*, passim.

⁵³⁷ Tamtéž, s. 8.

⁵³⁸ Srov. J. M. HAVLÍK, *Jan Fridrich*, s. 220–228.

⁵³⁹ Tanara Propagandě, 31. 12. 1695, NA Praha, Sbírká přepisů, SCPF, inv. č. 718, kart. 148 (Congregazioni particolari, 31, fol. 244–251). Tanara se po svém návratu do Říma stal členem Propagandy.

uposlechl a Propaganda nakonec dluhy vůči solní pokladně sanovala.⁵⁴⁰ Vymínila si pouze zrušení jednoho kaplanského místa v Klatovech. Nuncius též upozornil římskou kongregaci na skutečnost, že pražští arcibiskupové často zapůjčovali peníze z *cassa salis* svým příbuzným a přátelům. I když dlužníci doposud vždy svůj dluh vyrovnali, lze to považovat za nebezpečné. Řešení spatřoval v obnovení starého zvyku, kdy se na správě *cassa salis* podíleli dva vybraní kanovníci metropolitní kapituly.

Obnovou farní sítě se stavové zabývali na všech českých sněmech ve druhé polovině 17. století, tato záležitost byla ale neustále odkládána na příznivější dobu.⁵⁴¹ Držitelé bývalých církevních statků nebyli totiž povinni fary obnovovat vlastním nákladem.⁵⁴² Těch, kteří se k tomu zavázali dobrovolně, bylo velmi málo. Arcibiskup Breuner se shodoval se svým předchůdcem v názoru, že pro náboženství v Čechách je mnohem užitečnější navýšení počtu farářů než založení dvou nových biskupství. Proto společně s metropolitní kapitulou navrhl, aby z onoho ročního příjmu 7500 zl., které královská komora platila na úrocích, bylo 6000 zl. použito na udržování nově ustanovených farářů ve třech českých diecézích.⁵⁴³ Zbývajících 1500 zl. se mělo upotřebit na podporu starých a nemohoucích kněží, kteří již nejsou schopni církvi sloužit. Arcibiskup Valdštejn pro ně v roce 1692 začal stavět na pozemku semináře hospic, ale neměl už dost prostředků k jeho fundaci. Částka 2400 zl. z druhého censu by se podle Breunera měla vynaložit na zvýšení počtu alumnů v arcibiskupském semináři, neboť slouží všem

⁵⁴⁰ Partikulární kongregace, 14. 9. 1696, tamtéž (fol. 252); Srov. A. PODLAHA, *Dějiny arcidiecése*, s. 481.

⁵⁴¹ A. REZEK, *Děje Čech a Moravy (1637-1648)*, s. 231.

⁵⁴² Srov. Johann SCHLENZ, *Das Kirchenpatronat in Böhmen. Beiträge zu seiner Geschichte und Rechtsentwicklung*, Prag 1928, s. 296.

⁵⁴³ Breuner a metropolitní kapitula Inocenci XII., 7. 1. 1696, NA Praha, Sbíрка přepisů, SCPF, inv. č. 718, kart. 148 (Congregazioni particolari, 31, fol. 283).

diecézím v Čechách. Za schválení těchto žádostí se přimlouval i nuncius Tanara.⁵⁴⁴

Propaganda jednala o arcibiskupových žádostech na partikulární kongregaci 14. září 1696.⁵⁴⁵ Kardinálové povolili na zakládání farností celou sumu 7500 zl. a souhlasili i s částkou 2400 zl. na navýšení počtu alumnů arcibiskupského semináře. Nevyjádřili se pouze k podpoře starých a nemohoucích kněží. Ve svém rozhodnutí neopomněli zopakovat, že závazek k založení nových biskupství trvá. Na další partikulární kongregaci o dva roky později bylo rozhodnuto, že patronátní právo má zůstat původním pánům.⁵⁴⁶ Biskupové však mají zajistit, aby patroni poskytovali farářům *congrua sustentatio* podle kanonických předpisů. Než se to podaří, mohou podle uvážení a se souhlasem nuncia doplňovat tuto dávku z prostředků solní pokladny. Do roku 1710 bylo takto podporováno na 30 obnovených nebo nově založených far.⁵⁴⁷

Tím došlo k rozdělení solní pokladny na dvě samostatné části.⁵⁴⁸ První pokladna (*cassa salis*) měla sloužit i nadále především ke shromažďování finančních prostředků na nová biskupství, druhá pokladna (*cassa parochorum*), jejímž zdrojem byl roční příjem 7500 zl., měla sloužit k zakládání nových farností.⁵⁴⁹ Rozdělení podílu pro jednotlivé diecéze se mělo konat za účasti nuncia. Vznik samostatné pokladny však rozhodně nebyl záměrem Propagandy, která tak téměř ztratila dispoziční právo nad prostředky v *cassa parochorum*. Trvalo ještě několik let, než se účetnictví těchto dvou pokladen definitivně oddělilo. V roce 1704 žádal úředník solní pokladny Jakub Josef

⁵⁴⁴ Tanara Propagandě, 31. 12. 1695, tamtéž (fol. 244nn).

⁵⁴⁵ Partikulární kongregace, 14. 9. 1696, tamtéž (fol. 240nn).

⁵⁴⁶ Partikulární kongregace, 4. 9. 1698, NA Praha, Sbirka přepisů, SCPF, inv. č. 720, kart. 150 (SOCG, 562).

⁵⁴⁷ *Relazione sopra lo stato della cassa del sale di Bohemia*, tamtéž (Congregazioni particolari, 35, fol. 46nn).

⁵⁴⁸ Srov. A. PODLAHA, *Dějiny arcidiecése*, s. 480.

⁵⁴⁹ Označení *cassa parochorum* (plným názvem *cassa pro erigendis et restaurandis parochiis*) se začalo používat až později.

Javornický Propagandu o zvýšení platu, neboť má na starost i farářskou pokladnu, a to je „*práce a námaha, která sama vyžaduje celého člověka.*“⁵⁵⁰

V roce 1697 zaslal Breuner do Říma relaci *ad limina*. Kongregace koncilu pře poslala Propagandě pasáž, v níž znovu žádal, aby se ze solní pokladny udělila podpora pro zestárlé diecézní kněze.⁵⁵¹ „*Protože není obec nebo město v celém království, kde by nebyl nějaký špitál pro chudé a nemocné. Pouze klérus nemá místo, kam by se v krajní nouzi a nemoci uchýlil a kde by mohl zakusit trochu křesťanské lásky.*“⁵⁵² Arcibiskup navrhoval použít na tento účel 2000 zl. ze solní pokladny. Její příjem dosahoval i 24 000 zl. ročně, ale výdaje činily jen něco přes 8000 zl. Na čtvrté biskupství by proto každým rokem zbylo 14 000 zl. Breuner dále píše, že jeho pomocný biskup Jan Ignác Dlouhoveský (1679–1701)⁵⁵³ nechal vystavět na svých pozemcích s vinicí (v Praze Na Slupi) dům pro zestárlé kněze, ale neměl už dost prostředků na jeho vydržování.

Propaganda projednávala tuto záležitost na generální kongregaci 4. září 1698, avšak ani tentokrát žádnou podporu nepřiznala.⁵⁵⁴ Arcibiskup a biskupové se podle mínění kardinálů měli do budoucna postarat o to, aby byl starým a nemocným kněžím přidělen adjutor. Jemu se bude moci poskytnout určitá podpora ze solní pokladny jen v případě, že se nenalezne jiný vhodný zdroj.

⁵⁵⁰ „... *onus et labor, qui solus integro eget homine.*“ Javornický Propagandě, 22. 9. 1704, NA Praha, Sběrka přepisů, SCPF, inv. č. 719, kart. 149 (SO CG, 549).

⁵⁵¹ *Relatio ad limina* (12. 10. 1697), N. RICHARD (ed.),

⁵⁵² „*Cum enim non sit Civitas nec oppidum in toto regno, ubi non sit aliquod Hospitale pro pauperibus et Infirmis; Solus Clerus non habet locum, ubi in extrema necessitate aut infirmate, divertere, et aliquam charitatem experiri possit.*“ Tamtéž, s. 1519.

⁵⁵³ K jeho osobě viz Milan M. BUBEN – Pavel R. POKORNÝ, *Encyklopedie českých a moravských pomocných (světících) biskupů (se suplementem sídelních biskupů)*, Praha 2014, s. 39–41.

⁵⁵⁴ Partikulární kongregace, 4. 9. 1698, NA Praha, Sběrka přepisů, SCPF, inv. č. 720, kart. 150 (SO CG, 562).

Počátkem 18. století se začala po mnoha letech opět řešit otázka biskupské rezidence v Hradci Králové. Nový hradecký biskup Jan Tobiáš Becker (1701–1710) byl v papežské konfirmační bule z 3. dubna 1702 zavázán k obnově biskupského domu, ale kvůli nedostatku vlastních prostředků se obrátil na vídeňského nuncia Gianantonia Daviu (1700–1706).⁵⁵⁵ Ten jeho žádost zprostředkoval Propagandě,⁵⁵⁶ která ji zařadila do programu generální kongregace konané 13. listopadu 1703.⁵⁵⁷ Biskup žádal o 3000 římských scudů, jak bylo dohodnuto s jeho předchůdcem Talmberkem. Kardinálové s jeho žádostí souhlasili a zároveň vyzvali vídeňského nuncia, aby urgoval zaslání účtů solní pokladny. Hradeckému biskupovi Beckerovi napsali, že mu podpora bude udělena za stejných podmínek, o nichž se rozhodlo v roce 1677.⁵⁵⁸ K vyplacení peněz pokladníkem Jakubem Josefem Javornickým však došlo až v roce 1705.

V březnu 1707 informoval hradecký biskup kardinály v Římě, že se stavbou rezidence – a muselo se stavět od základů – započal ihned po obdržení peněz z *cassa salis*.⁵⁵⁹ Upozornil, že stavební materiál je velmi drahý a musí se dovážet zdaleka. Stihl už postavit zdi a položit střechu, ale na dokončení a zařízení stavby se mu i přes úspory a použití vlastních peněz prostředků nedostává. Dále Becker poznamenal, že den ze dne rostou silné veřejné protesty a výnosy biskupské menzy se v tomto válečném čase snižují.⁵⁶⁰ Propagandu prosil o poskytnutí relevantních prostředků nejenom

⁵⁵⁵ K jeho osobě viz [http://www.treccani.it/enciclopedia/giovanni-antonio-davia_\(Dizionario-Biografico\)](http://www.treccani.it/enciclopedia/giovanni-antonio-davia_(Dizionario-Biografico)) (vyhledáno 1. 7. 2017).

⁵⁵⁶ Davia Propagandě, 8. 9. 1703, NA Praha, Sbirka přepisů, SCPF, inv. č. 719, kart. 149 (SOCG, 546)

⁵⁵⁷ Tamtéž (Acta SC, fol. 241–243).

⁵⁵⁸ Propaganda Beckerovi, 20. 1. 1704, tamtéž (Lettere della S. C., 93, fol. 3). Srov. J. CROŮ, *Královéhradečtí biskupové*, s. 94–95; T. PETRÁČEK, *Biskupská rezidence*, s. 66.

⁵⁵⁹ Přepis jeho dopisu se nachází mezi akty generální kongregace z 28. 3. 1707.

⁵⁶⁰ „... et nihilominus perficere ac neccesariis residentiam hanc instruere nondum possum, praesertim crescentibus in dies gravissimis protestationibus publicis, et nimis decrescente valore fructuum mei episcopatus, bellicoso et prorsus calamitoso hoc tempore.“ Beckerova poznámka o veřejných protestech

na dokončení biskupské rezidence, ale také na stavbu kanovníckých domů a semináře. Celkové náklady vypočítal na 14 700 zl., část z této částky se podle vlastních slov pokusí získat jinde, od Propagandy požadoval *pouze* 6000 římských scudů.⁵⁶¹

Propaganda se jeho žádostí zabývala na schůzi 28. března 1707 a vyžádala si další informace o uskutečněných i budoucích výdajích na stavbu od vídeňského internuncia Marcantonia Santiniho (1706–1709).⁵⁶² Ten měl také pro hradeckého biskupa prozatím uvolnit 2000 zl. Skutečnost, že v této době u vídeňského dvora nepůsobil řádný nuncius, souvisela zejména s vyhrocenými vztahy mezi habsburskou monarchií a Svatým stolcem v důsledku probíhající války o španělské dědictví.⁵⁶³

Santini v říjnu 1707 do Říma referoval, že splnil rozkaz a nechal hradeckému biskupovi vyplatit 2000 zl.⁵⁶⁴ Informoval také kardinály o názoru pražského arcibiskupa Breunera, jenž stavbu kanovníckých domů sice schvaloval, ale soudil, že se musí odložit na příznivější dobu. Arcibiskup však zásadně odmítal fundaci hradeckého semináře z prostředků solní pokladny, protože by to způsobilo její trvalé zatížení. Navíc svého sufragána podezříval, že chce mít svůj seminář hlavně z toho důvodu, aby mohl slavit pontifikální mše se světskými duchovními bez účasti řeholníků. Dodával, že do jeho arcibiskupského semináře jsou přijímáni schopní klerici z celých Čech a že litoměřický biskup nikdy podobný požadavek nevznosl. Byl by to pro něj špatný příklad. Santini naopak založení nového alumnátu považoval za velmi

je poněkud zarážející. Autorka monografie o hradeckých biskupech a jejich rezidencích konstatuje, že po roce 1700 byly vztahy města s biskupem mnohem lepší než dříve. Viz J. CROŮ, *Královéhradečtí biskupové*, s. 93–94.

⁵⁶¹ Suma 6000 římských scudů v této době odpovídala zhruba 14 000 zlatých.

⁵⁶² Generální kongregace, 28. 3. 1707, NA Praha, Sbirka přepisů, SCPF, inv. č. 720, kart. 150 (Acta SC, fol. 96–100).

⁵⁶³ Valentin URFUS, *Císař Josef I.*, s. 130–143.

⁵⁶⁴ Santini Propagandě, 1. 10. 1707, NA Praha, Sbirka přepisů, SCPF, inv. č. 720, kart. 150 (SOCG, 560).

užitečné a chválil horlivost a aktivitu biskupa Beckera. Uvedl, že hradecká diecéze je v těžkém postavení, protože je z velké části obklopena heretiky. S internunciovým míněním se ztotožnila i Propaganda, která se této záležitosti věnovala na generální kongregaci koncem roku 1707.⁵⁶⁵ Rozhodla, aby se poskytlo hradeckému biskupovi ze solní pokladny 6000 římských scudů ve čtyřech ročních splátkách.

Neochota arcibiskupa Breunera poskytnout prostředky ze solní pokladny souvisela se dvěma okolnostmi. První z nich byla skutečnost, že církev přestala od roku 1704 dostávat svůj podíl na solní dani, v důsledku čehož se zůstatek v *cassa salis* neustále zmenšoval. Druhá byla, že arcibiskup neváhal neoprávněně vybírat ze solní pokladny velmi vysoké sumy peněz, a i z toho důvodu nezasílal přes opakované výzvy účty včas. Poslední vyúčtování zaslal vídeňské nunciatuře za roky 1696–1701 a přiložil k němu i doprovodný list, v němž popsal administraci solní pokladny.⁵⁶⁶

Spolu s Breunerem stál v čele správy probošt metropolitní kapituly Daniel Josef Mayer z Mayernu. Během turecké války (1683–1699) musel královský solní úřad poskytnout všechny prostředky na válečné potřeby, takže solní pokladna nemohla obdržet očekávané peníze. I kvůli aktuálním veřejným potřebám nebyla *cassa salis* za rok 1702 zcela satureována. Za rok 1703 zatím nedostala vůbec nic. Dále arcibiskup informoval o ustanovení tří misionářů z Tovaryšstva Ježíšova, z nichž jeden vykonává farářské povinnosti v opuštěné farnosti a zbylí dva jsou na vinicích v okolí Prahy, „*kde se schází chátka všeho*

⁵⁶⁵ Generální kongregace, 20. 12. 1707, tamtéž (Acta SC, fol. 487–494).

⁵⁶⁶ Vyúčtování se na rozdíl od doprovodného dopisu z 21. 6. 1704 v opisech z archivu Propagandy nenachází. NA Praha, Sbirka přepisů, SCPF, inv. č. 719, kart. 149 (SOCG, 549).

druhu.⁵⁶⁷ Týdně misionáři dostávali za svou činnost, díky níž se velmi mnoho lidí „obrátilo na pravou víru“, 5 zl. ze solní (respektive farářské) pokladny.

Nedovolené výběry ze solní pokladny arcibiskup později před papežskou kurií ospravedlňoval tím, že převzal menzální statky „*in re oeconomica totaliter collapsa ac ruinosa*“ a že z tohoto důvodu musel investovat mnoho peněz.⁵⁶⁸ Velké náklady pražského arcibiskupa a jeho malé příjmy potvrzoval i strahovský opat Vít Seipel (1690–1711) a probošt Daniel Josef Mayer.⁵⁶⁹ Ekonomická situace pražského arcibiskupství se zhoršila i kvůli tomu, že arcibiskupové již přestali být zároveň velmistry řádu křižovníků s červenou hvězdou, takže nemohli nadále doplňovat své příjmy z řádových statků. Arcibiskupství finančně zatížil i dlouholetý spor o panství Kojetín,⁵⁷⁰ nacházející se asi 9 km jižně od Kroměříže, které se nakonec Breunerovi podařilo vykoupit, také díky financím ze solní pokladny. Arcibiskup si též stěžoval na příliš vysoké daně, jež musí ze svých statků platit panovníkovi.

Celkově Breuner vybral bez dovolení Apoštolského stolce na vylepšení své arcibiskupské menzy 80 000 zl. Poněvadž se jednalo o takto vysokou sumu, měl obavy z reakce papežské kurie. Vypracoval proto ospravedlňující memoriál adresovaný samotnému papeži Klementu XI. (1700–1721), v němž ho žádal o absoluci.⁵⁷¹ Zároveň k papežské kurii vyslal na jaře 1707 svého poradce theatina Jana Maria Hložka, aby vyprosil shovívavost. Ten již z Říma

⁵⁶⁷ „... *in quibus quasi faex omnis generis hominum convenit, qui partim hussitica haeresi infecti, partim concubinariis, partim aliis vitiis ac sceleribus dediti sunt.*“ Tamtéž.

⁵⁶⁸ Breuner Propagandě, 4. 6. 1708, NA Praha, Sběrka přepisů, inv. č. 720, kart. 150 (SOCG, 562).

⁵⁶⁹ Srov. jejich list z 16. 11. 1706, tamtéž (Congregazioni particolari, 35, fol. 89).

⁵⁷⁰ Srov. dokument *Synopsis, seu brevis species facti ratione terre, seu boni cuiusdam ad Archiepiscopum Pragensem ab antiquo spectantis in marchionatu Moraviae siti, et in summa m/9 florenorum aureorum Hungaricorum ante duo et ultra secula, id est anno 1436 oppignorati*. NA Praha, Sběrka přepisů, SCPF, inv. č. 718, kart. 148 (Congregazioni particolari, 31, fol. 274–276).

⁵⁷¹ Státní sekretariát tento memoriál přeposlal ke zvážení Propagandě.

zaslal Propagandě dopis, v němž vyličil své poslání.⁵⁷² Žádal Propagandu, aby svolala partikulární kongregaci, při níž by se tato záležitost projednala. Zvláštní kongregace se sešla až 16. června 1707.⁵⁷³ Kardinálové rozhodli, že arcibiskup nemá od papeže absoluci dostat dříve, než se zaváže k postupnému splacení svých dluhů. Toto stanovisko zaslali i Státnímu sekretariátu a vídeňské nunciatuře. Papež arcibiskupa Breunera s touto podmínkou skutečně omilostnil.

Sekretář Propagandy zaslal Breunerovi list, v němž napsal, že o rozhodnutí Propagandy, které schválil papež, jej bude informovat theatin Hložek a ještě podrobněji vídeňský internuncius Santini.⁵⁷⁴ Hložkovo počínání u římské kurie sekretář velmi vyzdvihoval. Breuner měl svůj dluh splatit během 10 let po 8000 zl. ročně, ale splátky se mu jevily příliš vysoké na to, aby mohl žít „*pro decoro status nostris*.“ Proto opakovaně žádal o jejich odpuštění, nebo alespoň snížení.⁵⁷⁵

Ani v posledních letech svého archiepiskopátu Breuner nezasílal účty včas a musel být opakovaně urgován. Zpoždění omlouval i svým zdravotním stavem, trpěl totiž podagrou. Jan Josef Breuner zemřel v Praze 20. března 1710, aniž by svůj velký dluh vůči solní pokladně splatil. Papežskou kurii o tom informoval opat Marcantonio Santini.⁵⁷⁶

⁵⁷² Hložek Propagandě, 13. 4. 1707, NA Praha, Sbíрка přepisů, SCPF, inv. č. 720, kart. 150 (SC, 3, fol. 218nn).

⁵⁷³ Tamtéž (Congregazioni particolari, 31, fol. 300).

⁵⁷⁴ Tamtéž (Lettere della S. C. e di M. S., 96, fol. 196).

⁵⁷⁵ Generální kongregace, 4. 6. 1708, tamtéž (Acta SC, fol. 368–374).

⁵⁷⁶ Jeho dopisem, který Propagandě přeposlal státní sekretariát, se zabývala generální kongregace 12. 5. 1710. NA Praha, Sbíрка přepisů, SCPF, inv. č. 720, kart. 150 (Acta S. C.).

Exkurs III: Žádosti královských měst Českého Brodu a Kouřimi

V době Breunerova archiepiskopátu se na Propagandu s žádostí o podporu společně obrátila dvě královská města Český Brod a Kouřim. Těmto městům byl kvůli jejich podílu na stavovském povstání bezprostředně po bitvě na Bílé hoře zkonfiskován obecní i zádušní majetek a posléze byl prodán Karlu z Lichtenštejna. Obě města, drasticky zasažená třicetiletou válkou, byla silně zadlužena.⁵⁷⁷ Obce se několikrát pokoušely získat zádušní majetek zpět, ale jejich snahy vyšly naprázdno. Císařskou rezolucí z 3. srpna 1681 byly jejich poslední žádosti definitivně zamítnuty s odůvodněním, že podle solní smlouvy „*císař jakožto král Český byl oprávněn i statky duchovní žádati*.“⁵⁷⁸ Dotyčná města proto nakonec zaslala supliku do Říma, aby se jim dostalo finanční podpory z *cassa salis*.

Kardinálové Propagandy se jejich žádostí zabývali na partikulární kongregaci 14. září 1696.⁵⁷⁹ K žádnému rozhodnutí ale nedospěli a vyžádali si další informace od vídeňského nuncia, jímž byl krátce předtím jmenován Andrea Santacroce (1696–1700).⁵⁸⁰ Nuncius se zase obrátil na pražského arcibiskupa Breunera s pokynem, aby mu podal zprávu o stavu kostelů ve zmíněných městech. Breuner Santacrocemu napsal, že v Českém Brodě byla při velkém požáru poničena věž a část zdiva kostela.⁵⁸¹ Hrozí nebezpečí, že se věž zřítí a že bude zničen celý chrám. Město podle arcibiskupa nemá peníze na opravy. Architekti, které Breuner do Brodu vyslal, referovali, že

⁵⁷⁷ T. V. BÍLEK, *Dějiny Konfiskací*, II., s. 1111–1116 a 1041–1046. Z novější literatury ke konfiskacím v královských městech srov. alespoň Marek ĎURČANSKÝ, *Česká města a jejich správa za třicetileté války. Zemský a lokální kontext*, Praha 2013, s. 81–100.

⁵⁷⁸ Tamtéž s. 1044.

⁵⁷⁹ Partikulární kongregace, 14. 9. 1696, NA Praha, Sbírká prepisů, SCPF, inv. č. 718, kart. 148 (Congregazioni particolari, 31, fol. 252).

⁵⁸⁰ K jeho osobě viz D. SQUICCIARINI, *Die apostolischen Nuntien*, s. 191–193.

⁵⁸¹ Breuner Santacrocemu, 9. 1. 1697, NA Praha, Sbírká prepisů, SCPF, inv. č. 718, kart. 148 (SOCG, 526).

zajištění věže alespoň do jara by si vyžádalo 800 zl. Celkovou opravu pak odhadovali na 1000 římských scudů. Město také samo nedokáže zajistit faráře. Ke Kouřimi arcibiskup podotkl, že tamní kostel není v tak špatném stavu, ale obec si rovněž nemůže dovolit udržovat duchovního správce, proto často i o svátečních dnech zůstává bez bohoslužeb.

Propaganda se žádostí měst opětovně zabývala na generální kongregaci v březnu 1697.⁵⁸² Kardinálové projednali zprávu arcibiskupa, kterou jim přeposlal nuncius, a rozhodli, že Českému Brodu nemá být poskytnuta žádná podpora. Kouřimskému faráři je možno na čas udělit určitou sumu s vědomím arcibiskupa. Zachovaná akta z této generální kongregace bohužel neobjasňují, proč se Propaganda rozhodla upřednostnit Kouřim, když sám arcibiskup referoval, že situace Českého Brodu je horší.

Magistrát tohoto města se však nevzdal a poslal prostřednictvím vídeňské nunciatury novou srdceryvnou suppliku. „*Kouřimská obec již takovou podporu obdržela, my však, kteří na stejné chudobné lodi s Kouřimskými plujeme, a dokonce ještě více potřebujeme pomoc než oni, neutěšeni a s prázdnými rukama jsme od eminentí a Vašich panstev propuštěni byli [...]*“⁵⁸³ Pisatelé rovněž upozornili, že případné zřícení věže by mohlo způsobit ztráty na životech. Nuncius Santacroce ve svém doprovodném listu podotkl, že farář v Brodě je udržován měšťany ze speciální daně, kterou kvůli své bídě nemohou nadále platit.⁵⁸⁴ Do programu jednání Propagandy se tato nová supplika dostala koncem září téhož roku.⁵⁸⁵

⁵⁸² Generální kongregace, 11. 3. 1697, NA Praha, Sbirka přepisů, SCPE, inv. č. 718, kart. 148 (Acta SC, fol. 52–53).

⁵⁸³ „*Et quia civitas Kurimensis iam tale subsidium obtinuit, nos autem qui in eadem paupertatis navi cum Kurimensibus navigamus, imo multo egentiores quam illi sumus, inconsolatos, et vacuis manibus ab eminentissimis et illustrissimis dominationibus vestris dimissos reperimus [...]*“ Tamtéž (SOCG, 528).

⁵⁸⁴ Santacroce Propagandě, 7. 9. 1697, tamtéž (SOCG, 527).

⁵⁸⁵ Generální kongregace, 30. 9. 1697, tamtéž (Acta SC, fol. 371–373).

Kardinálové se dohodli, že si má vzít vyřízení záležitosti na starost kardinál Tanara, bývalý vídeňský nuncius. Tanara na další generální kongregaci znovu zrekapituloval celou záležitost a ostatní členové nechali konečné rozhodnutí na něm.⁵⁸⁶ Prefekt Propagandy kardinál Paluzzo Altieri (1671–1698) požádal vídeňského nuncia, zda by u císařských ministrů nebo u samotného císaře nemohl zařídit, aby byly Českému Brodu a Kouřimi sníženy obecné daně, aby si tato města mohla dovolit vydržovat faráře. Měl se také informovat, zda pražský arcibiskup má k těmto farnostem podací právo. Santacroce odpověděl, že patronátní právo chtějí užívat samotná města nebo královští úředníci.⁵⁸⁷ Co se týče výzvy, aby se pokusil dojednat pro města daňovou úlevu, odpověděl nuncius, že by to bylo kontraproduktivní. Jeho intervence by byla neúčinná, protože v současnosti vídeňský dvůr naopak uvažuje o zvýšení daňové zátěže. Samotným městům by mohlo navíc uškodit, že se obrátí na Řím a stěžovala si na vysoké daně. Vídeňský dvůr je totiž ohledně své světské jurisdikce velmi žárlivý.

Z účtů se dozvídáme, že Českému Brodu bylo nakonec na opravu věže poskytnuto pouze 150 zl.⁵⁸⁸ Není doloženo, zda města nakonec získala nějakou podporu ze solní (respektive farářské) pokladny i na vydržování duchovních. Na budoucích generálních ani partikulárních kongregacích se Propaganda k této záležitosti již nevrátila. Každopádně na prvním dochovaném seznamu duchovních správců, kteří získávali podíl z *cassa parochorum*, českobrodský ani kouřimský farář nefiguruje.

⁵⁸⁶ Generální kongregace 12. 11. 1697, tamtéž (Acta SC, fol. 409–411).

⁵⁸⁷ Santacroce Altierimu, 3. 5. 1698, tamtéž (Congregazioni particolari, 31, fol. 263–264).

⁵⁸⁸ NA Praha, Sběrka přepisů, SCPF, inv. č. 719, kart. 149 (SO CG 549).

3. 5 Vizitace solní pokladny

Římská kurie využila období sedisvakance po smrti arcibiskupa Breunera k rozsáhlé vizitaci *cassa salis* a pověřila tímto úkolem opata Marcantonia Santiniho, jenž byl jako bývalý vídeňský internuncius s fungováním solní pokladny velmi dobře obeznámen.⁵⁸⁹ Měl se o celé záležitosti poradit s novým nunciem Giuliem Piazzou (1709–1713), jemuž byly zaslány všechny instrukce. Propaganda považovala úspěch Santiniho mise za klíčový, poněvadž souvisel „*s reputací a ctí Apoštolského stolce.*“⁵⁹⁰ Santini měl dle instrukce zjistit, kdo po arcibiskupově smrti spravuje pokladnu, kolik peněz se v ní nachází, kolik se jí celkově dluží, kde jsou peníze uloženy a jakým způsobem se vybírají. Dále měl opat zajistit, aby arcibiskupové v budoucnu „*despoticky neuzurpovali peníze určené pro službu Boží a pro šíření svaté víry.*“⁵⁹¹ V korespondenci mezi Propagandou a státním sekretariátem, v jehož čele stál kardinál Fabrizio Paolucci (1700–1721), se mimo jiné řešila otázka, zda je třeba o plánované vizitaci solní pokladny informovat císaře a jeho ministry.⁵⁹²

Bývalý internuncius se poté, co mu bylo přiznáno viatikum, dne 12. června 1710 vydal na cestu z Vídně do Prahy. Svěřeného úkolu se ujal velmi svědomitě. Prostudoval v arcibiskupském archivu všechny dostupné dokumenty týkající se *cassa salis* a vyslechl všechny osoby mající na starost její

⁵⁸⁹ Srov. instrukci pro opata Santiniho v Příloze č. 1.

⁵⁹⁰ De Cavalieri Paoluccimu (15. 5. 1710), NA Praha, Sbíрка přepisů, SCPF, inv. č. 720, kart. 150 (Lettere della S. C. e di M. S., 99, fol. 257).

⁵⁹¹ „... *dispoticamente non usurpino il danaro destinato per servizio di Dio, e propagazione della santa fede.*“ Instrukce pro Santiniho, 12. 5. 1710, tamtéž (Istruzioni, 3, fol. 1nn). Santini měl k lepšímu obeznámení s mechanismy fungování solní pokladny využít knihu *Istoria dell economia della cassa del sale del clero di Bohemia*, která vznikla v době arcibiskupa Harracha a která měla být uložena v arcibiskupském archivu. Zmiňovanou knihu se mi nepodařilo dohledat.

⁵⁹² NA Praha, Sbíрка přepisů, SCPF, inv. č. 720, kart. 150 (Lettere della S. C. e di M. S., 99, fol. 257).

správu.⁵⁹³ Následně vypracoval do té doby nejrozsáhlejší relaci o stavu solní pokladny, kterou Propaganda využívala téměř po celé 18. století.⁵⁹⁴

Santini ve své zprávě vylíčil historii správy solní pokladny a popsal způsob výběru solní daně. Co se týče výběru solní dávky, nejdříve byli posíláni jeden nebo více výběřčích na všechna místa království, kde se sůl skladovala, aby vyzvedli kvótu náležící církvi. Arcibiskup Matouš Ferdinand Sobek však považoval takovýto způsob výběru daně za nebezpečný, protože výběřčí převážející značné sumy peněz se snadno mohli stát cílem zlodějů či soldatesky. Proto se solními úředníky uzavřel ústní dohodu, aby vybírali ze skladišť společně se svou dávkou také přiděl náležící solní pokladně. Své výlohy pak měli vyúčtovat v Praze. Tento způsob výběru, odporující znění solní smlouvy, se dle Santiniho sdělení praktikoval až do této chvíle, aniž by o tom Propaganda věděla. V účtech zasílaných do Říma byla pouze obecná informace o platech pro výběřčí kléru.⁵⁹⁵

Opat se rovněž věnoval zabezpečení solní pokladny, které podle něj bylo nedostatečné, a připomněl i případ defraudace z roku 1637. Santini podrobně vyčetl všechny chyby, jichž se pražští arcibiskupové při správě *cassa salis* dopouštěli. Za nejzávažnější pochybení považoval, že arcibiskupové většinou pokladnu spravovali sami dle své libosti a bez dohledu spolusprávce, kterého měli dle dřívějších dekretů Propagandy jmenovat. Pokladníci, kteří mají solní pokladnu na starost, nemohou arcibiskupům odporovat, neboť jim jsou podřízeni a musí se řídit jejich vůlí. Santini rovněž vypočetl všechny částky, které pokladně zůstali dlužni arcibiskupové.

⁵⁹³ Pisemnosti k vizitaci solní pokladny jsou uloženy v NA Praha, APA, inv. č. 4182, sign. D 173/3, kart. 2870.

⁵⁹⁴ *Relazione sopra lo stato della cassa del sale di Bohemia* (1710), NA Praha, Sbirka prepisů, SCPF, inv. č. 720, kart. 150. Text je obsažen v příloze č. 2.

⁵⁹⁵ „... *praeterea soluta salaria consueta exactoribus cleri pro eodem anno et visitoribus confiniorum flor. 493.*“

Jako prostředek zabraňující budoucímu zneužívání prostředků z *cassa salis* navrhol Santini, aby pokladník směl vyplácet pouze pravidelné platby. Na mimořádné výdaje, byť by byly sebenaléhavější, by nesměl pokladník bez písemného příkazu nuncia vybrat žádnou částku. Klíče od pokladny se mají rozdělit mezi deputované osoby, jimiž by mohli být probošt a děkan metropolitní kapituly a probošt vyšehradské kapituly.

Santini našel solní pokladnu prázdnou a zjistil, že od roku 1704 církev neobdržela žádný příjem ze solní daně. To bylo vážné porušení solní smlouvy. Celkový dluh císaře vypočetl na 509 610 zlatých, 33 krejcarů a 6 feniků. Prostředky pro pravidelné platby se tak musely brát z *cassa parochorum*, kam se úroky pravidelně dostávaly. Opat rovněž poznamenal, že se před úřady musel vícekrát tajit zůstatek peněz v pokladně. Na závěr své dlouhé zprávy Santini pojednal o stavu arcibiskupského semináře, zřízeného též z prostředků solní pokladny, a o zakládání nových farností.

Santiniho mise neunikla pozornosti světských úřadů. Česká dvorská kancelář byla pobouřena především tím, že o tomto podniku nebyla předem informována. Reakce státních úřadů tak do určité míry předznamenala hlavní tendence ve vztahu stát – církev v následujícím období. Jednalo se především o snahu státu omezit vliv papežské kurie na místní církev a státní intervence do mnoha oblastí církevního života. Santiniho relace se stala základem pro vyjednávání s panovníkem o splacení dluhu solní pokladně. K tomu však došlo až za císaře Karla VI.

SHRNUTÍ

Výnos solní dávky byl od počátku mnohem nižší, než se očekávalo. Teprve od 80. let 17. století přesahoval roční výnos pravidelně 20 000 zl., což bylo stále několikanásobně méně než původní odhady. Dohled nad správou *cassa salis* papež svěřil Propagandě, jíž měli arcibiskupové, jako hlavní administrátoři, pravidelně zasílat účty. Zásahu na vybudování správy solní pokladny měl zejména kardinál Harrach a jeho kapucínští poradci.

Vlastní chod solní pokladny zajišťovali arcibiskupem delegovaní úředníci. Výdaje solní pokladny lze rozdělit na pravidelné a mimořádné. Mezi pravidelné výdaje patřil příspěvek pro řeholníky a provozní výdaje. Mezi mimořádné výdaje, které musela vždy schválit Propaganda, patřily jednorázové příspěvky pro některou z církevních institucí. Žádosti o podporu ze solní pokladny někdy přicházely i z oblastí mimo území Čech. Opakovaně si peníze ze solní pokladny zapůjčovali panovníci a splácení těchto půjček se někdy protáhlo na několik desetiletí. Proto Propaganda často arcibiskupy vyzývala, aby peníze v hotovosti investovali do koupě výnosných statků. I přes různá bezpečnostní opatření se v roce 1637 nepodařilo zabránit defraudaci vyšší sumy peněz.

Hlavním účelem solní pokladny mělo být shromáždění dostatečného množství finančních prostředků pro založení nových biskupství, ale přes veškerou snahu se to podařilo jen částečně. Nuncius Mario Alberizzi jako první navrhl v roce 1671 Propagandě, aby se před zakládáním dalších biskupství upřednostnila rekonstrukce farní sítě. Tento projekt podporoval také císař Leopold I., arcibiskup Valdštejn i jeho nástupce Breuner. V roce 1696 tak vznikla samostatná pokladna, tzv. *cassa parochorum*, jejímž účelem mělo být zřizování nových far. Propaganda se obávala, aby pražští

arcibiskupové nezačali solní pokladnu spravovat nezávisle na ní. Tuto obavu podporovala i skutečnost, že Harrachovi nástupci nebyli v zasílání účtů do Říma zdaleka tak důslední a často vynakládali prostředky ze solní pokladny bez předchozího schválení.

Nespokojenost se správou pokladny vedla k utuženému dohledu ze strany nunciů a k vizitaci solní pokladny, kterou v roce 1710 na příkaz Propagandy vykonal opat Santini. Jeho závěrečná relace se stala základem pro správu *cassa salis* v dalším průběhu 18. století. Vizitace solní pokladny však vyvolala nevoli u české dvorské kanceláře, jelikož nebyla předem informována.

4 SPRÁVA SOLNÍ POKLADNY V LETECH 1711–1782

Nástup císaře Karla VI. na trůn přinesl určité uvolnění vztahů mezi habsburskou monarchií a papežským státem. Neznamenal to ovšem, že by panovník upustil od zákonných opatření zasahujících do práv církve. V konfesněprávní oblasti se jí dotýkalo zejména vydávání amortizačních zákonů omezujících nabývání církevního majetku. Nadvláda státu nad církví je označována jako státní jurisdikcionalismus, v případě rakouských zemí mluvíme rovněž o státním církevnictví (*Staatskirchentum*).⁵⁹⁶

Pragmatická sankce z roku 1713 o nedílnosti dědičných zemí znamenala další utužení moci habsburského rodu. Znovuoživení protestantismu v okolních zemích, k němuž došlo vlivem pietismu, vedlo k opětovnému zintenzivnění rekatolizace. Ta byla prováděna ještě více než v minulosti pod patronátem státu. Tato politika způsobila zvýšený tlak na „správné“ vynakládání finančních prostředků ze solní pokladny, jejíž správa se dotkla i neúspěšná válka proti Turkům v posledním období vlády Karla VI.

Počátek vlády Marie Terezie byl poznamenán velkou krizí, jež měla závažné dopady na dění v habsburské monarchii. Jedním z důsledků válek o rakouské dědictví byla snaha o modernizaci státu. Došlo k řadě administrativních reforem, jejichž architektem byl hrabě Haugwitz a které vedly k další centralizaci a byrokratizaci státu. Pro státní moc bylo stále nepřijatelnější, že se o prostředcích ze solní pokladny rozhoduje mimo hranice monarchie.

⁵⁹⁶ Jiří R. TRETERA – Záboj HORÁK, *Konfesní právo*, Praha 2015, s. 301.

V roce 1765 se císař Josef II. stal spoluvládcem své matky a církevní reformy, i v důsledku aktivity státního kancléře Kounice, opět zesílily. Papežská kurie byla vůči náboženské politice absolutistických států naprosto bezmocná. Vyvrcholení státních zásahů do církevního života nastalo v době samostatné vlády Josefa II. Z hlediska církevní správy lze celé toto období rozdělit podle tří dlouhých archiepiskopátů.

4.1 Správa solní pokladny za arcibiskupa Khünburga (1713–1731)

Císař Josef I. nominoval Františka Ferdinanda Khünburga pražským arcibiskupem nedlouho po smrti jeho předchůdce Jana Josefa Breunera dne 10. dubna 1710. Zpráva o jmenování jej zastihla v Lisabonu, kde od roku 1708 působil jako císařův vyslanec. Na arcibiskupský stolec byl však kvůli další vlně morové epidemie intronizován až v dubnu roku 1714.⁵⁹⁷ Do té doby již stihl nový panovník Karel VI. vydat první dekrety omezující práva katolické církve. Důležité bylo zejména nařízení z roku 1711 zakazující představitelům řeholních řádů z ciziny bez předchozího zeměpanského povolení vizitovat kláštery na území monarchie.

Na partikulární kongregaci 12. července 1711 jednali kardinálové o zmiňované Santiniho relaci.⁵⁹⁸ Rozdělili ji do 25 bodů, jež zahrnovaly vlastní návrhy na zlepšení správy *cassa salis*, dále soupis dlužníků této pokladny, záležitosti týkající se arcibiskupského semináře, zakládání nových farností, patronátního práva a v neposlední řadě obsahem byly nové supliky o podporu ze solní pokladny. Podle rozhodnutí kongregace měla být výběřčím solní dávky schopná a čestná osoba, která povede o své činnosti přesné záznamy. Kardinálové přitom nevyklučovali, aby byl exaktorem přímo nějaký úředník z královského solního úřadu.

Arcibiskup a spoluadministrátoři pokladny měli deputovat pokladníka, jenž založí účetní knihu, do níž zaznamená všechna depozita. Kniha má být uložena přímo v pokladně, aby nikdo nepovolaný nemohl zjistit výši vkladů. Pokladna musí být umístěna na bezpečném místě a zajištěna třemi klíči,

⁵⁹⁷ K jeho osobě viz Erwin GATZ (ed.), *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1648 bis 1803. Ein biographisches Lexikon*, Berlin 1990, s. 245.

⁵⁹⁸ Partikulární kongregace, 12. 7. 1711, NA Praha, Sběrka přepisů, SCPF, inv. č. 721, kart. 151 (Congregazioni particolari, 35, fol. 15m).

z nichž dva budou vlastnit spoluadministrátoři a třetí pokladník.⁵⁹⁹ Samotný arcibiskup klíč mít neměl, poněvadž by jen stěží mohl být osobně přítomen u všech vkladů a výběrů. V další založené knize měly být zaznamenány všechny výběry ze solní pokladny, které museli všichni administrátoři konsignovat. Pod tresty, jimiž kanonické právo sankcionuje prohřešky proti církevnímu majetku, byl zakázán výběr jakékoli částky peněz bez předchozího schválení Apoštolským stolcem. Tyto peníze jsou podle kardinálů posvátné, „*protože jsou určeny na zakládání nových biskupství a farností a na jiné účely týkající se svaté katolické víry a spásy duší.*“

Všechny závěry a rozhodnutí kardinálů schválil papež Klement XI. (1700–1721)⁶⁰⁰ a v dopise z 23. července 1711 byl o nich informován i vídeňský nuncius Giulio Piazza (1709–1713).⁶⁰¹ Jeho hlavním úkolem bylo vyjednávání s císařem a jeho ministry o splacení dluhu solní pokladně a o obnovení pravidelných plateb. Zásadním nunciovým argumentem mělo být, že bez těchto peněz není možné založit zbývající dvě biskupství a nové farnosti ve prospěch věřících. Císař by tak podle Propagandy nesl vinu na naplnění slov starozákonního žalozpěvu, že „*maličtí žádají chleba, není však, kdo by jim ho lámal*“ (Nářky, 4, 4).⁶⁰²

⁵⁹⁹ Takovéto zabezpečení fungovalo již za arcibiskupa Harracha, přesto nezabránilo defraudaci vysoké sumy peněz. K tomu srov. P. HONČ – A. HONČOVÁ, „*Caso disgratiato*“.

⁶⁰⁰ Již papež Alexandr VII. (1655–1667) zavedl místo kongregací konaných za přítomnosti papeže (*coram Sanctissimo*) audience, při nichž sekretář Propagandy jednou týdně papeže informoval o záležitostech, které vyžadovaly jeho schválení (lat. *audientiae Sanctissimi*, ital. *udienze di Nostro Signore*). K chodu Propagandy srov. Hynek KOLLMANN, *Acta Sacrae Congregationis de Propaganda fide res gestas bohemicas illustrantia. Prodromus*, Pragae 1939, s. C–CXXV.

⁶⁰¹ K jeho osobě viz [http://www.treccani.it/enciclopedia/giulio-piazza_\(Dizionario-Biografico\)](http://www.treccani.it/enciclopedia/giulio-piazza_(Dizionario-Biografico)) (vyhledáno 1. 7. 2017).

⁶⁰² Instrukce pro Giulia Piazzu, 23. 7. 1711, NA Praha, Sbirka přepisů, SCPF, inv. č. 721, kart. 151 (Congregazioni particolari, 35, fol. 17).

Nuncius ve svém listu z 29. srpna 1711 napsal, že s Karlem VI. o této záležitosti osobně jednal.⁶⁰³ Panovník mu odpověděl, že jeho žádost je spravedlivá a že se postará o nápravu. Piazza také hovořil s prezidentem dvorské komory hrabětem Starhembergem, jemuž ukázal účty solní pokladny a požádal ho o obnovení plateb a zaplacení dluhů. Starhemberg odpověděl, že obnovení plateb do *cassa salis* je možné, ale dluhy v daném okamžiku nelze přes veškerou snahu uhradit, neboť státní pokladna je prázdná, a nadto má dvorská komora velké výdaje také kvůli příjezdu nového panovníka. Prezident dvorské komory nuncia upozornil i na jeden projekt, o němž se mělo jednat už v minulosti. Místo podílu ze soli dovezené do Čech by církev dostávala každý rok fixní sumu 25 000 zl. z nějakého bezpečného fondu. To by výrazně usnadnilo účetnictví a neodporovalo by to ani znění solní smlouvy.⁶⁰⁴ Propaganda o tomto návrhu jednala na generální kongregaci 16. listopadu 1711, ale přesunula jeho detailnější posouzení na partikulární kongregaci.⁶⁰⁵

Nuncius opakovaně vyvíjel tlak na císařské ministry, aby byla splacena alespoň část dluhu, avšak veškeré jeho snahy byly neúspěšné.⁶⁰⁶ Navrhoval také Propagandě, aby se dlužné částky změnilly na kapitály, z nichž bude dvorská komora platit úroky. V březnu 1713 byl u císaře na další audienci, při níž znovu otevřel otázku solní pokladny. Císař opět potvrdil, že uznává jeho žádost za oprávněnou, ale že nuncius sám ví, v jakém stavu jsou za současných okolností jeho finance, takže přes veškerou dobrou vůli nemůže žádost vyřídit. Za dva roky vyjednávání se tedy nunciovi nepodařilo posunout celou záležitost ani o krůček vpřed. Liknavost, s jakou Karel VI.

⁶⁰³ Piazza Propagandě, 29. 8. 1711, NA Praha, Sběrka přepisů, SCPF, inv. č. 721, kart. 151 (SC, 3, fol. 433–434).

⁶⁰⁴ P. HONČ, *Právněhistorické aspekty*, s. 68.

⁶⁰⁵ Na žádné další partikulární ani generální kongregaci se Propaganda k tomuto návrhu již nevrátila.

⁶⁰⁶ Srov. jeho dopisy z 23. 4. 1712, 17. 12. 1712 a 18. 2. 1713, NA Praha, Sběrka přepisů, SCPF, inv. č. 721, kart. 151.

řešil svou agendu, byla u cizích vyslanců pověstná. Charakter tohoto panovníka je často hodnocen jako nečitelný, neboť jeho rozhodnutí byla nevypočitatelná.⁶⁰⁷ Propaganda Piazzu vybízela, aby se postaral alespoň o splacení současných dluhů.⁶⁰⁸

Co se týče žádostí o podporu ze solní pokladny, nejaktivněji si v tomto období počínal řád křižovníků – Strážců Božího hrobu na Zderaze v čele s převorem Vavřincem Lukášem Knauerem.⁶⁰⁹ Jejich řád přišel v minulosti o mnoho statků a dosud neměl na solní pokladně žádný podíl. Získané peníze chtěli křižovníci použít na opravu svého chrámu, jenž byl podřízen bezprostředně Apoštolskému stolci.⁶¹⁰ Probošt Knauer se obrátil se svou žádostí přímo na papeže, a zapojil tak do celé záležitosti i státní sekretariát. Sekretář Propagandy Cavalieri (1707–1707) sdělil státnímu sekretáři kardinálu Paoluccimu (1700–1721), že zderazský klášter nelze podpořit kvůli stávajícímu stavu solní pokladny. Nejprve je třeba, aby nuncius vymohl od císaře dluhy.⁶¹¹ Císař sice své dluhy vůči solní pokladně nesplácel, ale osobně žádost o podporu pro zderazské křižovníky podpořil.⁶¹² Na císařovo přání totéž učinil i vídeňský biskup Franz Ferdinand Rummel (1706–1716). Ani přímluva císaře a jiných vlivných přímluvců tentokrát nepomohly a Propaganda zderazskému proboštovi nakonec odpověděla, že musí mít větší trpělivost, stejně jako ostatní žadatelé.⁶¹³

⁶⁰⁷ R. ZUBER, *Osudy*, II., s. 387–388.

⁶⁰⁸ Generální kongregace, 3. 4. 1713, tamtéž (Acta SC, 1713, fol. 203nn).

⁶⁰⁹ Srov. Knauerovu žádost o přímluvu panovníka z roku 1709, aby zruinovaný klášter měl podíl na solní pokladně. NA Praha, Staré české místodržitelství, inv. č. 17 661. K dějinám jejich kláštera srov. Petr ULIČNÝ, *Kristův hrob a jeho pražští ochránci. Z topografie božehrobců na Zderaze*, in: *Staletá Praha* 30, 2/2014, s. 18–47.

⁶¹⁰ Knauer Klementu XI., 14. 3. 1712, NA Praha, Sbíрка přepisů, SCPF, inv. č. 721, kart. 151 (SOCG, 581).

⁶¹¹ NA Praha, Sbíрка přepisů, SCPF, inv. č. 721, kart. 151 (Lettere della S. C. e di M. S., 101, fol. 267).

⁶¹² Karel VI. markýzi de Prié, 9. 8. 1712, NA Praha, Sbíрка přepisů, SCPF, inv. č. 721, kart. 151 (Congregazioni particolari, 35, fol. 305).

⁶¹³ Generální kongregace 16. 1. 1713, tamtéž (Acta SC, 1713, fol. 28).

Snahy některých církevních institucí o to, aby jejich suppliky podpořil samotný císař či úřady světské správy, dále prohlubovaly závislost církve na státu. Spoléhání se na stát a státní moc se silně zakořenilo v mentalitě duchovenstva a mělo velké dopady i na vzdálenější budoucnost.⁶¹⁴ I pro některé arcibiskupy a biskupy se Vídeň postupem času stávala v mnoha směrech, a to nejen geograficky, bližší než Řím. Tyto iniciativy nepřímo vedly k tomu, že se světské úřady stále více zajímaly o stav solní pokladny a že chtěly mít její správu pod vlastním dohledem. Do Říma se prostřednictvím nuncia dostávaly zprávy, že se česká kancelář snaží, aby podíl na správě solní pokladny měl i panovník.⁶¹⁵ Světské úřady sice příležitostně usilovaly již v průběhu 17. století o získání přehledu o stavu solní pokladny,⁶¹⁶ ale od vlády Karla VI. tento tlak dramaticky zesílil.

Nuncius Piazza dále informoval státního sekretáře Paolucciho o žádosti města Prahy o 15 000 zl. na vybudování nového lazaretu kvůli morové epidemii, o níž s ním hovořil nejvyšší český kancléř Leopold Josef Šlik. Podle kancléře se pro použití těchto peněz nemohlo najít zbožnější dílo. Žádost rovněž obsahovala zmínku o příspěvku, který město dostalo již v roce 1683 na stavbu později zbořeného lazaretu.⁶¹⁷ Piazza žádost podporoval, neboť v solní pokladně se už nacházelo více než 50 000 zl. a hrabě Šlik se na oplátku zaručoval, že se postará o to, aby dvorská komora vyrovnala své dluhy.⁶¹⁸ Kardinálové se uvedenou žádostí zabývali na generální kongregaci 3. října 1713 a dospěli k závěru, že jí nemohou vyhovět. Našli totiž ve svých

⁶¹⁴ K tomu srov. Tomáš PETRÁČEK, *Adaptace, rezistence, rezignace. Církev, společnost a změna v novověkých dějinách*, Ostrava 2013, 67–75.

⁶¹⁵ Partikulární kongregace, 16. 3. 1716, NA Praha, Sbirka přepisů, SCPF, inv. č. 722, kart. 15. (Congregazioni particolari, 35, fol. 272m).

⁶¹⁶ A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 229–230.

⁶¹⁷ Srov. P. HONČ, *Solní smlouva*, s. 184.

⁶¹⁸ Piazza Paoluccimu, 2. 9. 1713, NA Praha, Sbirka přepisů, SCPF, inv. č. 721, kart. 151 (SOCG, 589).

registrech, že na konci roku 1680 císař skutečně požádal o půjčku 15 000 zl., ale nikdy ji nesplatil. Proto měl státní sekretář Paolucci odpovědět, že kongregace nemůže odvolat dohodu mezi Ferdinandem II. a Urbanem VIII. o použití peněz ze solní pokladny.⁶¹⁹

Nástupcem nuncia Piazzzy u vídeňského dvora se stal Giorgio Spinola (1713–1720), kterého Propaganda neopomněla seznámit s instrukcemi pro správu solní pokladny a s relací opata Santiniho.⁶²⁰ Spinola během svého působení vypracoval rozsáhlou zprávu o stavu diecézí podřízených jeho nunciatuře, která představuje velmi zajímavý zdroj informací.⁶²¹

Pražské arcibiskupství bylo podle nunciova mínění nejproslulejší ze všech biskupství v habsburské monarchii a Praha byla v minulosti díky své nádheře a svatosti místa dokonce nazývána druhým Římem. Současný arcibiskup Khünburg byl podle Spinoly velmi vzdělaný a moudrý muž a byl nejvhodnější osobou pro obranu arcibiskupské autority před tolika útoky vyvolanými „*pýchou a prudkostí Čechů*.“ Dále Spinola uváděl, že stávající příjmy kdysi tak bohatého arcibiskupství jsou nízké, nikdy nepřesahují 30 000 zl. ročně. Rozloha arcidiecéze je navzdory dismembraci litoměřické a hradecké diecéze velká a zahrnuje několik set farností, mnohé z nich ovšem byly zrušeny a předány do správy sousedním farářům. Nyní se však obnovují s pomocí prostředků ze solní pokladny. Jinak jsou všechny farnosti, nakolik to dovoluje malý počet kněží, dobře spravovány, každoročně vizitovány a občas v nich vypomáhají misionáři (zejména řeholníci), které tam vysílá arcibiskup.

O litoměřické diecézi Spinola poznamenal, že má jen asi sto farností, ale poněvadž sousedí s kacířskými zeměmi, je zapotřebí mimořádná bdělost.

⁶¹⁹ Generální kongregace 3. 10. 1713, tamtéž (Acta SCPF, 1713, fol. 574–575).

⁶²⁰ Cavalieri Spinolovi, 16. 9. 1713, tamtéž (Lettere della S. C. e di M. S., 102, fol. 201)

⁶²¹ Tamtéž (Scritture non riferite, 6, fol. 791–826).

Skýtá se naděje, že bude mít v budoucnu více farářů z prostředků solní pokladny. Tamní katedrální kapitula má čtyři kanovníky, z nichž pouze jeden je zaopatřen prebendou. Litoměřický biskup Hugo František Königsegg-Rottenfels (1711–1720), jenž byl zároveň děkanem metropolitní kapituly v Kolíně nad Rýnem a císařským zplnomocněncem v Dolnorýnském kraji, byl většinou ve své diecézi nepřítomen. Zastupoval ho jeho vikář Tobiáš Hübner, o němž nuncius napsal, že je velice zkušený.

Královéhradecké biskupství bylo založeno s pomocí císaře a solní pokladny, ze které bylo na příkaz Propagandy financováno i později. Prostředky směřovaly zejména na výstavbu biskupské rezidence, domů pro kanovníky, ale také zřízení semináře. Nuncius vysoce vyzdvihoval hradeckého biskupa Jana Adama Vratislava z Mitrovic (1711–1721),⁶²² kterého považoval na místní poměry za mimořádného preláta, z něhož mohla mít církev velký užitek. Diecéze má asi sto farností, je skvěle řízena a biskup je stejně milován klérem, jakož i královskými úředníky.

Ve své relaci nuncius obecně hodnotil dosti negativně řeholníky, zejména příslušníky starých řádů. Pranýřoval bohatství některých klášterů i řeholní disciplínu. Největším trnem v oku byl pro Spinolu benediktinský opat Otmar Zinke, jenž měl svou rezidenci i většinu statků na území této diecéze a usiloval o získání téměř biskupské jurisdikce.⁶²³ Opat se dle nuncia „*nespokojuje se čtyřmi na něm závislými význačnými prepoziturami, nýbrž se snaží*

⁶²² Jan Adam Vratislav z Mitrovic (1677–1733) byl od roku 1709 až do konce svého života zároveň vyšehradským proboštem. Hradeckým biskupem byl až do roku 1721, kdy byl na vlastní žádost přeložen do Litoměřic. V roce 1733 ho císař Karel VI. jmenoval pražským arcibiskupem, ale zemřel dříve, než se mohl nového úřadu ujmout. K jeho osobě viz Milan M. BUBEN, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, Praha 2000, s. 387–389.

⁶²³ Otmar Daniel Zinke (1664–1738) byl v letech 1700–1738 opat břevnovsko-broumovského opatství (břevnovští opati sídlili od roku 1420 v Broumově). Proslul jako zadavatel mnoha uměleckých zakázek.

*vymanit z jurisdikce pražského arcibiskupa a jiných biskupů všechny kláštery svého řádu v Čechách, jejichž je generálním vizitátorem.*⁶²⁴

Nepříliš lichotivé Spinolovo hodnocení řeholních řádů kardinály Propagandy patrně natolik ovlivnilo, že jim v této době neudělili žádnou podporu kromě pravidelné roční dávky.⁶²⁵ Strahovský opat Marian Hermann tak marně žádal na nejvyšší úrovni o půjčku ze solní pokladny,⁶²⁶ aby se zbavil dluhů, které zanechal jeho předchůdce Vít Seipel, když vykoupil od Waltera Xavera z Ditrichštejna statek zvaný Pátek, jenž v minulosti patřil strahovskému klášteru.⁶²⁷

Naopak vynikající pověst hradeckého biskupa Jana Adama Vratislava z Mitrovic, již se ve Vídni i Římě těšil, patrně zapříčinila, že kardinálové Propagandy přiznali subvenci právě jeho diecézi, zatímco ostatní žádosti byly stále odkládány. Na generální kongregaci 24. července 1714 rozhodli o přidělení 10 000 římských scudů na fundaci semináře a 2500 scudů na dokončení stavby téže instituce.⁶²⁸ Ve 20. letech 17. století, když již Vratislav působil jako litoměřický biskup, dosáhl jeho neformální vliv vrcholu. Většinu plánů a žádostí, s nimiž přišel pražský arcibiskup Khünburg nebo hradecký biskup Košín (1721–1731), konzultoval vídeňský nuncius tajně právě

⁶²⁴ „... non contento d'esimere il suo monastero con quattro prepositure insigni dipendenti dal medemo, pretende di levare dalla giurisdizione dell' arcivescovo di Praga, e d' altri vescovi tutti li monasteri del suo ordine in Boemia, di cui è visitatore generale.“ NA Praha, Sbirka přepisů, SCPF, inv. č. 721, kart. 151 (Scritture non riferite, 6, fol. 820).

⁶²⁵ Je třeba proto přehodnotit tvrzení starších historiků, které je přejímáno i v nedávno vydaných textech (např. T. ČERNUŠÁK a kol., *Papežství a české země*, s. 271), že ze solní pokladny byly podporovány především bohaté církevní instituce. Pokud jde o benediktinský řád v Čechách, ekonomická situace jednotlivých klášterů byla značně rozdílná. Benediktini u sv. Mikuláše na Starém Městě pražském rovněž žádali v roce 1715 panovníka o přímluvu u Propagandy, aby získali prostředky na stavbu kostela a kláštera. NA Praha, Staré české místodržitelství, inv. č. 9369.

⁶²⁶ Hermann Klementovi XI., 4. 9. 1713, NA Praha, Sbirka přepisů, SCPF, inv. č. 721, kart. 151 (SOCG, 589).

⁶²⁷ Dominik K. ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě. Stručné vypsání osudů jednotlivých bud' ještě stávajících neb již vyhlazených klášterů toho řádu dle roků jich založení*, Praha 1877, s. 102.

⁶²⁸ Generální kongregace, 24. 7. 1714, NA Praha, Sbirka přepisů, SCPF, inv. č. 722, kart. 152 (Acta SC, fol. 437nn).

s litoměřickým biskupem. Jeho názor na udělení či neudělení subvence byl většinou rozhodující. I když podle tehdy platného kanonického práva bylo postavení metropolitů vůči svým sufragánům skutečně silnější,⁶²⁹ nic to nevypovídá o reálném vlivu u římské kurie.

Úsilí o vydobytí císařského dluhu pokračovalo i během Spinolovy nunciatury. Propaganda v této souvislosti oslovila i bývalého vídeňského nuncia kardinála Piazzu, jenž aktuálně působil jako papežský legát ve Ferrare. Ten navrhl, že nejlepší bude s podporou českého kancléře přimět císaře k založení dalšího biskupství a nových farností. Celá dlužná částka by se podle něj neměla vymáhat naráz, poněvadž to naráží na odpor císařských ministrů. Efektivnější bude zřejmě snaha vydobýt dluh postupně po menších sumách.⁶³⁰ Tento poslední návrh vedl ke změně strategie při dobývání dluhů. Propaganda rozhodla o přidělení dlužných částek jednotlivým žadatelům a nechala na jejich úsilí, aby s podporou nuncia peníze vymohli. V dopise z konce srpna 1715 Spinola informoval Propagandu, že hovořil s viceprezidentem dvorské komory hrabětem Mollardem, jenž ho měl ubezpečit, že již vydal příkaz k uznání dluhů.

Římská kongregace neztratila ze zřetele ani menší dluhy vůči *cassa salis*, ačkoli byly staré i mnoho desítek let. Jak jsme již zmínili, broumovský klášter, jako dědic zesnulého arcibiskupa Matouše Ferdinanda Sobka, dlužil solní pokladně 4600 zlatých. Na základě pokynu z nunciatury zplnomocnil arcibiskup Khünburg doktora obojího práva Jana Františka Blovského, aby tuto dlužnou částku od kláštera vydobyl.⁶³¹ Blovský se obrátil přímo na opata

⁶²⁹ Ignác Antonín HRDINA – Hedvika KUCHAROVÁ, *Záhady kolem sňatku Anny Kateřiny Šporkové. Historicko-právní studie z manželského práva*, Praha 2017, s. 158.

⁶³⁰ Piazza Cavalierimu, 6. 10. 1714, NA Praha, Sbirka přepisů, SCPF, inv. č. 722, kart. 152 (Congregazioni particolari, 37, fol. 177–178).

⁶³¹ Zplnomocňující list z 12. 5. 1715, tamtéž (Congregazioni particolari, 36, fol. 431). Jan František Blovský byl fiskální adjunkt a působil i jako fiskální expert arcibiskupské konzistoře. Srov. Aleš

Zinkeho, aby dluh, jenž měl narůst na 5000 zl., vyrovnal.⁶³² Zinke však nebyl snadný soupeř. Nejprve se sice zavázal, že dluh zaplatí z prostředků, které v budoucnu jeho řád z *cassa salis* obdrží,⁶³³ následně však své rozhodnutí změnil a zpochybnil samotnou podstatu dluhu. Nalezl totiž v klášterním archivu doklad o tom, že se ve skutečnosti jednalo o císařovy peníze a že již jeho předchůdce tento dluh neuznal. Arcibiskup Khünburg nakonec přistoupil k tomu, že nařídil zadržet v letech 1716 a 1717 podíl ze solní daně náležící benediktinům, což bylo 2333 zl. ročně. Toto opatření se však dotklo všech benediktinských klášterů v Čechách, neboť si tuto částku mezi sebou rozdělovali.⁶³⁴ Proto se musel celý spor řešit na vídeňské nunciatuře i v Římě a benediktini v něm nakonec zvítězili.⁶³⁵

Mnohem větší dluh, na nějž poukázal ve své relaci již opat Santini, zanechal svému bratrovi Filipu Ignáci arcibiskup Jan Josef Breuner. Jednalo se o částku 80 000 zl., z níž arcibiskupův bratr splatil 20 000 zl., avšak zbytek nebyl schopen uhradit. Vídeňská nunciatura tedy přistoupila k vymáhání dlužné částky soudní cestou a případ přidělila právníkovi Giovannimu Giuseppovi de Matheidos.⁶³⁶ Soudy se ale táhly mnoho let a pokračovaly i po smrti Ignáce Filipa Breunera. Dědici arcibiskupa Breunera namítali, že kvůli velké finanční tísní, v níž se nacházejí, nejsou schopni dluh vyrovnat. Když se soud začal vyvíjet v jejich neprospěch a hrozilo uvalení exekuce na jejich už tak zadlužené dolnorakouské panství Ulrichskirchen, požádali

VALENTA, *Lesk a bída barokní aristokracie*, České Budějovice 2011, s. 137; Jaroslav DŘÍMAL, *Královský prokurátor a jeho úřad do roku 1745*, SAP 19, 2/1969, s. 371–380.

Blovský Zinkemu, 3. 6. 1715, NA Praha, Sběrka prepisů, SCPF, inv. č. 722, kart. 152 (Congregazioni particolari, 36, fol. 431). Blovský vyplatil poslovi, který dopis opatu doručil, 1 zl. 30 kr.

⁶³³ Obligace z 18. 6. 1715, NA Praha, tamtéž, (Congregazioni particolari, 36, fol. 430).

⁶³⁴ P. HONČ, *Solní smlouva*, s. 181–182.

⁶³⁵ K celému případu srov. korespondenci uloženou v *Liber relationum super statu capsae salis et parochorum ad Sac. Nuntiaturam Viennensem*, NA Praha, APA, inv. č. 2133, sign. B 68/3c.

⁶³⁶ Propaganda nunciavi, 11. 5. 1717, NA Praha, Sběrka prepisů, SCPF, inv. č. 723, kart. 153 (Lettere, 106, fol. 30).

Propagandu o mimosoudní vyrovnání. Nabídli částku 25 000 zl. a prosili o odpuštění zbytku dluhu.⁶³⁷ Propaganda s tímto návrhem nakonec na partikulární kongregaci 16. května 1729 souhlasila.⁶³⁸ Sumu 25 000 zl., která měla připadnout metropolitní kapitule v Praze, se ale nakonec stejně získat nepodařilo.⁶³⁹

Roku 1715 zemřel pokladník Jakub Javornický, čímž skončilo dlouholeté působení členů jeho rodu při administraci *cassa salis*.⁶⁴⁰ Původně měl sice převzít úřad jeho syn, který mu už několik let v úřadě pomáhal, ale nakonec byl při výběru opomenut a novým pokladníkem byl arcibiskupem proti vůli kanovníků jmenován Josef Ignác Langer, bratr arcibiskupského kancléře. Podle nuncia bylo pro arcibiskupa rozhodujícím to, aby mohl jednat s pokladníkem dle svého uvážení.⁶⁴¹ Langer v úřadu setrval 38 let až do své smrti v roce 1753.

Na partikulární kongregaci 1. října 1715 přidělila Propaganda z dlužných částek 200 000 zl. na zakládání farností, 100 000 zl. pro arcibiskupskou menzu, 100 000. zl pro metropolitní kapitolu na nové kanonikáty, 20 000 zl. pro hradeckou biskupskou menzu a 3000 zl. na tisk knih.⁶⁴² Finanční prostředky určené na knihy souvisely s bojem proti šíření nekatolických spisů.⁶⁴³ Arcibiskup Khünburg v dopisech nunciovi Spinolovi vícekrát zmiňoval, že šíření zhoubných a bludných knih heretiky způsobuje

⁶³⁷ Sbíрка přepisů, SCPF, inv.727, kart. 157 (Congregazioni particolari, 37).

⁶³⁸ Partikulární kongregace, 16. 5. 1729, tamtéž, inv. č. 728, kart. 158 (Congregazioni particolari, 39).

⁶³⁹ Vliv na to měla i změna na vídeňské nunciatuře.

⁶⁴⁰ Srov. P. HONČ, Solní smlouva, s. 182–183.

⁶⁴¹ *Notizie concernenti la cassa del sale di Boemia*, NA Praha, Sbíрка přepisů, SCPF, inv. č. 726, kart. 156 (Congregazioni particolari, 37, fol. 358).

⁶⁴² Partikulární kongregace, 1. 10. 1715, tamtéž, inv. č. 722, kart. 152 (Congregazioni particolari, 35, fol. 132–139).

⁶⁴³ Srov. Jíří MIKULEC, *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, Praha 2013, s. 275–28; Howard LOUTHAN, *Obracení Čech na víru*, Praha 2011, s. 202–233; Marie-Elizabeth DUCREUX, *Kniha a kacířství, způsob četby a knižní politika v Čechách v 18. století*, in: *Česká literatura doby baroka. Sborník příspěvků k české literatuře 17. a 18. století*, LA 27, 1994, s. 61–87.

katolickému náboženství těžké škody, přestože jsou tyto knihy zabavovány a páleny. Jediným účinným lékem proti jejich šíření měl být tisk katolických knih z peněz solní pokladny a jejich distribuce mezi chudý lid. Spinola zaslal Propagandě i seznam knih, které by se měly vytisknout.⁶⁴⁴ O čtvrtstoletí později, kdy byla tato záležitost ještě aktuální, napsal arcibiskup Manderscheid v relaci *ad limina*, že „český národ velmi dychtí po čtení knih a zpěvu v mateřském jazyce.“⁶⁴⁵

Jediný, komu se podařilo vydobýt od císařského dvora alespoň část peněz přidělených Propagandou, byl pražský arcibiskup Khünburg. Dne 11. března 1717 císař Karel VI. oficiálně uznal část dluhu vůči solní pokladně, který vznikl neuhrazením církevního podílu na solní dani v letech 1704–1709 a pouze částečným hrazením v letech 1710–1714.⁶⁴⁶ Jednalo se celkem o částku 163 371 zl. Arcibiskup se s císařovými ministry domluvil, že 100 000 zl., které mu asignovala Propaganda, bude dáno na 5% úrok. Všeobecná banka (*Universal-Bankalität*)⁶⁴⁷ mu tak bude počínaje rokem 1717 vyplácet 5000 zl. ročně. Zbylých 63 371 zl. mělo být solní pokladně vráceno v šestiletých splátkách, avšak bez úroku.

Při rozdělování peněz z *cassa parochorum* mezi jednotlivá biskupství nebyly vždy nejdůležitější urgentní potřeby konkrétní diecéze, ale rozhodující roli často hrály čistě mezilidské vztahy. Když se nuncius ptal arcibiskupa Khünburga, jak je možné, že z částky 7500 zl. určené na zakládání nových

⁶⁴⁴ Jednalo se o tyto knihy: 1. Hayesovo vydání římského katechismu; 2. Souhrnný výklad epištol a evangelií čtených během roku; 3. Postila katolická od Matěje Václava Šteyera; 4. Příklady Písma svatého s výkladem morálky a víry; 5. Consultatio de fide et religione od Leonarda Lessia; 6. Modlitební knížka s tridentským vyznáním víry.

⁶⁴⁵ „*Est natio boemica librorum et cantus in idiomate patrio avidissima.*“ *Paragraphi duo ex relatione visitandorum liminum apostolicorum anno 1739 facta*, NA Praha, Sbíрка přepisů, SCPF, inv. č. 731, kart. 161 (Congregazioni particolari, 43, fol. 301).

⁶⁴⁶ Tamtéž, inv. č. 723, kart. 153 (Congregazioni particolari, 36, fol. 115).

⁶⁴⁷ K účelu a fungování Všeobecné banky, která byla, na rozdíl od Vídeňské městské banky, mnohem více závislá na státu viz Rudolf FUCHS, *Die Wiener Stadtbank. Ein Beitrag zur österreichischen Finanzgeschichte des 18. Jahrhunderts*, Frankfurt am Main 1998, s. 119–126.

farností nemá litoměřický biskup žádný podíl, odpověděl arcibiskup, že jeho předchůdce s litoměřickým biskupem nevycházel dobře.⁶⁴⁸ Litoměřická diecéze přitom byla vystavena tlaku nekatolíků ze sousedních zemí. Biskupství nemělo vlastní seminář a kapitolu tvořili čtyři kanovníci, z nichž pouze jeden byl dostatečně zabezpečen. Také litoměřická katedrála nebyla dostatečně vybavena a neměla ani zvonici.

Roku 1715 se arcibiskup Khünburg rozhodl koupit od Trautmansdorffů panství Dolní Břežany, nacházející se nedaleko Prahy, jehož hodnota byla 300 000 zl. Použil na koupi prostředky z *cassa salis* i *cassa parochorum*. Celá transakce byla i kvůli zadlužení tohoto panství velmi složitá a vyvolala podezření u nuncia i Propagandy. Hlavní potíž spočívala v tom, že Dolní Břežany byly do desk zemských intabulovány jako vlastnictví hraběte Khünburga, nikoli jako majetek arcibiskupské menzy. Pokud by arcibiskup za tohoto stavu věcí zemřel, došlo by k velkému soudnímu sporu s jeho dědici.

Poněvadž arcibiskup peníze do solní pokladny nevracel, poslala Propaganda nunciu Girolamu Grimaldimu (1721–1731)⁶⁴⁹ instrukci, v níž mu nařídila, aby zajistil vrácení dluhu 50 000 do tří měsíců ode dne doručení, eventuálně měla být dlužná částka zanesena do desk zemských jako hypotéka.⁶⁵⁰ Pokud by arcibiskup tento příkaz nedodržel, měl nuncius přistoupit k zabavení hospodářských užitků panství (*sequestratio fructuum*),⁶⁵¹ a

⁶⁴⁸ Partikulární kongregace, 23. 9. 1716, NA Praha, Sbíрка přepisů, SCPF, inv. č. 722, kart. 152 (Congregazioni particolari, 35, fol. 335–344).

⁶⁴⁹ K jeho osobě viz [http://www.treccani.it/enciclopedia/girolamo-grimaldi_res-52ca7bdd-87ee-11dc-8e9d-0016357eee51_\(Dizionario-Biografico\)](http://www.treccani.it/enciclopedia/girolamo-grimaldi_res-52ca7bdd-87ee-11dc-8e9d-0016357eee51_(Dizionario-Biografico)) (vyhledáno 1. 7. 2017); D. SQUICCIARINI, *Die apostolischen Nuntien*, s. 203–204.

⁶⁵⁰ Propaganda nunciovi, 25. 7. 1722, NA Praha, Sbíрка přepisů, SCPF, inv. č. 726, kart. 156 (Lettere, 112, fol. 316).

⁶⁵¹ K pojmu sekvestrace srov. A. VALENTA, *Lesk a bída*, s. 121–122.

to „*i s prosbou o pomoc u světského ramene.*“⁶⁵² Celý spor byl nakonec urovnán tím, že arcibiskup nabídl výměnu Dolních Břežan za panství Kojetín, ležící na Moravě, které pro arcibiskupskou menzu získal jeho předchůdce Breuner a které nevynášelo tolik, jak se předpokládalo.⁶⁵³ Vlastnictví panství Dolních Břežan bylo pro arcibiskupskou menzu mnohem výhodnější než vlastnictví vzdáleného Kojetína. Transakci musel v roce 1725 posvětit také sám císař Karel VI.,⁶⁵⁴ poněvadž již od roku 1723 platil přísný amortizační zákon.⁶⁵⁵

Aby se předešlo podobným sporům, snažila se Propaganda zabránit vybírání peněz z *cassa salis* bez jejího vědomí a povolení. Kardinálové proto uvažovali o trestech pro ty úředníky solní pokladny, kteří nebudou přesně plnit dekrety kongregace. V případě duchovních se jednalo o suspenzi, v případě laiků o zbavení úřadu.⁶⁵⁶ Dotyční úředníci tak měli ve větší míře odolávat tlaku jak ze strany arcibiskupa, tak ze strany královských úředníků.

Dalším zamýšleným opatřením byla deputace zvláštního agenta přímo závislého na římské kongregaci, jenž by bděl nad pravidelnou platbou solní daně a nad dodržováním příkazů Propagandy a nuncia. Kardinálové o tom jednali na partikulární kongregaci 23. září 1716. Jako možný kandidát byl na tuto pozici navrhován kanovník vídeňské kapituly Bartolomeo Antonio Dusini,⁶⁵⁷ jenž působil devět let jako vicekancléř vídeňské nunciatury a již

⁶⁵² „... *etiam implorato brachio saeculari.*“

⁶⁵³ Grimaldi Propagandě, 24. 6. 1724, NA Praha, Sbirka prepisů, SCPF, inv. č. 726, kart. 156 (Congregazioni paricolari, 38); srov. P. HONČ, Solní smlouva, s. 193. a Ladislav HOSÁK, *Historický místopis země Moravskoslezské*, Praha 2004, s. 505.

⁶⁵⁴ Císařský mandát z 26. 9. 1725, NA Praha, Sbirka prepisů, SCPF, inv. č. 727, kart. 157 (Congregazioni paricolari, 43, fol. 301).

⁶⁵⁵ Jiří Rajmund TRETERA – Záboj HORÁK, *Konfesní právo*, Praha 2015, s. 203.

⁶⁵⁶ NA Praha, Sbirka prepisů, SCPF, inv. č. 722, kart. 152 (Congregazioni paricolari, 35, fol. 363).

⁶⁵⁷ Bartolomeo Antonio Dusini byl kanovníkem vídeňské kapituly a v roce 1715 vykonal na žádost pražského arcibiskupa a pražské metropolitní kapituly vizitační cestu po celnících v Čechách a pak se odebral se svou zprávou a žádostmi českých duchovních do Říma. Za vykonání této inspekční cesty a s ní spojené náklady pak od kapituly požadoval 2700 zl. a dalších 500 zl. pro římského právníka Puccioho, který mu asistoval. Kapitula mu přidělila 2700 zl., ale více dát odmítla. Celý případ se řešil v Římě, kam došly dopisy obou stran sporu. Patrně kvůli tomuto sporu Dusini nakonec agentem jmenován nebyl.

dříve se angažoval v záležitostech souvisejících se solní pokladnou. Sám také deputování agenta navrhoval.⁶⁵⁸ Podle Propagandy by Dusini mohl dostat indult a část roku sídlit v Praze.

Když se Dusini dozvěděl se o záměru kongregace jmenovat ho zvláštním agentem, zaslal do Říma děkovný dopis.⁶⁵⁹ V něm mimo jiné uvedl, že vizitace by se měly provádět tajně, aby se o nich nedozvěděly světské úřady. Dále římskou kongregaci informoval, že česká dvorská kancelář se snaží získat přehled o příjmech a výdajích solní pokladny a že neustále zpochybňuje dispoziční právo Propagandy a účely, na něž se peníze vynakládají. Česká kancelář nechtěla, aby se jakýkoli duchovní obracel do Říma s prosbou o subvenci, aniž by ji o tom dříve neinformoval a nedoložil své potřeby. Dusini téměř prorocky poznamenal, že jednou to bude mít za následek naprosté nedodržování smlouvy („*la total inosservanza del contratto*“).

Nunciovi Spinolovi se plán na ustanovení nového agenta nezamlouval. Pro arcibiskupy by podle něj bylo málo důstojné, pokud by museli skládat účty níže postavenému duchovnímu. Vizitace solní pokladny by také narazila u ministrů české dvorské kanceláře, zvláště pokud by byl deputován cizinec. Své o tom věděl i arcibiskup Khünburg, jenž byl českou kanceláří pokárán za to, že požádal kanovníka Dusiniho, aby v Římě vyřídil jeho záležitosti. Nuncius se kromě toho domníval, že by nový úřad zatížil solní pokladnu, protože by se z ní musel agentovi dávat plat a bylo by třeba hradit výdaje za cesty.⁶⁶⁰

⁶⁵⁸ Dusini Propagandě, 6. 6. 1716, NA Praha, Sbirka prepisů, SCPF, inv. č. 722, kart. 152 (Congregazioni particolari, vol. 35, fol. 431–435).

⁶⁵⁹ Dusini Propagandě, 9. 12. 1716, tamtéž, inv. č. 723, kart. 153 (Congregazioni particolari, 36, fol. 31–33).

⁶⁶⁰ Spinola Propagandě, 30. 1. 1717, tamtéž (fol. 20–27).

Propaganda přesto na svém rozhodnutí trvala a vyzvala nuncia, aby navrhl vhodného kandidáta. Spinola však dlouho nereagoval, proto musela kongregace svoji žádost opětovně urgovat.⁶⁶¹ Na doporučení pražského arcibiskupa nakonec nuncius na tuto pozici navrhl královéhradeckého kanovníka Henrika Stommela⁶⁶² a Propaganda jeho návrh přijala.⁶⁶³ Stommel ovšem očekávání římské kongregace nenaplnil, proto nuncius Grimaldi dostal příkaz, aby jej z úřadu odvolal. Kardinálům vadila jeho malá aktivita, takže další Stommelovo působení považovali za zbytečné.⁶⁶⁴ Stommel nunciovi napsal, že rozhodnutí o odvolání přijímá, ačkoli mu připadá poněkud tvrdé.⁶⁶⁵

Příležitost osobně promluvit se správcí solní pokladny se Grimaldimu naskytl v roce 1723 po korunovaci Karla VI. českým králem, jíž se nuncius účastnil.⁶⁶⁶ Pověřil tehdy administrátory, aby vedli odděleně účetní knihy o příjmech a výdajích a každý rok informovali nunciaturu o stavu solní pokladny.

Přes všechna opatření arcibiskup Khünburg nařízení Propagandy stále nerespektoval. Svědčí o tom i udání jednoho člena metropolitní kapituly, jež kongregaci tajně předal opat Giuseppe Gentili, agent metropolitní kapituly v Římě.⁶⁶⁷ Podle něj arcibiskup vybírá peníze soukromě a bez vědomí spoluadministrátorů, kterými byli probošt a děkan kapituly. Podle poznámek vypracovaných patrně sekretářem Propagandy jsou kanovníci v Praze

⁶⁶¹ Propaganda Spinolovi, 12. 12. 1717, tamtéž (Lettere, 106, fol. 230).

⁶⁶² Spinola Propagandě, 23. 4. 1718, tamtéž (SC, 4, fol. 448). Henrik Stommel působil jako sekretář Khüburga v době, kdy byl budoucí arcibiskup císařským vyslancem v Portugalsku.

⁶⁶³ Partikulární kongregace, 23. 9. 1718, tamtéž, inv. č. 724, kart. 154 (Congregazioni particolari, 36, fol. 149nn).

⁶⁶⁴ *Fogli d'instruzione per monsignor arcivescovo d'Edessa nunzio apostolico in Vienna per la cassa ecclesiastica del sale di Boemia*, tamtéž, inv. č. 726, kart. 156, (Lettere, 112, fol. 316–323, zde 321–322).

⁶⁶⁵ Stommel Grimaldimu, 26. 9. 1722, tamtéž (Congregazioni particolari, 38).

⁶⁶⁶ Během svého pobytu v Praze bydlel Grimaldi ve Valdštejském paláci. Viz Štěpán VÁCHA a kol., *Karel VI. a Alžběta Kristýna. Česká korunovace 1723*, Praha 2009, s. 107.

⁶⁶⁷ *Notizie segrete communicate dal signore abbate Gentili*, NA Praha, Sbirka přepisů, SCPF, inv. č. 725, kart. 155 (Congregazioni particolari, 37, fol. 369).

neurozeného původu a neodvází se odporovat svému arcibiskupovi. Tím spíše, že „český národ je vůči svým nadřízeným bezmezně servilní.“⁶⁶⁸ Proto se uvažovalo i o tom, že by novými administrátory mohli být litoměřický a hradecký biskup, případně vyšehradský probošt, jenž byl na arcibiskupovi nezávislý.

Kardinálové Propagandy chtěli, aby jejich opatření potvrdila i nejvyšší církevní autorita, samotný papež Benedikt XIII. (1724–1730). Požádali tedy státního sekretáře kardinála Lercariho (1726–1730) o vydání papežského breve určeného pro vídeňského nuncia.⁶⁶⁹ Breve vyšlo 22. září 1729 a stálo v něm, že Jeho Svatost si je vědoma špatné správy solní pokladny posledními arcibiskupy.⁶⁷⁰ Vybírali totiž bez povolení kongregace peníze ze solní pokladny a používali je na jiné účely, než bylo určeno. Dále papež konstatoval, že s ohledem na vysoký věk současného arcibiskupa a jeho zásluhy při řízení diecéze upouští od nápravných trestů. Nuncius však má zavázat jeho nástupce, aby z *cassa salis* či z *cassa parochorum* nic nevybíral bez mandátu Propagandy, a to pod hrozbou censur *latae sententiae*.⁶⁷¹ Je příznačné, že se nuncius snažil před dvorem vydání toho breve utajit, neboť již od roku 1706 platil zákaz vyhlásování církevních trestů bez zeměpanského povolení.

V roce 1729 vypracoval pokladník Josef Langer obsáhlou relaci o stavu *cassa salis*, z níž se mimo jiné dozvídáme, jakým problémům se muselo čelit při vybírání církvi náležitých podílů z prodané soli.⁶⁷² Zatímco v 17. století přebíral výběrčí peníze přímo od královského solního úřadu pravidelně

⁶⁶⁸ „... la nazione Boema vive con un infinita e veramente servil soggezzione verso i suoi superiori.“ *Notizie concernenti la cassa del sale di Boemia*, tamtéž, inv. č. 726, kart. 156 (Congregazioni particolari, 37, fol. 358).

⁶⁶⁹ Propaganda Lercarimu, 13. 9. 1729, tamtéž, inv. č. 728, kart. 158 (Lettere, 129, fol. 158–161).

⁶⁷⁰ Apoštolské breve z 22. 9. 1729, tamtéž (Congregazioni particolari, 43, fol. 301).

⁶⁷¹ K tomuto pojmu viz Jiří Rajmund TRETERA – Zábaj HORÁK, *Církevní právo*, Praha 2016, s. 323.

⁶⁷² *Humillima relatio de statu cassae ecclesiasticae datii salis in regno Bohemiae*, tamtéž (Congregazioni particolari, 39, fol. 99nn).

po kvartálech, od obnovení plateb za vlády Karla VI. se tak dělo v půlročních intervalech. Peníze navíc byly ve špatné minci a výběřčímu ani pokladníkovi nebylo umožněno nahlédnout do účetních knih.

Situace se ještě více zkomplikovala v roce 1721, kdy Vídeňská městská banka musela převzít státní dluh ve výši 25 milionů zlatých od Všeobecné banky, která byla již od roku 1720 zcela insolventní.⁶⁷³ Císař v roce 1721 postoupil Vídeňské městské bance na 18 let výnosy solního obchodu v Čechách spolu s příjmem ze soli a cel ve Slezsku, aby mohl být tento dluh umořen.⁶⁷⁴ Solní peníze se tak dostávaly do rukou císařského rady a bankéře Schreyvogela, od něhož se vymáhaly jen s velkými obtížemi.

Tento způsob výběru odporoval solní smlouvě, a navíc hrozilo nebezpečí, že dojde ke smíšení církevního podílu s daní určenou pro císaře. Proto se Langer s podporou arcibiskupa Khünburga a nuncia Grimaldiho snažil o nápravu u ministeriální bankodeputace. Tato snaha byla nakonec korunována úspěchem a 9. listopadu 1723 byl vydán mandát, aby církevní kvóta byla vyplácena po kvartálech bezprostředně královským solním úřadem. Podle dalšího nařízení z 2. prosince téhož roku měly být solní účty předkládány k revizi výběřčímu a pokladníkovi. Tak se podařilo obnovit dřívější způsob výběru peněz.

⁶⁷³ Rudolf FUCHS, *Die Wiener Stadtbank*, s. 71–74. Nikdo z církevních činitelů tehdy nevyužil této příležitosti, aby se přihlásil o své pohledávky.

⁶⁷⁴ František GABRIEL, *Obchod se solí*, s. 38.

4.2 Správa solní pokladny za arcibiskupa Manderscheida (1733–1763)

Arcibiskup Khünburg zemřel 7. srpna 1731 a jeho nástupcem byl jmenován jeho sufragán Daniel Josef Mayer z Mayernu (1732–1733), který byl jako probošt metropolitní kapituly po mnoho let spoluadministrátorem solní pokladny a v době jmenování pražským arcibiskupem mu bylo už 76 let.⁶⁷⁵ V důsledku úmrtí Benedikta XIII. a zvolení jeho nástupce Klementa XII. (1730–1740) došlo v roce 1731 k výměně i na vídeňské nunciatuře a novým nunciem byl jmenován Domenico Silvio Passionei (1731–1738).⁶⁷⁶ Ten ihned zaslal Mayerovi papežské breve o řádné správě *cassa salis a cassa parochorum*.⁶⁷⁷ Nuncius později informoval kardinály v Římě, že breve odeslal bez vědomí císařského dvora, jenž by mohl tomu odporovat.⁶⁷⁸ Pražský arcibiskup napsal, že se seznámil s jeho zněním a že je připraven ve všem poslouchat zákony Apoštolského stolce a mandáty posvátné kongregace.⁶⁷⁹ V dalším dopise však již nuncia žádal, aby směl příležitostně vybírat z *cassa parochorum* drobné částky na mimořádné akutní potřeby, jako např. podporu misionářů. Nuncius tomu byl nakloněn, ale Propaganda s tím nesouhlasila.

Již na jaře roku 1733 arcibiskup zemřel a jeho nástupcem se stal Jan Mořic Gustav z Manderscheid-Blankenheimu (1733–1763), který na pražském arcibiskupském stolci strávil dlouhých 30 let a do dějin se patrně nejvíce zapsal vzdáním holdu bavorskému kurfiřtu Karlu Albrechtovi.⁶⁸⁰

⁶⁷⁵ K osobě arcibiskupa Mayera viz M. M. BUBEN, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, s. 221–223.

⁶⁷⁶ K jeho osobě viz Alberto CARACCILO, *Domenico Passionei tra Roma e la repubblica delle lettere*, Roma 1968; D. SQUICCIARINI, *Die apostolischen Nuntien*, 205–207.

⁶⁷⁷ Passionei Mayerovi, 21. 11. 1731, NA Praha, Sběrka přepisů, SCPF, inv. č. 729, kart. 159 (Congregazioni particolari, 43, fol. 301).

⁶⁷⁸ Passionei Propagandě, 26. 3. 1732, tamtéž (Congegazioni particolari, 40, fol. 100).

⁶⁷⁹ „... in cunctis promptissimam exhibere partitionem totis viribus, omnique studio vivo intentus et paratus.“ Mayer Passoneimu, 28. 11. 1731, tamtéž (fol. 301).

⁶⁸⁰ K jeho osobě viz Milan M. BUBEN, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, 216–218.

To zapříčinilo, že upadl v nemilost u vídeňského dvora, a neodvažoval se proto výrazněji odporovat jeho požadavkům.

Když nuncius Passionei přeposílal v létě 1733 Propagandě účty solní pokladny, znovu po delší době oživil plán na založení nového biskupství v Čechách.⁶⁸¹ Ke konci roku 1732 se totiž v *cassa salis* nacházelo 119 578 zl., které podle nuncia mohly být k tomuto účelu použity. Smysl nového biskupství spatřoval především ve vytvoření obranného valu proti novému rozmachu protestantismu. Jako odstrašující příklad uváděl nedávné nepokoje v Salcbursku, které vedly k vypovězení více než 20 000 nekatolíků.⁶⁸²

Jen o něco později se v reakci na nunciův návrh na papežskou kurii obrátil císařský ambasador kardinál Cienfuegos,⁶⁸³ jenž jménem císaře podal žádost, aby se všechny volné prostředky z obou pokladen použily na zakládání nových farností a podporu misionářů, což císař „*ve shodě s předními duchovními a magnáty království*“ považoval za nejlepší prostředek proti šíření hereze.⁶⁸⁴ Nové biskupství by tomu podle císaře tomu zabránit nedokázalo. Šlo znovu o starý střet dvou koncepcí rekatolizace: nová biskupství versus nové farnosti. Nelze ovšem tvrdit, že by Propaganda neuznávala potřebu nových farností. O hmotné zázemí duchovenstva se však podle nich měli postarat především patroni. Kardinálové tak pouze trvali na dodržování původního záměru kontrahentů solní smlouvy, jímž bylo založení nových biskupství.

⁶⁸¹ Passionei Propagandě, 4. 7. 1733, NA Praha, Sbirka přepisů, SCPF, inv. č. 729, kart. 159 (Congregazioni particolari, 40, fol. 131).

⁶⁸² K tomu srov. Gerhard FLOREY, *Geschichte der Salzburger Protestanten und ihrer Emigration 1731/32*, Wien 1986; Eva MELMUKOVÁ, *Patent zvaný toleranční*, Praha 1999, s. 9; Opočenskou rebelii z roku 1732 nuncius ve své zprávě nezmiňuje.

⁶⁸³ Juan Álvaro Cienfuegos Villazón (1657–1739) byl jezuita a teolog španělského velkoadmirála Giantommasa Henriqueze, jenž odkázal svůj velký majetek Karlu VI. V jeho službách pak Cienfuegos působil jako diplomat.

⁶⁸⁴ Mandát císaře Karla VI., 11. 3. 1733, NA Praha, Sbirka přepisů, SCPF, inv. č. 729, kart. 159 (Congregazioni particolari, 40, fol. 134–136).

Propaganda se oběma návrhy zabývala na partikulární kongregaci 23. prosince 1733, která byla svolána hlavně z obavy, aby si císař nevyžádal z pokladen peníze na vojenské potřeby kvůli probíhající válce o polské následnictví.⁶⁸⁵ V *cassa parochorum* se podle posledního vyúčtování nacházelo necelých 33 000 zl. v hotovosti, zato v různých obligacích měla pokladna přes půl milionů zlatých. Kardinálové se rozhodli vyhovět alespoň částečně oběma žádostem a na zakládání farností přidělili 200 000 zl. z farářské pokladny, poněvadž to byl její primární účel. Subvence se měla poskytnout všem biskupům, a nejenom arcibiskupovi, který byl v Čechách nový. Podle kardinálů by bylo přirozené, že by arcibiskup při zakládání nových farností preferoval svou diecézi. Ta je sice největší, ale není tolik ohrožena herezí jako diecéze litoměřická a královéhradecká, které sousedí s nekatolickými zeměmi.

Co se týče misionářů, doporučovala Propaganda, aby nebyli deputováni pouze jezuité, ale i františkáni a kapucíni, „*kterí jsou v onom království vítanější a ve větší vážnosti než jezuité.*“⁶⁸⁶ Kardinálové kongregace měli velmi dobrý přehled o činnosti řeholních řádů, které se angažovaly v misijní činnosti. Jezuité působící v Čechách do Říma pravidelně zasílali seznamy konvertitů a zprávy o své úspěšné činnosti. Přesto žádný jiný řád neměl tolik nepřátel, a to i uvnitř katolické církve, jako Tovaryšstvo Ježíšovo.⁶⁸⁷

Nuncius měl pokračovat v plánu na založení nového biskupství, pro nějž by se mohlo přidělit 100 000 zlatých. Společně s arcibiskupem a biskupy měl stanovit teritorium pro nové biskupství, jež by mělo hraničit s nekatolickými zeměmi. Podle kardinálů by mohl při založení nového

⁶⁸⁵ Partikulární kongregace, 23. 12. 1733, tamtéž.

⁶⁸⁶ „... *che sono in quel regno più accetti e più venerati* [...]“

⁶⁸⁷ Z nepřehledného množství literatury srov. alespoň Jonathan WRIGHT, *Jezuité. Misie, mýty, skutečnost*, Praha 2006, s. 133–170; John W. O'Malley, *Historie řádu od Ignáce z Loyoly do současnosti*, Praha 2015, s. 61–67.

biskupství poskytnout podporu také císař, protože je veliký dlužník solní pokladny.⁶⁸⁸

Na začátku roku 1734 poslal pokladník Langer do Říma dopis obsahující mnoho návrhů na zlepšení správy solní pokladny.⁶⁸⁹ Především navrhoval, aby Propaganda v Praze zřídila kongregaci pro správu pokladen s titulem apoštolské administratury, která by byla přímo závislá na římské kongregaci. Dále se měl zvýšit počet administrátorů na čtyři, přičemž nový člen by měl být vybrán mimo kapitolu. Nunciovi se mělo doporučit, aby nevybíral kanovníky pro administraci podle dignity, nýbrž podle schopností. Kromě toho požadoval Langer změnu titulu svého úřadu. Přál si, aby v budoucnu nebyl již nazýván pokladníkem, nýbrž sekretářem.

Čeští stavové v minulosti již vícekrát nabádali ministry z císařského dvora, aby kvůli podezření ze špatného hospodaření zjistili, jakým způsobem jsou solní peníze spravovány. Kdyby ke kontrole skutečně došlo, mělo by to podle pokladníka špatné následky. Jestliže se správa solní pokladny upraví dle jeho návrhů, podezření ustoupí a dvůr nebude mít důvod k zásahům. Tato Langerova premisa byla značně naivní, neboť jakékoliv užší napojení na Řím muselo naopak vyvolat ze strany císařského dvora tvrdý odpor. Kardinálové Propagandy nakonec souhlasili jen se změnou jeho titulu na sekretáře a se zvýšením jeho mzdy.

V polovině června roku 1736 zasáhly Čechy velké povodně, které způsobily rozsáhlé škody na arcibiskupském panství Rožmitál pod Tremšínem. Pražský arcibiskup, jenž se kvůli odstraňování způsobených škod zadlužil, se dočkal podpory 10 000 zl. až rozhodnutím partikulární

⁶⁸⁸ NA Praha, Sbírká přepisů, SCPF, inv. č. 729, kart. 159 (Congregazioni particolari, 40, fol. 46).

⁶⁸⁹ Regest Langarova dopisu, 5. 1. 1734, tamtéž, (Congregazioni particolari, 39).

kongregace ze dne 31. ledna 1738.⁶⁹⁰ Ve stejné době žádal Manderscheid též o finanční subvenci na opravu chátrajícího semináře. V tomto případě k přiznání podpory nepomohla ani přímluva metropolitního probošta a děkana ani dobrozdání tak význačného architekta, jakým byl Kilián Ignác Dientzenhofer.⁶⁹¹ Kardinálové se rozhodli neudělit podporu hlavně z důvodu, že by odporovala znění smlouvy, podle níž měla *cassa salis* sloužit zejména těm institucím, které utrpěly škody před vládou Rudolfa II.

Propaganda rozhodovala o poskytnutí subvence na partikulární kongregaci pro české záležitosti. Ta se měla konat nejméně jednou za rok, ale někdy mohlo z mnoha důvodů, jako byla např. volba nového papeže a s tím spojené změny v rámci římské kurie, dojít k víceletému přerušení. Dříve než sekretář Propagandy svolal novou kongregaci, musel mít také k dispozici účty solní pokladny a relaci od vídeňského nuncia, jenž poslal komentář a doporučení jak k účtům, tak k různým suplikám. Na základě takto získaných informací pak připravil podklady pro schůzi, které doručil jejím účastníkům.

Na svolání kongregace netrpělivě čekali agenti jednotlivých církevních institucí, kteří se snažili zjistit datum a čas schůze kardinálů s předstihem, aby mohli své úsilí v hájení zájmů svých patronů správně načasovat.⁶⁹² Mezi akty partikulární kongregace se nám dochovala zpráva jednoho agenta, který zastupoval zájmy litoměřického a hradecké biskupství a budyšínské kapituly. Vyjadřuje v ní zděšení, že se náhodou dozvěděl o partikulární kongregaci až ve tři hodiny v noci před dnem jejího konání, ačkoli mnohokrát žádal sekretáře Propagandy a jeho úředníky, aby mu o ní dali vědět předem. Neměl

⁶⁹⁰ Partikulární kongregace, 31. 1. 1738, NA Praha, Sběrka přepisů, SCPF, inv. č. 731, kart. 161 (Congregazioni particolari, 42, fol. 46).

⁶⁹¹ Na téma rekonstrukce barokních Čech z prostředků solní pokladny připravuji samostatnou studii.

⁶⁹² K významu a funkcím agenta srov. T. PARMA, *František kardinál*, s. 201–210. Zde se také nachází odkazy na další adekvátní literaturu.

tak možnost provést potřebné kroky, což podle něj povede k poškození žadatelů o podporu.⁶⁹³

Je pravděpodobné, že sekretář Propagandy někdy úmyslně neavizoval konání této schůze, aby se vyhnul tlaku ze strany agentů soustředících se na tuto římskou kongregaci. V létě roku 1737 se do Říma dostala důvěrná informace, že pokud nuncius rychle nepošle relace a kongregace nepřistoupí k distribuci peněz mezi jednotlivé žadatele, vyžádá si císař peníze z obou církevních pokladen na novou válku proti Osmanské říši, jako tomu bylo v roce 1683. Údajně mu to měla navrhnout nejvyšší správa Vídeňské městské banky.⁶⁹⁴ Propaganda si proto urychleně vyžádala od nuncia potřebné relace. Koncipient Propagandy však sekretáři Montimu (1735–1743) sdělil, že je téměř nemožné, aby připravil v tak krátké době agendu k partikulární kongregaci zabývající se českými záležitostmi. Kdyby se mu to přesto podařilo, musel by odložit posláni balíčků na misie do Číny, takže by hrozilo nebezpečí, že tam nedorazí včas. Koncipient také napsal, že je stále více přesvědčen o tom, že hrozící nebezpečí pro pokladnu je „*poplach vyvolaný nějakým agentem usilujícím více o vlastní zájem než o svou povinnost.*“⁶⁹⁵ Jeho úvaha má jistě své opodstatnění, jelikož bylo skutečně v zájmu agentů, aby vyřídili své záležitosti co nejrychleji.⁶⁹⁶ Zanedlouho se však mohli všichni přesvědčit, že se tentokrát o planý poplach nejednalo.

Na partikulární kongregaci 17. srpna 1739 se kardinálové zabývali žádostí Karla VI. vznesenou k papeži Klementu XII. (1730–1740).⁶⁹⁷

⁶⁹³ NA Praha, Sbirka přepisů, SCPF, inv. č. 721, kart. 151 (Congregazioni particolari, 38).

⁶⁹⁴ *Capitolo di lettera di Praga in data dei 3 agosto 1737*, NA Praha, Sbirka přepisů, SCPF, inv. č. 730, kart. 160 (Congregazioni particolari, 39).

⁶⁹⁵ „... un'allarme suscitato da qualche agente, zelante più del dovere del proprio interesse.“ Tamtéž.

⁶⁹⁶ Partikulární kongregace se nakonec nekonala, protože kardinálové se nesešli v minimálním počtu tří.

⁶⁹⁷ Partikulární kongregace, 17. 8. 1739, NA Praha, Sbirka přepisů, SCPF, inv. č. 732, kart. 162, (Congregazioni particolari, 42, fol. 217). K tomu srov. knihu *Acta Donationis 150 000 fl. ex Capsa Salis*, která obsahuje mnoho listů jednotlivých aktérů. Uložena je v NA Praha, APA, inv. č. 2133, sign. B 68/3b.

Z důvodu války s Osmanskou říší žádal císař o veškerou hotovost nacházející se v obou pokladnách, o příjmy pokladen na dobu 5 let a o darování alespoň části kapitálu, který dluží císařský dvůr farářské pokladně a platí z něho úroky. Kardinálové rozhodli o daru 150 000 zl., který se měl vzít z hotovosti pokladen i z jejich budoucích příjmů. Bylo však třeba dodržet podmínku zachování pravidelných plateb z obou pokladen. Všechny mimořádné jednorázové subvence byly na dobu pěti let zastaveny.

Spoluadministrátoři pokladen Zdeněk Chřepický z Modliškovic a Jan Martini informovali Propagandu,⁶⁹⁸ že 150 000 zl. by mohlo být splaceno během šesti let.⁶⁹⁹ Nuncius Camillo Paolucci (1738–1745)⁷⁰⁰ však v prosinci téhož roku kardinálům v Římě sdělil, že podle jeho zjištění sekretář Langer na příkaz arcibiskupa, ale bez dovolení římské kongregace, použil na opravu arcibiskupského semináře sumu 14 229 zl., což byl příjem solní pokladny za dva kvartály. Vyjádřil také obavy, aby to za těchto okolností nezpůsobilo potíže. Úřady už totiž odmítaly vydávat podíl na solní dani, dokud císaři nebude splaceno oněch 150 000 zl. Poněvadž císař potřeboval peníze rychle a administrátoři nechtěli ohrozit pravidelné platby z *cassa salis*, sama pokladna se zadlužila. Metropolitní kapitula jí zapůjčila 50 000 zl., benediktini 40 000 zl., premonstráti a cisterciáci po 10 000 zl. na šestiprocentní úrok.

Po smrti Karla VI. a nástupu Marie Terezie na trůn v roce 1740 vypukly války o dědictví rakouské, které ohrožovaly samotnou existenci habsburské monarchie. V době probíhajících válek, zvláště po obsazení Prahy bavorsko-

⁶⁹⁸ K nim viz Antonín PODLAHA, *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum S. metropolitanae ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praestantia tempora*, Praeae 1912, s. 245–248 a 238–241.

⁶⁹⁹ Korespondence představitelů metropolitní kapituly s nunciem je uložena v Archivu Pražského Hradu, Archiv Metropolitní kapituly u sv. Víta, codex LXIX, fol. 74nn.

⁷⁰⁰ K jeho osobě viz [http://www.treccani.it/enciclopedia/camillo-paolucci_\(Dizionario-Biografico\)](http://www.treccani.it/enciclopedia/camillo-paolucci_(Dizionario-Biografico)) (vyhledáno 1. 7. 2017); D. SQUICCIARINI, *Die apostolischen Nuntien*, s. 208–210.

francouzskými vojsky na konci listopadu 1741, se písemná komunikace mezi Prahou, Vídní a Římem značně omezila. Během okupace musela solní pokladna přispět 4000 zl. na kontribuci. Arcibiskup i nejvyšší hodnostáři svatovítské kapituly museli kvůli svým předchozím postojům po opětovném získání Čech Habsburky opustit na delší dobu hlavní město Českého království a nesměli se zúčastnit ani korunovace Marie Terezie českou královnou.⁷⁰¹

Korunovaci v květnu 1743 však sledoval vídeňský nuncius Paolucci, jenž využil svého pobytu v Praze i k tomu, aby u sekretáře solní pokladny Langerera urgoval vypracování účtů obou pokladen.⁷⁰² Langer byl totiž v době nepřítomnosti administrátorů solní pokladny v Praze jejím jediným správcem. Nuncius rovněž hovořil s prezidentem ministeriální bankodeputace hrabětem Strahemburkem a nejvyšším českým kancléřem hrabětem Kinským, kteří jej měli ubezpečit, že solní pokladně budou příjmy, o které přišla během válečných let, nahrazeny.

Válečné pohromy však ztrátou Slezska neskončily, neboť v létě 1744 vtrhla pruská armáda znovu do Čech. Marie Terezie si na válečné výdaje vzala novou půjčku ve výši 60 000 zl. z Vídeňské městské banky, která měla být jištěna zůstatkem v solní pokladně. Peníze měly být použity na obranu Olomouce a Brna.⁷⁰³ Podle královského reskriptu odeslaného 6. května 1744 z české dvorské kanceláře nejvyššímu purkrabímu hraběti Schaffgotschovi⁷⁰⁴

⁷⁰¹ Srov. Eduard MAUR, *12. 5. 1743. Marie Terezie. Korunovace na usmířenou*, Praha 2003, s. 91–93.

⁷⁰² Paolucci Propagandě, 12. 10. 1743, NA Praha, Sběrka přepisů, SCPF, inv. č. 734, kart. 164, (Congregazioni particolari, 42).

⁷⁰³ Srov. dopis Marie Terezie nejvyššímu purkrabímu Schaffgotschovi, 1. 9. 1746, NA Praha, Stará manipulace, inv. č. 1098, sign. G 72/8.

⁷⁰⁴ K jeho osobě hodnocené v české historiografii nejednoznačně srov. Petr MAŤA, *Der Aufstieg des Hauses Schaffgotsch in Böhmen im 17. und 18. Jahrhundert*, in Joachim BÄHLCKE – Ulrich SCHMILEWSKI – Thomas WÜNSCH (edd.), *Das Haus Schaffgotsch. Konfession, Politik und Gedächtnis eines schlesischen Adelsgeschlechts vom Mittelalter bis zur Moderne*, Würzburg 2010, s. 102–124.

mělo být splacení prostředků ze solní pokladny zajištěno jiným bezpečným fondem.⁷⁰⁵ Potíž byla v tom, že v *cassa salis* se nenacházel žádný zůstatek,⁷⁰⁶ naopak pokladna byla stále zadlužena kvůli daru 150 000 zl., který byl poskytnut Karlu VI. na válku proti Turkům. Solní úřad proto začal zadržovat větší část podílu náležejícího církvi. Marie Terezie sice ve svém reskriptu oficiálně přiznávala, že *cassa salis* je církevní fond, nad nímž jí nenáleží žádná pravomoc,⁷⁰⁷ na vídeňském dvoře se však v tuto dobu již jednalo o zvláštní správě a kontrole *ex parte politica*.⁷⁰⁸ Od roku 1744 si pak světské úřady vedly podrobný přehled o účtech solní pokladny.

Nová partikulární kongregace o stavu solní pokladny se konala 18. září 1747, téměř deset let po poslední schůzi kardinálů v této záležitosti.⁷⁰⁹ Sekretář Propagandy informoval, že účty solní pokladny byly pravidelně zasílány do roku 1741, pak doručování zcela ustalo. Propagandu znepokojilo také chování arcibiskupa Manderscheida, který opět zanedbával správu pokladny a vybíral z ní finanční prostředky bez vědomí nuncia a bez schválení kongregace.

Kardinálové proto přišli s návrhem, aby se opět provedla personální vizitace, jako byla ta Santiniho v roce 1710. Aby se předešlo negativní reakci císařského dvora, měl nový vídeňský nuncius Fabrizio Serbelloni (1746–1754)⁷¹⁰ promluvit s příslušnými ministry a poukázat na nepořádek

⁷⁰⁵ Generální kongregace, 22. 6. 1744, NA Praha, Sbíрка přepisů, SCPF, inv. č. 734, kart. 164 (Acta S. C., fol. 261nn.).

⁷⁰⁶ Z dopisu nuncia Propagandě vyplývá, že z obavy před vpádem Fridricha II. Velikého nařídil generálnímu vikáři a oficiálu pražského arcibiskupa Antonínu Vokounovi, aby ukryl všechny peníze z pokladen na nějaké bezpečné a skryté místo. Vokoun odpověděl, že neviděl lepší řešení než uložit peníze na úrok u stavů Českého království.

⁷⁰⁷ Kopie reskriptu se nachází v NA Praha, Česká dvorská kancelář, inv. č. 688, sign. IV B68, kart. 374.

⁷⁰⁸ P. HONČ, *Právněhistorické aspekty*, s. 73–74; Gerson WOLF, *Aus der Zeit der Kaiserin Maria Theresia*, Wien, 1888, s. 14.

⁷⁰⁹ Partikulární kongregace, 18. 9. 1747, NA Praha, Sbíрка přepisů, SCPF, inv. č. 734, kart. 164, (Congregazioni particolari, 42).

⁷¹⁰ K jeho osobě viz D. SQUICCIARINI, *Die apostolischen Nuntien*, s. 211–213.

ve správě pokladny.⁷¹¹ Jelikož se jedná o církevní fond, jak ve svém reskriptu z 6. května 1744 uznala i Marie Terezie, může vhodné prostředky k nápravě navrhnout pouze Apoštolský stolec. Řádná správa solní pokladny je totiž i v zájmu státu, protože jen tak lze v naléhavých případech garantovat pomoc papeže. Serbelloni Propagandě odpověděl, že ve spisech svého předchůdce Paolucciho našel příkaz pro generálního vikáře pražské arcidiecéze Antonína Vokouna k provedení inspekce solní pokladny a k vypracování relace o jejím stavu.⁷¹² K provedení vizitace podle Santiniho vzoru nebyla dle nuncia vhodná doba, což jistě souviselo se zákazem vizitací papežských nunciů bez zeměpanského svolení z téhož roku 1747. Kromě toho byl sekretář pokladny Langer kvůli léčbě podagry několik měsíců mimo Prahu a generální vikář Vokoun se měl na lékařské doporučení „*vyhýbat složitějším záležitostem*.“⁷¹³

Roku 1749 došlo v důsledku zrušení české dvorské kanceláře k zásadní reformě v oblasti správy českých zemí. Většina správních změn byla motivována snahou zlepšit stav státních financí.⁷¹⁴ Totéž lze konstatovat i o řadě církevních reforem, které se v této době začaly připravovat a realizovat.⁷¹⁵ Také Franz Szabo ve své vlivné monografii klade první náznaky

⁷¹¹ Propaganda Serbellonimu, 23. 9. 1747, NA Praha, Sbirka přepisů, SCPF, inv. č. 734, kart. 164, (Lettere della S. C., 168, fol. 235).

⁷¹² Serbelloni Propagandě, 16. 10. 1747, tamtéž (Congregazioni particolari, 43). Antonín Vokoun spolu se dvěma dalšími konzistoriálními úředníky skutečně inspekci pokladny 28. 12. 1744 provedl a sepsal o ní podrobnou zprávu, která přináší velmi zajímavé informace o tom, jak v této době probíhal audit. Relaci poslal do Vídně i Říma, kam patrně nedorazila. Nuncius Paolucci měl tehdy kvůli probíhajícím válkám o rakouské dědictví mnoho jiných starostí, takže Vokounova zpráva zůstala na delší dobu v zapomnění. Vokoun, jenž se později sám stal jedním z administrátorů solní pokladny, byl pro svou pečlivost a pílí nunciem i Propagandou velmi ceněn.

⁷¹³ Vokoun Serbellonimu, 27. 2. 1748, tamtéž (fol. 162–163).

⁷¹⁴ K tomu srov. Peter G. M. DICKSON, *Finance and Government under Maria Theresia 1740–1780, Volume II, Finance and credit*, Oxford 1987, s. 1–35.

⁷¹⁵ K přehledu reforem srov. např. Harm KLUETING, *The Catholic Enlightenment in Austria or the Habsburg Lands*, in: U. L. LEHNER – M. PRINTY (edd.), *A Companion to the Catholic Enlightenment in Europe*, Leiden – Boston 2010, s. 141–144; Pavel BĚLINA – Jiří KAŠE – Jan P. KUČERA, *Velké dějiny země Koruny české X, 1740–1792*, Praha – Litomyšl 2001, s. 72–76.

stupňování církevních reforem do roku 1750.⁷¹⁶ Pokud jde o solní pokladnu, nelze hovořit než o přímém útoku proti její dosavadní správě.

Reskriptem z 10. ledna 1750 zakázala Marie Terezie administrátorům solní pokladny vyplatit subvence, jež Propaganda asignovala na partikulárních kongregacích 15. dubna a 29. srpna 1749.⁷¹⁷ Panovnice navíc vyžadovala, aby v budoucnu rozhodoval o rozdělování prostředků arcibiskup společně s jí ustanovenou úřednickou komisí. Byl to bezprecedentní zásah do jurisdikce Apoštolského stolce garantované v konkordátu. Marie Terezie napsala svému zplnomocněnci u Svatého stolce kardinálu Millinioví, že zakouší velkou bolest, poněvadž prostředky ze solní pokladny nejsou vynakládány ve shodě se solní smlouvou.⁷¹⁸ Část je použita k záměrům málo podporujícím její hlavní smysl, část k účelům zcela odporujícím smlouvě, část k neznámým úmyslům a konečně mnoho částek jde mimo království.⁷¹⁹

Tuto státní argumentaci nekriticky přejímali někteří historici v 19. století a dodnes se v české historiografii traduje. Josef Svátek v *Dějínách Čech a Moravy nové doby* napsal, že Propaganda z prostředků solní pokladny „těžila pro vlastní účely a naléhavé potřeby kostelů a duchovenstva v Čechách zanedbávala.“⁷²⁰ Justin Prášek v pokračování této řady uvedl, že v 18. století Propaganda užívala svého rozhodovacího práva „hlavně k účelům mimočeským.“⁷²¹ Autor dotyčné části X. svazku *Velkých dějin země Koruny české* zašel dokonce ještě o krok dál, když napsal, že „římská kurie [...] umožnila těžít ze solní pokladny Kongregaci pro šíření víry

⁷¹⁶ Franz A. J. SZABO, *Kaunitz and Enlightened Absolutism, 1753–1780*, Cambridge 1994, s. 213.

⁷¹⁷ Sběrka přepisů, SCPF, inv. č. 736, kart. 166 (SC, 10).

⁷¹⁸ Marie Terezie Millinioví, 7. 12. 1750, tamtéž (Miscellanea, 222).

⁷¹⁹ „Quanto vero magis nobis cordi est, ne supradicta conventio ulla ex parte infringatur, tanto maiore animi dolore bene magnas pecuniarum summas e fundo illo in alios plane, partim principalem scopum ac finem parum promoventes, partim vero illi prorsus adversantes, partim etiam incognitos usus, denique multas usque adeo extra regnum hactenus distractas fuissse cognovimus.“ Tamtéž.

⁷²⁰ Josef SVÁTEK, *Dějiny Čech a Moravy nové doby. Kniha šestá. Panování císařovny Marie Teresie*. Část II., Praha 1898, s. 145.

⁷²¹ Justin Václav PRÁŠEK, *Dějiny Čech a Moravy nové doby. Kniha sedmá. Panování císaře Josefa II*. Část I., Praha 1903, s. 318.

*pro potřeby zemi, kde věřících křesťanů bylo pomálu.*⁷²² Propaganda ve skutečnosti z *cassa salis* nikdy nepoužila ani krejcar na podporu misí v nějaké exotické zemi.⁷²³ Když Marie Terezie tvrdila, že mnoho částek jde mimo království, měla tím na mysli Moravu.⁷²⁴ Propaganda totiž několikrát podpořila řeholní kanovníky sv. Augustina v Olomouci.⁷²⁵ Byla to naopak státní moc, která solní smlouvu často hrubě porušovala.⁷²⁶

Marie Terezie dále správě solní pokladny vyčítala její zadlužení, nezmínila však již, že onen dluh vznikl, když papež Klement XII. poskytl jejímu otci dar 150 000 zl. na válku proti Turkům. Podle reskriptu ze začátku roku 1750 se měly v budoucnu peníze užívat zejména na tyto čtyři účely:

1. *vydržování většího počtu farářů a duchovních správců;*
2. *podpora většího počtu misionářů;*
3. *opravy opuštěných a nedotovaných kostelů;*
4. *vydržování konvertitů a neofytů.*⁷²⁷

⁷²² Pavel BĚLINA – Jiří KAŠE – Jan P. KUČERA, *Velké dějiny zemi Koruny české X*, s. 76.

⁷²³ Císař Ferdinand III. dekretem z roku 1651 rozhodl o ročním příspěvku 1000 zl. na jezuitské misie v Číně. Tento příspěvek, který zrušila Marie Terezie, sice pocházel ze solní daně v Čechách, ale nikoli z *cassa salis*. Srov. memoriál jezuitů uložený v NA Praha, Česká dvorská kancelář, inv. č. 688, sign. IV B 68, kart. 374. Zcela mylná je pak teze T. Parmy v jeho jinak velice kvalitní monografii, že Propaganda byla financovaná „i z výnosu solné daně v českých zemích“ (T. PARMA, *František kardinál*, s. 206). Parma odkazuje na studii H. KOLLMANNA (*K úbytku obyvatelstva*, s. 52–56), který však nic podobného netvrdí. Znamenalo by to závažné porušení solní smlouvy, které by státní moc jistě byla využila ve své snaze zbavit Propagandu rozhodovacího práva na rozdělování finančních prostředků z *cassa salis*.

⁷²⁴ V minulosti Propaganda také opakovaně podpořila budyšínskou kapitolu. O tom však císařovna patrně nevěděla. Srov. P. HONČ, *Solní smlouva*, s. 183.

⁷²⁵ Ani to však zcela neodporovalo smlouvě, protože tito řeholníci měli až do husitských nepokojů svůj klášter v Lanškrouně v Čechách. K jeho historii srov. Pavel KRAFL – Petra MUTLOVÁ – Dana STEHLÍKOVÁ, *Řeholní kanovníci sv. Augustina v Lanškrouně: dějiny a diplomatář kláštera*, Praha 2010. K pokusům o zrušení jejich kanonie Všech svatých v Olomouci srov. O. CHLÁDEK, *Kláštery v ohrožení*, s. 134–211.

⁷²⁶ Srov. P. HONČ, *Právněhistorické aspekty*, s. 72–74.

⁷²⁷ Nejvyšší reskript z 10. 1. 1750, Peter Karl JAKSCH, *Gesetzlexikon im geistlichen, Religions- und Toleranzsache*, Fünfter Band von R – S, Prag, 1828, s. 255.

Kromě toho si císařovna přála, aby v příštích 15 letech solní pokladna poskytovala ročně 15 000 zl. na fortifikaci.

Sekretář Propagandy v dopise nunciovi Serbellonimu popsal údiv kardinálů nad tím, že doposud nedošlo k vyplacení finanční podpory, o níž rozhodli na partikulárních kongregacích.⁷²⁸ Administrátor pokladny Antonín Vokoun, chtěl tento příkaz provést, ale zabránil mu v tom prezident královské reprezentace s komorou Václav Netolický. Vokoun kardinály informoval, že uvažuje o složení svého úřadu, protože se tajně chystá inovace ve správě solní pokladny, která by byla proti vůli papeže Urbana VIII. a císaře Ferdinanda II. Vyjádřil také podezření, že je v tom zainteresován i nějaký úředník solní pokladny, možná dokonce někdo z jejích administrátorů.

Kardinálové nuncia pověřili, aby tuto informaci ověřil, eventuálně aby zabránil případným změnám. Nuncius, jenž nemohl vykonat žádnou vizitaci bez zeměpanského povolení, měl však dosti omezené možnosti. Kardinály seznámil s plánem císařovny, který byl představen v dopise kardinálu Millinioví.⁷²⁹ Podívoval se také nad tím, že Marie Terezie na jedné straně kritizuje zasílání peněz z *cassa salis* posílají mimo království na zbožné účely na Moravě, na druhé straně by však císařský dvůr chtěl, aby se tyto prostředky použily na opevnění v témže markrabství.

Na tyto stížnosti odpověděla Propaganda v březnu 1751.⁷³⁰ Připustila, že v minulosti mohlo docházet k vynakládání peněz na jiný účel, ale stávalo se tak jen kvůli nedodržování dekretů kongregace ze strany pražských arcibiskupů. Ohledně peněz posílaných mimo království kardinálové uvedli, že prostředky jsou určeny nikoli pro klášter řeholních kanovníků v Olomouci, ale

⁷²⁸ Propaganda Serbellonimu, 22. 1. 1751, NA Praha, Sbirka prepisů, SCPF, inv. č. 736, kart. 166 (Lettere, 177, fol. 6–8).

⁷²⁹ Serbelloni Propagandě, 30. 1. 1751, tamtéž (SC, 10).

⁷³⁰ Propaganda Millinioví, 21. 3. 1751, tamtéž (Miscellanea, 222).

pro jejich fundaci v Lanškrouně, kde čtyři z nich působili v duchovní správě. Ke kritice zadlužení solní pokladny poznamenali, jakým způsobem dluh vznikl a připomněli staré, nikdy neuhrazené císařské dluhy.

Prostředky na fortifikaci odmítli členové Propagandy schválit, protože to nebylo v souladu se solní smlouvou. Upozornili, že situace farářů se zhoršuje i kvůli jejich novému zdanění ze strany císařských ministrů.⁷³¹ Pokud jde o misionáře, na jejichž činnost čeští stavové doposud pravidelně přispívali, byla tato podpora nahrazena z jiných prostředků farářské pokladny.⁷³² Přispívat na konvertity kardinálové nechtěli s ohledem na znění smlouvy, ačkoli uznávali, že se jedná o zbožný záměr. Ze stejného důvodu odmítali i navrhovaný nový způsob rozdělování prostředků z pokladny.

Tento první vážný atak ze strany státu na pravomoci Apoštolského stolce Propaganda nakonec ještě ustála. Jednání mezi oběma stranami za zprostředkování vídeňského nuncia a kardinála Milliniho se však táhla několik let. Krátce před opuštěním svého úřadu v roce 1754 tak mohl nuncius Serbelloni informovat Propagandu, že se může svobodně přistoupit k vyplacení podpory, kterou Propaganda asignovala v roce 1749.⁷³³ Papež Benedikt XIV. (1740–1758) však musel odpustit starý dluh císaře Leopolda ve výši 163 243 zl. a Propaganda musela souhlasit s asignacemi, které si vymínil císařský dvůr. Jednalo se zejména o roční příspěvek 6000 zl. pro nového hradeckého biskupa Antonína Petra Příchovského, jenž byl na rozdíl od pražského arcibiskupa u vídeňského dvora velmi oblíben a byl již v roce 1752 jmenován biskupem-koadjutorem pro pražskou arcidiecézi. Tato

⁷³¹ V roce 1750 také vyšel štolový patent pro Čechy, který snižoval poplatky za provedené církevní úkony. V důsledku toho se duchovním správcům snížily jejich příjmy.

⁷³² Na sněmu Království českého v roce 1736 stavové rozhodli o pravidelném ročním příspěvku farářské pokladně, na misionáře přispívali 2500 zl., na tisk knih 1000 zl.

⁷³³ Serbelloni Propagandě, 18. 5. 1754, NA Praha, Sběrka přepisů, SCPF, inv. č. 737, kart. 167 (Congregazioni particolari, 44, fol. 197).

podpora mu měla být vyplácena až do smrti staříckého arcibiskupa Mandercheida, jehož nástupcem se měl stát.⁷³⁴

V roce 1754 byl Příchovský zvolen děkanem svatovítské kapituly a v roce 1756 se stal z titulu této funkce také spoluadministrátorem solní pokladny. Nejdůležitější osobou ve správě solní pokladny však byl v této době až do své smrti v roce 1757 generální vikář Vokoun. Jeho smrti kardinálové velice litovali, poněvadž v něm ztratili osobu, která „s neúnavnou horlivostí a pečlivostí“ spravovala obě církevní pokladny.⁷³⁵ Vokoun byl také patrně posledním administrátorem pokladny, který v otázce její správy stál jednoznačně na straně Říma.

V 50. letech 17. století se na vídeňském dvoře začalo uvažovat o zřízení centrálního náboženského fondu na podporu farářů, misionářů, seminářů a škol v rámci celé habsburské monarchie, jehož hlavním cílem mělo být potlačení tajného nekatolictví.⁷³⁶ Určitou inspirací pro tento plán byla právě solní pokladna. Jednání s papežem Benediktem XIV., jenž se obával příliš velkého vlivu státu na správu tohoto fondu, však nebyla úspěšná. Jistě v tom hrály roli i jeho čerstvé zkušenosti s postupem státní moci v otázce solní pokladny. Další snahy o dohodu přerušilo vypuknutí sedmileté války.

Na podzim roku 1757, již po obležení Prahy pruským vojskem, referoval nuncius Ignazio Michele Crivelli (1754–1760)⁷³⁷ Propagandě o výborném stavu *cassa salis*, co se týče její správy i výše hotovosti. Roční příjmy ze solní daně v této době pravidelně přesahovaly 30 000 zl. Vzhledem

⁷³⁴ K jeho osobě viz Milan M. BUBEN – Pavel R. POKORNÝ, *Encyklopedie českých a moravských pomocných (světících) biskupů (se suplementem sídelních biskupů)*, Praha 2014, s. 136–138.

⁷³⁵ Propaganda Crivellimu, 19. 3. 1757, NA Praha, Sbirka přepisů, SCPF, inv. č. 737, kart. 167 (Lettere, 190, fól. 46).

⁷³⁶ Srov. Joachim BÄHLCKE, *Ungarischer Episkopat und österreichische Monarchie. Von einer Partnerschaft zur Konfrotation (1686–1790)*, Stuttgart 2005, s. 148–150.

⁷³⁷ K jeho osobě viz [http://www.treccani.it/enciclopedia/ignazio-crivelli_\(Dizionario-Biografico\)](http://www.treccani.it/enciclopedia/ignazio-crivelli_(Dizionario-Biografico)) (vyhledáno 1. 7. 2017); D. SQUICCIARINI, *Die apostolischen Nuntien*, s. 214–216.

k probíhající válce a finanční tísni císařského dvora nepovažoval nuncius za bezpečné nechávat v pokladně velké sumy peněz. Ničivým bombardováním Prahy během pruského obléhání bylo těžce poškozeno mnoho sakrálních staveb včetně svatovítské katedrály, takže se brzy ozvalo množství žadatelů o podporu.⁷³⁸

Propaganda však nezapomínala ani na své dávné přání založit v Čechách další biskupství. Jak ale napsal státní kancléř Václav Kounic v dopise ze začátku ledna 1758 adresovaném kardinálu Alessandru Albanimu, jenž nahradil v pozici kardinála-protektora habsburské monarchie zesnulého kardinála Milliniho,⁷³⁹ byl tento plán pro vídeňský dvůr nepřijatelný.⁷⁴⁰ Založení nového biskupství by si vyžádalo dismembraci pražské arcidiecéze, což podle Kounice odporovalo „*fundamentálním zákonům království*“. Státní sekretář se kromě jiného zasazoval o podporu těch osob, „*kteřé se ujímají chvályhodné péče o dobrou výchovu a vzdělání mládeže*“,⁷⁴¹ a konkrétně zmínil voršilky. Kongregace podle Kounice nemůže z takové dálky poznat uspořádání království, stav náboženských záležitostí a prostředky, které je třeba použít. Proto je nezbytné, aby se na rozdělení příjmů ze solní pokladny papež předem domluvil s komisí ustanovenou panovnicí.

Z výše uvedeného je myslím dostatečně patrné, nakolik je nepřesné tvrzení Franze Szaba, který klade počátky státních zásahů do správy *cassa salis*

⁷³⁸ Akta týkající se žádostí o finanční podporu na opravu katedrály sv. Víta jsou uložena v Archivu Pražského Hradu, Archiv Metropolitní kapituly u sv. Víta, codex LVIII.

⁷³⁹ Alessandro Albani (1692-1779), proslulý sběratel antického umění, byl jako císařský zplnomocněnc u Apoštolského stolce nástupcem kardinála Milliniho (1677-1756). Zajímavou charakteristiku povah obou kardinálů podal ve svých zprávách jejich současník benátský diplomat Francesco Foscari. Srov. Fausto SARTORI (ed.) *Dispacci da Roma 1748–1750*, Venezia 2002, s. 15.

⁷⁴⁰ Kounic Albanimu (kopie dopisu), 2. 1. 1758, NA Praha, Sbíрка přepisů, SCPF, inv. č. 738, kart. 168 (Congregazioni particolari, 45, fol. 19–21).

⁷⁴¹ „... *che assumono la lodevole cura di ben educare, ed instruire la gioventù.*“

až do raných 60. let 18. století.⁷⁴² Alfred Arneth ve svých *Dějínách Marie Terezie* píše, že kvůli finančním nesnázím během sedmileté války byl stát nucen alespoň částečně zbavit solní pokladnu jejího původního určení.⁷⁴³ Jak jsme však viděli, pokusy o zasahování do administrace solní pokladny sahají již do počátků vlády Marie Terezie.

⁷⁴² „The collection and distribution of these funds proceeded without incident until the early 1760s when the Austro-Bohemian Chancellery, under war-time economic pressures, began to demand the right to prescribe how the cassa salis funds ought to be spent.“ Franz A. J. Szabo, *Kaunitz*, s. 224.

⁷⁴³ „Es scheint wohl, dass die finanziellen Bedrängnisse des Kaiserstaates während des siebenjährigen Krieges denselben zwangen, die Einkünfte der Salzassa wenigsten zum Theil der ihm von Ferdinand II. und dem heiligen Stuhle zugewiesenen Bestimmung zu entziehen.“ Alfred ARNETH, *Geschichte Maria Theresia's*, Neunter Band, Wien 1879, s. 79.

4.3 Správa solní pokladny za arcibiskupa Příchovského (1763–1782)

Arcibiskup Manderscheid, který zemřel ve vysokém věku 26. října 1763, odkázal v závěti veškerý svůj soukromý majetek pražskému arcibiskupství. Jeho nástupcem se automaticky coby koadjutor stal Antonín Petr z Příchovic (1764–1793). Těchto posledních 20 let alespoň formálně církevní správy solní pokladny bylo poznamenáno dalším omezováním nezávislosti katolické církve státním jurisdikcionalismem, kdy se z biskupů postupně stávali „státní úředníci.“ Rozhodující jednání ohledně *cassa salis* probíhala mezi Vídní a Římem, Příchovský pouze přejímal, podporoval a zprostředkoval stanovisko státu.

Ještě před smrtí arcibiskupa Manderscheida zaslal státní kancléř Kounic kardinálu Albanimu dopis obsahující nový plán na rozdělování prostředků ze solní pokladny, s jehož zněním měl souhlasit arcibiskup i jeho sufragáni.⁷⁴⁴ Pokud jde podporované oblasti, neobsahoval v podstatě mnoho nového.⁷⁴⁵ Píše se zde o navýšení počtu misionářů a farností, o pátrání po závadných knihách, které byly hojně šířeny během poslední války, a o jejich nahrazení knihami vhodnými. Subvence se měla také udělit kněžskému semináři v Litoměřicích. Zatímco dříve šla podpora na farnosti a misionáře pouze z prostředků farářské pokladny, nyní si vídeňský dvůr přál, aby na tento účel bylo ze solní pokladny ročně vyhrazeno 10 780 zl. (6680 zl. na misionáře, 4100 zl. na farnosti).⁷⁴⁶

⁷⁴⁴ Kounic Albanimu, 11. 7. 1763, Ferdinand MAAß, (ed.), *Der Josephinismus, Quellen zu seiner Geschichte in Österreich 1760–1790*, I. Band, *Ursprung und Wesen des Josephinismus 1760–1769*, Wien, 1951, s. 165–166.

⁷⁴⁵ P. HONČ, *Právněhistorické aspekty*, s. 74.

⁷⁴⁶ Částka 4100 zl. určených na farnosti byla 5% úrok ze dvou kapitálů uložených u stavů království (42 000 zl.) a u Vídeňské městské banky (40 000 zl.).

Pokud zvážíme, že pokladna ročně podporovala řeholníky 8000 zl., a připočteme další pravidelné výdaje, nezbývalo by Propagandě mnoho prostředků na další subvence. Kardinálové s tímto plánem nesouhlasili, neboť trvalé odnětí části příjmů by solní pokladnu poškodilo a znamenalo by také porušení konkordátu.⁷⁴⁷ Předali Albanimu pro císařovnu memoriál, v němž navrhovali kompromisní řešení. Souhlasili s podporou farností z úroků uložených kapitolů, ale na misionáře chtěli ze solní pokladny použít hotovost ve výši 50 000 zl. Kdyby se tyto peníze uložily na úrok, vynášely by ročně 2500 zl.

Česko-rakouská kancelář, která ve vyjednávání za vídeňský dvůr převzala rozhodující iniciativu, však na žádný kompromis nechtěla přistoupit.⁷⁴⁸ Také arcibiskup Příchovský v listu papeži Klementu XIII. (1758–1769) stanovisko dvora podpořil.⁷⁴⁹ Papežská kurie nebyla schopna tomuto tlaku čelit a dekretem z 16. března 1765 přijala plán v jeho původní podobě.⁷⁵⁰ Aby se alespoň částečně sanovala ztráta finančních prostředků solní pokladny, požádali kardinálové arcibiskupa, aby investoval 50 000 zl. u českých stavů. Příchovský tak učinil, za což mu Propaganda poděkovala.⁷⁵¹

V roce 1765 se stal Josef II. spoluvladařem Marie Terezie a úsilí o reformy v církevní oblasti ještě více zesílilo. Kardinálové římské kongregace se obávali, že jim bude odebrána veškerá jurisdikce k solní pokladně a současně podezřívali pražského arcibiskupa, že o to usiluje i on. Na partikulární kongregaci 17. září 1767 se Propaganda zabývala novými

⁷⁴⁷ Partikulární kongregace, 24. 3. 1764, NA Praha, Sbirka prepisů, SCPF, inv. č. 739, kart. 169 (Congregazioni particolari, 45, fol. 205–218).

⁷⁴⁸ Rudolf Chotek Albanimu, 30. 6. 1764, tamtéž (Congregazioni particolari, 46, fol. 322–323).

⁷⁴⁹ Příchovský Klementu XIII., 14. 7. 1764, tamtéž (fol. 285–293).

⁷⁵⁰ Tamtéž (Decreti S. C., 2, fol. 426–427).

⁷⁵¹ Propaganda Příchovskému, 1. 3. 1766, tamtéž, inv. č. 740, kart. 170 (Lettere S. C., 208, fol. 66); srov. též obligaci na 50 000 zl. uloženou v NA Praha, Stavovský zemský výbor, inv. č. 25747, sign. 26.

žádostmi, které jménem císařského dvora přednesl Alessandro Albani.⁷⁵² Ze solní pokladny se mělo ročně oddělit dalších 6000 zl. ve prospěch farářské pokladny, aby se nahradily její nižší příjmy v důsledku snížení úrokové míry.⁷⁵³ Dalších 1500 zl. ročně se mělo poskytnout na zřizování škol a výplatu učitelům. Dvůr dále podpořil některé jednotlivé suppliky, např. rekonstrukci vyhořelého chrámu v Trutnově či kapucínský hospic na Mělníku, který potkal stejný osud. Propaganda napsala nunciu Vitalianu Borromeovi (1760–1767)⁷⁵⁴ i pražskému arcibiskupovi, že nesouhlasí s dalším trvalým oddělováním prostředků z *cassa salis*. Arcibiskup odpověděl, že je připraven plnit nařízení kongregace, ale zároveň je zarmoucen, že nesouhlasila s podporou farářů a učitelů.⁷⁵⁵ Starost má o záchranu náboženství, „*kteřé v této nešťastné době již začíná v mnoha jiných královstvích hynout.*“⁷⁵⁶

Svůj názor kardinálové zopakovali i v memoriálu určeném pro nového nuncia Antonia Eugenia Viscontiho (1767–1774),⁷⁵⁷ jež si kvůli jeho „osvícenskému smýšlení“ oblíbila jak Marie Terezie, tak i Josef II.⁷⁵⁸ Je zde nastíněna historie solní pokladny až po současnost a je zdůrazněno, že se dvůr snaží rozchvátit pokladnu, která mu přitom v minulosti ve finančních těžkostech mnohokrát pomohla.

Úřady se opět přiklonily k taktice zdržování vyplácení Propagandou přidělených asignací, aby kongregace byla nucena přijmout jejich návrh.

⁷⁵² Partikulární kongregace, 17. 9. 1767, NA Praha, Sběrka přepisů, SCPF, inv. č. 740, kart. 170 (Congregationi particulari, 47, fol. 1–12).

⁷⁵³ Královský edikt nařizoval, aby od 1. listopadu 1766 nikdo nepřekračoval 4% maximální úrokovou míru.

⁷⁵⁴ K jeho osobě viz D. SQUICCIARINI, *Die apostolischen Nuntien*, s. 217–219.

⁷⁵⁵ Příchofský Propagandě, 30. 9. 1767, NA Praha, Sběrka přepisů, SCPF, inv. č. 740, kart. 170 (SC, 11, fol. 471).

⁷⁵⁶ „... *quae hocce calamitoso rerum statu in pluribus aliis regnis jam pessum ire incipit.*“

⁷⁵⁷ K jeho osobě viz I. LINDECK-POZZA (ed.), *Der Schriftverkehr*, s. XVII–XXI; D. SQUICCIARINI, *Die apostolischen Nuntien*, s. 220–224.

⁷⁵⁸ Memoriál z 21. 11. 1767, NA Praha, Sběrka přepisů, SCPF, inv. č. 740, kart. 170 (Lettere della S. C., 210).

Vztahy mezi habsburskou monarchií a Svatým stolcem se vyhrotily poté, co papež Klement XIII. na konci ledna 1768 exkomunikoval parmského vévodu Ferdinanda, budoucího zetě Marie Terezie. Ta už se od této doby nebránila razantnímu postupu v církevně-politických otázkách.⁷⁵⁹ V dubnu 1768 zaslala královna svému kancléři Kounicovi dopis, z něhož je jasně patrný názorový obrat.⁷⁶⁰

Uvedla v něm, že už několikrát byla česko-rakouskou dvorskou kancelářkou informována, že Propaganda spravuje solní pokladnu způsobem odporujícím jejímu účelu. Uznává sice dispoziční právo, které Ferdinand II. postoupil Svatému stolci, ale jako česká královna, již náleží právo *supremae advocatiae*,⁷⁶¹ se cítí zavázána dohlížet na řádnou správu pokladny. Zopakovala argument, že jí a pražskému arcibiskupovi jsou skutečné potřeby české církve mnohem bližší než vzdálené Propagandě. V posledních letech musela přihlížet tomu, jak Propaganda několikrát neudělila podporu těm suplikám, které spolu s pražským arcibiskupem považovala za nejnaléhavější, a naopak podpořila naprosto zbytečné záležitosti. Několikrát se už obrátila na Svatý stolec, ale místo odstranění nepořádku bylo i při posledním rozdělování příspěvků podpořeno mnoho nedůležitých žádostí, takže její „*citlivé svědomí*“ to už nemůže déle snášet. Proto navrhla jako prostředek k nápravě, aby jí arcibiskup každoročně předkládal ke schválení seznam nejdůležitějších žádostí, jež by bylo vhodné podpořit. Seznam obsahující o tři položky více, než je možné podpořit, bude poté zaslán papežskému dvoru „*ad eligendum, approbandum, disponendum et assignandum*.“

⁷⁵⁹ Srov. F. A. J. SZABO, *Kaunitz*, s. 223–224.

⁷⁶⁰ Marie Terezie Kounicovi, 2. 4. 1768, A. ARNETH (ed.), *Geschichte Maria Theresia's*, Neunter Band, s. 561–563.

⁷⁶¹ J. R. TRETERA – Z. HORÁK, *Konfesi právo*, s. 301

Celé dispoziční právo Propagandy by tedy podle Marie Terezie spočívalo ve výběru tří nezpůsobilých žádostí z předloženého seznamu. Na závěr psaní byla ještě připojena výhrůžka, že pokud by s tím papežská kurie nesouhlasila a nadále bez jejího a arcibiskupova vědomí udělovala subvence různým žadatelům, bude po nich prostřednictvím královského fisku vymáhána poprvé stejná suma, podruhé její dvojnásobek a potřetí trojnásobek. Podpora pro benediktiny, premonstráty, cisterciáky a kanonii na Karlově byla do budoucna podmíněna vypracováním zprávy o stavu jejich majetku a počtu osob v kláštorech.⁷⁶²

Kounic zaslal do Říma kardinálu Albanimu dopis s totožným obsahem.⁷⁶³ Albani ve své odpovědi napsal, že je velice překvapen stížnostmi česko-rakouské kanceláře kvůli uděleným subvencím, jejichž vyplacení panovnice zastavila.⁷⁶⁴ Pokud ne všechny, tak alespoň většina přiznaných podpor byla poskytnuta na její naléhání a všechny jsou ve shodě se solní smlouvou. Na kardinálově odpovědi je velice dobře vidět, že i on, jako reprezentant zájmů habsburské monarchie u papežské kurie, nemohl déle nečinně přihlížet nespravedlivému a protiprávnímu postupu vídeňského dvora, jenž nelze označit jinak než jako tvrdé vydírání.

Propaganda o Kounicově psaní jednala na partikulární kongregaci 13. června 1768 a rozhodla o sepsání ospravedlňujícího memoranda.⁷⁶⁵ Memorandum, v němž kardinálové odmítli nařčení, že by jednali v rozporu

⁷⁶² „Ihro Majestät befehlen, dass, wenn künftig der Herr Erbischof von Prag die Prämonstratenser-Zisterzienser-und Benediktinerklöster sammt der Kanonie im Karlshofe in die Konsignazion deren aus der Salzkasse bei dem päpstlichen Stuhle zu bewirkenden Anweisungen zu bringen gedenket, alsdann von ihnen die Fassion über den Vermögenstand anverlanget, auch die Zahl der Personen ihrer ersten Stiftung abgefordert, und bis alles dieses erhoben, auf selbe in der nach Rom einzusendenden Konsignazion kein Antrag gemacht werden.“ Dvorský dekret z 20. 5. 1768, P. K. JAKSCH, *Gesetzlexicon im geistlichen*, 5. sv., s. 256.

⁷⁶³ Kounic Albanimu, 21. 4. 1768, F. MAAß, (ed.), *Der Josephinismus*, I. Band, s. 285.

⁷⁶⁴ Albani Kounicovi, 4. 5. 1768, F. MAAß, (ed.), *Der Josephinismus*, I. Band, s. 287.

⁷⁶⁵ Partikulární kongregace, 13. 6. 1768, NA Praha, Sbíрка přepisů, SCPF, inv. č. 740, kart. 170 (Miscellanea, 122).

s konkordátem, bylo předáno kardinálu Albanimu a kopie byla zaslána do Vídně nunciovi Viscontimu.⁷⁶⁶ O nesouhlasném postoji kongregace k dalším přesunům prostředků solní pokladny do *cassa parochorum* byl informován také Příchovský.⁷⁶⁷ Kardinálové pak vypracovali pro papeže zvláštní memorandum, v němž označili subjekty, které měly ze solní pokladny prospěch.⁷⁶⁸ Uvedli v něm také důvod, proč nesouhlasili s posledními požadavky vídeňského dvora. Domnívali se totiž, že plán na postupné přesunutí všech příjmů z *cassa salis* do *cassa parochorum* doporučil ve Vídni sám arcibiskup Příchovský. Farářskou pokladnou, na rozdíl od pokladny solní, disponoval arcibiskup dle svého uvážení, i když se tomu kongregace bránila.

Propaganda rovněž nechtěla obětovat zájmy kostelů a klášterů, které podle solní smlouvy měly právo na subvenci. V závěru memoranda se kardinálové zmínili o plánu císařského dvora na nový způsob rozdělování prostředků ze solní pokladny. Vzhledem k ekonomickým sankcím, jimiž Vídeň vyhrožovala, považovala Propaganda každý další krok ze své strany za nebezpečný. Vyzvala tedy papeže, aby v této důležité záležitosti sám vydal nunciovi potřebné příkazy.

V závěru pontifikátu Klementa XIII., jenž zesnul na začátku února 1769, již k žádné dohodě mezi papežskou kurií a vídeňským dvorem nedošlo. Jednání tak pokračovala i za jeho nástupce Klementa XIV. (1769–1774), jenž byl mnohem více ochoten k ústupkům.⁷⁶⁹ Na konci ledna 1770 poslala Marie Terezie Kounicovi psaní, v němž uvedla, že „*peníze leží ladem, faráři od snižení*

⁷⁶⁶ *Memoria della S. Congregazione di propaganda fide sopra la cassa ecclesiastica del sale di Boemia*, 22. 6. 1768, tamtéž (Lettere della S. C.).

⁷⁶⁷ Propaganda Příchovskému, 29. 8. 1768, tamtéž.

⁷⁶⁸ *Memoria per la Santità di Nostro Signore sulla cassa ecclesiastica del sale di Boemia*, tamtéž (Congregazioni particolari, 47, fol. 161–168).

⁷⁶⁹ Josef II., jenž osobně navštívil konkláve, měl kardinálům doporučit, aby zvolili někoho, kdo „*rozumí slovům Ne quid nimis a nepožene věci na ostrí nože.*“ J. GELMI, *Papežové*, s. 220.

[maximální úrokové míry] *již nemají na živobytí, žádní učitelé nejsou ustanovováni.*⁷⁷⁰ Navrhovala, aby se ještě jednou povolilo vyplacení asignací, o nichž Propaganda rozhodla v roce 1767. Kounic císařovně odpověděl, že je třeba, aby římská kongregace nejprve zaslala své konečné stanovisko.⁷⁷¹ Propaganda totiž podle něj pouze celou záležitost protahuje, snaží se panovníci unavit a udržet si tak své „*dřívější zneužívané pravomoci.*“

Arcibiskup Příchovský v dopise římským kardinálům napsal, že díky jeho úsilí se během nedávného jednání ve Vídni podařilo přesvědčit Marii Terezii, aby dále neblokovala vyplacení subvencí.⁷⁷² Jedinou podmínkou bylo, aby papežská kurie přijala nový způsob rozdělování prostředků. V dopise nunciovi Viscontimu pak arcibiskup sdělil, že císařovna je připravena sama rozdělovat finanční prostředky z *cassa salis*, pokud Propaganda nepřijme její plán do jednoho měsíce.⁷⁷³ Římská kongregace na další vyjednávání rezignovala. V emotivně laděném dopise arcibiskupovi Příchovskému Propaganda napsala, že pokud se v budoucnu přihodí něco, co by tak prospěšnou instituci zničilo, celá tato pohroma „*nebude jistě před Bohem kladena za vinu jí, nýbrž těm lidem, kteří byli původci falešných obvinění buď u tebe, nebo u císařského dvora.*“⁷⁷⁴

⁷⁷⁰ „... das geld liget todt, die pfarrer seith der reduction haben ihren unterhalt nicht mehr, keine schullmeister werden angestellt.“ Marie Terezie Kounicovi, 26. ledna 1770, F. MAAß, (ed.), *Der Josephinismus*, II., s. 129. Kvůli snížení úrokové míry se zmenšily příjmy farářské pokladny, které byly založeny na úvěrovém podnikání a z nichž bylo podporováno mnoho duchovních. Toto opatření se samozřejmě dotklo rovněž úvěrového podnikání na nižším stupni církevní správy, jako byly např. finanční operace se zádušním majetkem. K tomu srov. Pavel PUMPR, *Beneficia, záduší a patronát v barokních Čechách. Na příkladu třeboňského panství na přelomu 17. a 18. století*, Brno 2010, s. 355–369.

⁷⁷¹ Kounic Marii Terezii, 28. 1. 1770, F. MAAß, (ed.), *Der Josephinismus*, II., s. s. 129–130.

⁷⁷² Příchovský Propagandě, 6. 2. 1770, NA Praha, Sbirka prepisů, SCPF, inv. č. 740, kart. 170 (SC, 11, fol. 591).

⁷⁷³ Příchovský Viscontimu, 12. 2. 1770, tamtéž (fol. 601).

⁷⁷⁴ „... totum hoc damnum [...] haud ipsi certe coram Deo imputabitur, sed illis hominibus qui vel apud te, vel apud aulam imperialem falsarum criminationum auctores fuerunt.“ Propaganda Příchovskému, 14. 3. 1770, tamtéž (Lettere della S. C., 216, fol. 103–105, zde fol. 105).

Papež prostřednictvím vídeňského nuncia dne 20. května 1770 sdělil státnímu kancléři svůj postoj k celé záležitosti.⁷⁷⁵ Souhlasil s návrhem panovnice na nový způsob rozdělování prostředků z *cassa salis*, pouze navrhoval, aby žádosti na přidělení subvence zasílal nejen pražský arcibiskup, ale i dva další biskupové. Solní pokladna by rovněž neměla být zatěžována dalšími trvalými ročními asignacemi. Tyto dva doplňky měly alespoň z části zachránit tvář papežské kurie. Vídeňský dvůr je však neakceptoval, a tím se v celém sporu naplno projevila naprostá bezmocnost Říma.⁷⁷⁶

Posledních deset let probíhala distribuce finančních prostředků ze solní pokladny následovně: arcibiskup zaslal papeži standardizovaný dopis, v jehož první části uvedl aktuální zůstatek solní pokladny a dále seznam žádostí o podporu, který předem schválila panovnice.⁷⁷⁷ Státní sekretariát přeposlal žádosti Propagandě a ta automaticky při generální kongregaci vydala dekrety o jejich schválení.⁷⁷⁸ Pouze u posledních tří položek měla kongregace tzv. *libera electio*, to znamená, že se mohla rozhodnout, zda je schválí, či nikoli. Propaganda této „svobodné volby“ nevyužívala. Sama nemohla navrhnout žádnou podporu pro jakoukoli církevní instituci v Čechách. Kardinálové také museli souhlasit s trvalými asignacemi ze solní pokladny – 6000 zl. ročně na farnosti a 1500 zl. ročně na podporu učitelů.⁷⁷⁹ Pokud jde o ostatní podporované oblasti, byly subvencovány hlavně poškozené kostely, spíše výjimečně též kapituly a některé řeholní řády. Spoluadministrátor pokladny,

⁷⁷⁵ F. MAAß, (ed.), *Der Josephinismus*, II., s. 136.

⁷⁷⁶ Tamtéž, s. 137; Marie Terezie tedy nerozhodla, že solní pokladnu má v budoucnu spravovat pražský arcibiskup společně s biskupy královéhradeckým a litoměřickým, jak uvádějí Pavel BĚLINA – Jiří KAŠE – Jan P. KUČERA, *Velké dějiny země Koruny české X*, s. 76.

⁷⁷⁷ Je příznačné, že arcibiskup již nezásílal tyto žádosti Propagandě, ale přímo Státnímu sekretariátu.

⁷⁷⁸ Poslední partikulární kongregace k záležitostem solní pokladny se konala 22. 3. 1771, její další svolávání nemělo smysl.

⁷⁷⁹ Dekrety partikulární kongregace z 22. 3. 1771, NA Praha, Sběrka prepisů, SCPF, inv. č. 741, kart. 171, (Decreti della S. C., 3, fol. 93).

jímž byl od roku 1757 Jan Ondřej Kayser,⁷⁸⁰ pak posílal Propagandě prostřednictvím vídeňské nunciatury účty solní i farářské pokladny, na něž však kongregace neměla již žádný vliv. Poslední vyúčtování, jež Řím obdržel, se týkalo roku 1780, kdy zemřela císařovna Marie Terezie.

V posledním roce její vlády byla na žádost panovnice udělena ze solní pokladny podpora obci Ředvice (Marktredwitz). Ředvice byly pod správou města Chebu a tamní obyvatelé si díky autonomnímu postavení této oblasti udrželi luterskou víru. Kvůli častým pohraničním šarvátkám tam však od roku 1763 trvale sídlila rakouská vojenská posádka. Pro katolické vojáky a jejich rodiny nechala Marie Terezie nejdříve zřídit kapli a následně v roce 1777 i kostel zasvěcený její patronce sv. Terezii z Ávily. Chyběl zde už jenom katolický učitel, jenž by vzdělával potomky vojáků i obyvatel města v základech katolické víry.

Proto se panovnice obrátila na arcibiskupa Příchovského, aby budoucí učitel pobíral plat 150 zl. ročně z *cassa salis*. Arcibiskup zaslal do Říma návrh na rozdělení peněz, do něž kromě obvyklých příspěvků na opravu církevních budov zahrnul i tuto císařovninu žádost.⁷⁸¹ Ta byla pojednána na generální kongregaci Propagandy 29. května 1780 a kardinálové přenechali rozhodnutí papeži.⁷⁸² Pius VI. při audienci 4. června žádost schválil a přiznal pro tento účel podporu 150 zl. na dobu pěti let.⁷⁸³ Nový učitel přišel z Prahy do Ředvic 9. března 1781 a do nové školy se mohl nastěhovat 9. září téhož roku.⁷⁸⁴

Josef II., jako samostatný vládce, zrychlil tempo státních zásahů do mnoha oblastí církevního života. Tomu marně čelil vídeňský nuncius

⁷⁸⁰ K jeho osobě viz E. GATZ (ed.), *Die Bischöfe*, s. 214–215.

⁷⁸¹ Příchovský Piu VI., 13. 3. 1780, Sbirka přepisů, SCPF, inv. č. 742, kart. 172 (SOCG, 853).

⁷⁸² Generální kongregace, 29. 5. 1780, tamtéž (Acta S. C., fol. 112).

⁷⁸³ Tamtéž (Decreti della S. C., 4, fol. 40).

⁷⁸⁴ J. A. RIEGGER, *Archiv der Geschichte und Statistik insbesondere von Böhmen*, 1. sv., Dresden 1792 s. 392.

Giuseppe Garampi (1776–1785), jenž se snažil kolem sebe vytvořit síť informátorů věrných Římu.⁷⁸⁵ Panovník velmi brzy začal rušit velké množství klášterů, jejichž majetek se stal základem pro zřizování zemských náboženských fondů.⁷⁸⁶ Ve snaze odvrátit císaře od podobných kroků se papež Pius VI. (1775–1799) v roce 1782 rozhodl k osobní návštěvě Vídně. Jeho cesta však nepřinesla žádný konkrétní výsledek a císař ve své reformní činnosti pokračoval, aniž by své kroky konzultoval s papežskou kurií.

Podle dvorského dekretu z 28. června 1782 neměl být v budoucnu papežskému stolci ponechán na správu solní pokladny „*ani nejmenší vliv.*“⁷⁸⁷ *Cassa salis* a s ní i přírážka ve výši 7, 5 kr. z každého centu soli spotřebovaného v Čechách byla začleněna do českého náboženského fondu. Podle dalšího dvorského dekretu z 11. července 1782 převzal její správu Komorní platební úřad (*Cameral-Zahl-Amt*).⁷⁸⁸ Těmito zákonnými opatřeními definitivně skončila 150 let trvající církevní správa solní pokladny. Od poloviny 80. let 18. století přesahovala suma odváděná do náboženského fondu za spotřebovanou sůl v Čechách 40 000 zlatých. Komorní platební úřad převzal vyplácení

⁷⁸⁵ K jeho osobě viz Umberto DELL'ORTO, *La nunziatura a Vienna di Giuseppe Garampi 1776–1785*, Città del Vaticano 1995, s. 242–289; Dries VANYSACKER, *Il Cardinale Giuseppe Garampi (1725–1792). Uomo della Chiesa Romana, viaggiatore ed intellettuale*, Viterbo 2014; D. SQUICCIARINI, *Die apostolischen Nuntien*, s. 225–229; T. ČERNUŠÁK a kol., *Papežství a české země*, s. 291–305.

⁷⁸⁶ Náboženské fondy byly založeny kabinetními listy Josefa II. z 27. 2. 1782 a 11. 3. 1782. Viz Emil HÁCHA a kol., *Slovník veřejného práva československého*, sv. II., Brno 1932, s. 691–697, heslo „Náboženské fondy“ vypracoval Zdeněk Materka; Vratislav BUŠEK – Jaroslav HENDRYCH – Karel LAŠTOVKA – Václav MÜLLER (edd.), *Československé církevní zákony*, díl I., Praha 1931, s. 437–442; Ernst MISCHLER – Josef ULBRICH (edd.) *Österreichisches Staatswörterbuch. Handbuch des gesamten österreichischen öffentlichen Rechtes*, Vierter Band, Wien 1909, s. 92–102, heslo „Religionsfonds“ vypracoval Max Hussarek.

⁷⁸⁷ „Über die Saltzkasse soll künftighin auf keine Art mehr dem römischen Stuhle der mindeste Einfluss belassen, noch weniger die Gegnehmung über die Vertheilung der Salzgelde von demselben anverlanget, im übrigen auch sothane Gelder der Religions- und Pfarrkasse einverleibt, und von jener Behörde besorgt werden, welche zur Verwaltung aller dieser Kassen benennet werden wird.“ Peter Karl JAKSCH, *Gesetzlexicon im geistlichen, Religions- und Toleranzsache*, 5. sv., R – S, Prag 1828, s. 256.

⁷⁸⁸ „Das k. Kammeralzahlamt soll die Saltzkasse übernehmen, und dieselbe mit den andern Geldern der aufgehobenen Klöster berechnen.“ P. K. JAKSCH, *Gesetzlexicon im geistlichen*, 5. sv., s. 256.

pravidelné roční podpory pro benediktiny, cisterciáky a premonstráty.⁷⁸⁹ Rovněž doplnění farářské kongruy se mělo nadále vyplácet z tohoto fondu.⁷⁹⁰

Právním zdůvodněním se Josef II. ani při rušení klášterů ani při vyjmutí solní pokladny z církevní správy nezdržoval. S majetkem zrušených klášterů se mělo naložit podobně jako s někdejším jezuitským jměním. Byl zde však jeden podstatný rozdíl. Jezuitský řád zrušil samotný papež, kdežto nyní postupoval panovník jednostranně. Určité ospravedlnění tohoto počínání poskytl prominentní právník Karl Anton Martini. Podle jeho názoru měl panovník, jakožto držitel svrchované moci ve státě, *jus eminens*, které mu umožňovalo takto postupovat, aniž by se musel s někým radit.⁷⁹¹

Propaganda nejenže ztratila veškerý vliv na správu solní pokladny, ale také její další aktivita týkající se českých zemí byla od počátku 80. let 18. století značně limitována.⁷⁹² Dramatickým způsobem se snížil objem korespondence s českým klérem, což jistě souviselo i s vydáním tolerančního patentu, který měl velký dopad na misijní činnost. Římská kongregace, která po celou dobu usilovala o zřízení dalšího biskupství v Čechách, neměla na vzniku

⁷⁸⁹ „*Dem Benediktiner-Zisterzienser und Prämonstratenserorden sind die bisher aus der böhmischen Cassa salis bezohene Beiträge bis auf weitere allerhöchste Verordnung aus dem Fundo Religionis, mit welchen sothane Kasse dermalen vereinget worden, ferners verabfolgen zu lassen.*“ Dvorský dekret z 2. 8. 1783, P. K. JAKSCH, *Gesetzlexicon im geistlichen*, 5. sv., s. 257; Řeholním kanovníkům sv. Augustina, jejichž klášter na Karlově byl zanedlouho zrušen, žádná podpora již vyplácena nebyla. K dějinám tohoto kláštera srov. Jan Erazim WOCEL, *Kostel bývalého opatství řeholních kanovníků sv. Augustina na Karlově v Praze, Památky archeologické*, VII, sv. 4., Praha 1868, s. 265–286.

⁷⁹⁰ Dvorský dekret z 19. 8. 1783, P. K. JAKSCH, *Gesetzlexicon im geistlichen*, 5. sv., s. 257; K státnímu zákonodárství týkajícímu se kongruy srov. Julius BOMBIERO-KREMENÁČ, *Die Enwicklung der staatlichen Kongrua-Gesetzgebung in Österreich*, Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Kanonistische Abteilung 12, 1922, s. 110–167.

⁷⁹¹ K této otázce viz Ivo CERMAN, *Návrat před Josefa II.? Mýtus o neexistenci církevního vlastnictví*, *Dějiny a současnost* 10/2012, s. 18–21.

⁷⁹² Přepisy akt Propagandy z let 1781–1814 jsou umístěny v jediném kartonu, který obsahuje pouhých 306 jednotek. NA Praha, Sbirka prepisů, SCPF, inv. č. 743, kart. 173.

českobudějovické diecéze v roce 1785 a na novém vymezení hranic ostatních českých diecézí žádný podíl.⁷⁹³

⁷⁹³ Ke vzniku českobudějovické diecéze srov. Rudolf SVOBODA, *Počátky českobudějovické diecéze*, Praha 2014, s. 50–71.

4. 4 Další osudy solní pokladny

Po smrti císaře Josefa II. a nástupu jeho bratra Leopolda II. na trůn byla sice část církevních reforem z předchozího období revidována a zrušena, ale obecně zůstávalo josefinské církevní zákonodárství v platnosti i nadále.⁷⁹⁴ To platí i o náboženském fondu a solní a farářské pokladně, jež byly nadále jeho součástí, i když se katolická církev snažila opět získat vliv na jejich správu. Jediný ústupek ze strany státní moci byla novinka, že pražský arcibiskup mohl každý rok nahlédnout do účtů a výkazů českého náboženského fondu, aby se přesvědčil o „*řádném vyplácení a prospěšné správě.*“⁷⁹⁵

Za vlády Leopoldova nástupce Františka II. bylo v roce 1799 umožněno podporovat z přebytků farářské a solní pokladny ty duchovní, kteří utrpěli škody v důsledku živelných pohrom.⁷⁹⁶ Co se týče dalšího osudu solní daně ve prospěch *cassa salis* respektive náboženského fondu, byla tato přírážka v roce 1831 na základě tříletého průměrného výnosu paušalizována na 18 779

⁷⁹⁴ Jaroslav KADLEC, *Přehled českých církevních dějin*, sv. 2, Praha 1991, s. 170–175.

⁷⁹⁵ „*Die Übertragung der Cassa salis an den Erzbischof zu Prag findet nicht statt; da aber ohnehin schon die höchste Verordnung im allgemeinen besteht, dass den Bischöfen jährlich die Rechnung und Ausweise des Religionsfonds zur Einsicht mitgetheilet werden sollen; so wird dadurch der prager Erzbischof Gelegenheit erhalten, nicht nur von der Cassa salis, sondern von dem ganzen böhmischen Religionsfonde die Einsicht zu bekommen, und sich von dessen richtiger Gebahrung und nützlicher Verwendung zu überzeugen.*“ Dvorský dekret z 28. 10. 1791, P. K. JAKSCH, *Gesetzlexicon im geistlichen*, 5. sv., s. 257–258.

⁷⁹⁶ „*Der überschuss der Pfarr- und Salzkasse kann zur verhältnissmässigen Unterstützung der durch Unglücksfälle (als: Wetterschäden, Feuersbrunst, Wasserergiessungen etc.) beschädigten Seelsorger verwendet werden, nur ist, um diesen Zweck in desto grösserer Ausdehnung zu erreichen, künftighin der nach Ableben eines theilten Seelsorgers anheimfallende Betrag nicht dem Interkalarfonde, sondern der Pfarr- und Salzkasse zuzuwenden.*“ Dvorský dekret z 24. 1. 1799, P. K. JAKSCH, *Gesetzlexicon im geistlichen*, 4. sv., s. 412.

zl. 44 $\frac{3}{4}$ kr. konvenční měny.⁷⁹⁷ Podle finančních zákonů z roku 1876 pak byla táž částka náboženskému fondu vyplácena kamerálním erárem.⁷⁹⁸

Právní povaha náboženských fondů (matic) byla dlouhou dobu nejasná. Ze strany Svatého stolce byly náboženské matice uznány teprve konkordátem z roku 1855. Podle Zděnka Materky „*náboženské fondy – nejsouce jměním ani státním ani církevním – byly veřejnoprávní právnické osoby, jejichž jmění spravoval stát ke účelům Katolické církve.*“⁷⁹⁹ Toto postavení náboženských fondů potvrdilo i několik soudních výroků Nejvyššího správního soudu po vzniku samostatného Československa.

Roku 1950 pak Státní úřad pro věci církevní sloučil všechny zemské fondy v jeden, který se nazýval Náboženská matice. Její součástí se stala i část majetku nově zrušených klášterů. V letech 2002–2003 se pokusil ministr kultury Pavel Dostál Náboženskou matici zrušit, což vyvolalo ostré spory s římskokatolickou církví. Ústavní soud však toto ministrové rozhodnutí zrušil.⁸⁰⁰ Podle znění §18 odst. 9 zákona č. 428/2012 Sb. o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi „*práva a povinnosti zakladatele Náboženské matice vykonává ode dne nabytí účinnosti tohoto zákona Církev římskokatolická.*“ Jakékoli státní zásahy do nakládání s majetkem Náboženské matice jsou tedy vyloučeny.

⁷⁹⁷ Vratislav BUŠEK – Jaroslav HENDRYCH – Karel LAŠTOVKA – Václav MÜLLER (edd.), *Československé církevní zákony*, I., s. 438. Konvenční měna byla dohodnuta konvencí z 11. 9. 1753 mezi habsburskou monarchií a Bavorskem. Viz Oldřich PEJS, *K historickým souvislostem existence Náboženské matice u nás*, in: *Čtyřicet let církevních zákonů v Československu*, Praha 1989, s. 279.

⁷⁹⁸ Ernst MISCHLER – Josef ULBRICH (edd.) *Österreichisches Staatswörterbuch.*, 4. sv., s. 92.

⁷⁹⁹ Emil HÁCHA a kol., *Slovník veřejného práva*, II., s. 692.

⁸⁰⁰ Srov. náleží Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 189/02 ze dne 3. 8. 2005.

SHRNUTÍ

Nejdůležitějším úkolem nunciů působících u vídeňského dvora během vlády Karla VI. bylo obnovení pravidelných plateb do solní pokladny a vydobytí císařských dluhů. První úkol se podařil, ale druhý byl kvůli velkým finančním těžkostem habsburské monarchie obtížněji proveditelný. Když Propaganda pochopila, že celou dlužnou částku nebude možno vydobýt, nechala jednotlivé žadatele o subvenci, aby svůj přidělený podíl u vídeňského dvora vymohli sami. To se částečně podařilo pouze pražskému arcibiskupovi Khünburgovi.

Při rozhodování o přiznání finančního příspěvku byla Propaganda ovlivněna zprávami, které dostávala prostřednictvím nunciů. Kvůli jejich špatnému hodnocení se tehdy staré řeholní řády velké podpory nedočkaly. Naopak královéhradecký a později litoměřický biskup Jan Adam Vratislav z Mitrovic byl v Římě velmi oblíben a kardinálové s ním tajně konzultovali i žádosti arcibiskupa a jiných církevních institucí. Skutečnost, že se někteří odmítnutí žadatelé obraceli s prosbou o přímluvu na světské úřady a na samotného císaře, vedla k prohlubování závislosti církve na státu a ke zvýšenému zájmu světských úřadů o stav solní pokladny.

Propaganda se soustavně snažila její správu vylepšit a zabránit arcibiskupům, aby používali peníze bez jejího schválení. Neváhala pohrozit církevními tresty i ekonomickými sankcemi, pokud arcibiskup nedovoleně manipuloval s finančními prostředky solní pokladny. Zvažovala také deputaci zvláštního agenta, jenž by dohlížel nad solní pokladnou a nebyl podřízen arcibiskupovi.

Na začátku Manderscheidova archiepiskopátu, kdy se již v *cassa salis* nacházely volné finanční prostředky, oživil nuncius Passionei plán na založení

nového biskupství. Vídeňský dvůr byl však proti a navrhoval, aby se všechny peníze použily na zakládání nových farností a na podporu misionářů. V roce 1739 si císař Karel VI. vyžádal veškerou hotovost nacházející se v *cassa salis* i *cassa parochorum* na válku s Osmanskou říší. Protože v pokladnách nebylo dostatečné množství peněz, musela si sama solní pokladna vzít půjčku od metropolitní kapituly a některých řeholních řádů.

Marie Terezie začala již brzy po svém nástupu na trůn vyčítat církvi špatnou správu solní pokladny a její zadluženost. Propaganda podle ní nespravovala pokladnu ve shodě se solní smlouvou. Ve skutečnosti to byl stát, kdo konkordát opakovaně porušoval. Na začátku 50. let 18. století se panovnice poprvé pokusila změnit způsob rozdělování prostředků z *cassa salis*. Aby dosáhla svého cíle, nařídila pozastavení vyplácení subvencí, o nichž rozhodla Propaganda. Římská kongregace tento první vážný útok na své pravomoci ještě ustála.

S nástupem Václava Kounice do úřadu státního kancléře však tlak státu na církve zesílil. Vídeňský dvůr našel podporu pro své plány i u nového arcibiskupa Příchovského a papežská kurie nebyla schopna své pozice udržet. Nakonec musela v roce 1770 akceptovat nový způsob rozdělování prostředků z *cassa salis*, při němž úloha Propagandy spočívala ve zcela formálním potvrzování subvencí navržených arcibiskupem a již schválených panovnicí. Císař Josef II. pak v roce 1782 připojil solní pokladnu k českému náboženskému fondu, čímž definitivně skončila její přes 150 let trvající církevní správa. Příjmy náboženského fondu pak byly doplňovány ze solní daně hluboko do 19. století.

5 ZÁVĚR

Tato práce představuje pojednání o vzniku solní smlouvy a správě *cassa salis* v letech 1630–1782.

Na základě kusých a nepřesných informací, které zájemce o tuto tematiku mohl získat z dosavadní starší i novější odborné literatury, by mohl vzniknout značně pokřivený obraz dějin této instituce. Historie podle Paula Veyna představuje pouze „*zmrzačené poznání*“ a posláním historika je „*látání děr*“ ve stopách minulosti.⁸⁰¹ Je úkolem vážených oponentů posoudit, nakolik se mi podařilo tuto mezeru v našich dosavadních znalostech zmenšit.

Jsem si dobře vědom toho, že mnoho událostí a procesů souvisejících se správou pokladny jsem pouze nastínil a že míra kontextualizace byla rozdílná. Detailnější analýzu jsem provedl ve třech exkurzech zaměřených na konkrétní problematiku. Těchto odboček od hlavního diskursu by samozřejmě mohlo být více, ale obával jsem se, abych jimi nenarušil celkovou strukturu práce, jejímž základním cílem bylo rekonstruovat na základě důkladné pramenné heuristiky dějiny jedné instituce v průběhu času. Domnívám se, že tento klasický přístup, který by možná někdo označil jako „*metodicky umírněný rankovský dějepis*“, nachází stále své opodstatnění.⁸⁰² Pokud neznáme fakta, která vždy budou základními stavebními kameny historikovy práce, jen stěží můžeme uplatňovat jiné metody a přístupy a objevovat nové souvislosti.

Téma solní pokladny jsem v této disertaci zdaleka nevyčerpal. Pokusil jsem se pouze postavit hlavní stavbu, k níž se mohou ze všech stran připojovat četné přístavby. Velmi přínosné pro studium církevních dějin by

⁸⁰¹ Paul VEYNE, *Jak se píšou dějiny*, Červený Kostelec 2010, s. 22–23 a 28–31.

⁸⁰² Srov. Dušan TŘEŠTÍK, *Mysli dějiny*, Praha 1999, s. 59.

bylo vypracování edice protokolů z generálních i partikulárních kongregací Propagandy, jež by navazovala na Tüchleho edici dovedenou do roku 1667. Nová edice by mohla být zaměřena pouze na české záležitosti.

Propaganda se ovšem nezabývala pouze solní pokladnou, i když ta představovala značnou část její agendy. Na kongregacích řešili kardinálové mnoho dalších otázek týkajících se hlavně misí a působení řeholních řádů, v protokolech lze však najít i řadu jiných zajímavých témat. Vyčíslení celkového podílu prostředků z *cassa salis* na rekatolizaci Čech by bylo jistě rovněž důležitým počinem. Finančním otázkám se však dnes mnoho historiků nevěnuje, takže často chybí základní studie, o něž by se badatel v této oblasti mohl opřít.

Z centrální úrovně církevní správy lze sestoupit do jejích nižších pater. Široké pole působnosti poskytuje především farářská pokladna, a to nejen pro otázku zakládání farností v průběhu 18. století, ale i pro dějiny každodennosti katolických duchovních, kteří žádali o podporu z tohoto fondu. Toto téma si bezesporu zaslouží samostatné zpracování, nejlépe v rámci společného projektu více historiků. Věřím, že výsledky mého dosavadního bádání tvoří potřebný základ a že je budou moci využít i další historici v metodologicky orientovaných pracích.

Název disertační práce *Praha mezi Vídni a Římem* neodkazuje na geografickou polohu, nýbrž na tehdejší církevně-politickou situaci. Praha se nacházela mezi těmito středisky světské a duchovní moci, jejichž společným cílem byla stále větší centralizace. Zatímco zpočátku probíhala centralizace v duchovní i světské sféře paralelně a bez větších obtíží, postupem času začalo docházet k menším či větším střetům, jež jsem se snažil ilustrovat na příkladu solní pokladny. Státní moc si totiž stále více nárokovala právo řídit vnější církevní záležitosti a stále méně byla ochotna tolerovat zasahování vyšších

církevních instancí (papežské kurie, nunciatury, řeholních představených) do místních poměrů.

Nebudu na tomto místě opakovat vše, co bylo obsahem dílčích shrnutí. Pokusím se spíše akcentovat některé obecnější tendence ve 150 let dlouhé církevní správě solní pokladny. Co se týče poměru státu a církve, lze konstatovat, že stupňující se intenzita zásahů státní moci do správy *cassa salis* v zásadě potvrzuje tradiční mezníky, které stanovili historici a právníci již v 19. století.

Otázka hmotného zabezpečení katolické církve a náhrady za zcizené statky byla poprvé vážněji řešena při jednáních o obnově pražského arcibiskupství počátkem 60. let 16. století. Již tehdy byl světskou stranou prosazován názor, že panovník není zavázán k celkové restituci církevního jmění, poněvadž ve válkách proti Turkům a všem odpůrcům katolické konfese rovněž bránil zájmy duchovenstva. Podobná argumentace se používala i ve 20. letech 17. století, kdy se tato otázka znovu otevřela. Státní moc si však byla dobře vědoma toho, že bez fungující církevní správy nebude rekatolizace Čech účinná. Proto se nakonec po dlouhých, v několika etapách probíhajících jednáních dospělo k vzájemnému kompromisu, jímž se stala solní smlouva.

Papežská kurie dlouho váhala s ratifikací tohoto konkordátu, jelikož z něj byla vyňata otázka hmotného zabezpečení farářů. Usilovala tedy o to, aby tato krajně důležitá záležitost byla vyřešena nějakým jiným zákonným opatřením a aby patroni byli donuceni respektovat výnosy tridentského sněmu. To se však nezdařilo a až do konce 17. století nebyl nalezen jiný finanční zdroj, z něhož by si faráři mohli doplňovat své nízké příjmy z rozvrácených beneficí. Solní pokladna byla totiž primárně určena k financování zakládání nových biskupství a k podpoře těch řeholních řádů, které utrpěly největší majetkové škody do vlády císaře Rudolfa II. Přesto to

byly právě řeholní řády a některé kapituly, které proti uzavření solní smlouvy nejvíce protestovaly. Prostředky, jež měly z *cassa salis* dostávat, totiž zdaleka nenahrazovaly výnosy z někdejšího pozemkového vlastnictví. Pokusy o zpochybnění solní smlouvy se objevovaly ještě několik desetiletí po jejím uzavření.

Největší zásluhy na nastavení mechanismů solní pokladny a zajištění jejího provozu měl arcibiskup Harrach, první administrátor *cassa salis*. Ten se musel nejen vypořádat s protesty církevních institucí, ale rovněž musel řešit konflikty se solními úředníky. Během jeho dlouhého archiepiskopátu se podařilo založit dvě nová biskupství v Litoměřicích a Hradci Králové, jejichž hmotné zabezpečení bylo z velké části založeno právě na finančních prostředcích ze solní pokladny. Litoměřičtí, ale zejména hradečtí biskupové v budoucnu často žádali Propagandu o udělení další podpory na různé účely, jako byla stavba biskupské rezidence, kanovníckých domů či založení semináře.

Je třeba poněkud korigovat představu o mocné a bohaté barokní církvi v Čechách, obě biskupství v prvních desetiletích své existence totiž zápasila s nedostatkem prostředků. Další žadatelé o subvenci byli v první etapě zpravidla odmítáni s poukazem, že nejdříve je nutno založit dvě zbývající diecéze. Čtyři řeholní řády sice dostávaly ze solní pokladny pravidelný příspěvek, ale jejich žádostem o mimořádnou podporu nebylo často vyhověno. Propaganda tedy rozhodně nepodporovala pouze bohaté církevní instituce, jak jí to vyčítali světští úředníci, od nichž tuto argumentaci převzali i někteří historici.

Kardinálové Propagandy byli s Harrachovou správou pokladny v zásadě spokojeni. Posílali mu průběžně další instrukce, jimiž se měl řídit. Harrach, na rozdíl od svých nástupců, téměř nepoužíval prostředky z *cassa salis*

pro své vlastní potřeby nebo na účely, které římská kongregace předem neschválila. Méně se však papežské kurii líbila skutečnost, že se pražský arcibiskup jako *legatus natus* odmítal podřídit vídeňské nunciatuře. S tímto problémem se papežská kurie vyrovnávala po celé 17. století a vídeňští nunciové ji opakovaně žádali o zásah, aby pražští arcibiskupové uznali svou závislost. Nakonec se nunciům podařilo prosadit, aby administrátoři solní pokladny byli povinni zasílat veškeré vyúčtování přes vídeňskou nunciaturu, jíž se měli biskupové primárně zodpovídat.

Zajímavá jsou hodnocení „národního charakteru“ Čechů, která nunciové příležitostně zahrnovali do svých zpráv adresovaných Propagandě. Jistě by stála za důkladnější prozkoumání otázka, co si vůbec papežští diplomaté pod termínem *nazione* představovali a proč nepoužívali raději termín *popolo*. Naši předkové nevycházeli z tohoto hodnocení nejlépe. Objevují se charakteristiky typu „*obvyklá pomalost národa*“, „*bezmezrná servilnost vůči nadřízeným*“, či „*pýcha a prudkost Čechů*“. Žádnou vyloženě pozitivní vlastnost jsem v jejich zprávách nenalezl. Nezdá se však, že by papežská kurie z těchto nelichotivých charakteristik vyvozovala jakékoli závěry, či dokonce na základě těchto zpráv rozvíjela komunikační strategii.

Nuncius Alberizzi v době Sobkova archiepiskopátu zpochybnil význam založení dalších dvou biskupství. Preferoval, aby se volné prostředky solní pokladny vynakládaly na obnovu farností. Tento plán podporovali i arcibiskupové Valdštejn a Breuner, ale Propaganda jej dlouho odmítala. Nikoli z důvodu, že by neuznávala zásadní důležitost navýšení počtu farností. Duchovní správci však podle jejího názoru měli být primárně zajišťováni z jiných zdrojů a solní pokladna měla sloužit ke svému původnímu záměru, jímž bylo zakládání biskupství. Biskupové, jako rovnocenní partneři světských pánů, by také mohli na patrony vyvíjet větší tlak, aby dodržovali své

povinnosti. Názor Propagandy změnila až osobní žádost císaře Leopolda I., jenž stanovisko arcibiskupa Valdštejna podpořil. Kvůli tureckému nebezpečí a následným válkám se však podpora farností neustále odkládala. Až během Breunerova arciepiscopeátu se z *cassa salis* oddělila samostatná pokladna, jež se později začala nazývat *cassa parochorum*. Jejím hlavním zdrojem byly peníze, které platila královská komora jako úroky z půjček císaři. *Cassa parochorum* byla primárně určena pro zakládání farností, avšak uskutečnění tohoto záměru bránily jednak další půjčky císaři na válečné potřeby, jednak neoprávněné používání finančních prostředků ze solní i farářské pokladny, k čemuž se pražští arcibiskupové často uchýlovali.

Z těchto důvodů přistoupila papežská kurie po smrti arcibiskupa Breunera k personální vizitaci solní pokladny, jíž pověřila bývalého vídeňského internuncia Santiniho. Ten ji provedl velmi důkladně a vypracoval na jejím základě podrobnou relaci, v níž shrnul prohrěšky, jichž se arcibiskupové při správě pokladny dopouštěli. Spočetl také všechny císařské i jiné dluhy a navrhl několik opatření pro budoucí efektivnější administraci. Santiniho vizitace však vyvolala velkou nevoli u světských úřadů, poněvadž o ní nebyly předem informovány. Je možné, že nařízení z následujícího roku, které zakazovalo cizím církevním představeným provádět vizitace bez zeměpanského povolení, souvisí i se Santiniho misí. Nepodařilo se mi to však ověřit.

Propaganda asignovala různé dlužné částky jednotlivým žadatelům o příspěvek, aby je s podporou nuncia od dlužníků vydobyli. Alespoň část dluhu vzniklého nevyplácením církvi náležejícího podílu ze solní daně v letech 1704–1709 se podařilo vymoci pražskému arcibiskupovi Khünburgovi. Proti dědicům arcibiskupa Breunara, jenž zanechal solní pokladně velký dluh, se dokonce postupovalo soudní cestou. Přestože se spor vyvíjel ve prospěch

církve a Breunerové nabídli mimosoudní vyrovnání, peníze se od nich nakonec získat nepodařilo. Další, několik desítek let se táhnoucí soudní proces o vlastnictví statku Auřetitz dopadl v neprospěch církve. Světské soudy od počátku odmítaly, aby se ve sporu mohla jakkoli angažovat vídeňská nunciatura či papežská kurie, jak si to přál hradecký biskup Talmberk.

Spory se však vedly i mezi jednotlivými představiteli katolické církve. Arcibiskup Khünburg se tak například snažil s pomocí svého právního poradce vymoci domnělý 40 let starý dluh od benediktinského opata Otmara Zinkeho. Opat však vyhledal v klášterním archivu patřičné doklady o tom, že se ve skutečnosti nejednalo o dluh vůči solní pokladně, ale o peníze náležející císaři. Zde se ukazuje, jak důležitou roli měly archivy jednotlivých církevních institucí. Papežská kurie naopak hrozila Khünburgovi zásahem světského ramene a sekvestrací panství Dolní Břežany, pokud nevyrovná své dluhy u solní pokladny. V tomto kontextu by jistě bylo zajímavé blíže prozkoumat otázku, do jaké míry pražští arcibiskupové podporovali ze svých rodových statků menzální statky a zda docházelo i k opačnému jednání.

Dlouhodobá nespokojenost Propagandy s počínáním pražských arcibiskupů při administraci solní pokladny, o čemž byli kardinálové informováni jak nuncií, tak některými kanovníky metropolitní kapituly, vedla k deputaci zvláštního agenta, jenž měl dozorčí funkci. Toto opatření se však neosvědčilo. Dalším krokem bylo vydání papežského breve v roce 1729, v němž se hrozilo církevními tresty těm, kteří by neoprávněně manipulovali s prostředky solní či farářské pokladny. Aplikace tohoto breve však byla problematická, neboť již od roku 1706 platil zákaz vyhlašování církevních trestů bez zeměpanského povolení. Proto se jeho obsah před císařským dvorem tajil. Nakonec papežská kurie zvažovala v roce 1747 novou personální

vizitaci, ale vídeňský nuncius ji upozornil, že k tomu není vhodná doba. V témže roce vyšel zákaz vizitací prováděných papežskými nuncií.

Kdykoli solní pokladna disponovala volným zůstatkem v dostatečné výši, pokoušeli se kardinálové v Římě prostřednictvím vídeňského nuncia realizovat původní plán na založení dalších biskupství. Tak tomu bylo i v roce 1733, kdy s touto myšlenkou znovu přišel nuncius Passionei. Nové biskupství se mělo stát obranným valem proti narůstajícímu počtu tajných nekatolíků. Tento plán se však nesetkal u vídeňského dvora s podporou. Císařští ministři naopak předložili protinávrh, v němž se zasazovali o vynaložení všech prostředků na zakládání farností. Stejně neúspěšně dopadla iniciativa papežské kurie z přelomu let 1757–1758. Noví biskupové by mimo jiné znamenali posílení hlasu duchovního stavu na zemském sněmu, což nebylo v zájmu světské moci.

Zatímco v 17. století se světské úřady o stav solní pokladny zajímaly jen příležitostně, počínaje vládou Karla VI. jejich snaha získat přehled o zůstatku v pokladně značně zesílila. Císařský dvůr se rovněž snažil ovlivnit, komu Propaganda přidělí subvenci. Někteří neúspěšní žadatelé se pak sami obraceli na světské úřady, aby jejich žádost u papežské kurie podpořily. Tak se dále prohlubovala závislost katolické církve na státu. Do správy *cassa salis* však stát během vlády Karla VI. přímo nezasahoval. To se změnilo s nástupem Marie Terezie na trůn. Když panovnice zjistila, že je pokladna prázdná, začala uvažovat o zvláštní správě *ex parte politica*. Církevní majetek totiž stále představoval jakýsi záložní zdroj, který stát v případě potřeby využíval. Katolická církev byla nucena se s tím smířit a sama to i do jisté míry uznávala.

Výraznější podpora zakládání nových farností většinou ztroskotala na tom, že si císařský dvůr vyžádal všechny volné prostředky z obou pokladen na válečné potřeby. Situace se změnila až v 80. letech 18. století, kdy díky

dlouhodobějšímu období míru a zřízení náboženského fondu vzniklo mnoho nových farností a byla založena českobudějovická diecéze. Propaganda se však na tom už nijak nepodílela. Noví biskupové museli zcela odpovídat představám císařského dvora a dvorská duchovní komise jim mohla vydávat příkazy. Arcibiskup Příchofský, poslední hlavní administrátor solní pokladny, nijak nevzdoroval úsilí císařského dvora zbavit Propagandu dispozičního práva.

Papežská kurie se z pozdějšího pohledu poněkud naivně domnívala, že pokud správa pokladny bude probíhat zcela v souladu se zněním solní smlouvy a arcibiskupové se budou přesně řídit jejími příkazy, nebude mít stát důvod zasahovat do její administrace. Vídni i českým stavům ve skutečnosti vadilo mnohem více, že o rozdělování podpory ze solní pokladny rozhoduje Řím, aniž by se na tom stát nějak podílel. Světské úřady se proto snažily stupňujícím se nátlakem přecházejícím až ve vydírání dosáhnout toho, aby Propaganda podporovala pouze předem schválené oblasti. Poukazovaly přitom na to, že vzdálený Řím nemůže znát skutečné potřeby církve v Čechách a že využívá své právo k účelům odporujícím solní smlouvě. Císař Josef II. se pak již ani nezdržoval hledáním důvodů, proč by měla být papežská kurie zbavena svého tehdy již pouze formálního dispozičního práva.

Na úplný závěr bych chtěl vyjádřit velkou vděčnost a dík historikům, kteří se tématu solní pokladny přede mnou věnovali a kteří se podíleli na pořizování přepisů z archivu Propagandy. Bez jejich úsilí by nemohla tato disertace, jež je věnována jejich památce, vzniknout.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

APA	Archiv pražského arcibiskupství
APF	Archivio della S. Congregazione de Propaganda Fide
AUC	Acta Universitatis Carolinae
AVA	Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv
cit.	citováno
ČČH	Český časopis historický
ČKD	Časopis katolického duchovenstva
ČMKČ	Časopis Musea Království Českého
ČsČH	Československý časopis historický
ed.	edidit
edd.	ediderunt
FA	Familienarchiv
FHB	Folia historica Bohemica
fol.	folio
HD	Historická demografie
inv. č.	inventární číslo
kart.	karton
M. S.	Monsignore segretario
NA	Národní archiv
nn.	a následující strana
ÖStA	Österereichisches Staatsarchiv
r.	recto
red.	redigoval, redaktor
s.	strana
SAP	Sborník archivních prací
SC	Scritture riferite nei Congressi
S. C.	Sacra congregazione
SCPF	Sacra congregatio de propaganda fide
s. d.	sine dato

sign.

SOCG

v.

signatura

Scritture Originali riferite nelle Congregazioni Generali

verso

PRAMENY A LITERATURA

Archivní prameny

Archivio Storico de Propaganda Fide:

Acta Sacrae Congregationis (Acta SC)

Decreti

Lettere della S. C.

Miscellanea

Scritture Originali riferite nelle Congregazioni Generali (SO CG)

Scritture riferite nei Congressi (SC)

Archiv Pražského Hradu:

Archiv Metropolitní kapituly u sv. Víta

Diözesanarchiv Eichstätt:

sign. B 119/1

Národní Archiv Praha:

Archiv pražského arcibiskupství (APA)

Česká dvorská kancelář

Sbírka přepisů z italských a vatikánských archivů, Acta SCPF

Staré české místodržitelství

Stará manipulace

Stavovský zemský výbor

Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv (AVA):

Fond Familienarchiv Harrach

Staré tisky

- BALBINUS, Bohuslaus: *Miscellanea historica Regni Bohemiae Decadis I. Liber VI. archiepiscopalis*, Pragae 1684.
- BURGUNDUS, Nicolaus: *De evictionibus Liber Practicus et Theoreticus*, Ingolstadii 1636.
- DENS, Petrus: *Theologia moralis et dogmatica, III., Tractatus de jure et justitia et de contractibus*, Dublinii 1832.
- MARSAND, Antonio: *I manoscritti italiani della Regia biblioteca parigiana, II.*, Parigi 1838.
- PEŠINA z ČECHORODU, Tomáš: *Phosphorus septicornis stella alias matutina, hoc est: sanctae metropolitanae Divi Viti ecclesiae Pragensis majestas et gloria*, Praha 1673.
- RIEGGER, Josef Anton: *Archiv der Geschichte und Statistik insbesondere von Böhmen*, 1. sv., Dresden 1792.
- RIEGGER, Josef Anton: *Materialien zur alten und neuen Statistik von Böhmen: IV. Heft*, Leipzig – Prag 1787.
- RŮŽIČKA, Jeroným: *Chronicon breve Břevnoviense et Braunense*, Praga 1844.

Edice pramenů

- BECKER, Rotraud (ed.): *Nuntiaturberichte aus Deutschland. 4. Band. Nuntiatoren de Giovanni Battista Pallotto und des Ciriaco Rocci (1630–1631)*, Tübingen 2009.
- BECKER, Rotraud (ed.): *Nuntiaturberichte aus Deutschland. 5. Band. Nuntiatoren des Ciriaco Rocci. Ausserordentliche Nuntiatoren des Girolamo Grimaldi (1631–1633)*, Berlin – Boston 2013.
- BECKER, Rotraud (ed.): *Nuntiatoren des Ciriaco Rocci. Ausserordentliche Nuntiatoren des Girolamo Grimaldi. Sendung des P. Alessandro D'Ales (1633–1634)*, Berlin – Boston 2016.
- BECKER, Rotraud (ed.): *Nuntiaturberichte aus Deutschland. 4. Abt. 17. Jahrhunderts. Nebst ergänzenden Aktenstücken. 7. Band. Nuntiatoren des Malatesta Baglioni, des Ciriaco Rocci und des Mario Filonardi. Sendung des P. Alessandro D'Ales (1634–1635)*, Tübingen 2004.
- CATALANO, Alessandro (ed.): *Valeriano Magni: Dopis kardinálu Ludovisimu (Počátky katolické protireformace a Magniho program)*, Souvislosti 13, 3–4/2002, s. 15–21.
- DENZLER, Georg (ed.): *Die Propagandakongregation in Rom und die Kirche in Deutschland im ersten Jahrzehnt nach dem Westfälischen Frieden. Mit Edition der Kongregationsprotokolle zu deutschen Angelegenheiten 1649–1657*, Paderborn 1969.
- DUMONT, Jean (ed.): *Corps universel diplomatique du droit des gens, contenant un recueil des traités d'alliance, de paix, de toutes les conventions et autres contrats, qui ont été faits en Europe, depuis le règne de l'empereur Charlemagne jusques à présent; avec les capitulations imperiales et royales et en général de tous les titres qui peuvent servir à fonder, établir, ou justifier les droits et les intérêts des princes et États de l'Europe*. Vol. V. Pars II. Amstrdam 1728, s. 600–604.
- FLÉGL, Oldřich (ed.): *Relace kardinála Harracha o stavu pražské arcidiecéze do Říma. Příspěvek k církevním dějinám Čech XVII. stol. z archivu koncilie v Římě*. Věstník České akademie 23/1914, s. 185–197, 227–243.

- HAAS, Antonín (ed.), *Acta Sacrae Congregationis de Propaganda fide res gestas bohemicas illustrantia, I/2, 1623–1624*, Praha 1954.
- HRDINA, Ignác A. (ed.): *Dokumenty tridentského koncilu*, Praha 2015.
- JAITNER, Klaus (ed.): *Die Hauptinstruktionen Gregors XV. für Nuntien und Gesandten an den europäischen Fürstbiften 1621–1623*, Tübingen 1997.
- KELLER, Katrin – CATALANO, Alessandro (edd.): *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667)*, Wien – Köln – Weimar 2010.
- KIEWNING, Hans (ed.), *Nuntiaturreichte aus Deutschland 1628–1635 nebst ergänzenden Aktenstücken. Nuntiaturreichte des Pallotto 1628–1630, I–II*, Berlin 1895–1898.
- KOLLMANN, Hynek (ed.), *Acta Sacrae Congregationis de Propaganda fide res gestas bohemicas illustrantia I/1 1622–1623*, Praha 1923.
- KOLLMANN, Hynek (ed.): *Acta Sacrae Congregationis de Propaganda fide res gestas bohemicas illustrantia. Prodomus*, Pragae 1939.
- LINDECK-POZZA, Irmtraut (ed.): *Der Schriftverkehr zwischen dem päpstlichen Staatssekretariat und dem Nuntius am Kaiserhof Antonio Eugenio Visconti, 1767–1774*, Wien – Köln – Graz 1970.
- LÜNIG, Johann Christian (ed.): *Das Teutsche Reichs-Archiv, Bd. 6. Des teutschen Reichs-Archivs Partis Specialis Continuatio I.*, Leipzig 1711, s. 211–219.
- MAAß, Ferdinand (ed.): *Der Josephinismus: Quellen zu seiner Geschichte in Österreich 1760–1790. Amtliche Dokumente aus dem Wiener Haus-, Hof- und Staatsarchiv. I. a II. sv.*, Wien 1951 a 1953.
- MERCATI, Angelo (ed.): *Raccolta di concordati su materie ecclesiastiche tra la Santa Sede e le autorità civili*, Roma 1919.
- PODLAHA, Antonín (ed.): *Excerpta ex Francisci Barton scripto „Phosphorus auctus“*, Pragae 1915.
- PODLAHA, Antonín (ed.): *Relationes super statu Ecclesiae et Archidieoesis Pragensis ad S. Congregationem Concilii ab Archiepiscopis Pragensibus factae a. 1759–1781*, Praha 1908.
- RIEGGER, Paul Joseph (ed.), *Corpus juris ecclesiastici Bohemici et Austriaci... Oder Sammlung der im Königreich Böhme, und Erzherzogthum Oesterreich in Kirchensachen ergangenen allerhöchsten landesfürstlichen Gesätzen und Verordnungen in zween Theilen, II.*, Wien 1770.
- SARTORI, Fausto (ed.): *Dispacci da Roma 1748–1750*, Venezia 2002.
- STEJSKAL, František (ed.): *„Zlatá bulla“ Ferdinanda I. O arcibiskupství Pražském z roku 1562*, Sborník historického kroužku 23, Praha 1922, s. 59–64, 71–79.
- TÜCHLE, Hermann (ed.): *Acta SC de propaganda fide Germaniam spectantia. Die Protokolle der Propagandakongregation zu deutschen Angelegenheiten 1622–1649*, Paderborn 1962.
- TÜCHLE, Hermann: (ed.), *Die Protokolle der Propagandakongregation zu deutschen Angelegenheiten 1657–1667. Diasporasorge unter Alexander VII.*, Paderborn 1972.
- VESELÝ, Zdeněk (ed.): *Dějiny Českého státu v dokumentech*, Praha, 2003.

Literatura

- ANGER, Heinz: *Politik, Religion und Reich bei Kardinal Melchior Khlesl*, Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Germanistische Abteilung 110, 1993, s. 249–330.
- ARNETH, Alfred: *Geschichte Maria Theresia's*, Neunter Band, Wien 1879.
- BAHLCKE, Joachim *Ungarischer Episkopat und österreichische Monarchie. Von einer Partnerschaft zur Konfrontation (1686–1790)*, Stuttgart 2005.
- BALCÁREK, Pavel: *Kardinál František Ditrichštejn (1570–1636). Gubernátor Moravy*, České Budějovice 2007.
- BALCÁREK, Pavel: *Kongregace pro šíření víry v době třicetileté války (její působnost, organizace, chod kanceláře a archiv)*, in: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*, C 50, 2003, s. 131–141.
- BALCÁREK, Pavel: *Nuncius Caraffa a císařský dvůr ve Vídni v roce 1621*, in: *Sborník k 70. narozeninám prof. PhDr. Dušana Uhlíře, CSc.*, Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis, 7/2007, Opava 2007, s. 103–115.
- BALCÁREK, Pavel: *Z korespondence Carla Caraffy, nuncia na císařském dvoře v letech 1621–1628*, in: Ivan HLAVÁČEK – Jan HRDINA et al. (red.): *Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. Dr. Zdeňky Hledíkové*, Praha, Scriptorium 1998, 22–46.
- BECKER, Rotraud: *Die Wiener Nuntiaturn im Dienst der Propaganda-Kongregation. Italianische Franziskaner als Missionare in Ungarn um 1630*, in: *Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken*, Bd. 88, Rom 2008, s. 369–371.
- BĚLINA, Pavel: *K počátkům statistiky v Českých zemích (Působení J. A. Rieggera v Čechách)*, ČČH 25, 1/1977, s. 63–86.
- BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan P.: *Velké dějiny země Koruny české X, 1740–1792*, Praha – Litomyšl 2001.
- BENEŠ, František: *Sbírka opisů z vatikánských a italských archivů ve Státním ústředním archivu v Praze*, SAP 16, č. 2, 1966, s. 519–537.
- BÍLEK, Tomáš V.: *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618*, I., Praha 1882.
- BÍLEK, Tomáš V.: *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618*, II., Praha 1883.
- BÍLEK, Tomáš V.: *Reformace katolická neboli obnovení náboženství katolického v Království českém po bitvě bělohorské*, Praha 1892.
- BIRELEY, Robert: *Religion and Politics in the Age of Counterreformation. Emperor Ferdinand II, William Lamormaini S. J., and the Formation of Imperial Policy*, Chapel Hill 1981.
- BOBKOVÁ, Lenka – BŘEZINA, Luděk – ZDICHYNEC, Jan: *Horní a Dolní Lužice*, Praha 2008.
- BOMBIERO-KREMENÁČ, Julius: *Die Entwicklung der staatlichen Kongrua-Gesetzgebung in Österreich*, Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Kanonistische Abteilung 12, 1922, s. 110–167.

- BRADÁČ, Petr: Financování církvi v českých zemích ve 20. století, *Revue církevního práva* 37, 2/2007, s. 79–131.
- BRAUN, Guido: *Kaiserhof, Kaiser und Reich in der „relazione“ des Nuntius Carlo Carafa (1628)*, in: BÖSEL, Richard – KLINGENSTEIN, Grete – KOLLER, Alexander (edd.): *Kaiserhof-Papsthof (16. – 18. Jahrhundert)*, Wien 2006, 77–104.
- BRÜCKNER, Hugo: *Die Gründung des Bistums Königgrätz*, Königstein 1964.
- BUBEN, Milan M.: *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, Praha 2000.
- BUBEN, Milan M. – POKORNÝ, Pavel R.: *Encyklopedie českých a moravských pomocných (světících) biskupů (se suplementem sídelních biskupů)*, Praha 2014.
- BUCHLI, HANNS, *6000 Jahre Werbung. Geschichte der Wirtschaftswerbung und der Propaganda*, II. Die Neuere Zeit, Berlin 1962.
- BURKE, Peter: *Jazyky a společenství v raně novověké Evropě*, Praha 2011.
- BUŠEK, Vratislav – HENDRYCH, Jaroslav – LAŠTOVKA, Karel – MÜLLER, Václav (edd.): *Československé církevní zákony*, díl I., Praha 1931.
- CACCAMO, Domenico: *Šíření víry, česká církev a dobově podmíněná tolerance Valeriana Magniho*, in: HEROLD, Vilém – PÁNEK, Jaroslav (edd.): *Baroko v Itálii – baroko v Čechách. Setkávání osobností, idejí a uměleckých forem*, Praha 2003, s. 159–186.
- CARACCILO, Alberto: *Domenico Passionei tra Roma e la repubblica delle lettere*, Roma 1968.
- CATALANO, Alessandro: „Das temporale wird schon so weith extendiret, daß der Spiritualität nichts als die arme Seel überbleibet.“ *Kirche und Staat in Böhmen (1620–1640)*, in: Petr MATA – Thomas WINKELBAUER (edd.), *Die Habsburgermonarchie 1620 bis 1740*, Stuttgart 2006, s. 317–343.
- CATALANO, Alessandro: *Die Tagebücher und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach*, in: PAUSER, Josef – SCHEUTZ, Martin – WINKELBAUER, Thomas (edd.): *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16. – 18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch (MIÖG Ergänzungsband 44)*, Wien – München 2004, s. 781–789.
- CATALANO, Alessandro: *La Boemia e la riconquista delle conscienze. Ernst Adalbert von Harrach e la controriforma in Europa centrale (1620–1627)*, Roma 2005.
- CATALANO, Alessandro: *La politica della curia romana in Boemia: dalla strategia del nunzio Carlo Carafa a quella del capuccino Valeriano Magni*, in: Richard BÖSEL – Grete KLINGENSTEIN – Alexander KOLLER (edd.): *Kaiserhof – Papsthof. 16. – 18. Jahrhundert*, Wien 2006, s. 105–121.
- CATALANO, Alessandro: *Mnoho je veršotepců, málo básníků... Italská a italská literatura ve střední Evropě během 17. a 18. století*, in: Ladislav DANIEL – Jiří PELIKÁN – Piotr SALWA – Olga ŠPILAROVÁ (edd.), *Italská renesance a baroko ve střední Evropě/Renesans i barok włoski w Europie Środkowej*, Olomouc 2005, s. 149–166.
- CATALANO, Alessandro: *Valeriano Magni e i sassoni a Praga (1631–1632)*, in: eSamizdat, 3, 2–3/2005, s. 469–474.
- CATALANO, Alessandro: *Zápas o svědomí. Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667) a protireformace v Čechách*, Praha 2008.

- CERMAN, Ivo: *Návrat před Josefa II.? Mýtus o neexistenci církevního vlastnictví*, Dějiny a současnost 10/2012, s. 18–21.
- CROŮ, Jana: *Královéhradečtí biskupové a jejich rezidence*, Hradec Králové 2014.
- ČÁŇOVÁ, Eliška, Vývoj správy pražské arcidiecéze v době násilné rekatolizace Čech (1620-1671), SAP 35, 1985, s. 486–560.
- ČECHURA, Jaroslav: *Kriminalita a každodennost v raném novověku*, Praha 2008.
- ČECHURA, Jaroslav: *Rozsah a dynamika sekularizace církevních statků v západních Čechách na počátku husitské revoluce (v letech 1419-1420)*, in: Veronika BOHÁČOVÁ – Veronika KUCROVÁ (edd.), *Sedláci si dělají, co chtějí*. Sborník vybraných prací profesora Jaroslava Čechury, Praha 2012, s. 78–103.
- ČERMÁK, Dominik K. *Premonstráti v Čechách a na Moravě. Stručné vypsání osudů jednotlivých bud' ještě stávajících neb již vyblazených klášterů tobo řádu dle roků jich založení*, Praha 1877.
- ČERNUŠÁK, Tomáš a kol.: *Papežství a české země v tisíciletých dějinách*, Praha 2017.
- ČORNEJOVÁ, Ivana – KAŠE, Jiří – MIKULEC, Jiří – VLNAS, Vít: *Velké dějiny Zemí Koruny české*, sv. VIII. 1618–1683, Praha – Litomyšl 2008.
- DELL'ORTO, Umberto: *La nunziatura a Vienna di Giuseppe Garampi 1776–1785*, Città del Vaticano 1995.
- DICKSON, Peter G. M.: *Finance and Government under Maria Theresia 1740–1780*, Volume II, Finance and credit, Oxford 1987.
- DŘÍMAL, Jaroslav: *Královský prokurátor a jeho úřad do roku 1745*, Sborník archivních prací 19,2/1969, s. 371–380.
- DUCREUX, Marie-Elizabeth: *Knihy a kacířství, způsob četby a knižní politika v Čechách v 18. století*, in *Česká literatura doby baroka*. Sborník příspěvků k české literatuře 17. a 18. století, LA 27, 1994, s. 61–87.
- ĐURČANSKÝ, Marek: *Česká města a jejich správa za třicetileté války. Zemský a lokální kontext*, Praha 2013.
- EVANS, Robert J. V.: *Vznik habsburské monarchie 1550-1700*, Praha 2003.
- FISCHER, Georg: *Finanzierung der kirchlichen Sendung. Das kanonische Recht und die Kirchenfinanzierungssysteme in der Bundesrepublik Deutschland und den USA*, Paderborn 2005.
- FLOREY, Gerhard: *Geschichte der Salzburger Protestanten und ihrer Emigration 1731/32*, Wien 1986.
- FUCHS, Rudolf: *Die Wiener Stadtbank. Ein Beitrag zur österreichischen Finanzgeschichte des 18. Jahrhunderts*, Frankfurt am Main 1998.
- GABRIEL, František: *Obchod se solí v Čechách v době od 17. do počátku 19. století*, Praha 1967.
- GARMS-CORNIDES, Elisabeth: *Liturgie und Diplomatie. Zum Zeremoniell des Nuntius am Wiener Kaiserhof im 17. und 18. Jahrhundert*, in Richard BÖSEL – Grete KLINGENSTEIN – Alexander KOLLER (edd.): *Kaiserhof – Papsthof. 16. – 18. Jahrhundert*, Wien 2006, s. 125–146.

- GATZ, Erwin (ed.): *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1648 bis 1803. Ein biographisches Lexikon*, Berlin 1990.
- GELMI, Josef: *Papežové. Od svatého Petra po Jana Pavla II.*, Praha 1994.
- GINDELY, Antonín: *Geschichte der Gegenreformation in Böhmen*, Leipzig 1894.
- GINDELY, Antonín: *O vzniku tak zvané „Cassa Salis“*, Výroční zpráva Královské české společnosti nauk, č. III, 1883, s. 18–34.
- GRISAR, Hartman: *Vatikanische Berichte über die Protestantisierung und die Katholische Restauration und die katholische Restauration in Böhmen zur Zeit Ferdinand II.*, Zeitschrift für katholische Theologie, vol. 10, č. 4, 1886, s. 722–737.
- GUILDAY, Peter: *The Sacred Congregation de Propaganda Fide (1622–1922)*, The Catholic Historical Review 6, 4/1921, s. 478–494.
- HÁCHA, Emil a kol.: *Slovník veřejného práva československého*, sv. II., Brno 1932.
- HARING, Johann B.: *Grundzüge des katholischen Kirchenrechts*, Graz 1916.
- HAVLÍK, Jan Bedřich z Valdštejna a jeho spory o daně na turecké války (1628–1694), disertační práce, Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Praha 2008.
- HAVLÍK, Jiří M.: *Jan Frdrich z Valdštejna. Arcibiskup a mecenáš doby baroka*, Praha 2016.
- HAVLÍK, Jiří M.: *Spor českého duchovenstva o imunitu církve. K politickým aktivitám pražského arcibiskupa Jana Bedřicha z Valdštejna*, ČCH 107, 4/2009, s. 769–796.
- HEFELE, Charles Joseph: *A History of the Councils of the Church from the originals documents*, IV., Edinburgh 1895.
- HELFERT, Joseph: *Von dem Kirchenvermögen und dem Religionsfonde*, Prag 1834.
- HENGERER, Mark: *Kaiser Ferdinand III. (1608–1657). Eine Biographie*, Wien – Köln – Weimar 2012.
- HONČ, Petr – HONČOVÁ, Adéla: „*Caso disgratiato*“ aneb nečekaný pád Viléma Zumackera, in: Tomáš PETRÁČEK – Oldřich CHLÁDEK – Veronika STACHUROVÁ et alii (edd.), Sborník k 65. narozeninám prof. Jaroslava Čechury (v tisku).
- HONČ, Petr: *Církevní majetek v českých zemích* (studie pro Českou biskupskou konferenci), Praha 2014, dostupná on-line: <https://www.cirkev.cz/Media/CirkevOld/019545.pdf>.
- HONČ, Petr: *Praha mezi Vídní a Římem: Správa cassa salis v letech 1711–1782*, FHB 32, 2/2017 (v tisku).
- HONČ, Petr: *Právněhistorické aspekty solní smlouvy*, Revue církevního práva 67, 2/2017, s. 63–77.
- HONČ, Petr: *Římský misál mezi tridentským a druhým vatikánským koncilem*, Acta Universitatis Carolinae Theologica, 1/2013, s. 151–171.
- HONČ, Petr: *Solní smlouva a správa cassa salis v letech 1630–1710*, FHB 31, 2/2016, s. 169–197.
- HÖPFL, Harro: *Jesuit political thought. The Society of Jesus and the State, c. 1540–1630*, New York 2004.

- HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis země Moravskoslezské*, Praha 2004.
- HRBEK, Jiří: *Evropa a absolutismus v 17. a 18. století (1648–1789)*, Praha 2012.
- HRDINA, Ignác Antonín: *Kanonické právo*, Plzeň 2011.
- HRDINA, Ignác Antonín: *Texty ke studiu konfesního práva*, II., Praha 2007.
- HRDINA, Ignác Antonín – KUCHAROVÁ, Hedvika: *Záhady kolem sňatku Anny Kateřiny Šporkové. Historicko-právní studie z manželského práva*, Praha 2017.
- CHLÁDEK, Oldřich: *Kláštery v obrožení. Spory o rušení českých a moravských klášterů starých řádů v předbělohorském období*. Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha 2016.
- ISERLOH, Erwin – GLAZIK, Josef – JEDIN, Hubert: *Handbuch der Kirchengeschichte, sv. IV., Reformation. Katholische Reform und Gegenreformation*, Freiburg – Basel – Wien 1967.
- JAKSCH, Peter Karl: *Gesetzlexikon im geistlichen, Religions- und Toleranzsache...für das Königreich Böhmen von 1601 bis Ende 1800*, 4. – 5. sv., Prag 1828.
- JINDRA, Zdeněk – JAKUBEC, Ivan a kol.: *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*, Praha 2015.
- KADLEC, Jaroslav: *Přehled českých církevních dějin*, sv. 2, Praha 1991.
- KAVKA, František – SKÝBOVÁ, Anna: *Husitský epilog na koncilu tridentském a původní koncepce habsburské rekatolizace Čech. Počátky obnoveného pražského arcibiskupství 1561-1580*.
- KLUETING, Harm: *The Catholic Enlightenment in Austria or the Habsburg Lands*, in LEHNER U. L. – PRINTY M. (edd.): *A Companion to the Catholic Enlightenment in Europe*, Leiden – Boston 2010.
- KNOZ, Tomáš: *Finanční aspekty pobělohorských konfiskací*, ČČH 100, 4/2002, s. 774–814.
- KNOZ, Tomáš: *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh, střeoevropské souvislosti, obecné aspekty*, Brno 2006.
- KOLLMANN, Hynek: *K úbytku obyvatelstva v království Českém za války třicetileté*, ČČH 16, 1910, s. 52–56.
- KOLLMANN, Hynek: *Jednání kardinála Harracha s dvorem císařským roku 1626–1627 v příčině náboženství*, ČČH 4, 1898, s. 389–409.
- KOLLMANN, Hynek: *O archivu Sv. Kongregace de propaganda fide*, ČMKČ 66, 1892, s. 423–442.
- KOLLMANN, Hynek: *O badání českém v archivu kongregace de Propaganda fide*, in: *Zprávy Zemského archivu království Českého* 1, 1906, s. 43–61.
- KOLLMANN, Hynek: *O vlivu Propagandy na vznik tak řečené pokladny solní (cassa salis)*, ČMKČ 72, 1898, s. 139–157.
- KOKOŠKOVÁ, Zdenka: *Pokusy o zřízení biskupství v západních Čechách v rámci rekatolizačních snah v 17. století*, in: *Z archivních depozitářů. Pavle Burdové k 70. narozeninám*, Praha 1998, s. 46–56.

- KOPEČKOVÁ, Jana: „*Francoouzský*“ požár Prahy v roce 1689 a jeho pozadí, in: HRDLIČKA, Josef – KRÁL, Pavel (red.): *Celostátní studentská vědecká konference Historie 2000*, České Budějovice 2001, s. 97–123.
- KRAFL, Pavel – MUTLOVÁ, Petra – STEHLÍKOVÁ, Dana: *Řeholní kanovníci sv. Augustína v Lanškrouně: dějiny a diplomatář kláštera*, Praha 2010.
- KRÁSL, František: *Arnošt hrabě Harrach, kardinál sv. církve římské a kníže arcibiskup pražský. Historicko-kritické vypsání náboženských poměrů v Čechách od roku 1623–1667*, Praha 1886.
- KRAUS, Andreas: *Das päpstliche Staatssekretariat Unter Urban VIII. (1623–1644). Mit einer Einführung von Hubert Jedin*, Rom – Freiburg – Wien 1964.
- KROES, Alois: *Geschichte der böhmischen Provinz der Gessellschaft Jesu, II.*, Wien 1938.
- KUCHAŘOVÁ, Hedvika: *Cisterciácká kolej Bernardinum v Praze v 17. a 18. století*, in: 900 let cisterciáckého řádu: sborník z konference konané 28.–29. 9. 1998 v Břevnovském klášteře v Praze, Praha 2000, s. 193–213.
- KUCHAŘOVÁ, Hedvika: *Premonstrátská kolej Norbertinum v Praze: Alternativy univerzitního vzdělání v 17. a 18. století*, Praha 2011.
- LOUTHAN, Howard: *Obracení Čech na víru*, Praha 2011.
- LUTZ, Heinrich: *Reformation und Gegenreformation*, München 2002.
- MAŘÍKOVÁ, Martina: *Die umstrittene Kompetenz der geschworenen Müller in Prag. Böhmisches Wasserbauexperten vom Mittelalter bis in die Neuzeit*, in: Birte FÖRSTER – Martin BAUCH (edd.), *Wasserinfrastrukturen und Macht von der Antike bis zur Gegenwart*, Berlin – München – Boston 2015, s. 164–186.
- MAŤA, Petr: *Der Aufstieg des Hauses Schaffgotsch in Böhmen im 17. und 18. Jahrhundert*, in Joachim BAHLCKE – Ulrich SCHMILEWSKI – THOMAS WÜNSCH (edd.), *Das Haus Schaffgotsch. Konfession, Politik und Gedächtnis eines schlesischen Adelsgeschlechts vom Mittelalter bis zur Moderne*, Würzburg 2010, s. 57–126.
- MAUR, Eduard: *Hospodářské a sociální souvislosti barokní kultury v Čechách*, in: HEROLD, Vilém – PÁNEK, Jaroslav (edd.): *Baroko v Itálii – baroko v Čechách. Setkávání osobností, idejí a uměleckých forem*, Praha 2003, s. 131–144.
- MAUR, Eduard: *12. 5. 1743. Marie Terezie. Korunovace na usmířenou*, Praha 2003.
- MAUR, Eduard: *Merkantilistický populacionismus a kritika feudalismu*, ČsČH 22, 1974, s. 848–870.
- MAUR, Eduard: *Problémy farní organizace pobělohorských Čech*, in: HLEDÍKOVÁ, Zdeňka (ed.), *Traditio et cultus. Miscellanea historica Bohemica Miloslao Vlk archiepiscopo Pragensi ab eius collegis amicisque ad annum sexagesimum dedicata*, Praha, 1993, s. 163–176.
- MAUR, Eduard: *Vznik a územní proměny majetkového komplexu českých panovníků ve středních Čechách v 16. a 17. století*, SSH 11/1976, s. 53–63.
- MAUR, Eduard – PÍŠOVÁ, Dagmar: *Sčítání konzumentů soli v Čechách roku 1702*, HD 18/1994, s. 7–67.

- MELMUKOVÁ, Eva: *Patent zvaný toleranční*, Praha 1999.
- METZLER, Josef: *Foundation of the Congregation „de Propaganda Fide“*, in METZLER, Josef (ed.): *Sacrae Congregationis de Propaganda Fide memoria rerum 1622–1972*, vol. I., 1622–1700, Rom – Freiburg – Wien 1971, s. 79–110.
- METZLER, Josef: *Francesco Ingoli, der erste Sekretär der Kongregation (1578–1649)*, in METZLER, Josef (ed.): *Sacrae Congregationis de Propaganda Fide memoria rerum 1622–1972*, vol. I., 1622–1700, Rom – Freiburg – Wien 1971, s. 197–243.
- MÍKA, Antonín: *Majetkové rozvrstvení české šlechty v předbělohorském období*, Sborník historický 15, 1967, s. 45–75.
- MIKULEC, Jiří: 31. 7. 1627. *Rekatolizace šlechty v Čechách. Čí je země, toho je i náboženství*, Praha 2005.
- MIKULEC, Jiří: *Leopold I., Život a vláda barokního Habsburka*, Praha 1997.
- MIKULEC, Jiří: *Metody a techniky pobělohorské rekatolizace*, in ELBEL, Martin (ed.): *Limity a možnosti historického poznání*, Olomouc 2008, s. 115–153.
- MIKULEC, Jiří: *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, Praha 2013.
- MIKULEC, Jiří a kol.: *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*, Praha 2013.
- MINOIS, Georges: *Le confesseur du roi: Les directeurs de conscience sous la monarchie française*, Paris 1988.
- MISCHLER, Ernst – ULBRICH, Josef (edd.): *Österreichisches Staatswörterbuch. Handbuch des gesamten österreichischen öffentlichen Rechtes*, Vierter Band, Wien 1909.
- NĚMEC, Damián: *Konkordátní smlouvy Svatého stolce s postkomunistickými zeměmi (1990–2008)*, Bratislava, 2010.
- O`Malley, John W: *Historie řádu od Ignáce z Loyoly do současnosti*.
- OPOČENSKÝ, Hanuš: *Protireformace v Čechách po bitvě na Bílé hoře*, Praha 1914.
- PARMA, Tomáš: *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy ke římské kurii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*, Brno 2011.
- PAZDEROVÁ, Alena: *Edice nunciatur u císařského dvora v Praze a ve Vídni*. In 130 let zemského archivu. Sborník příspěvků z konference konané u příležitosti 130. výročí založení zemského archivu a 100. výročí úmrtí jeho zakladatele a 1. ředitele prof. A. Gindelyho, Praha 1993, s. 44–49.
- PEJS, Oldřich: *K historickým souvislostem existence Náboženské matice u nás*, in Čtyřicet let církevních zákonů v Československu, Praha 1989.
- PEJŠKA, Josef: *Církevní právo I. Ústavní právo církevní*, Semily, 1932.
- PETRÁČEK, Tomáš: *Adaptace, rezistence, rezignace. Církev, společnost a změna v novověkých dějinách*, Ostrava 2013.
- PETRÁČEK, Tomáš: *Rezidence bradeckých biskupů v relacích ad limina*, in: Petr POLEHLA – Jan HOJDA (red.), *Biskupská rezidence v Hradci Králové. 300 let od vybudování*, Hradec Králové 2010, s. 63–70.

- PETRÁČEK, Tomáš: *Sekularizace a katolicismus v českých zemích. Specifické rysy české cesty od lidové církve k nejateističtější zemi světa*, Ostrava 2013.
- PIEPER, Anton: *Die Relationen des Nuntius Carafa über die Zeit seiner Wiener Nuntiatur (1621-1628)*, Historisches Jahrbuch, II. Band, 1881, 388–415.
- PIZZORUSSA, Giovanni: „*Per servizio della Sacra Congregazione de Propaganda Fide: i nunzi apostolici e le missioni tra centralità romana e chiesa universale (1622–1660)*“, Cheiron. Materiali e strumenti di aggiornamento storiografico 30, 1998, s. 201–227.
- PODLAHA, Antonín: *Arcidiecese pražská v době arcibiskupa Jana Mořice Gustava hraběte z Manderscheidu (1734–1763)*, ČKD 74 (49), 1908, s. 65–71, 141–147, 216–221, 656–662; ČKD 77 (52), 1911, s. 519–527.
- PODLAHA, Antonín: *Arcidiecese pražská v době sedisvakance v letech 1733–1734*, ČKD 73 (48), 1907, s. 38–44, 124–130, 329–332, 393–399, 470–478, 611–625.
- PODLAHA, Antonín: *Catalogus codicum manu scriptorum, qui in archivio capituli metropolitani Pragensis asservantur*, Pragae 1923.
- PODLAHA, Antonín: *Dějiny arcidiecéze pražské od konce století XVII. do počátku století XIX. Díl I. Doba arcibiskupa Jana Josefa hraběte Breunera (1694-1710)*, Praha 1917, s. 479–484.
- PODLAHA, Antonín: *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum S. metropolitanae ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praestantia tempora*, Pragae 1912.
- PODLAHA, Antonín – TUMPACH, Josef (edd.): *Český slovník bobovědný, I.*, Praha 1912.
- PRÁŠEK, Justin V.: *Panování císaře Josefa II. Část I.*, Praha 1903.
- PŘIBYL, Stanislav: *Úvodní kánony kodexu kanonického práva z roku 1983*, in: *Revue církevního práva*, č. 44–3/2009, s. 186.
- PUMPR, Pavel: *Beneficia, záduší a patronát v barokních Čechách. Na příkladu třeboňského panství na přelomu 17. a 18. století*, Brno 2010.
- QUAGLIONI, Diego – TODESCHINI, Giacomo – VARANINI, Gian Maria (edd.): *Credito e usura fra teologia, diritto e amministrazione: linguaggi a confronto (sec. XII-XVI)*, Roma 2005.
- REUTER, Amandus: *De iuribus et officiis Sacrae Congregationis „de Propaganda Fide“*, in Josef METZLER (ed.), *Sacrae Congregationis de Propaganda Fide memoria rerum 1622–1972*, vol. I., 1622–1700, Rom – Freiburg – Wien 1971, s. 112–145.
- REZEK, Antonín: *Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III. až do konce třicetileté války (1637-1648)*, Praha 1890.
- REZEK, Antonín: *Dějiny Čech a Moravy nové doby. Kniha první. Od míru Westfálského až do smrti císaře Ferdinanda III. (1648–1657)*, Praha 1892.
- REZEK, Antonín: *Dějiny Čech a Moravy nové doby. Kniha Druhá. Vladaření císaře a krále Leopolda I. (Část první)*, Praha 1893.
- RICHARD, Nicolas, RICHARD, Nicolas: *Proč v Čechách v 17. století založit novou diecézi? Pastorační strategie u zrodu biskupství v Hradci Králové*, in POLEHLA, Petr (ed.): *350 let královéhradecké diecéze*, Červený Kostelec 2015, s. 21–35.

- SEMMLER, Josef: *Das päpstliche Staatssekretariat in den Pontifikaten Paulus V. und Gregors XV. 1605–1623*, Rom – Freiburg – Wien 1969.
- SCHLENZ, Johann: *Das Kirchenpatronat in Böhmen. Beiträge zu seiner Geschichte und Rechtsentwicklung*, Prag 1928.
- SCHLENZ, Johann: *Geschichte des Bistums und der Diözese Leitmeritz. I. Teil: Geschichte der Gründung des Bistums Leitmeritz*, Warnsdorf 1912.
- SKÝBOVÁ, Anna: *Obnovení pražského arcibiskupství, Antonín Brus z Mohelnice a koncil Tridentský*. In HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – POLC, Jaroslav V. (edd.), *Pražské arcibiskupství 1344–1994*. Praha 1994.
- SOUSEDÍK, Stanislav: *Valerián Magni. Kapitola z kulturních dějin Čech 17. století*, Praha 1983.
- SQUICCIARINI, Donato: *Die apostolischen Nuntien in Wien, Città del Vaticano* 2000.
- SVÁTEK, Josef: *Dějiny Čech a Moravy nové doby. Kniha III. Vladaření císaře a krále Leopolda I. Díl II.*, Praha 1894.
- SVÁTEK, Josef: *Panování Josefa I. a Karla VI.*, Praha 1895.
- SVÁTEK, Josef: *Dějiny Čech a Moravy nové doby. Kniha šestá. Panování císařovny Marie Teresie. Část II.*, Praha 1898.
- SVOBODA, Rudolf: *Počátky českobudějovické diecéze*, Praha 2014.
- SVOBODNÝ, Petr – HLAVÁČKOVÁ, Ludmila: *Pražské špitály a nemocnice*, Praha 1999.
- SZABO, Franz A. J.: *Kaunitz and Enlightened Absolutism 1753–1780*, Cambridge 1994.
- ŠEBÁNEK, Jindřich: *Pomocné vědy historické I. Paleografie*, Praha 1958.
- ŠIMEČEK, Zdeněk: *Salz aus dem Alpenraum in konkurrenz mit dem Salz aus dem Norden in den böhmischen Ländern*, in: HOCQUET, Jean-Claude – PALME, Rudolf (edd.), *Das Salz in der Rechts- und Handelsgeschichte. Internationaler Salzgeschichtekongress 26. September bis 1. Oktober 1990 Hall in Tirol. Kongressakten*, Schwaz 1991, s. 135–145.
- ŠMAHEL, František: *Husitské Čechy. Struktury, procesy, ideje*, Praha 2001.
- TISCHER, František: *Kostely, kláštery a duchovní správa katolická za vpádu saského v Praze 1631–1632*, ČKD, 5/1936, s. 440–454.
- TRETERA, Jiří Rajmund – HORÁK, Záboj: *Církevní právo*, Praha 2016.
- TRETERA, Jiří Rajmund – HORÁK, Záboj: *Konfesní právo*, Praha 2015.
- TRIVELLINI, Anna Maria: *Il cardinale Francesco Buonvisi, nunzio a Vienna (1675–1689)*, Firenze 1958.
- TŘEŠTÍK, Dušan: *Mysliť dějiny*, Praha 1999, s. 59.
- URFUS, Valentin: *Císař Josef I. Nekoronovaný Habsburk na českém trůně*, Praha 2004.
- URFUS, Valentin: *Jan Tomáš Vojtěch Berghauer (1684–1760) děkan královské kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla na Vyšehradě*, Kostelní Vydří 1997.
- URFUS, Valentin: *K finanční pravomoci českého sněmu v druhé polovině 17. století*, Právněhistorické studie 15, 1971, s. 95–112.

- URFUS, Valentin: *Právo, úvěr a lichva v minulosti: uvolnění úvěrových vztahů na přechodu od feudalismu ke kapitalismu a právní věda recipovaného římského práva*, Brno 1975.
- VÁCHA, Štěpán a kol.: *Karel VI. a Alžběta Kristýna. Česká korunní země 1723*, Praha 2009.
- VALENTA, Aleš: *Lesk a bída barokní aristokracie*, České Budějovice 2011.
- VÁLKA, Josef: *Česká společnost v 15. – 18. století II. Bělohorská doba. Společnost a kultura „manýrismu“*, Praha 1983.
- VANYSACKER, Dries: *Il Cardinale Giuseppe Garampi (1725–1792). Uomo della Chiesa Romana, viaggiatore ed intellettuale*, Viterbo 2014.
- VEYNE, Paul: *Jak se píšou dějiny*, Červený Kostelec 2010.
- VISMARA, Paolo: *Oltre l'usura. La chiesa moderna e il prestito a interesse*, Milano 2004.
- VOKÁČOVÁ, Petra: *Příběhy o brdé pokoře. Aristokracie českých zemí v době baroka*, Praha 2014.
- VOLF, Miloslav: *Boj o solný monopol v Čechách v XVI. a na počátku XVII. století*, ČČH 39, 1933, s. 297–326, 505–536.
- VŘEŠTÁL, Antonín: *Lichva a úrok ve světle mravouky katolické*, Praha 1899.
- WOCEL, Jan Erazim: *Kostel bývalého opatství řeholníků sv. Augustina na Karlově v Praze, Památky archeologické*, VII, sv. 4., Praha 1868, s. 265–286.
- WOLF, Gerson: *Aus der Zeit der Kaiserin Maria Theresia*, Wien 1888.
- WRIGHT, Jonathan: *Jezuité. Misie, mýty, skutečnost*, Praha 2006.
- ZANGERL, Julia: *Die Bedeutung des Salzamts Wien für die landesfürstlichen Finanzen in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts*, in Friedrich EDELMAYER – Maximilian LANZINNER – Peter RAUSCHER, *Finanzen und Herrschaft: materielle Grundlagen fürstlicher Politik in den habsburgischen Ländern und im Heiligen Römischen Reich im 16. Jahrhundert*, München 2003, s. 215 – 230.
- ZDICHYNEC, Jan: *Budyšínská administrativa a její vztahy k Čechám*, in: *Korunní země v dějinách českého státu*, IV, *Náboženský život a církevní poměry v zemích Koruny české*, s. 145–162.
- ZDICHYNEC, Jan: *„Cur Cistercio ademptum Ossecum?“ Předání osekého kláštera pražskému arcibiskupství*, FHB 22, 2006, s. 29–65.
- ZOUHAR, Jakub: *Papež Alexandr VII. (1655–1667) a biskupství v Hradci Králové*, *Theatrum historiae* 7, Pardubice 2010, s. 97–126.
- ZUBER, Rudolf: *Osudy moravské církve v 18. století*, I., Praha 1987.
- ZUBER, Rudolf: *Osudy moravské církve v 18. století*, II., Olomouc 2003.

Elektronické zdroje

Enciclopedia Treccani www.treccani.it

Seznam příloh

Příloha č. 1:

Příjmy a výdaje solní pokladny

Příloha č. 2:

Instrukce pro opata Santiniho (12. května 1710)

Příloha č. 3:

Relace opata Santiniho o stavu solní pokladny (1710)

Příloha č. 4:

Obrazová příloha

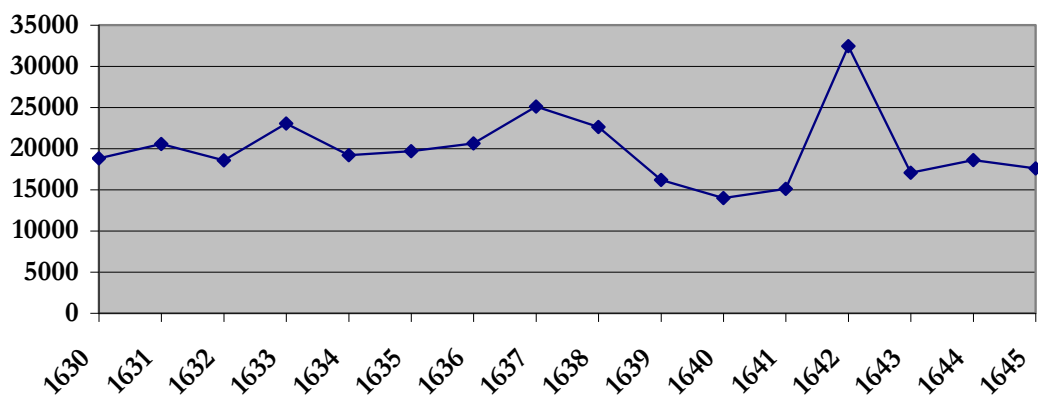
PŘÍLOHY

Příloha č. 1:

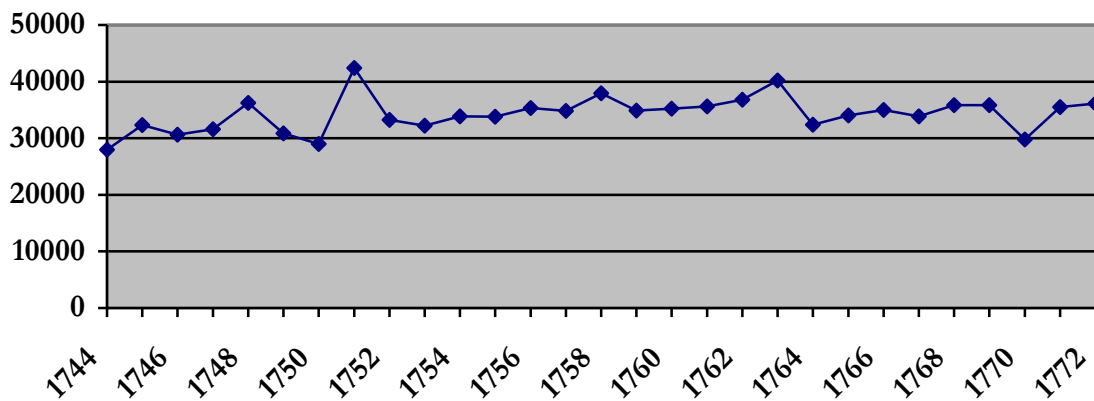
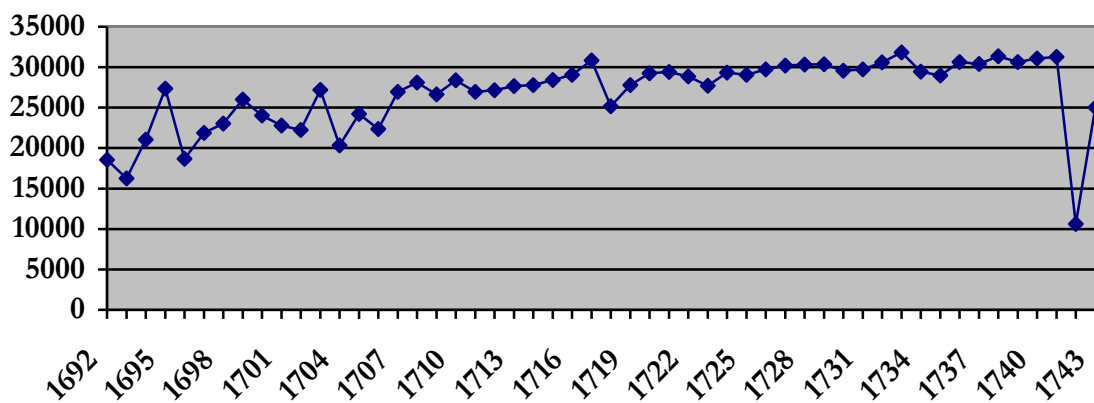
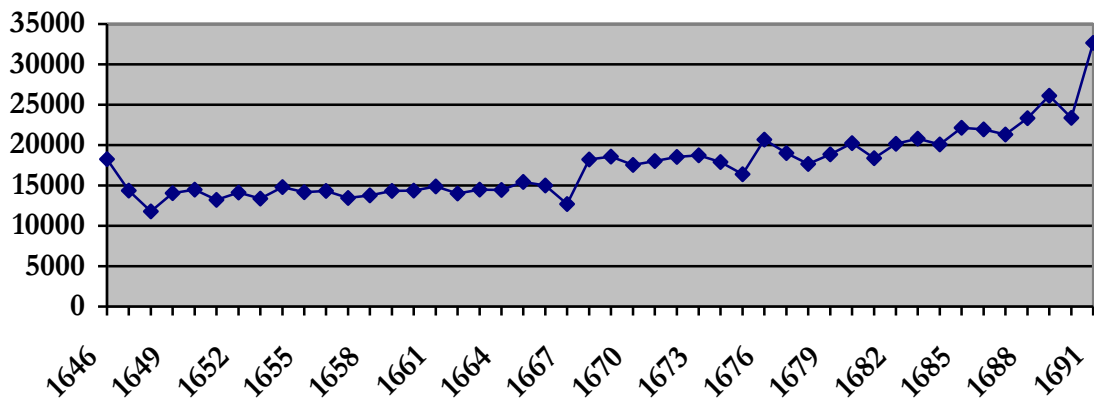
Příjmy a výdaje solní pokladny zpracované na základě účtů nacházejících se v NA Praha, APA, inv. č. 4007, sign. D 136/2, kart. 2630. (zaokrouhleno na celé zlaté)

Rok	Příjem	Manko	Platy úředníků	Podíl řeholníků	Vedlejší náklady	Náklady na dovoz peněz	Seminář	Výdaje arci- biskupa	Ztráty	Zbytek
1630	18 826									
1631	20 546			7000			18 600	1166	391	
1632	18573			7000				150		
1633	23 035			7000				53		
1634	19181			8000	2000	161		18		568
1635	19686			7940	2500	116		18		
1636	20634	575		7910		126	20 000	670		
1637	25115			7880		128			6512	
1638	21996 625			7850		104			1706	
1639	13382 2805	19		7820		59		150		
1640	13987			7790	kapitule 25 000	57			340	
1641	15113			7760		116			118	
1642	17289 13328 1824			7000	císaři 50 000	89				
1643	14880 2200			7000		67				278
1644	16413 2200			7000		137				
1645	15379 2200			7000	arcivévodovi 40 000	16		15		
celkem	320 541	595	6000	111 950	119 500	1180	38 600	2241	9069	847

Celkové příjmy: 320 541 zl.; celkové výdaje: 289 388 zl.;
zůstatek v pokladně: 31 153 zl.

Příjmy zpracované na základě údajů, které uvedl F. GABRIEL, *Obchod se solí v Čechách v době od 17. do počátku 19. století*, Praha 1967, s. 64–67:

Příloha č. 2:

Instrukce pro opata Santiniho (12. května 1710); NA Praha, Sbirka přepisů z italských a vatikánských archivů, SCPF, inv. č. 720, kart. 150 (Instruzioni diverse, B, fol. 1–4)

Ritrovandosi la cassa del sale di Boemia di presente senz'ammnistratore per la morte di monsignor arcivescovo di Praga, e non sapendosi, che denaro vi si trovi, per aver sempre il detto arcivescovo ricusato di dare legittimamente li conti, e convertito gran parte del denaro in suo arbitrio, ha giudicato espedtente la sacra congregazione de propaganda fide, tenutasi li 12 del corrente mese di Maggio, di supplicare la Santità di Nostro Signore a spedire cola il sig. abbate Santini, per le mani di cui sopra tal materia sono passate alcune lettere, si di esso monsignor arcivescovo, come della medesima sacra congregazione, acciò che colla sua solita attenzione riconosca quest'interesse, e ne ragguagli la medesima sacra congregazione, e Sua Beatitudine hà benignamente condesceso, e ne riceverà l'ordine dalla segreteria di stato.

Per notizia del medesimo se li porta l'origine fondamentale, ed è: Che per le guerre, et eresie introdotte nel regno di Boemia, furono occupati tutti li beni, e ragioni spettanti agli ecclesiastici, si secolari, come regolari, parte ritenuti dalli re di Boemia, altri / alienati con la di loro autorità, o tacitamente o espressamente consentito pro bono pacis dagl'occupatori, et usurpatori si ritenessero; e per evitare le liti, che potevano partorir infinite dissensioni, e turbamenti di quel regno, possedendosili beni da duchi, principi, conti, baroni, città, o communita, fu trattato colla s. m. d'Urbano 8°, e Ferdinando 2° imperatore, e re di Boemia di transigere e concordare, e doppo esaminata la materia nella sacra congregazione de propaganda fide fù stabilita fra il detto pantefice, e Ferdinando 2° una transattione, e concordia, intervenendo per parte della Santità Sua, e Santa Sede, e del clero secolare, e regolare di quel regno, li cardinali Pallotto in quel tempo nunzio, et il card. d'Arach arcivescovo di Praga, con breve di speciale delegatione concordandi, ettransigendi (sono le parole precise) prout ad fidei catholicae in eodem regno propagationem, ac manutationem eisdem expedire usum fuisset, reservata tamen nobis et eidem sedi apostolicae de bonis juribus, et redditibus, nostro et dictae sedis arbitrio / ad Dei servitium, et ecclesiarum dicti regni utilitatem, omnimoda facultate, et potestate; come dal breve spedito l'anno 1629 li 7 di Luglio.

Per parte dell'imperatore furono parimente deputati molti principali consiglieri, e ministri del regno di Boemia in plenipotentiarij con clausole amplissime, come dall'istromento stipulato in Vienna li 16 Febraro 1630.

In virtù delle suddette facoltà li 8 Marzo del medesimo anno 1630 dalli plenipotentiarj imperiali, e regij fu concesso, e ceduto alla Santità di Papa Urbano 8°, ac sanctae sedi apostolicae in beneficium Ecclesiae, ac solius salvificae religionis catholicae, universique cleri, in supradicto haereditari o regno Bohemiae, et pro eodem Sanctissimo Domino Nostro, ac Sancta sede apostolica dictis illustrissimis, et reverendissimis cardinalibus ab Arach, et Pallotto in perpetuum etc il reddito o sia gabella del sale, che da qualsivoglia parte s'introduci, o si cavi, o si facci in qualsivoglia forma nel regno di Boemia, in amplissima forma coll'obbligo de evictione.

Si conviene, che l'esattione s'abbia da fare per ministros, et officiales ecclesiasticorum, dal primo di / Marzo suddetto, e che non abbiano da ingerirsi gli officiali regij, e che il jus d'inquirere d'ovviare le fraudi privatamente spetti alli deputati ecclesiastici.

All'incontro li suddetti signori cardinali a nome, come sopra; concedettero, e cedettero all'imperatore, come re di Boemia, et alli successori tutte e singole ragioni, che competevano, e potevano competere agli ecclesiastici di quel regno sopra li beni alienati, che al presente si possiedono dall'imperatore re di Boemia, e d a qualunque altro, a favore del quale si fusse obbligata la regia camera de evictione doppo il governo di Ridolfo 2° imperatore.

Qual istrumento fù confermato in forma specifica li 5 Marzo 1633 dal medesimo Papa Urbano.

Si trova nell'archivio di propaganda che il detto cardinal d'Arach con breve speciale fusse deputato amministratore, e sotto li 20 Agosto 1669 fù fatto decreto nell'istessa sacra congregazione di deputatione nel defunto arcivescovo, e d' un canonico, o dignità del capitolo di Praga da nominarsi dall'istesso arcivescovo aolla facoltà d'esiggere, e coll'obbligo di trasmetter il conto quolibet anno dell'esattione fatta, alla medesima sacra congregazione.

/ Non s'è trascurato col mezzo de nunzii pro tempore, interpellare l'arcivescovo defunto al rendimento dei conti, ma in luogo di essi, o si domandava una facoltà per divertire il danaro, con promettere di mandare li conti, conforme ottenne li 5 Febbraro 1703 d impiegare 30 mila fiorini nella ricompra d'un feudo, o sia stabile di maggior valore spettante alla sua chiesa chiamato Kogettin.

Supplicava che s'assolvesse, che avrebbe reintegrata la cassa, tanto per quello aveva comprato il feudo, come per altri danari servitosi, e che in ogni caso avendo egli ritrovato la chiesa con rendita solo di 23 mila fiorini, che esso l'aveva augmentata sino alla somma di fiorini 37653, e che in ogni caso la sacra congregazione era sicura, il che è noto al signor abbate Santini, per le di cui mani passò simil trattato.

Che aveva dato a censo a Sua Maestà Cesarea in due partite, l'una di 48 mila con frutto annuo di 2400, e l'altra di 150 mila con frutto annuo di 7500, e che altri sborsi aveva fatti con ordine della sacra congregazione, a segno che non s'è potuto venire a un rendimento di conti, ed avere una certa notizia di quello s'è impiegato, e rispettivamente esatto.

/ Premesso le suddette cose, e fatte l'altre diligenze, sopra di che se ne scrive alli monsignori Albani, e Piazza, si dovrà detto signor abbate Santini portare in Praga, e ricercare:

- 1° Chi sia il canonico, o dignità del capitolo di Praga, che hà esatto, e di presente esigge, e con qual facultà e che obligatione egli habbia.
- 2° In qual banco, o monte si depositi il denaro, e quanto ve ne sia.
- 3° Se sia affittato il dazio, e qual modo si tenga nell'esigere.
- 4° Se l'arcivescovo poteva propria autoritate pigliarlo, e come si giustifica l'averlo preso per costituirlo legitimamente debitore, il che forse apparirà dal'libri, e da mandati fatti o d'altre giustificazioni.
- 5° Se il feudo Kogettin spetti alla chiesa di Praga, e se costi della versione delli 30 mila fiorini nella ricompra.
- 6° Se sussista l'augumento dei capitali, ed entrata, di modo che restando egli debitore, possi la cassa del sale reintegrarsi sopra gli effetti della chiesa, o pure beni patrimoniali del defunto arcivescovo, e se ve ne siano da potersi rivalere, e qual diligenza debba farsi.
- / 7° Vedere se convenga in luogo di monsignor arcivescovo pro tempore deputar altra persona sicura ad esigere, e sia praticabile, che si depositi il danaro da esigersi, nel monte ai pietà, o qualche banco pubblico, e sicuro, o mercante idoneo, a fine di non rincontrare le medesime difficoltà, che s'hanno di presente.

E finalmente dovrà esso signor abbate Santini in faccia del luogo non solo rispondere alli suddetti questi, ma insinuare il modo, che riguardi non solo la reintegrazione, ma insieme l'indennità nell'avvenire, acciò gli arcivescovi dispoticamente non usurpino il danaro destinato per servizio di Dio, e propagazione della santa fede.

Per sua maggior notizia di questo affare potrà il medesimo signor abbate ricercar in cotesto archivi o dell'esattione suddetta un libro tenuto dall'Eminentissimo signor cardinal d'Arach intitolato "Istoria dell'economia

della cassa del sale del clero di Boemia“ dove al fol. 128 si vedono registrate due lettere di questa sacra congregazione sottoscritte dall'Eminentissimo signor cardinal Barberini am/bedue sotto la data de 24 Novembre dell'anno 1640, et appresso un'istruzione circa la forma di render i conti etc. Dove il secondo avvertimento suona come segue: 2°. Quando si fanno li pagamenti tanto ai detti regolari, quanto ai ministri, et ad altri, si facci per le quietanze doppie, e le prime tenga appresso di se, e facci riportare nell'archivio, e le seconde le mandi alle sacra congregazione assieme colli conti.

Confida la sacra congregazione dell'esperimentata attenzione, e zelo dell'istesso signor abbate, il quale non solo n'acquisterà gran merito appresso Sua Divina Maestà, ma sarà con special gradimento il tutto accolto dalla Santità di Nostro Signore e dalla Sacra Congregazione.

Příloha č. 3:

Relace opata Santiniho o stavu solní pokladny, NA Praha, Sbirka přepisů z italských a vatikánských archivů, SCPF, inv. č. 720, kart. 150 (Congregazioni particolari sopra le materie di Boemia dall'anno 1711 fino al 1716, vol. 35, fol. 46–64)

Relazione sopra lo statto della cassa del sale di Boemia, e suoi annessi, umiliata alla sac. Cong. Di Propaganda fide nel corrente anno 1710.

La cassa ecclesiastica del sale, che secondo la nota transazione tra la s(a) mem(a) d'Urbino 8 (o) e l'imperatore Ferdinando 2 si forma di un dazio di quin deci carantani, ó sia un quarto di fiorino del Reno concesso al predetto sommo pontefice, e suoi successori in perpetuo ad beneficium solius salvificae religionis catholicae in regno Bohemiae sopra ogni misura di sale da introdursi, ó formarsi nel medesimo regno, rimase fino dal suo principio con particolar breve di sua Beatitudine commessa all'amministrazione del cardinale d'Harrach allora arcivescovo; doppo la morte del quale sotto li 22 Settembre 1669 la s. m. di Clemente 9 per l'organo della sacra congregazione di propaganda fide deputó ad beneplacitum l'arcivescovo successore Matteo Ferdinando e con esse illum capituli duxeris nominandum. Al successore Giovanni Federico non si legge rinnovato tal peso d'amministrare coll'aggiunto, ma perche doppo la di lui morte si trovarono fatte diverse spese con i denari della cassa senza previa licenza, fú incaricato al successore Gio: Giuseppe ultimo defonto sotto li 15 Fbre 1696 di provedersi d'aggiunto in conformitá del decreto del 1669, il che però non há havuto effetto, mercé che gli arcivescovi hanno sempre amministrato indipendentemente a loro piacere, e l'aggiuntose pur é stato nominato, non há havuto della cassa inspezione alcuna.

Il modo tenutosi da principio per l'esazione del dazio si era di mandare uno o piú esattori a levare le quote appartenenti alla cassa in tutti i luoghi del regno, dove il sale si deposita, e vende, venendo per acqua da un luogo dell'Austria detto Gmunden, e perciò chiamato volgarmente sale Austriaco o Gmundense, come pure in altri depositarii, benche pochi dove capita il sale di Baviera e Sassonia de nominato sale estraneo; ma l'arcivescovo Matteo Ferdinando, credendo che un tal modo di esiggere fosse non solo incomodo, ma pericoloso, come che, girando gli esattori per i luoghi e riportandone grosse somme di denaro, potessero facilmente esser soggetti all'insidie de'ladri, o alle escursioni militari allora frequenti stabili per convenzione verbale con li ministri dell'officio regio del sale, ch'essi insieme con la loro, esiggesero anche dai depositarii la quota spettante alla cassa ecclesiastica, e ne

facessero a questa lo sborso in Praga, il che d'allora in poi si é sempre praticato, forse senza saputa della sac(a) cong(e); giaché né conti annuali che si sono trasmessi, tanto in tempo del sud(o) arcivescovo Matteo Ferdinando quanto delli di lui successori, é sempre rimasta la partita degli esattori del clero vella stessa maniera che prima cantava, cioè practerea soluta salaria consueta exactoribus cleri pro eo dem anno, et visitoribus confiniorum flor. 493; quantunque la ripartizione hodierna disposta pure verbalmente dal predetto arcivescovo Matteo sia la seguente:

A ministri dell'ufficio regio per ricognizione del loro incommodo fior. 200.

A medesimi perché diano buona moneta fior. 30.

Ad un esattore costituito per andar ad esiggere il denaro dall'ufficio regio, e portarlo al cassero ecclesiastico con una specificazione / distinta del fruttato di ciascun repositoio, tanto del sale Austriaco che estraneo fior. 100.

Al cassero ecclesiastico per aumento di salario, oltre li fiorini 80 che appariscono nei conti fior. 50.

E li fiorini 113 che sopravvanzavano dalla suddetta antica partita di fiorini 493 sono rimasti a beneficio ó a disposizione arbitraria degli arcivescovi, l'ultimo de' quali ne haveva fatto assegnamento a favore d'uno de' ministri dell'estesso ufficio regio del sale, già servitore benemerito di sua casa, a colore, che potrebbe contribuire per il puntuale e facile pagamento in beneficio della cassa.

Se questi salarii habbino a contiare in tal guisa ó nó, dipenderá dall'arbitrio della sac. cong(e). Li primi fiorini 230 che si pagano a ministri all'ufficio regio pare, che non ammettano diminuzione, quando la maniera di esiggere si voglia continuare come ora si praticá; l'aumento di fiorini 50 fatto al cassero non pare esorbitante, considerato il peso che há; ma li fiorini 100 assegnati per l'esattore si possono o risecare affatto, trasferendo il peso di esiggere nel cassero medesimo, ó pure diminuire, e l'ultima partita di fiorini 113 si puole parimente riformare in utilità della cassa.

Quí ora cade a proposito di osservare, che da un tal modo di amministrare la cassa ed esiggenne le rendite nasce in primo luogo, che i cassieri tenendo tutte le chiavi a loro dispropozione possono finalmente servirsi del denaro con grave pericolo della cassa medesima, giaché non é solito di obligarli e dar cauzionema al solo giuramento de bene amministrando e sarebbe anche difficile che la trovassero per un peculio alle volte ascendente a centinaia di migliaia di fiorini; onde sotto il serenissimo card. D'Harrach, se non erro, successe il caso, che volendo S. E. un giorno far visitare la cassa, il cassero che si era prevalso di grossa somma, sorpreso, e confusó fuse di

andare a prender le chiavi, e si precipitó da una finestra, con che il capitale fú perduto.

In oltre gli arcivescovi avendo l'intiera direzione della cassa senza la soggezione di altro coamministratore ne dispongono a loro arbitrio ó in opere piú aliene dall'intenzione della sac. Cong(e) che poi conviene sanare: ó anche in usi privati, senza però farlo apparire né conti annuali, giache i cassieri non sono persone tali da poterseglí opporre ed hanno perciò dovuto regolarsi col loro volere, onde non solo l'arcivescovo Giovanni Giuseppe ultimo defonto si é prevalso di somme considerabili, come si dirá in appresso, ma lo stesso pure hanno fatto li di lui antecessori Giovanni Federico, e Matteo Ferdinando, come hó io ritrovato nel rivolgere alcune scritte ed anche oggi resta da esigersi il credito di m/5 fiorini contro l'ereditá di detto Giovanni Federico, per la di cui ricupera s'incontreranno delle difficultá atteso il lasso del tempo e mutazione delle persone.

Molto maggiore diviene questa commoditá, perche gli arcivescovi deputano persona loro dipendente per essiggere le quote del dazio dall'officio regio, onde l'ultimo defonto haveva deputato a tal funzione di esattore il proprio cassiere domestico, il quale dippo (sic. anstatt dopo) riscosso il denaro non ne faceva immediatamente il deposito in mani del cassiere ecclesiastico, ma sol quando piaceva al detto arcivescovo che se ne serviva a suoi usi, e dava fratanto degli obblighi al cassiere, i quali si moltiplicavano e si estinguevano secondo che l'arcivescovo riteneva, o restituiva maggiore o minor somma, senza che di ciò si facesse ne'conti (come già dissi) alcuna menzione, passando tutto sempre per contante in cassa.

L'essersi poi conceduta a ministri dell'officio regio lesazione del dazio, ed il dovere prendere dalle loro mani la quota ecclesiastica, non solo é espressamente contrario al patto litterale della transazione che l'esazione dovesse farsi da ministri del clero, e non da regii officiali, ma produce appunto l'inconveniente, che forse allora fu preveduto eo é, che i ministri camerali di Vienna fanno ritenere, e convertono in altro uso ciò che appartiene alla chiesa e già devono per sei anni a tutto il 1709 piú di m/148 fiorini come si dirá a suo luogo.

Resta dunque alla prudenza dellasac. cong(e) il riflettere, se convenga immediatamente dichiararsi di voler ritornare alla pristina libertá, cioè al pristino modo di riscuotere direttamente per mezzo di esattori proprii, ó pure di fare per'ora, che Mons(r) nunzio lasci intendere volersi procedere a tale risoluzione in caso che venga maggiormente ritardato il dovuto pagamento per il quale potrebbe anche commetersi, che a nome di nostro signore e della sac. cong(e) si passino ufficii forti e pressanti tanto alla cancellaria aulico-Boemica, quanto direttamente a sua maestá cesarea.

Circa poi al modo d'amministrare la cassa in avvenire premetto che in Praga non v'è monte di pietá per far depositi di denaro, e il valersi de' mercanti é cosa molto pericolosa, quando si tratta di somme considerabili: oltre che si é piú volte havuto riguardo di tener'occulta la quantità di denaro esistente in cassa per non esporlo ad esser domandato da' ministri imperiali nei loro bisogni, onde per rimediare agl'inconveniente si propone la seguente forma:

Che la deputazione dell'esattore (quando si stimi di ritenerlo distinto dal cassiere) si debba fare o rinnovare ogn'anno dall'arcivescovo col consenso di due o tre deputati del capitolo e d'approvarsi dal nunzio apostolico.

Che il detto esattore, quando verrà il tempo di esiggere l'annata del dazio dell'ufficio regio del sale sia obbligato di darne notizia all'arcivescovo, deputati e cassiere, ed esatto che abbia il denaro si porti immediatamente in cassa e vi si rachiuda coll'intervento de' medesimi deputati, potendosi anche per maggior sicurezza stabilire, che l'ufficio regio non paghi se il cassiere non si trova unito coll'esattore a ricevere il denaro ed ambedue uniti insieme non ne facciano la quitanza.

Che della cassa, nella quale gia sono 4 chiavi due grandi e due piccole, una chiave resti nelle mani del cassiere, e le altre tre si dividano tra li deputati che possono essere le due prime dignitá del capitolo cioé il preposito ed il decano e per terzo il canonico conté Vratislau ch'è insieme preposito mitrato Vissegradense, nomini tutti di capacità e probitá sperimentata.

Che i pagamenti ordinarii ai luoghi pii, i quali in tutto ascendono a m/8 fiorini annui, si possino fare secondo il solito, ma sempre coll'intervento di uno o piú deputati e col riportare immediatamente le ricevute, ma occorrendo spese, o pagamenti straordinarii non possa il cassiere sborsare alcuna somma per picciola che sia, e per qualsiasi causa anche urgentissima, ne li deputati consentirvi se non v'interviene l'ordine in scritto di monsignor nunzio apostolico, quale sia a ciascuno di loro esibito, e conservato poi in cassa ed a tutto ciò doveranno obligarsi con giuramento tanto i deputati, che il cassiere, ed esattore nell'atto di ricevere le chiavi (le quali potrebbero anche rinnovarsi tutte) al che essi non repugneranno, anzi saranno contenti di havere questo legame per poter ripugnare alle disposizioni degli arcivescovi.

Si potrebbe aggiungere che i mandati per le spese straordinarie debbano essere sottoscritti anche da sud(i) deputati ó qualch'uno di loro, altrimenti non saranno beneficati i pagamenti e finalmente

Che i conti debbano darsi annualmente ed'esser giurati tanto dal cassiere, quanto da deputati, senza che ciò possa parer strano, giache i conti de collegii pontificii vengono con giuramento sottoscritti dal regente e dal provinciale.

Non si é detto di dare alcuna chiave all'arcivescovo perché non si stima necessario e piú decoroso per lui, ma quando venisse giudicato diversamente si potrebbero ridurre li 3 deputati a due solamente, che tanti possono anche essere sufficienti, avvertendo d'imporre a tutti, che non debbano propalare lo stato della cassa, ne darne le notizie ad altri che alla santa sede e suoi ministri quando ne saranno ricercati.

(La cassa é situata nel piano del palazzo arcivescovile in un cameriano a cui si passa per l'archivio, e vi sono altre casse del cattedratico, del seminaristico, di legati pii, tutte sotto la custodia del medesimo cassiere, che há però separati salarii.)

Passando ora a descrivere lo stato presente della cassa diró non haver ritrovato nella medesima alcuna nella medesima alcuna quantità di denaro, talmente che per supplire alle prestazioni e spese ordinarie, e stato necessario di valersi di circa otto in nove mila fiorini de' frutti del censo di fiorini m/150 applicato, come si dirá, all'erezione delle parochie. Tutto dunque il capitale della medesima consiste ne' seguenti crediti, intorno ai quali anderó facendo le opportune riflessioni per notizia e lume della sac. cong(e) restringendomi poi ad esporre le provisioni prese in ordine a quelli, che si hanno contro l'arcivescovo ult(o) def(o).

1(o). L'ereditá dell'arcivescovo Giovanni Federico di Waldstein deve fiorini m/5 per tanti, ch'egli levo'dalla cassa li 23 Luglio 1679 ad affetto di sborsarli all'abbate di Banzen in vigor d'un mandato dell'imperatore Leopoldo, che ne restava creditore per residuo di certa restituzione di frutti ordinata nel 1661 dalla sac. cong.(e). Enuncia il detto arcivescovo Waldstein, che il debito spettava al suo antecessore Matteo Ferdinando il quale aveva investito in un capitale la somma dovuta dall'imperatore, ma ciò non ostante promette di rilevare indenne il cassiere, e procurare, che gli eredi di detto Matteo Ferdinando imborsino la medesima cassa. Vi sono gravi argomenti per credere, che da suddetti eredi il debito sia stato pagato al medesimo arcivescovo Waldstein, contro la cui ereditá gia si promovono le dovute istanze, con speranza di conseguirne la sodisfazione, non potendo però negarsi che il silenzio di si lungo tempo apporti qualche pregiudizio, essendosi taciuto 31 anno, da che il debito é contratto, e sedeci da che é motro l'arciv(o) Walstein, il che non sarebbe seguito, se si fosse fatto menzione di un tal debito ne'conti annuali, ma il cassiere di quel tempo non sopravvisse che un'anno, ed'il moderno merita compatimento, si perche i conti gli venivano regolati dall'arcivescovo ult(o) def(o), si anco per essere ormai di etá cadente doppo di avere prestato un lungo, e per'altro fedele servizio lo spazio di 30 anni, che sono le ragioni, per le quali se gli sono da me saldati i loro conti in

vigor delle facultá concessemi per lettera di segretaria di stato 24 Maggio decorso.

2(o). V'è una quietanza del capitolo della metropolitana di Praga in data de 14 Giugno 1704 ove dichiara d'haver ricevuto dalla cassa mille fiorini d'ordine dell'ultimo arcivescovo a titolo di prestito, ed' ad'effetto d'impiegarli per redimere l'argenteria della chiesa, che secondo il comando dell'imperatore Leopoldo doveva portarsi in zecca.

E'da notarsi che il capitolo non si é limitato alcun tempo per la restituzione, intendo di farla quando ricuperará il denaro della camera cesarea, il che Dio sa quando portá succedere, onde ciò resta alla decisione della saca(a) cong(e).

3(o). L'imperatore Leopoldo si fece somministrare dalla cassa nel 1680 m/15 fiorini ad'effetto di supplire alle gravissime spese del lazaretto in tempo della peste, e nel 1682 ebbe dalla cassa fiorini 148244-41-3. ad'effetto di servirsene per la guerra contro il Turco, e v'intervenne l'assenso della s. m. d' Innocenzo XI, coll'obbligo però di restituire questa somma nel termine di due anni, sicome vien'enunciato nel breve da riferirsi in appresso si giustifica l'esazione delle sudette somme tanto dalle ricevute de'ministri camerali, quando per una dichiarazione de'obbligo comprensivo d'ambedue le suddette partite dato dal suddetto imperatore li 17 Aprile 1683, ove promette di restituirle nel termine di un'anno dopo finita la guerra, se pure non ne avesse potuto ottenere la condonazione dalla santa sede col riflesso d'esser stato speso quel denaro per necessitá pubbliche, e non in causa propria, aggiungendo ancora, che la restituzione si farebbe insieme coll'interesse a ragione di 5 per cento, quando ne men di questo potesse ottenere condonazione.

Il debito resta tuttavia acceso: sará però bene di non lasciarlo andare in obliuione, e quando la sac. cong(e) fosse di senso di non esiggere (come credo) l'interesse per il tempo decorso, si potrebbe far valere questa condonazione per motivo di havere il capitale ó stabilirlo in maniera da farvi assegnamento per l'erezione di un vescovato.

4(o). Continuando le urgenze della guerra ottenne l'imperatore dalla s. m. d'Innocenzo XI un breve speciale sotto li 14 Aprile 1683 con cui, dopo l'enunciativa dell'altro imprestito già fatto per la sopra delta somma di fiorini 148244 col peso di restituire in termine di due anni, se gli permette di poter vendere un predio tale detto Janowitz, ch'era stato acquistato con li denari della cassa, e destinato per uno de'fondi del terzo vescovato. Sequi la vendita per il prezzo di fiorini m/48 che furono ricevuti da ministri camerali, come apparisce per pubblici istromenti e da una confessione autentica dell'imperatore suddetto emanata il primo Luglio 1683 ove promette di

restituire la detta somma (che chiama mutuo) un'anno dopo terminata la guerra col Turco e fratanto pagarne l'interesse a ragione di 5 per cento coll'ipoteca speciale sopra diverse rendite camerali del regno di Boemia.

Questo interesse, ascendente a fiorini 2400 annui, e al quale pare possa darsi nome di frutto recompensativo, vien pagato puntualmente dalla camera di Boemia. L'esiggeva il sudetto cassiere domestico, ma hora viene esatto dal cassiere ecclesiastico, che ne fá annualmente lo sborso agl' amministratori del seminario in seguito dell'assegna fattagli dalla sac. cong(e) li 14 Settembre 1696, come si dirá parlando del seminario.

5(o). Per la stessa necesittá della guerra contro il Turco furono dati all'imperatore Leopoldo nel 1695 col consenso della s. m. d' Innocenzo XII altri fiorini m/150 formatosene un capitale bene assicurato sopra il dazio del sale appartenente alla camera di Boemia, oltre l'ipoteca sopra altre rendite della medesima camera coll'interesse a ragione di 5 per cento ascendente in tutto a fiorini 7500 annui, che parimente vengono sodisfatti con puntualitá. Si giustifica il credito nella sopradetta forma dalla confessione, ó atto publico datone dal suddetto imperatore li 20 Settembre di detto anno 1695 e gl'interessi vengono esatti come sopra dal / cassiere ecclesiastico, che ne tiene conto a parte formandosene capitali per l'erezione e ristorazione delle parochie in seguito dell'accennato decreto de'14 Settembre 1696 onde si denomina la cassa de'parochi, come piú diffusamente si dirá parlando di tal materia.

6(o). Deve la camera imperiale, come già in questa relazione si é accennato, il dazio del sale per li seguenti anni, oltre quello che corre:

per il	
1704	fior. 20351 – 15
1705	24167
1706	22319
1707	26955 – 30
1708	28063 – 22 – 3
1709	26629 – 45

In tutto importa	148485 – 52 – 3

Sommano i debiti della camera cesarea senza il corrente anno
1710 fior. 509 610 – 33 – 6.

É da notare che l'arcivescovo defunto vedendo le difficultá di esiggere in una sol volta le quote decorse ne'suddetti sei anni, e che ciò impediva forsi

di conseguire il decorso in paghe, purché il corrente fosse sodisfatto puntualmente e l'istanza fu assistita da una requisitoria dalla cancelleria Boemica diretta alla camera cesarea li 17 Gennaro del presente anno ed'un'altra piú forte requisitoria emanó li 31 Luglio prossimo passato in seguito di una lettera che io feci scrivere, essendo in Praga dal capitolo della metropolitana alla detta cancellaria, aggiuntivi anco i pressanti ufficii di mons(r) illino nunzio, tanto al sig(r) cancelliere di Boemia, quanto al signor presidente della camera, e il frutto, che fin'ora se n'è ricavato si é la promessa di pagare trá pochi giorni il fruttato dell'anno corrente 1710 che per otto mesi da Gennaio a tutto Agosto importa fiorini 12750.

Giá presi la libertá d'insinuare che sono necessarie forti e continue premure per il decorso e perche non venga / piú ritenuto il corrente e questo é un punto molto essenziale, sicome l'altro é di non lasciare il denaro in cassa, ma d'impiegarlo in fundazioni quanto piú presto sia possibile, nel che al riferire di mons(r) illmo nunzio il sud(o) sig(r) cancelliere di Boemia dará mano.

Seguono i crediti contro il def(o) arcivescovo.

7(o). V'è una dichiarazione di mons(r) Gio: Giuseppe Breuner arcivescovo ult(o) def(o) in data de 31 Marzo 1703 ove confessa d'haver ricevuto dalla cassa fiorini m/30 in virtú d'un decreto della sac. cong(e) emanato li 5 Febb(o) anteced(ta) per la ricuperazione del dominio di Kogettin ed in conformitá del medesimo decreto promette di reintegrare la cassa a ragione di fiorini 1500 l'anno, con dichiarazione però, che intende obligarsi solo sua vita durante, e che il residuo vada a carico del successore.

Fu mente della sac. cong(e) che il denaro si erogasse unico contextu nella redenzione del predio, ma ciò non poté effettuarsi, perche la redenzione era già seguita allora che l'arcivescovo supplicó per haver il denaro, stante che haveva dovuto depositare li fiorini m/30 prezzo della medesima redenzione, parte nel principio, parte nel progresso della lite, che duró qualche anno ed egli si era valso a tal effetto del denaro della cassa, benché esponesse, che gli era stato somministrato da terza persona. La sostanza però é che il predio fú ricuperato ed é in potere della mensa, l'arcivescovo non há pagato in sua vita somma alcuna alla cassa, onde la di lui ereditá deve per anni sette dalli 31 Marzo 1703 alli 31 Marzo 1710 fior(i) 10500.

Per il restante pare che lo stesso decreto della sac. cong(e) obblighi il successore, leggendosi in esso le parole archiepiscopi pro tempore e secondo le notizie, che si hanno non vi sará sopra di ciò controversia, potendo il medesimo successore esser contento di pagare fiorini 19500 compimento delli m/30 a ragione di fiorini 1500 l'anno quando dal predio se ne ritirano

annualmente in tempo di pace piú di otto mila, e in tempo di guerra piú di sei mila.

/Non devo tralasciare però d'avvertire che mentre pendeva l'istanza per la concessione delli fiorini m/30 e un mese avanti che ne nascesse la risoluzione favorevole, cioè sotto li 9 Gennaro di detto anno 1703, l'arcivescovo venne a transazione col possessore di un bene detto Jamerzitz, pertinenza del dominio Kogettin, in virtù della qual transazione rilasciò al possessore il bene stesso, con riportarne l'esborso di fiorini m/10 che dichiarò voler impiegare in restaurationem ruinati boni Kogettinensis; la transazione fu approvata dal capitolo della metropolitana li 14 del mese di Gennaro e dall'imperatore Leopoldo li 14 Gennaro dell'anno seguente 1704; ma non apparisce, che alla sac. cong(e) o a monsignor nunzio Davia ne fusse mai data notizia, non che domandato il beneplacito apostolico, supposti non necessario, perche la materia era litigiosa.

8. Nello stesso giorno 31 Marzo 1703 che mons(r) arcivescovo diede l'obbligo a favore della cassa per li fiorini m/30 ne diede un'altro per fiorini m/40 che disse parimente haver ricevuto, cioè fiorini m/30 per le spese della lite di Kogettin, fiorini m/7 per la fabrica d'una ferriera nel dominio della mensa detto Rosmithal, e fiorini m/3 per edificii necessarii in altri beni arcivescovali, con aggiungere ubi pro priori iam in bona archiepiscopalia, et pro decore nostrae metropolitanae ultra m/30 flor. proprio erogavimus, qui propterea tamen temporalem resarcitionem minime desideramus. Per scusare questa sua arbitraria estrazione di denaro asserisce, che quando richiese alla sac. cong(e) la somministrazione del capitale di fior m/30 necessario alla recuperazione del predio, non richiese anche le spese nella lite, stante che questa non era ancor terminata (intende forse per la pendenza sopra il bene di Jarmerzitz) e crede, che havendo egli procurato con tanto suo incomodo un tal'acquisto alla mensa, non gli haverebbe la sac. cong(e) negata una grazia consimile alla prima, cioè di prendere il suo rimborso dalla cassa, con obbligo di reintegrarla in piú rate annuali sua vita durante, lasciando il resto del peso nel successore, il quale dal solo Kogettin, e dalla ferriera oltre /gli altri grandi miglioramenti troverebbe un'augmento di rendite almeno di m/15 fiorini annui, onde ex praesumpta mente sacrae congregationis, egli si prende il sud. denaro e promette di riportare in cassa due mila fiorini annui sin che vivera solamente riservando á suoi eredi l'azione contro i beni dell'arcivescovato, in caso che il successore non volesse pagare il residuo.

Secondo a me é stato riferito dal cassiero, l'arcivescovo haveva levati dalla cassa questi m/40 fiorini in piú, e diverse partite, le quali tutte comprese poi nel presente obbligo; ed é assai verisimile, che una gran parte servisse per le spese della lite, delle quali però egli fece espressa menzione alla sac. cong(e)

nel suo memoriale per Kogettin, enunciando, che gli haveva importato fiorini m/20, e in una lista, ove sono descritte tutte le partite con distinzione compresi anche i suoi viaggi fatti per tal causa a Vienna, ed a Kogettin, si leggono spesi, o donati in tutto fiorini 22361, ed in altra lista data (come credo) in sac.cong(e) particolare nel 1707 si fanno ascendere a fiorini m/26, onde non se ne puole asserire il preciso, e la stessa difficultá si prova su la materia de' miglioramenti, evendendosi posti nelle liste ora in una quantitá, ora nell'altra e per saperne il giusto dal suo maestro di casa, o sia computista, che oggi é entrato al servizio del nuovo arcivescovo si richiede la dilazione di piú mesi stante il non esservi conto a parte, ma tutto posto in giornale colle altre spese correnti.

Non si controverte però, ne puol controvertere che l'arcivescovo oltre quello ha donato alla chiesa in argenteria e suppellettili per il valore di circa m/30 fiorini e oltre la suddetta ferriera nella quale ha impiegato molto denaro per esser stato dal principio mal servito, e che non ostante dicesi rendere ogn'anno circa mille cinquecento fiorini, abbia anche con spesa considerabile fatti alcuni edificii ne' beni della mensa per comodo di sola abitazione quando gli arcivescovi vi si trasferiscano ed altri finalmente a miglioramento de' beni stessi, che tutti in una memoria datami dall'erede sono distinti in 5 articoli, ma perche vi si / danno delle eccezioni da chi sostiene le parti del successore (i di cui veri sensi però fin ora in tal particolare sono ignoti) basterá che per un tal qual lume della sacra congreg(ne) io unisca alla presente relazione la memoria istessa colle risposte in margine segnata A.

9(o). V'è un altro obbligo del medesimo arcivescovo per la somma di fiorini m/45 dato a favore della cassa li 24 Dicembre 1699 ove esprime che credendosi comunemente, doppo stabilita la tregua col Turco, dovesse seguire lo sbasso della meneta per ridurla al pristino corso, egli per indennizzare la cassa, prendeva la suddetta somma promettendo di riporvi l'equivalente senza veruna diminuzione, doppo seguito, o cessato il pericolo dello sbasso.

É da notare che questa partita assieme con la precedente sono quelli m/85 fiorini in circa che mons(r) arcivescovo supplicó nel 1707 gli fossero condonati, o almeno abilitato a sodisfare in picciole paghe in considerazione delle spese di liti e miglioramenti fatti ne' beni della mensa, e che emanata dalla sac. cong(ne) particolare la risoluzione di dover pagare fiorini m/8 annui, egli non vi si acquietó, com'è già noto. Ciò che sia delle spese di liti, e miglioramenti l'ho già accennato di sopra, onde qui solo mi resta d'aggiungere che secondo le relazioni havute in Praga, l'arcivescovo si serví di tal moneta per suo privato interesse all'occasione di certa transazione con i suoi signori fratelli, ed in effetto havendo fatto due pagamenti doppo il mentovato

rescritto della sac. cong(e) particolare, l'uno di fiorini m/5 li 21 Luglio 1708, l'altro di simil somma li 2 Gennaio 1710, fece notare tali pagamenti a tergo, di quest'obbligo, che considerava forsi piú particolarmente degli altri per debito proprio.

10(o). Succede qui un'altro debito di mons(r) arcivescovo per la somma di fiorini m/4 levati dalla cassa li 25 Giugno 1707 ad effetto di supplire all'imprestito di simil somma a lui presentemente richiesto dall'imperatore coll'interesse di 5 per cento.

Nel levar questa somma l'arcivescovo pose in cassa l'obbligo di sua maestá, aggiuntavi una sua dichiarazione espressiva di non / poter egli sodisfare del proprio, atteso il grave peso delle contribuzioni ordinarie, e che per altro la cassa sarebbe un giorno reintegrata dalla camera cesarea insieme con gl'interessi e con ciò credette potersi liberare, al che però io non l'ho consentito.

11(o). Deve parimenti mons(r) arcivescovo fiorini m/18 presi ad interesse a ragione di 5 per cento dalla cassa de parochi, che già dissi esser un conto a parte, che si forma de'frutti del censo di fiorini m/150 in sorte dovuto dall'imperatore. Si giustifica il credito da due apoche, l'una di fiorini m/8 in data de 24 Aprile 1706, l'altra di fiorini m/16 de 7 Maggio 1707 e gl'interessi dovuti per due anni ascendono ad altri fiorini 1800. In dette apoche non si legge alcuna riserva di azioni contro il successore, ne si dice, che il denaro sia stato impiegato in beneficio della mensa, onde non ammette altra contestazione.

12(o). V'è finalmente un'altra partira di fiorini 1200 in circa, che l'arcivescovo ha fatto somministrare dalla cassa in diverse volte al pre Agostino Leeman Benedettino, che litigava col suo abbate Cladrubiense prima in Roma, e poi in Vienna avanti i delegati apostolici sulla pretesa nullità della di lui elezione. Negli ordini dati al cassiere si dice, che il denaro debba prendersi o dedursi dalla porzione annua che vien pagata dalla cassa all'ordine Benedettino, della quale partecipa il monastero Cladrubiense, ma l'abbate finora non vuol acquietarsene, dicendo, che mons(r) arciv(o) sosteneva il religioso fuori del chiostro, e gli dava fomento per quella lite in odio di altra controversia che verteva tra esso arcivescovo e l'ordine de Benedettini di Boemia, e che non spettava al medesimo il prender denari dalla borsa altrui a favore d'un religioso profigo, non essendo egli giudice della causa, credendo in fine esso abbate che gli si farebbe una grave ingiuria se venisse obbligato a bonificare una simil somma, quando l'elezione é stata poi riconosciuta per legitima non solamente da monsignor vescovo di Vienna, uno dei giudici delegati, e da chi in nome di lui formó l'inquisizione, ma anche dallo stesso padre Agostino, che si é sottomesso e vive ora pacificamente nel / monastero.

Io ho procurato d'indur l'abbate a quietarsi, giache qualche somma egli confessa che haverebbe dovuto somministrare al religioso per suoi alimenti, e spese di lite, ma fin'ora non s'è potuto riportare il di lui consenso, onde ne resta la decisione alla sac. cong(e).

Terminato il raporto ed esame dé crediti, riferiró presentemente (come già da principio accennai) le provisioni da me prese rispetto a quelli dell'arcivescovo col sig(r) conte Filippo Ignazio Breuner suo fratello ed erede testamentario per reintegrazione e rispettivamente sicurezza della cassa.

In primo luogo si é egli riconosciuto debitore di fiorini 10 500 per sette annate decorse a ragione di fiorini 1500, l'una per il capitale di fiorini m/30 di Kogettin, obligandosi di procurare che il successore paghi li restanti 19500, nel che, come già dissi, non vi sarà probabilmente difficoltà, dico f(ni) 10 500.

Piú, non ostante che mons(r) arcivescovo non s'acquietasse alla risoluzione presa nel 1707 di dover pagare fiorini m/8 annui in diminuzione del debito di fiorini m/85, ha nondimeno il suddetto erede consentito che per li tre anni decorsi doppo la suddetta risoluzione, si costituisca il debito di fiorini m/24 dalli quali detraendo fiorini m/10, pagati in due rate eguali nel 1708 e 1709 restano fiorini 14 000.

Piú non havendo io voluto accettare il credito di fiorini m/4 ceduto alla cassa contro la camera cesarea come di sopra al n(o) 10, l'erede s'è costituito debitor liquido della detta somma, e con ciò se gli é restituita la sua giustificazione, dico f. 4000.

Piú ha riconosciuto il debito di fiorini m/18 presi dalla cassa de'parochi con altri fiorini 1800 per gl'interessi decorsi, che in tutto sono. f(ni) 19 800.

Somman le partite liquide f(ni) 48 300.

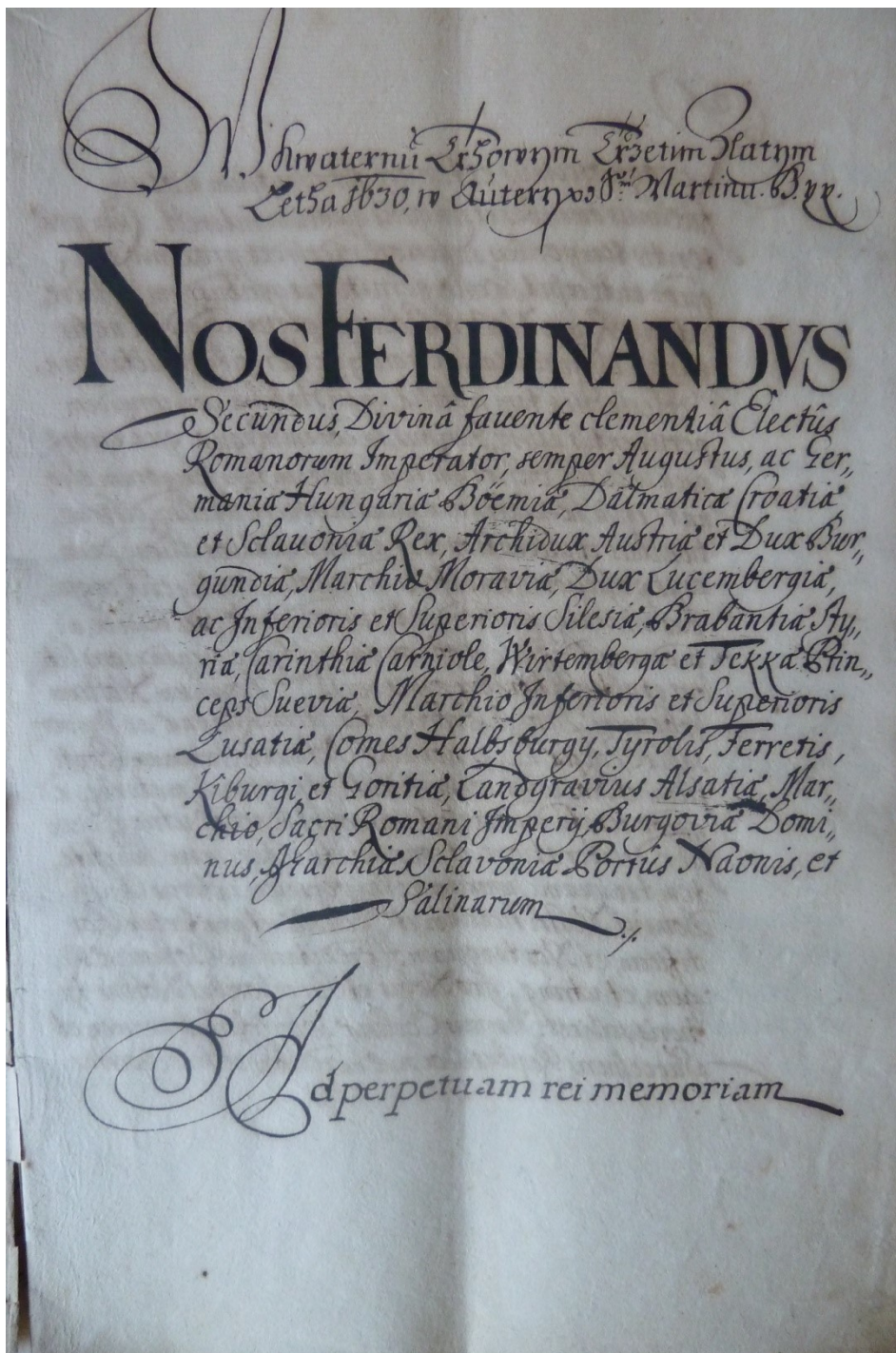
/Per sodisfazione di tal debito ha ceduto fiorini m/14 contro l'amministratore de'beni della mensa per diversi effetti a lui venduti, quali il delto amministratore ha promesso di pagare nel termine di un anno, come dall'atto segnato B; ma pagherá piú presto e li restanti fiorini 34 300 il medesimo erede s'è obligato in buona forma, e con tutte le cautele solite praticarsi in queste parti di pagarli nel termine di 8 mesi, cioè fiorini m/17 nel primo ed il residuo nel secondo quadrimestre. Pochi giorni doppo la sottoscrizione dell'atto, che fu segnato li 24 Luglio prossimo passato, pagó fiorini tre mila, ed hora mi ha fatto sapere di havere in pronto tutto il restante e lo fará fra pochi giorni trasportare da Vienna a Praga per farne lo sborso in cassa.

Sodisfatte le sod(e) somme restano fiorini m/65 per compimento delli fiorini m/85. Rispetto a questa partita io mi sono contentato dell'obbligo del conte di dover pagare quello ed in quella forma che sarà dichiarato da sua santità e sacra cong(ne) salve le sue ragioni contro il successore in caso di

condanna, ed a ciò mi hanno mosso due riflessi: l'uno ché l'arcivescovo fu habilitato a pagare fiorini m/8 l'anno, onde non ho creduto di poter obligare l'erede a pagare unitamente l'intero, ma al piú a continuare il pagamento all'istessa ragione per l'avvenire; a questo però si opponeva il secondo riflesso, che alla risoluzione della sac. cong(e) l'arcivescovo non s'era sottomesso, ne voluto obligare nella forma prescritagli, ma solamente che pagherebbe quello gli fusse stato possibile in tempi cosi aggravati dalle contribuzioni, e ciò che rimanesse in tempo della sua morte intendeva dovesse correre a carico del successore, e quando ciò non fosse accettato, riservava a'suoi ederi l'azione contro il medesimo per tutte le sue pretensioni; per tali motivi adunque non mi é parso di rendere mal servizio alla cassa, lasciando la decisione dell'avvenire alla sacra congregazione./ dopo aver conseguito l'intero per i termini decorsi. Dalla lettura dell'atto (che io trasmetto segnato C) apparirá non esservi parlato di tela giudiziaria, con cui s'habbia a procedere a tale decisione, ma postavi semplicemente la parola declaraverit, onde rimane alla sac. cong(e) il dichiarare se, ed in qual forma debba la cassa esser reintegrata; come anche se doverá gravarsi l'ereditá a sodisfare li fiorini 1200 in circa fatti pagare al religioso Benedettino, in caso che l'abate persista nel non volerli bonificare, havendo l'erede promesso d'indenizare la cassa fino alla decisione anche di questo articolo. A me non appartiene il prescrivere cosa alcuna, onde concluderó questa materia col rappresentare, che l'indefesa applicazione del def(o) alli vantaggi della mensa, come pure l'ingenuitá e prontezza dell'erede in sottoporsi a sodisfare il dovuto, meritano dalla santitá di nostro signore e sac(a) congreg(e) una benigna considerazione.

Příloha č. 4:

Obrazová příloha

1. Úvodní strana solní smlouvy (opis)
(NA Praha, Stará manipulace, inv. č. 1098, sign. G 72/8, kart. 835)

2. Notářské potvrzení solní smlouvy
 (NA Praha, Česká dvorská kancelář, inv. č. 688, sign. IV B 68, kart. 374)

e 1645

81

Cassa di contro, deve laucio conforme alli conti mandati alla S. Cong^{re} dall' In^{no} Card^{le} el Hay, zach^o ha el uscite l' infre somme esitate nell' anno 1640. cioè ~

Per la portione del 1640. alli Benedettini — fl^o 2322: 20.

Per la portione di D^o anno alli Premonstratensi fl^o 2322: 20.

Per la portione di D^o anno alli Cisterciensi — fl^o 2322: 20.

Per la portione di D^o anno alli Canonici Regolari fl^o 790. —

All' Officiali del sale per solito salario di D^o anno fl^o 450. —

Spesi in D^o anno in viaggi, e cambij per tirare il denaro a Praga, non essendosi potuto scovare fuori a levaro

Posti a censo in D^o anno el d^o della S. Cong^{re} a beneficio del capitolo Metropolitano di Praga — fl^o 57: 25,

Per la quota del clero sopra il sale venduto in D^o anno 1640. in misure mille trecento sessanta, e $\frac{2}{7}$ nelli officij del sale, posti al confine di Barona, miraso all' infortunio dal nemico — fl^o 25000. —

— fl^o 540: 11 $\frac{1}{7}$.

— fl^o 23627: 26 $\frac{1}{7}$.

3. Výdaje solní pokladny za rok 1640
(NA Praha, APA, inv. č. 3341, sign. C 107, kart. 2031)

4. Kvitance zbraslavského opata Jana X. z roku 1646, v níž potvrzuje příjem 2333 zl. 20 kr. ze solní pokladny pro cisterciácký řád (NA Praha, APA, inv. č. 3341, sign. C 107, kart. 2031)

1. 5.
 Joannes Antonius Galliche
 Registrator Juratus ibidem.

Nos infra Subscripti Jurati Adiles Latina etiam Lingua
 gnari, presentibus indubiam fidem facimus, & testamur nos
 ex praevia lustratione, & oculari inspectione constare Ecclesiam
 iam vulgo ad Carlohoff dictam, & Canonice R. R. S. S. Cas.
 nicorum Regularium Lateranensem S. Augustini
 nantem, & Illmo Dno Abbate loci quidem navim
 ad intra magnis expensis restauratam & decoratam esse, sed
 cum antehac ob injurias temporum | uti manifestum patet |
 fornix hujus temporis intervallo ab eo uto tecto provisus,
 consequenter per pluvias, & aeris intemperies tantoperis
 refusus fuisset, ita ut ruinae pro nunc proximus vix non
 existeret, tandem ex summa necessitate aliquo tecto simili
 tuario provisus, sed miseri, & plano ingente fabricati, ut
 epi magis, tum ob gravedinem suam | que tota fornici
 incumbit | tum ob inanem structuram nocumento, quam
 emolumento sit, & idcirco etiam illud ad praevendam
 totalem ruinam tam preclara, & late Ecclesie penitus
 tollere necesse erit.
 Probyterium quoque praefata Ecclesie penitus ruinofum, ex
 relatio tecti causis existit, & necessaria indequaque resti-
 tutione cogit.
 Quocirca omnibus respectis, & consideratis tecti hujus, uti & Proby-
 terij ex integro restorationem ut minimum quindecim millia flo-
 renorum Rhonens: requirere judicamus. In quorum fidem praesens
 attestatum confecimus, & manuum nostrarum subscriptione ac
 appensione munivimus. Praga 24 April. A. D. 1734.
 (1. S.) Kilianus Ignatius Dientzenhoffer
 Juratus Adilis Pragenses
 (1. S.) Antonius Weacartus Spanbrucker
 Juratus Adilis Pragenses

5. Dobrozdání architektů Ignáce Kiliána Dientzenhofera a Antonína Václava Spanbruckera o špatném stavu kostela řeholních kanovníků sv. Augustina v Praze na Karlově (APH, Archiv Metropolitní kapituly u sv. Víta, codex LXIX)